

Ferdinand Kubík – Slávka Michančová (Eds.)

Problematika voľného času detí a mládeže

Zborník z vedecko-odbornej konferencie

Prešov 2007

Ferdinand Kubík – Slávka Michančová (Eds.)

***Problematika
voľného času
detí a mládeže***

Zborník z vedecko-odbornej konferencie

Prešov 2007

Problematika voľného času detí a mládeže: Zborník z vedecko-odbornej konferencie.

Editori: ThDr. PaedDr. Ferdinand Kubík, PhD.
ThDr. Mgr. Slávka Michančová, PhD.

Recenzenti: prof. ThDr. Jozef Jarab, PhD. – časť 1. (s. 6–59)
doc. PaedDr. Mária Kouteková, CSc. – časť 2. (s. 60–93)
doc. Dr. Rudolf Smahel, ThD. – časť 3. (s. 94–127)
h. doc. PhDr. Michal Oláh, PhD. – časť 4. (s. 128–164)

Vydala: Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove
Prešov 2007

Poznámka: Za jazykovú úpravu zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov.

ISBN: 978-80-8068-643-7
EAN: 9788080686437

Citačný zápis: KUBÍK, F. – MICHANČOVÁ, S. (Eds). *Problematika voľného času detí a mládeže : Zborník z vedecko-odbornej konferencie*. Prešov : Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007. 166 s., ISBN 978-80-8068-643-7.

OBSAH

ÚVODNÉ SLOVO EDITOROV ZBORNÍKA	4
PRÍHOVOR K OTVORENIU KONFERENCIE.....	5
1 VOĽNOČASOVÉ AKTIVITY V KONTEXTE PASTORÁCIE	6
1.1 O VLASTNOM, TEDA POSVÄTNOM, CHARAKTERE VOĽNÉHO ČASU	6
1.2 TEOLÓGIA VOĽNÉHO ČASU	11
1.3 HODNOTY SÚČASNÉHO ČLOVEKA V KONTEXTE VOĽNÉHO ČASU.....	19
1.4 HODNOTOVÁ A DUCHOVNÍ ORIENTACE MLÁDEŽE V ČESKÉ REPUBLICE	23
1.5 PASTORÁLNY A SPIRITUÁLNY ROZMER MALÉHO SPOLOČENSTVA MLÁDEŽE	28
1.6 DUCHOVNÁ FORMÁCIA V RÁMCI VOĽNÉHO ČASU MLÁDEŽE	40
1.7 PASTORAČNÝ PLÁN KATOLÍCKEJ CIRKVI NA SLOVENSKU PRE MLÁDEŽ NA ROKY 2007-2013.....	48
2 PEDAGOGIKA VOĽNÉHO ČASU	60
2.1 VÝCHOVA VO VOĽNOM ČASE AKO HISTORICKO-SPOLOČENSKÝ FENOMÉN	60
2.2 DIMENZIA VÝCHOVY MIMO VYUČOVANIA	69
2.3 PEDAGOGICKÉ ASPEKTY DETSKÝCH A MLÁDEŽNÍCKYCH KRESŤANSKÝCH ORGANIZÁCIÍ ALEBO „MAJÁK“ V ROZBÚRENOM MORI VOĽNÉHO ČASU	74
2.4 PEDAGOGIKA VOĽNÉHO ČASU V OBČIANSKOM ZDRUŽENÍ SLOVENSKÝ SKAUTING	79
2.5 PRÍPRAVA ANIMÁTOROV VOĽNÉHO ČASU V ČESKEJ REPUBLIKE	86
2.6 VYUŽITIE VYUČOVACIEHO POSTUPU AKO MOTIVÁCIE PRE ZÁUJMOVÚ ČINNOSŤ	88
2.7 SKÚSENOSTI S EDUKAČNOU ČINNOSŤOU V "LEARNING CENTRÁCH" NA AMERICKÝCH VYSOKÝCH ŠKOLÁCH.....	90
3 ŠPECIFIKÁ VOĽNOČASOVÝCH ZÁUJMOV DETI A MLÁDEŽE DNEŠKA.....	94
3.1 K ZÁUJMOVEJ KRÚŽKOVEJ ČINNOSTI NA ZÁKLADNÝCH ŠKOLÁCH	94
3.2 NEFORMÁLNE FYZIKÁLNE VZDELÁVANIE V RÁMCI VOĽNOČASOVÝCH AKTIVÍT ŽIAKOV	107
3.3 VOĽNOČASOVÉ AKTIVITY ŽIAKOV SO ZAMERANÍM NA ASTRONÓMIU	111
3.4 POSTAVENIE POHYBOVÝCH AKTIVÍT V ŠTRUKTÚRE ZÁUJMOV ŽIAKOV STARŠIEHO ŠKOLSKÉHO VEKU	114
3.5 VOĽNOČASOVÉ AKTIVITY TELESNE POSTIHNUTÝCH DETÍ A MLÁDEŽE V DOMOVOCH SOCIÁLNYCH SLUŽIAB	117
3.6 VOĽNÝ ČAS UČŇOVSKÉJ MLÁDEŽE	120
3.7 VOĽNOČASOVÉ AKTIVITY ŠTUDENTOV ODBORU SOCIÁLNA PRÁCA.....	123
4 NOVÉ HORIZONTY A AKTUÁLNE VÝZVY	128
4.1 VOĽNÝ ČAS DETÍ A MLÁDEŽE POD VPLYVOM MASMÉDIÍ.....	128
4.2 MEDIÁLNA VÝCHOVA – JEDEN Z PROSTRIEDKOV VÝCHOVY A VZDELÁVANIA DETÍ A MLÁDEŽE	135
4.3 DOBROVOĽNÍCKE AKTIVITY AKO FORMA EFEKTÍVNEHO TRÁVENIA VOĽNÉHO ČASU MLADÝCH ĽUDÍ .	137
4.4 VOĽNOČASOVÝ PRIESTOR AKO PROSTRIEDOK ROZVOJA INTERKULTÚRNYCH AKTIVÍT MLÁDEŽE.....	141
4.5 RIZIKO SYNDRÓMU VYHORENIA U LAIKOV ČINNÝCH V PASTORÁCII MLÁDEŽE	145
4.6 POTREBA SUPERVÍZIE PRE PRACOVNÍKOV V OBLASTI ORGANIZÁCIE VOĽNOČASOVÝCH AKTIVÍT	154
4.7 POTREBA PREVENČIE SEXUÁLNEHO ZNEUŽÍVANIA V ORGANIZÁCIÁCH VENUJÚCICH SA VOĽNOČASOVÝM AKTIVITÁM DETÍ A MLÁDEŽE.....	159
ZÁVER.....	165

ÚVODNÉ SLOVO EDITOROV ZBORNÍKA

Voľný čas je dnes významnou oblasťou života a výchovy, ktorá sa rozvíja, obohacuje o nové formy, ale prináša aj dosiaľ nepoznané riziká. Mimoriadny význam má pre deti a mládež, ktorá je zreničkou oka spoločnosti, lebo ona predstavuje našu budúcnosť. Nemôže nám byť ľahostajné, akým smerom sa mládež vyberie. Práve voľný čas sa pre ňu ukazuje ako priestor ich rozvoja, ich realizácie. A platí to aj opačne, jeho nenaplnenie alebo zlé naplnenie môže spôsobovať vážne problémy. Je smutné počuť od detí a mládeže slová „nudím sa“, lebo nenaplnený čas sa už nikdy nevráti. Otec a učiteľ mládeže don Bosco pokladal nudu a záhaľku za nešťastie pre mládež. Zdôrazňoval: „Ak nezamestnáte deti vy, zamestnajú sa sami, ale môžete si byť istí, že nie tými najlepšími vecami a činnosťami“.

Na Katedre historických a spoločenských vied Gréckokatolíckej teologickej fakulty Prešovskej univerzity sme si uvedomili toto nebezpečenstvo a tak sa zrodila myšlienka zvolať odborníkov na túto oblasť, aby sme sa spoločne zamysleli, ako pomôcť deťom a mládeži hodnotne naplniť voľný čas. Táto téma je podnetná, ale aj náročná, tak z teoretického ako aj z praktického hľadiska. Sme radi, že mnohí odborníci z tejto oblasti prejavili vážny záujem podporiť túto myšlienku.

Vedecko-odborná konferencia s medzinárodnou účasťou „*Problematika voľného času detí a mládeže*“ sa konala na našej fakulte 21. júna 2007. Po plenárnych prednáškach sa účastníci zamýšľali nad štyrmi okruhmi problémov:

- Voľnočasové aktivity v kontexte pastorácie;
- Pedagogika voľného času;
- Špecifiká voľnočasových záujmov detí a mládeže dneška;
- Nové horizonty a aktuálne výzvy.

Týmto zborníkom sa chceme podeliť s materiálmi, ktoré odzneli na tejto konferencii. Príspevky sú usporiadané do štyroch kapitol, podľa oblasti, ktorej sa dotýkajú. Pri každom je uvedený abstrakt, kľúčové slová, zoznam použitej literatúry a kontakt na autora príspevku.

Veríme, že zborník bude užitočný nielen pre odborníkov, ktorí sa zaoberajú voľným časom detí a mládeže, ale bude nápomocný aj jednotlivcom a organizáciám, ktoré sa snažia zmysluplne naplniť voľný čas našej mladej generácie.

PRÍHOVOR K OTVORENIU KONFERENCIE

Je pre mňa veľkou ct'ou, že Vás môžem všetkých prítomných pozdraviť z príležitosti konania vedecko-odbornej konferencie s medzinárodnou účasťou pod názvom *Problematika voľného času detí a mládeže*. Toto podujatie, na ktoré ste milí hostia ako aj domáci pedagógovia a študenti prijali pozvanie, za čo Vám vyjadrujem vrelé poďakovanie, je organizované Katedrou historických a spoločenských vied a to Oddelením spoločenských vied. Ako vedúci tejto katedry chcem na úvod pripomenúť, že tohto roku sa naplňa piaty rok realizovania študijného programu s terajším názvom Animácia voľnočasových aktivít, ktoré zastrešuje v najväčšej miere práve naša katedra.

Problematika využívania voľného času je dnes veľmi aktuálna. Zvlášť u detí a dospelievajúcej mládeže súčasný vývoj voľnočasových aktivít nie je veľmi pozitívny. Prehľbuje sa skôr pasivita, konzumnosť a nenáročnosť aktivít. Frekvencia aktivít sa znižuje okrem jednej, dvoch, ktoré majú dennú frekvenciu. Tou je sledovanie televízie a počítačové hry. Medzi týždenné aktivity môžeme zaradiť počúvanie hudby, čítanie časopisov a ničnerobenie. Mesačnú frekvenciu alebo aj častejšiu majú návštevy reštaurácií a kaviarní, športovanie, večierky, štúdium, turistika. Voľný čas a jeho napĺňanie pozitívnymi aktivitami hrá významnú úlohu pri utváraní zvlášť mladého človeka, pri jeho pozitívnej socializácii a v prevencii vzniku spoločných a sociálne nežiadúcich javov, ktoré predstavujú výrazné zdravotné, spoločenské a ekonomické riziko. Ide o problematiku násilia, šikanovania, záškoláctva, rôznych drogových závislostí, alkoholizmu, fajčenia, kriminality, delikvencie, vandalizmu, patologického hráčstva, ako aj prejavov xenofóbie, rasizmu, intolerancie a podobne. V tomto kontexte zvlášť by som upozornil na médiá. Ony stále silnejšie sprevádzajú život človeka, vplývajú na jeho myslenie a konanie, a to nie vždy pozitívne. Je preto nutná mediálna gramotnosť → vedieť spoznať a hľadať skutočné hodnoty, ktoré nie sú vždy v médiách prezentované! Je to dôsledok zásadných spoločenských a ekonomických zmien, ktoré viedli k zmene hodnotového systému a niektoré nemateriálne hodnoty sú v súčinnosti podceňované.

Verím, že prednášky, ktoré odznejú na dnešnej konferencii s názvom *Problematika voľného času detí a mládeže* z úst odborníkov, ktorí pracujú a publikujú v tejto oblasti nás všetkých poučí o tom, že správne trávený voľný čas vytvára všetky predpoklady na zdravý fyzický a psychický i duševný vývin, zvlášť, čo sa týka detí a dospelievajúcej mládeže a je fenoménom dôležitým v ochrane pred spoločensky nežiadúcim javom. Zmysluplné trávenie voľného času znamená osvojenie si zdravého spôsobu života. Je to záležitosť dlhodobého pôsobenia na rodiny, školy a na všetkých, ktorí v oblasti voľnočasových aktivít sa angažujú.

Dnešná konferencia, ktorú poriada Katedra historických a spoločenských vied, zvlášť Oddelenie spoločenských vied je v kontexte predchádzajúcich myšlienok, ako som to už zdôraznil, je svojim zameraním výsostne aktuálna a potrebná.

Na záver chcem vyjadriť ešte raz vrelé poďakovanie všetkým prednášajúcim, ktorí prijali pozvanie vystúpiť na dnešnej konferencii na pôde našej fakulty. Zároveň slová vďaky adresujem organizátorom, ktorí so všetkou dôslednosťou pripravili toto podujatie.

Prajem všetkým účastníkom tejto vedecko-odbornej konferencie s medzinárodnou účasťou úspešný priebeh a verím, že mnohé poznatky, ktoré zaznejú v jednotlivých prednáškach napomôžu prehĺbiť poznanie v tejto aktuálnej a zaujímavej téme u všetkých tu prítomných poslucháčov.

prof. ThDr. Peter Šturák, Ph.D.

vedecký garant konferencie

vedúci katedry historických a spoločenských vied

1 VOĽNOČASOVÉ AKTIVITY V KONTEXTE PASTORÁCIE

1.1 O vlastnom, teda posvätnom, charaktere voľného času

doc. PhDr. Pavol Dancák, PhD.*

Abstrakt: Reflexiu fenoménu voľného času nachádzame priamo pri prameni našej kultúry v gréckom aj v židovsko-kresťanskom myslení. Voľný čas bol nahliadnutý ako posvätná podmienka umožňujúca rozvoj cnosti, kultúry aj života ako celku v jeho hlbokjej organickej a transcendentnej usporiadanosti. Túžba maximalizovať ekonomickú produkciu pokúša sa predstaviť voľný čas ako nezmyselné mrhanie časom a priestor *scholé* sa usiluje vyplniť rôznymi pseudočinnosťami tieňového charakteru.

Kľúčové slová: voľný čas, scholé, šabat, nedeľa.

V súčasnosti na rôznych úrovniach sa azda až príliš často stretávame s tvrdením: čas sú peniaze. Zdá sa, že človek by chcel totalitne manipulovať s časom ako s vlastným majetkom, ale uponáhľanosť mnohých ľudí dnešnej doby vyvoláva otázku, či sa človek zbytočne nepachtí za niečím nepolapiteľným. Pocit uponáhľanosti našej doby nie je len produktom sentimentality starých ľudí, lebo naozaj žijeme v prevratných časoch, ktoré sú charakterizované rýchlymi zmenami.

Čas však nie je len jednosmerným plynutím, ktorého rýchlosť môžeme rôzne vnímať, ale predovšetkým je to udalosť medzi zrodením a smrťou. Správne prežiť život je úlohou človeka. Deň a noc, bdenie a spánok, ročné obdobia, práca a odpočinok; čas neúprosne kráča vpred. Ignorancia potreby voľného času spojená s hromadením veľkého množstva povinností, ktoré trvajú dlhodobo, ale neprinášajú očakávané výsledky, vyvoláva špecifický druh stresu a emocionálnej únavy, totálneho vyčerpania a frustrácie. Narastajúca únava zanecháva stopy na zdraví, vedie k celkovému oslabeniu organizmu a k väčšej náchylnosti k chorobám. Premárnenú šancu definitívne strácame v danom okamihu. Čas nám síce ponúka ďalšie, ale tie ktoré sme nechali za sebou, sú nenávratne preč. V tomto smere je čas veľmi prísny (porov. Palouš, 1999, s. 78-79) a to je dôvod na hlboké filozofické premýšľanie o charaktere voľného čase.

Fenomén voľného času nie je známy len v najnovšej dobe, ale filozoficko – teologickú reflexiu voľného času nachádzame ako dôležitú skutočnosť v koreňoch našej kultúry – v gréckom aj v židovsko-kresťanskom myslení, ba môžeme uviesť, že voľno je podmienkou kultúry.[†]

Z historických prameňov sa dozvedáme, že voľný čas oddávna predstavoval protipól pracovného času, ktorý je časom práce a povinností. Svedčia o tom zmienky o voľnom čase v dielach antických mysliteľov. V Plutarchovom diele *Hostina siedmych mudrcov* sa vedie spor o tom, čo robí dom šťastným. Táles z Miléty považuje ten dom za šťastný, v ktorom má pán domu najviac voľného času. Aristoteles v kontexte hierarchie otrokárskej spoločnosti chápe voľný čas ako protipól práce. Práca bola určená pre otrokov a voľný čas zase pre slobodných občanov, aby mohli rozvíjať svoje cnosti a venovať sa politike. Slobodní občania sa nemali zaoberať všednou prácou, ani remeslom, ani kupectvom, lebo taký život je neušľachtilý a protiví a cnosti. Rozvoj cnosti aj politickej činnosti potrebuje voľný čas. (Porov. Kratochvílová, 2004, s. 75; Komplotová, 2005, s. 11.) Platónska *paideia* sa zakladá na schopnosti byť vo vzťahu (porov. Kratochvíl, 1995, s. 28) a teda obsahuje v sebe myšlienku úžasu nad okolitým svetom. Takto myšlienky *paideie* nachádzame v podobe pansofie u Komenského (porov. Palouš, 1994, s. 157), ako „výchovu, ktorá je uvedením do

* **Kontakt:** Katedra filozofie a religionistiky
Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
e-mail: pdancak@unipo.sk

[†] Schopnosť Grékov odhaľovať zákony riadiace skutočnosť sa zaslúžila o vytvorenie idey človeka a úlohou *paideie* bolo, aby sa konkrétny jednotlivec priblížil čo najbližšie k ideálu. Grécke slovo *paideia* sa zaiste môže preložiť ako výchova a vzdelávanie, ale podľa mienky W. Jaegera žiadny z pojmov ako je civilizácia, kultúra, tradícia, literatúra alebo výchova sa nezhoduje s tým, čo pod *paideiou* mysleli Gréci a sám zdôrazňuje pôvodnú jednotu týchto všetkých aspektov. (Porov. W. JAEGER, 1962, s. 17-32.)

celku sveta“ u Jana Patočku (1965, s. 370), ako fundamentálnu agogiku u R. Palouša (1991, s. 17), a teda ako spôsob, štýl života videného ako celok v jeho hlbokjej organickej a transcendentnej usporiadanosti.

Pre našu dobu sa *paideia* stáva niečím ťažko pochopiteľným a zrozumiteľným, keď pre ňu používame slovo „výchova“ zaťažené dnešným významovým úzom. Každodenné zabezpečovanie, ktorým je človek orientovaný a v ktorom aj napriek bolesti a námahe obratu predsa len zostáva, je skúsenosťou *paideie* zjavené ako také, ako upútanosť, ktorej sa človek nezbavuje, ale dáva jej miesto. Možnosť pravého umiestnenia ľudskej situácie sa naplňa putovaním hore a dole. Je to paradoxné preto, lebo sa vlastne nikam nemôže ísť. Tajomná inštancia „vychovávateľa“ ukazuje pravú tvár ľudskej situácie. Človek poznáva sám seba. *Paideia* tak nie je vzdelávací postup, ale je vystupovaním zo situácie, v ktorej ostávame. Je vlastne vytrhnutím zo všedného dňa. V nej je vychovávaný zbavený neustáleho zaneprázdňovania tým či oným. Jej priestorom je *scholé*, prázdno, voľný čas, medzera v zavalenosti každodennými starosťami. *Scholé* je voľný čas (voľný deň, prázdniny, medzera v každodennom zabezpečovaní), v ktorom grécky aristokrat sa venuje starostlivosti o dušu (porov. Kratochvíl, 1995, s. 40). A práve vďaka tejto „nedeľnej škole“ sa uskutočňuje skutočná výchova. *Scholé* nie je len prázdno od tieňov, ale je slobodou pre skutočnosť sveta, uvoľnenosť z umŕtvenia spôsobeného putami v jaskyni, je otvorenosťou pre príchod toho, čo tiene zakrývajú, je oslobodením pre pravý život (porov. Palouš, 1991, s. 80-81). Väzeň v platónskej jaskyni sa usiluje vyznať sa v tieňových záležitostiach (porov. Platon, 1993, 516a.), ale hodnota takého poznania je veľmi ohraničená, pretože to čo je potrebné poznať, nachádza sa presne na opačnej strane jaskyne. V *scholé* nejestvujú tieňové ohraničenia, lebo tu človek stojí „tvarou v tvar“ voči svetu, ktorý sa otvára pred nami (porov. Palouš, 1991, s. 80). *Scholé* ako prázdno nie je niečím negatívnym, ale predstavuje pozitívnu hodnotu, je oslobodením, je priestorom pre to, čo je pre človeka najcharakteristickejšie. Len prostredníctvom *scholé*, prostredníctvom odstupu, môžeme nahliadnuť našu každodennosť ako ponorenie do starostí o pobyt, o obživu, o prežitie.

Poznanie vlastnej situovanosti, náhľad získaný vďaka *scholé*, v ktorej sa rodí *paideia*, nie je výkonom silného jedinca, ktorý zvlášť vyniká v záležitostiach všedného dňa. V Platónovom mýte odpútaný jedinec nie je aktívny, ale je to tajomná inštancia, ktorá odpútava a tiahne vychovávaného strmom cestou. Odpútaný sa vyznačuje radom slabostí: je oslepený, nie je prispôbostený pre obrat, všetko ho láka do pohodlia niekdajšej navyknutej pozície. *Paideia* nepredstavuje vzťah medzi silnejším, zdatnejším, múdrejším, vzdelanejším a starším človekom - vychovávateľom a slabším človekom - vychovávaným. Silná je tu len anonymná, tajomná a nepomenovateľná inštancia. Nie je to človek. Nikto z ľudí nezíska osvedčenie k *paideii* prostredníctvom vlastného prirodzeného nadania, učnosti alebo skúsenosti. Žiadna ľudská sila nespôsobuje výchovnú premenu, odporný a nezvyčajný obrat a namáhavý pohyb po strmej a neschodnej ceste. Posvätnosť *scholé* ako voľného času zdôrazňuje aj skutočnosť, že v celom jaskynnom mýte nie je ani raz poodhalený závoj tajomstva nad touto silnou inštanciou *paideie* (porov. Palouš, 1991, s. 60-61).

Podstatná časť výchovy sa odohráva v intervale *scholé* (porov. Palouš, 1997, s. 114), ale jestvuje veľké nebezpečenstvo, ktoré číha na svoju príležitosť. Totiž je tu tendencia zaplniť priestor *scholé* rôznymi pseudočinnosťami tieňového charakteru, a preto nestačí jedna konverzia (*periagogé*), jeden obrat, jedno vynorenie, ale je potrebné neustále obracanie sa k tomu čo je dobré (*agathon*) a tak ustrážiť priaznivé ovzdušie voľného času, ktorý výchovy síce nevytvára, ale ktoré bedlivo vyhľadáva. Platónovo filozofovanie, aj keď chronologicky je veľmi vzdialené, predsa má veľa čo povedať dnešnej dobe. Platónska filozofia sa objavuje v čase, keď zaniká svet *polis* a na miesto tohto pasívneho univerza nastupuje náš ľudský svet slobody a zodpovednosti. Ale táto sloboda nie je pochopená ako absolútna voľnosť a bezbrehá nezávislosť, lebo sloboda nie je božstvo, ale je cestou za niečím božským (porov. Patočka, 1992, s. 24).

Posvätný charakter voľného času, ktorý človeka orientuje k Bohu je zjavný aj hebrejskom prostredí. Zo všetkých sviatkov židovského kalendára má *Šabat* najväčší význam. Je najdôležitejším dňom týždňa (porov. Franek, 1993, s. 43). V Tóre aj v Talmude je sobota venovaná náležitá pozornosť a prvé poukazy na sobotu nachádzame už v opise stvorenia sveta v knihe Genezis. Boh stvoril svet za sedem dní, šesť dní práce a siedmy deň posvätil a venoval odpočinku. Ak Boh „odpočíval“ na siedmy deň, aj človek má prestať pracovať. „Sobota prerušuje každodenné práce a umožňuje oddych. Je to deň protestu proti otroctvu práce a kultu peňazí“ (KKC 2172). V knihe Exodus čítame: „Zachovávajúte svoju sobotu! Ved' ona je znamením medzi mnou a vami z pokole-

nia na pokolenie, aby sa poznalo, že ja som Pán, ktorý vás posväcuje! Zachovávajú moju sobotu, nech vám je svätá! Kto ju znesvätí, musí zomrieť. Kto by v ten deň pracoval, bude vyhubený spomedzi svojho ľudu! Šesť dní budete pracovať, v siedmy deň je však Pánova svätá sobota, deň odpočinku. Každý, kto bude v sobotu pracovať, musí zomrieť! Nech Izraeliti zachovávajú sobotu a nech ju svätia z pokolenia na pokolenie ako večnú povinnosť zmluvy. Nech je ona na večné znamenie medzi mnou a Izraelitmi, lebo za šesť dní Pán stvoril nebo a zem, v siedmy deň však odpočíval a oddychoval!” (Ex 31:13-17).

„Boh zveril Izraelu sobotu, aby ju zachovával na znak neporušiteľnej zmluvy. Sobota je pre Pána: je úplne vyhradená na chválu Boha, jeho stvoriteľského diela a jeho spasiteľských činov v prospech Izraela“ (KKC 2171). *Šabat* je spojený s udalosťami pásy v dejinách Izraela, je významným vernostným zmluve a spomienkou na vyslobodenie z Egypta. „Izrael odchádza nie preto, aby sa stal ľuďom ako ostatné národy, odchádza, aby slúžil Bohu“ (Ratzinger, 2005, s. 12).

Stvorenie speje k *Šabatu*, ku dňu, keď bol človek a celé stvorenstvo v Božom pokoji, keď mali účasť na jeho slobode. *Šabat* je víziou slobody: otrok a pán sú si v ten deň rovní, blahodarnosť sabatu vlastne pozostáva v tom, že všetky formy podriadenosti razom miznú a ťarcha práce sa na čas odloží. *Šabat* je znakom zmluvy medzi Bohom a človekom, sumarizuje to, čo je na zmluve podstatné. Cieľ stvorenia predstavuje zmluva, príbeh lásky medzi Bohom a ľuďmi (porov. Ratzinger, 2005, s. 19). Ťažiskom slávenia *Šabatu* je rodina, ale zachovávanie pokoja nie je vyžadované primárne kvôli odpočinku človeka, lebo *Šabat* je deň Pána. Siedmy deň v týždni, ktorý sa radikálne odlišuje od iných dní, pre Židov symbolizuje prechod do iného, teda do posvätného času, je prísľubom plnosti a blaženosti mesiášskeho času. Mimoriadny status *Šabatu* a jeho prísne dodržiavanie je jedným z najtypickejších prejavov judaizmu (porov. Pavlincová a kol., 1994, s. 101-102).

Posvätnosť siedmeho dňa v týždni, či je to židovská sobota alebo kresťanská nedeľa, nám pripomína tretie prikázanie Dekalógu. Prvým významom a cieľom *Šabatu* je uvedenie si, že všetko smeruje k Bohu, že človek bol stvorený vo vzťahu k Bohu a len v ňom nájde pokoj. Sobota nám má pripomínať stvorenie sveta, ale aj človeka, ktorý ako jediný bol stvorený na obraz Boha a podieľal sa na Božej tvorivosti i odpočinku. Kresťanská nedeľa má úzky vzťah k starozákonnému *šabatu*, ale nemajú rovnaký význam. Rozhodujúcim dôvodom je zmŕtvychvstanie Ježiša Krista – v prvý deň po sobote. Nedeľa pre kresťanov je dňom vzkriesenia a stredobodom života Cirkvi je nedeľné slávenie Eucharistie. Účasť na jej slávení je svedectvom príslušnosti ku Kristovi a k Cirkvi. Sláviť Eucharistiu znamená vstúpiť do ponuky k Božej oslave obklopujúcej nebo i zem, do ponuky, ktorá sa ukazuje v kríži a zmŕtvychvstaní. Kresťanská liturgia nie je nikdy podujatím určitej skupiny, určitého okruhu ľudí, poprípade miestnej cirkvi. Cesta ľudstva ku Kristovi sa uskutočňuje na základe Kristovej cesty k ľuďom. On chce zjednotiť ľudstvo i Cirkev, vytvoriť Božie zhromaždenie všetkých ľudí (porov. Ratzinger, 2005, s. 39).

„Kresťania majú svätiť nedeľu aj tým, že svojej rodine a svojim blízkym venujú čas a starostlivosť, ktoré im ťažko môžu venovať v iných dňoch týždňa. Nedeľa je dňom premýšľania, ticha, vzdelávania sa a meditácie, čo všetko prispieva k rastu vnútorného kresťanského života“ (KKC 2186). Metóda čítania Svätého písma známa ako *lectio divina* po stáročia prispieva k nahliadnutiu bytostnej situácie človeka (porov. Slivka, 2006, s. 157-173). Kresťanské chápanie voľného času je blízke nielen hebrejskému *šabatu*, ale aj gréckej *scholé*. Môžeme to zdokumentovať na výchovnom prístupe otcov patristiky k čítaniu Biblie, ale aj iných literárnych diel.

Podľa sv. Gregora z Nyssy kresťanská *paideia* je ekvivalentom gréckeho výchovného systému a v oblasti propaideie je s ním identická. V takomto chápaní bol vychovávaný a vzdelávaný sv. Bazil v Aténach, ktorý po návrate z univerzity takto učil svojho mladšieho brata Gregora. Klasická grécka literatúra a rétorika boli zapojené do výchovného systému. Origenes odporúčal svojim študentom čítanie všetkých gréckych filozofov s výnimkou ateistov. Aj veľikáni z Kapadócie zodpovedne absolvovali štúdium filozofie a spomedzi nich Gregor Nysský, ktorý si ju najviac obľúbil, považoval za nutné, aby vzdelaný kresťan prešiel touto ťažkou cestou. Keď hovorí o *paideii*, myslí predovšetkým na to, čo odlišuje kresťanskú *paideiu* od gréckej. Grécka *paideia* obsahovala všetky diela gréckej literatúry, ale kresťanská *paideia* obsahovala aj Bibliu. Literatúra predstavuje *paideiu* v tom zmysle, že obsahuje v sebe najvyššie normy, riadiace ľudský život, ktoré práve v literatúre nadobúdajú prítlačnú formu. Je to literatúra, ktorá podáva ideálny obraz človeka - veľký vzorec. Gregor si jasne uvedomuje podobnosť medzi gréckym chápaním funkcie literatúry a pôsobením Biblie. On nečítal Bibliu len ako literárne dielo, ale chápal ju ako Gréci, teda ako *paideiu*. V ta-

komto chápaní bol vychovaný a takéto čítanie Svätého písma bolo pre neho najprirodzenejším. Svojim čitateľom ustavične zdôrazňuje základnú ideu výchovy. Vzdelanie kresťana, jeho *morphosis*, nastupuje ako efekt neustáleho študovania Biblie. Formou je Kristus. *Paideiou* kresťana je *imitatio Christi* (porov. Jaeger, 1997, s. 103). Najvýraznejšie je to vidieť v spôsobe, akým Gregor cituje Bibliu ako najvyššiu autoritu. Namiesto zvratu „prorok hovorí“ alebo „Kristus hovorí“, čo by bolo pre nás najviac prirodzené, nespočetnekrát opakuje: „prorok Izaiáš nás poučuje“, alebo „apoštol nás poučuje“. Takýmto spôsobom jednoznačne pripomína, že to, čo učí Biblia, je pre kresťana potrebné prijať ako *paideiu*. Samotný spôsob zdôrazňovania si nárokuje na formatívnu, a teda výchovnú interpretáciu všetkého, čo bolo napísané. Nie je to teda zákon, ale výchova (porov. Jaeger, 1997, s. 103). Sväté písmo pre neho predstavuje celok, a nie súbor rôznych autorov, lebo predsa bolo napísané z vnuknutia Svätého Ducha a od Neho pochádza výchovná autorita jednotlivých biblických autorov. Svätého Ducha chápe ako vychovávajúcu božskú silu, ktorá je vo svete všadeprítomná, a ktorá prehovorila cez ľudské podstaty predstavujúce Jeho nástroje (porov. Gregor Nysský, 2000, s. 81). Svätý Duch sa obracia k ľuďom za pomoci jazyka múdreho vychovávateľa, ktorý nikdy nezabúda na ohraničené možnosti svojich žiakov, ktorí nie sú schopní porozumieť pravdu cez bezprostredné zblíženie sa s božským mystériom. Používa jazyk symbolov, ktorý je vlastný zmyslovej, ale aj celkovej ohraničenosti prirodzenosti človeka. Antropomorfný jazyk používaný vo Svätom písme vo vzťahu k božím záležitostiam predstavuje východiskový bod v procese hlbšieho pochopenia predstavovaného obsahu.

Gregor prijíma Origenovu teóriu o rôznych významových úrovniach, ktoré je potrebné rozlišovať v Biblii. Jeho exegéza vedie od doslovného významu k historickému zmyslu Biblie. Z tejto druhej úrovne prechádza na vyššiu úroveň duchovného významu. Pohľad na toto metodické rozvrstvenie interpretačného procesu ukazuje na výchovný zámer samotného Svätého Ducha. K vlastnej interpretácii je schopný len ten človek, ktorého preniká Svätý Duch; povedané inými slovami, len Svätý Duch je schopný porozumieť seba samého. Gregor vyzýva pomoc Svätého Ducha, keď začína vysvetľovať význam Božieho mena v polemickom traktáte proti ariánovi Eunomiovi, alebo v neskoršom traktáte o skutočnom význame asketického života (porov. Jaeger, 1997, s. 104). Toto vyzývanie je prejavom hlbokého presvedčenia o sile Božieho Slova (Gregor Nysský, 1998, s. 130-135). Veril v božskú inšpiráciu prorokov a apoštolov, pretože takáto inšpirácia bola skutočnosťou, ktorú poznal z vlastnej skúsenosti (porov. Jaeger, 1997, s. 104). Sv. Gregor Nysský zastáva názor, že knihy Svätého písma popri historickom charaktere vlastnia aj duchovný a výchovný zmysel.

V nedeľu sa kresťan oslobodzuje od práce a v tejto slobode si má vždy znovu uvedomiť, že je vykúpený. „Ako Boh v siedmy deň odpočíval od všetkých dní, aj ľudský život má svoj rytmus práce a odpočinku. Ustanovenie Pánovho dňa (nedele) prispieva k tomu, aby všetci mali dostatočný odpočinok a voľný čas, ktorý by im umožnil pestovať rodinný kultúrny, spoločenský a náboženský život“ (KKC 2184). Túžba maximalizovať ekonomickú produkciu pokúša sa predstaviť voľný čas ako nezmyselné mrhanie časom. Pokračujúcou prácou sa však stráca to, čo sa nazýva „tvorivá prestávka“ a život i samotná produkcia utrpia škodu. Za chybným výpočtom sa však skrýva nečestný výpočet; voči človeku a viere v Boha nepriateľský inštinkt vie, že ak sa podarí vykoreniť nedeľu, človek stratí náboženskú oporu a bude vydaný napospas ekonomickým a politickým silám (porov. Guardini, 1999, s. 21-22). Historická skúsenosť so „*subotnikami*“ a „*nedil'nikami*“, ale aj súčasná skúsenosť s *burnt-out* jasne ukazuje kontraproduktívnosť takýchto snažení. Na druhej strane vidíme, že Božie slovo prináša ovocie v životoch ľudí, ktorí sa pre neho bezvýhradne a teda autenticky otvárajú (porov. Petřík, 2005, s. 174-184).

Pri uvažovaní nad fenoménom voľného času je zaiste správne vychádzať zo skúsenosti, ale zároveň je potrebné odmietnuť pokušenie totalitného prístupu sofistickej redukcie v jej mnohých podobách, skromne prijať filozofickú otvorenosť ku skutočnosti a reflektovať autentický význam voľna, ktorý spočíva v osobnej zodpovednosti pred transcendentným.

Literatúra

FRANEK, J.: *Judaizmus*. Bratislava : Archa, 1993, 190 s. ISBN 80-7115-023-1.

GREGOR NYSSKÝ: *In inscriptiones Psalmorum*, I, 3 /GNO V, 30,25-31,9. In: KARFÍKOVÁ, L.: *Řehoř z Nyssy*. Praha : Oikúmené, 2000, 316 s. ISBN: 80-86005-95-X

- GREGOR NYSSKÝ: *Wielka Katecheza*. In: DZIDEK, T.: *Mistrzowie teologii*. Kraków : Wydawnictwo M 1998, s. 130-135.
- GUARDINI, R.: *Nedel'a včera, dnes a navždy*. Trnava : Dobrá kniha, 1999, 77 s. ISBN 80-7141-274-0.
- JAEGER, W.: *Paideia I.*, prel. M. Plezia, Warszawa, 1962.
- JAEGER, W.: *Wczesne chrześcijaństwo i grecka paideia*, prel. K. Bielawski. Bydgoszcz : Homini, 1997.
- KATECHIZMUS
- KOMPLOTOVÁ, S.: *Školská pedagogika*. Bratislava : Ekonóm, 2005, s. 188. ISBN 80-225-1988-X.
- KRATOCHVÍL Z.: *Výchova, zřejmost, vědomí*. Praha : Herman & synové, 1995, 187 s.
- KRATOCHVÍLOVÁ, E.: *Pedagogika volného času*. 2004, 308 s. ISBN 80-223-1930-9.
- PALOUŠ, R.: *Čas výchovy*. Praha : SPN, 1991, 237 s. ISBN 80-04-25415-2.
- PALOUŠ, R.: *Česká zkušenost*. Praha : Academia, 1994, s. 176. ISBN: 80-200-0494-7.
- PALOUŠ, R.: *K filozofii výchovy*. Praha : SPN, 1991, 119 s. ISBN 80-04-25390-3.
- PALOUŠ, R.: *Totalizmus a holizmus*. Praha : Karolinum, 1997, 148 s. ISBN 80-7184-281-8.
- PLATON: *Ústava*, preklad F. Novotný, Praha 1993.
- PATOČKA, J.: *Aristoteles, jeho předchůdci a dědicové*. Praha : ČSAV, 1965.
- PATOČKA, J.: *Platón*. Praha : SPN, 1992.
- PAVLINCOVÁ, H. a kol.: *Slovník Judaismus, Křesťanstvo, Islam*. Praha : Mladá fronta, 1994.
- PETRÍK, L.: *Práce řeckokatolické církvi s mládeží*. In: Theologos. Prešov : Petra, 2006, roč. 8, č. 2, s.174-184.
- RATZINGER, J.: *Duch liturgie*. Trnava : Dobrá kniha, 2005, 189 s. ISBN 80-7141-477-8.
- SLIVKA, D.: *Metóda lectio divina*. In: Theologos. Prešov : Petra, 2006, roč. 8, č. 2, s. 157-173.

1.2 Teológia voľného času

ThDr. PaedDr. Ing. Ferdinand Kubík, PhD.*

Abstrakt: Voľný čas nie je iba kategória súčasnej doby, ale má aj svoju teologickú hodnotu. Keď je čas Božím darom, treba ho rozumne naplniť, aby rozvíjalo celého človeka. Príspevok chce poukázať na dôležitosť teologického pohľadu na voľný čas, na význam odpočinku nielen ako na regeneráciu síl, ale aj na rozvoj osobnosti, poukazuje na potrebu radosti zo života.

Kľúčové slová: Voľný čas, Odpočinok, Radosť, Boží dar času, Biblický pohľad na odpočinok.

1 Dôležitosť teologického chápania voľného času

Základná otázka: je potrebné, aby sa teológia zaoberala pojmom čas, či voľný čas? Nie je to pojem čisto psychologický, či sociologický, pedagogický?

Samá ľudská prirodzenosť si vyžaduje, aby mal človek k dispozícii určitý čas, v ktorom bude oslobodený od námahy práce, preruší neodkladné povinnosti a bude mať chvíľku pre seba, aby takto regeneroval fyzické a psychické sily, nájde si priestor pre rozvíjanie takých hodnôt, ktoré nepatria do sféry pracovných povinností.

Kresťanský pohľad nemôže prehliadnuť to, čo je napísané už na prvých stránkach Písma. V Druhej knihe Mojžišovej s píše, že sám Boh dáva ľuďom príkaz, aby prerušili prácu a našli si chvíľu na odpočinok. Mal to byť čas venovaný nielen oddychu, ale aj náboženským veciam (porov. Ex. 20,18-21). Tento príkaz platí nielen pre židov, ale pre každého, kto bude s nimi bývať. Teda platí aj pre sluhu a slúžku, ba dokonca aj vola, osla, či pre iný dobytok (porov. Dt 5,14). Pri prvom opise stvorenia sveta sa predstavuje Stvoriteľ, ktorý tiež odpočíva po stvorení celého sveta (porov. Gn 2,2-3). Tento zákaz mal aj svoje sankcie (porov. Ex 31,15).

Voľný čas nie je iba sviatočným dňom, ktorý príde po šiestich dňoch namáhavej práce, ale zážitok siedmeho dňa sa určitým spôsobom premieta aj do ostatných dní, keď si človek nachádza voľné chvíle po namáhavej práci. Výzvou na to, aby sme sa aj takto pozerali na voľný čas, sú aj vyhlásenia Cirkevných dokumentov.

Druhý vatikánsky koncil vo svojej pastorálnej konštitúcii *Gaudium et spes* o Cirkvi v súčasnom svete sa dost' venuje analýze súčasnej situácie. Snaží sa zemské skutočnosti osvetliť Kristovým svetlom: „Koncil má v úmysle prehovoriť k všetkým, aby objasnil tajomstvo človeka a spolupracoval na riešení základných problémov našej doby.“ (GS 10). Vo svojich vyhláseniach opisuje rôzne znaky doby, ktoré cez vieru odkrývajú Boží plán spásy. Cirkev si je vedomá, že je „jej povinnosťou skúmať znamenia časov a vysvetľovať ich vo svetle evanjelia tak, aby vedela odpovedať spôsobom každej generácii primeraným na večné otázky človeka o zmysle terajšieho a budúceho života a o ich vzájomnom vzťahu“ (GS 4).

Koncilová konštitúcia *Gaudium et spes* poukazuje, že „životné podmienky moderného človeka sa zo sociálneho a kultúrneho hľadiska tak veľmi zmenili, že možno hovoriť o novom období ľudských dejín.... A tak moderná kultúra sa vyznačuje niektorými charakteristickými črtami: ... industrializácia, urbanizácia a iné činitele napomáhajúce kolektívny život vytvárajú nové formy kultúry (masová kultúra), z ktorých skfsajú nové spôsoby myslenia, konania a trávenia voľného času.“ (GS 54).

Donedávna existoval aj v odbornej verejnosti mýtus odpočinku prácou. Bolo úplne normálne, že ľudia cez týždeň pracovali v továrni a cez víkend na poli. A potom počas dovolenky išli na brigádu privyrobiť. Od polovice deväťdesiatych rokov minulého storočia narastá počet tých, ktorí sa rekreovali či už v mieste bydliska, či mimo neho, prípadne využili dovolenku na zdravotnú regeneráciu. Slovensko sa pomaly približuje k európskemu priemeru, kde na dovolenku odchádza každý druhý dospelý občan. A takto sa cestovanie – turistika – stala rýchlo sa rozvíjajúcim priemyslom. (Porov. Dancák, 2004, s. 5-6). Existuje mnoho organizácii, ktoré by sme mohli nazvať „organizáciami voľného času“. Dnešný človek pre jeho môže dostať názov aj „homo turisticus“. Ak

* **Kontakt:** Gréckokatolícka teologická fakulta, Ul. biskupa Gojdiča č. 2, 080 01 Prešov.
Telefón: 421 904 411 255; E-mail: kubik@unipo.sk

v minulosti bola dovolenka výsadou zamestnancov vo vyšších kruhoch, postupne sa stala maovou záležitosťou pre strednú vrstvu i pre robotníkov.

Dnes je dobre rozpracovaná teológia práce. Ján Pavol II. vydal osobitnú encykliku, ktorú posvätil ľudskej práci, resp. pracujúcemu človekovi. Voľnému času sa teológia venuje len okrajovo pri zamýšľaní sa o význame ľudskej práce. Ale to je jednostranný pohľad na voľný čas. Ten nepotrebujeme iba na to, aby sme si odpočinuli a mohli viac pracovať, ale aby sme sa mohli rozvíjať ako ľudia.

Už samotné sociologické analýzy nás upozorňujú na nárast voľného času. V živote človeka on naberá stále väčší význam. Často sa stáva cieľom sám v sebe. To nás vedie k tomu, aby sa týmto časom viac venovala aj teológia. Cieľom teológie je popri inom odpovedať na základné otázky človeka a na hľadanie jeho významu z Božieho pohľadu. Keďže ľudský život je zložený nielen z práce, ale aj voľného času, úlohou teológie je aj nájdenie odpovede na tieto otázky. Má jasnejšie poukázať na jej kresťanské hodnoty. Osobitným cieľom teologického pohľadu je poukázanie na význam voľného času v kontexte Božích plánov spásy človeka. Ján Pavol II. nazval tento čas časom spásy. Teda môže plniť svoju úlohu v kresťanskom napĺňaní ľudského života k spásu. (Porov. M. Ostrowski, 1996, s. 21-22). Druhý vatikánsky koncil pripomína, že „laici, keďže sú zasvätení Kristovi a pomazaní od Ducha Svätého, sú podivne povolaní a pripravení, aby prinášali čoraz hojnejšie duchovné ovocie. Ved' všetky ich skutky (...) každodenná práca, duchovné i fyzické zotavenie, ak sa konajú podľa Ducha, (...) stávajú duchovnými obetami, ľúbezňami Bohu“ (LG 34).

Ako tvrdí R. White, voľný čas sa stáva časom osobitného objavovania a vyznávania viery. Lebo je chvíľou špecifického prežívania, ktoré človeka privádza k zamýšľaniu sa nad najväčšími tajomstvami života. K. Rahner hovorí, že odpočinok i práca nie sú rozličnými obdobiami ľudského života, ale obe sú prvkami, ktorými sa buduje vnútorné „ja“ človeka. Ako dva momenty nadčasovej a transcendentálnej existencie človeka sa musia navzájom dopĺňať. R. Bleistein zdôrazňuje, že aktivita súvisí s prácou a odpočinok s voľným časom, hoci sa od seba líšia, vytvárajú vnútornú jednotu a špecifický rytmus. Navzájom slúžia jedna druhej. Odzrkadľujú v seba obraz Boha, ktorý pri stvorení sveta „sa namáha“ i „odpočíva“. Poľský teológ J. Sieg keď analyzuje koncilové texty z hľadiska voľného času, hovorí o jedinej línii ľudského života. (Porov. M. Ostrowski, 1996, s. 22).

Voľný čas je jedným z Božích darov, a ako taký poskytuje ľuďom možnosť využiť ho pre rast v kresťanskej dokonalosti. Teda záverom môžeme povedať, že keď sa v ňom zjavujú Božie plány s ľuďmi, teda aj v ňom človek objavuje realizáciu svojho kresťanského povolania.

2 Boží dar voľného času

Biblia sa začína a končí časovým údajom: „Na počiatku stvoril Boh nebo a zem“ (Gn 1,1), „Áno. prídem skoro“ (Zj 22,20). Biblia teda nechápe Boha abstraktne, v jeho večnom bytí, ako je to u Platóna alebo Aristotela, ale v jeho zásahoch na zemi, ktoré dejiny sveta pretvárajú na sväté dejiny. Kniha Genezis sa začína pripomienkou stvoriteľského Božieho činu. Tento čin znamená taký absolútny začiatok, že počínajúc ním patrí každé trvanie do poriadku stvorených vecí. Tento pohľad sa zásadne odlišuje od chápania „začiatku“, aké nachádzame v pohanských systémoch. Napríklad v babylonskej poéme o stvorení vidíme, ako boh Marduk určuje rámce kozmického a ľudského času: hviezdy, súhvezdia, prírodné cykly. Tak sa začína astronomický, merateľný čas. Lež bohovia mali už predtým, v pračase svoje vlastné dejiny, ktoré však patria do mytologického poriadku. Od prvotného božského páru, Apsa a Timiaty, pochádzajú ďalšie pokolenia bohov. Títo povstali vo vzájomnom boji proti sebe. Konečným výsledkom tohto boja bol vznik sveta a ľudí. Takto sú bohovia i celý vesmír zahrnutí do toho istého zrodu, a preto ani oni nie sú celkom vyňatí spod kategórie času. Na rozdiel od biblického pohľadu: „Na počiatku stvoril Boh...“ (Gn 1,1); „V ten čas, keď Jahve, Boh, učinil zem a nebo...“ (Gn 2,4). Nejestvuje tu nijaký pračas, v ktorom by sa odohrávali božské dejiny, lebo veľké obrazy kozmického boja nehovoria o nejakých vlastných dejinách Bohov, ale o dejinách sveta, ktorý Boh dáva do poriadku. Stvoriteľským činom začína náš vlastný čas, ktorý je dobrý ako aj ostatné stvorenie. Ale Boh jestvoval skôr ako tento čas. Čo sa bude v čase odohrávať, je jeho vlastný zámer, podľa ktorého usmerňuje najprv celé stvorenie na človeka a potom riadi údel človeka k tajomnému cieľu. (Porov. P-M. Bonnard, 2003, s. 93-94).

Čas je kategóriou, ktorá existuje v materiálnom svete ako niečo skôr a niečo neskôr. Meria sa hodinami, tak môžeme určovať sekundy, minúty, hodiny, dni, mesiace, roky. Z materiálneho hľa-

diska každý časový okamih je rovnako dlhý. To však neplatí o psychologickom čase, ktorý predstavuje prežívanie jednotlivých udalostí. A tak, keď objektívny čas má svoju nezmeniteľnú mierku, subjektívne sa môže prežívať rôznym tempom. Čas má však aj hlbší, *duchovný rozmer*. V ňom má človek realizovať svoju vlastnú úlohu, ktorú má v živote naplniť. V rôznych oblastiach kultúry je čas obdobím aktualizovania vlastnej osobnosti tým, že bude realizovať určité hodnoty. Pre teológa osobitný význam nadobúda pojem času spásy a času Cirkvi.

Človek bol povolaný k životu v konkrétnom čase a počas jediného života má splniť svoju úlohu. Podľa Božieho zjavenia sa v čase realizujú aj Božie plány s človekom. Hriech však priniesol prekážku realizácii týchto plánov. Ale Boh sa nezriekol svojich zámerov, ale o to viac sa vo svete rozmohla Božia milosť (porov. Rim 5,20). A tak čas človeka sa stal realizáciou Božieho plánu spásy. Preto aj dejiny spásy majú svoje etapy. Začali sa realizovať v Starom zákone a svoje dovriešenie dosiahli v plnosti času, keď Pán Ježiš prišiel na svet a za nás sa obetoval. Dnes túto históriu pokračuje v dejinách Cirkvi a aj v živote každého človeka.

Pán Ježiš prišiel vykúpiť celého človeka, v celej svojej jedinečnej a neopakovateľnej reálnej existencii. Človeka, ktorý je povolaný prácou podmaňovať zem (porov. Gn 1,28), ale podľa vzoru Stvoriteľa (porov. Gn 2,3) aj odpočívať. Preto práca a odpočinok nie sú oddelenými etapami v živote človeka, ale prvkami, ktoré budujú jeho vnútorné „ja“.

Ľudský čas dosiahol svoju plnosť práve vďaka príchodu Boha na zem. Boh svojim vtelením zostúpil do dejín človeka. On sám mu prišiel v ústrety a človek v ňom nachádza svoju realizáciu. „Plnosť času“ už začala zvestovaním Panne Márii (porov. KKC 484). Pán Ježiš na začiatku svojho verejného účinkovania povedal: „Naplnil sa čas a priblížilo sa Božie kráľovstvo. Kajať sa a verte evanjeliu“ (Mk 1,15). Už tu na zemi začal budovať nebeské kráľovstvo. Zhromažďoval okolo seba učeníkov a tak pripravoval svoju Cirkev (porov. KKC 541). Na záver svojho účinkovania bol odsúdený a ukrižovaný, ale na tretí deň vstal z mŕtvych. Pravda o Kristovom vzkriesení sa stala najhlbšou udalosťou, na ktorej spočíva kresťanská viera. Vstúpiť do „plnosti času“ pre človeka znamená nájsť svoje naplnenie v Bohu, teda dosiahnuť koniec času a vystúpiť z jeho hraníc do večnosti.

Čas je prostriedkom pre realizáciu spásy. Každý okamih života dáva človeku Boh, aby v ňom realizoval svoju cestu spásy. Ján Pavol II. hovorí: „Kristus je pánom času; jeho začiatok a jeho završenie; každý rok, každý deň a každú chvíľu objíma jeho vteleenie, aby sa týmto spôsobom prišlo k plnosti času.“ (TMA 10). Od človeka sa očakáva odpoveď, aby svoj čas naplnil dobrom a tak smeroval k svojmu završeniu vo večnosti. Sv. Pavol na mnohých miestach pripomína: „kým teda máme čas, robme dobré všetkým...“ (Gal 6,10); „správajte sa múdro a využívajte čas“ (Kol 4,5).

Čas je raz daný človekovi a viac sa už neopakuje. Je ustanovené, že ľudia raz zomrú a potom bude súd (porov. Hebr 9,27). Preto ho treba žiť naplno a v zodpovednosti, lebo je to čas spásy. V biblickej terminológii sa používa grécke slovo *kairos*. Je to čas predpovedaný prorokmi a započatý Ježišovým príchodom, ktorý Boh ponúkol židovskému národu a celému ľudstvu. Ale je to aj začiatok súdu pre tých, čo túto ponuku odmietajú. Je to teda čas naplnený milosťou, čas daný k dispozícii človeku na dosiahnutie spásy. Každý človek, ktorého sa dotklo Božie Slovo, je vyzvaný, aby spoznal a využil *kairos*, aby sa rozhodol konať všetko to, čo sa od neho vyžaduje pre jeho spásu. Každé hriešne konanie, ktoré je naplnené egoizmom, je konanie mimo spásneho času – *kairosu*. Teda aj voľný čas sa môže stať časom spásy, ale môže sa stať aj prázdnotou. Človek má slobodu, sám sa rozhoduje, ako ho naplní, ale za svoje rozhodnutie nesie aj plnú zodpovednosť. Človek, ktorý pácha hriech, sa nachádza vo svojom vlastnom, ohraničenom čase, ktorý je vytrhnutý spod vplyvu Spasiteľa. Zlo spôsobuje, že takto naplnený čas sa stáva prázdnotou. (porov. J. Heriban, 1994, s. 560-561).

3 Odpočinok

Na prvých stránkach Knihy zjavenia nachádzame obraz Boha, ktorý nielen pracuje, ale aj odpočíva. Keď Boh ukončil svoje dielo, „v siedmy deň odpočíval od všetkých diel, ktoré urobil“ (Gn 2,2). V biblickom opise stvorenia sa odzrkadľuje prirodzená činnosť človeka, ktorý je umorený prácou, ktorý po jej ukončení sa chce odtrhnúť od ťažkostí a zahodiť zo seba jej jarmo. A tak môžeme chápať odpočinok aj ako biblicko-teologický pojem. Prirodzene, v človeku sa vynára otázka,

či sa Boh pri práci mohol unaviť, či potreboval odpočinok. Nutnosť odpočinku po práci je spojená s napätím a stresom, ktorý sa vytvára pri námahe práce a úloh, vyplývajúcich z povinností, únave z cesty a psychických vypätiach. Odpočinok zasa prirodzene spôsobuje likvidáciu tohto napätia. Predsa však Boh, ako Najvyššia bytosť, v ktorej nie je nijakej premeny, stojí nad svetom, nepodlieha zákonom prírody, nepodlieha jeho slabostiam.

Boží odpočinok je určitý druh prejavu života Boha (G. Martin). Boh odpočíval po námahe stvorenia nie preto, že bol unavený a neuspokojený svojou prácou, ale preto, že *videl, že všetko bolo dobré* (porov. Gn1,4n.). V každý večer stvorenia obdivoval svoje dielo a potvrdil, že všetko bolo dobré. Takto odpočíval vo svojej chvále ako najvyššie dobro (R. Bleistein). Zaujímavo to vysvetľuje Haring: „Boh je najčistejšou skutočnosťou (actus purus) práve vo svojom svätom odpočinku. Keďže Boh neprechádza z možnosti do novej skutočnosti, lebo nie je ohraničené bytie, ktoré túži prejsť do plnšieho života, ale je radostnou dokonalou životnou skutočnosťou. Jeho večný životný pohyb je súčasne aj jeho blahoslaveným odpočinkom“. Boží odpočinok je teda bez počiatku a bez konca. (Porov. M. Ostrowski, 1996, s. 43-44).

Boh má účasť aj na práci, aj na odpočinku, angažuje sa v stvorení a zachováva odstup, daruje sa a zostáva sám sebou. Stojí nad napätím práce a odpočinku, ktorý je charakteristický pre tento svet. Boží odpočinok sa tak stáva osobitným dokončením diela stvorenia, dokončením Božích plánov. Boh dosahuje cieľ, ktorý si vytýčil a tak sa môže radowať zo svojich diel. Tak odpočinok privádza do stavu naplnenia toho, čo bolo predtým iba v plánoch Stvoriteľa. Ján Pavol II. v encyklike o ľudskej práci hovorí, že „človek má prácou napodobňovať Boha, svojho Stvoriteľa, lebo on jediný nosí v sebe ten zvláštny prvok podobnosti s ním.“ (LE 25). V ľudskom odpočinku sa neodkrýva iba oslobodenie sa z jarma práce, ale aj jej dokončenie a naplnenie. V odpočinku sa človek raduje z ovocia svojej námahy a zažíva jeho dobro. Nasledovanie Boha je súčasne cestou človeka ku zníženiu napätia medzi oboma fázami jeho života. Aj Pán Ježiš veľa rokov svojho života posvätil práci. Svoju prácu, ale aj odpočinok zapojil do diela spásy. Počas svojho zemského pôsobenia nemal miesto, kde by mohol hlavu skloniť (porov. Mt 8, 20). Až kríž, na ktorom sa zavŕšilo jeho dielo, sa stal tým miestom, kde sklonil hlavu (porov. Jn 19,30). Odvtedy sa začal jeho odpočinok, ktorý je dokončením jeho diela spásy.

Ježišov odpočinok v hrobe, čas medzi smrťou a zmŕtvychvstaním, už sa stal časom realizácie ovocia jeho spásneho umučenia. Potom vystupuje do neba – Otcovho domu, aby zasadol po jeho pravici, ale aj aby pripravil miesto tým, ktorí v neho veria (porov. Jn 14,2-3). Tak sa oslávený Kristus stáva pre svojich vyznávačov základom ich nádeje na večné odpočinutie v nebi (porov. 1 Pt 1,4). Kristovo veľkonočné tajomstvo prináša spásu a nový život všetkým ľuďom, ktorí duchovne zomreli. Dáva odpustenie hriechov a odpočinok srdc.

Keď kniha Genezis hovorí o umiestnení človeka v raji na zakončenie diela stvorenia (Gn 2,15), možno to interpretovať, ako nasmerovanie ho na odpočinok. Boh sám stvoril odpočinok a pozná aj jeho večný význam. Rajský odpočinok sa vyznačoval harmóniou medzi človekom a stvorením, ale aj súladom v ňom samom. Tento súlad človek stratil hriechom. Ľudský hriech spôsobil kozmickú disharmóniu nielen vo vzťahu človek – Boh, ale aj vo všetkých závislostiach medzi stvoreniami, ako aj vzťahu celého stvorenstva voči Bohu. Z toho vznikol akýsi kozmický nepokoj. Vďaka spásnemu dielu Ježiša Krista začal sa návrat k Bohu. Definitívne zjednotenie človeka s Bohom nastane v eschatologických časoch. Dosiahnutie posledného cieľa pre človeka bude návratom k odpočinku, ktorý mu pripravil Boh vo svojom prvotnom pláne. Jeho prejavom bude duchovný súlad v človeku samom aj v jeho vzťahu k Bohu a k iným. Z tohto možno usudzovať, že aj celé stvorenie bude mať svoju účasť na tomto odpočinku. Lebo celé stvorenie, na čele s človekom ako korunou tvorstva sa navráti znova k tomu, od ktorého vyšlo, aby mohlo mať sloboďnú účasť na chvále Božích detí (porov. Rim 8,20-23).

Starozákonným obrazom odpočinku je Zasľúbená zem. Keď Izraeliti doputovali do krajiny, ktorú im Boh dal, mohli tam užívať ozajstný odpočinok. Táto zem bola miestom Božieho odpočinku (porov. Ž 95,11). Tam sa Boh delil o svoj odpočinok so svojim ľuďom. Toto odpočinutie sa stalo odmenou za vernosť zmluve. Osobitným miestom „Božieho odpočinku“ je Jeruzalemská svätyňa. V 132 žalme sa spieva: „Zaujmi, Pane, miesto svojho odpočinku, ty a archa tvojej všemoci“. (verš 8). „To je miesto môjho odpočinku naveky; tu budem bývať, lebo som túžil za ním.“ (verš 14). Dobudovanie a posvätenie svätyne stalo sa akoby echem zakončenia diela stvorenia, po ktorom nasledoval odpočinok Boha. Svätyňa sa stáva miestom spoločného odpočinku Boha a jeho

ľudu. Miestom Božieho odpočinku je sväté mesto Jeruzalem (porov. Sir 36,15). Texty Nového zákona prinášajú obraz nebeského Jeruzalema, ktorý predstavuje prebývanie u Boha, dom večného odpočinku, v ktorom budú mať účasť všetci spasení (porov. Hebr 12,22; Zj 3,12).

Žalm 23 predstavuje Boha ako Dobrého Pastiera, ktorý vedie človeka k vodám, kde si môže odpočinúť (porov. verš 2). Podobný obraz prináša aj Apokalypsa sv. Jána, keď hovorí o eschatologických časoch, v ktorých Baránok, ktorý stojí v nebi pred Božím trónom, bude vyvolených pásť a „privedie ich k prameňom vôd života“ (Zj 7,17). Tam človek zakúsi plný a trvalý pokoj a odpočinok v Bohu.

Odpočinok je nám daný už tu na zemi, ale ešte ho nemáme v plnosti. Dobývame ho námahou práce na sebe. Možno povedať, že opravdivý odpočinok nie je zastavením činností, ale jej doplnením. Doplnením konania človeka je nadobúdanie čností a konanie dobra. Takto chápaný odpočinok už tu na zemi nám dáva predchut' neba. (porov. X. Léon-Doufor, 2003, s. 505). H. Rahner ide ešte ďalej, keď hovorí, že dobre prežívaný odpočinok tu na zemi je nielen znakom, ale skoro anticipáciou ostatného odpočinku v Bohu. (Porov. M. Ostrowski, 1996, s. 48).

List Hebrejom obsahuje jeden z najobširnejších biblických textov, ktoré sa dotýkajú problému odpočinku, vyzýva veriacich: „Usilujme sa teda vojsť do onoho pokoja“ (4,11). Kresťan preto má dobre a horlivo využívať svoj prítomný čas, aby sa mu stal obdobím zásluh pre večný odpočinok. V kontexte uvedených analýz v zemskom odpočinku človeka treba hľadať jeho hlbší vnútorný význam. Odpočinok chápaný v duchovnom zmysle je odtrhnutie sa od zla, uvoľnenie človeka z otroctva hriechu. Hriech privádza do ľudského života nepokoj. U hriešnika sa skôr či neskôr objavajú výčitky svedomia. Naopak, jednota s Bohom, život v jeho milosti je plnosťou pokoja a radosti. Biblickým obrazom otroctva hriechu bolo otroctvo Izraelitov v Egypte. Východ z Egypta a dosiahnutie Zasľúbenej zeme je obrazom duchovného oslobodenia človeka z jarma hriechu, aby tak mohol dosiahnuť odpočinutie v Bohu. Zbavenie slobody vždy spôsobí utrpenie pre človeka. Väzeň túži po slobode, ktorá sa preňho ukazuje ako odpočinok. Sám Kristus hovoril o otrokoch hriechu, ktorých prišiel vyslobodiť (Jn 8,34-36). Povedal: „Poďte ku mne všetci, ktorí sa namáhate a ste preťažení, a ja vás posilním. Vezmite na seba moje jarmo a učte sa odo mňa, lebo som tichý a pokorný srdcom; a nájdete odpočinok pre svoju dušu.“ (Mt 11,28-29). Tieto slová sú adresované nielen tým, ktorí sú unavení ťažkosťami života, ale aj tým, ktorí žijú v jarme hriechu. Od neho môžu dostať odpustenie hriechov – odpočinok srdca.

Zaujímavé pravdy skrývajú aj prvé stránky Písma. Nadšený autor hovorí, že po ukončení stvorenia Boh „...v siedmy deň odpočíval od všetkých diel, ktoré urobil. I požehnal siedmy deň a zasvätil ho...“ (Gn 2,2-3). Tento deň v sebe skrýval aj zvláštne požehnanie. Kniha Exodus sa vyjadruje ešte dôraznejšie: „v siedmy deň však budete mať svätú sobotu, úplný odpočinok pre Pána“ (Ex 35,2). Ten deň je svätý, je darovaný svätému Bohu. Je jeho osobitným vlastníctvom. Aj preto ho človek musí oddeliť od ostatných dní práce a odpočívať v ňom nielen preto, aby sme sa odtrhli od povinností, ale pre oddanie svojho času Bohu. Sobotný odpočinok je nielen odtrhnutie sa od ťažoby práce, ale zvlášť nasmerovaním človeka k Bohu. Je to aj chvíľa určená na stretnutie s Pánom v liturgii.

Odpočinok predstavuje doplnenie ľudskej práce. Človek nasleduje Boha tak v práci, ako aj v odpočinku. Počas odpočinku človek nielenže sa sám raduje a teší sa z plodov svojej práce, ale skladá ju Bohu. Ďakuje mu za to, že mu ju umožnil vykonať a predkladá mu ovocie svojej práce. Takým momentom osobitného oddania sa Bohu je sviatočná liturgia. V nej sa plody ľudskej práce a všetky námahy ponúkajú Bohu v obetu. Boh prijíma tieto dary a zbožšťuje človeka. Výrazne to hovorí omšová modlitba latinského obradu nad oboetnými darmi: „Dobrorečíme ti, Bože, Pane svetov, že sme z tvojej štedrosti prijali tento chlieb (toto víno). Obetujeme ho tebe ako plod zeme a práce ľudských rúk, aby sa nám stal chlebom života (duchovným nápojom)“. A tak nielen práca, ale aj odpočinok ducha aj tela, ak sa uskutočňuje v Duchu, mení sa na duchovnú obetu, príjemnú Bohu skrze Ježiša Krista (porov. 1 Pt 2,5).

Teologické analýzy nás vedú k tomu, aby sme videli odpočinok nielen ako potrebu pre obnovu dočasných fyzických a psychických síl človeka. Objavujeme v nich veci, ktoré poukazujú na duchovné skutočnosti, ktoré majú svoj význam na ceste vykúpenia človeka. Poukazujú na jeho posledný cieľ. Keď v takej perspektíve pozeráme na odpočinok, stáva sa pre človeka časom spásy – kairos.

4 Prežívanie radosti

Odpočinok je aj priestorom pre radosť. Zdá sa, že práve dnešná doba si žiada, aby sa kresťania ukazovali ako šťastní ľudia. Ak my kňazi nariekame nad tým, že dnešná mládež nehladá duchovné hodnoty, nezriedka je to tým, že jej neukazujeme radostnú tvár.

Je človek povoláný k radosti? Celé Ježišovo evanjeliové posolstvo je posolstvom radosti. Už samotný názov hovorí o radostnej zvesti. (porov. J. Heriban, 1988, s. 19). Radosť sa definuje ako určitý druh ľudského šťastia, ktorý vyplýva z poznania a vlastnenia nejakého dobra. Svätý Otec Pavol VI. pri príležitosti Svätého roku 1975 vydal osobitnú Apoštolskú exhortáciu o kresťanskej radosti: *Gaudete i Domino*. V nej poukázal, že radosť je darom Ducha Svätého a každý človek je povoláný k radosti. Poukázal na viaceré miesta zo Starého i Nového zákona, ktoré hovoria o radosti. Aj Ježišov život je preniknutý radosťou. O radosti svedčia a svätci. V Exhortácii osobitne vyzdvihol radosť Panny Márie, svätého Františka Assiského, svätej Terézie z Lisieux a svätého Maximiliána Kolbeho. (GD 5).

Radosť má viacero stupňov, podľa toho, aké dobro človek dosahuje. Keď je to dobro materiálne, hovoríme o prirodzenej radosti, keď má nadprirodzený charakter, definujeme ju ako duchovnú radosť.

Prirodzená radosť vychádza z dobier pozemského života. Aj ony ako dary Božie majú pre človeka svoju hodnotu. Ich získanie a vlastnenie privádza k šťastiu. Kazateľ na stránkach Písma chváli radosť, ktorú nám dáva jedlo a nápoj (porov. Kaz 8,15). Veď Boh stvoril ...“vino, čo obveseľuje srdce človeka“ (Ž 104,15). Človek má radosť aj z odpočinku po práci (porov. Kaz 2,25; Kaz 3,13). Veľa radosti prináša aj obdivovanie darov prírody. Žalmy obsahujú mnohé texty, ktorými sa vyjadruje radosť, ktorá vychádza z kontemplácie krás prírody, stvorenej Bohom: „Pane, náš vládca, aké vznešené sú tvoje diela na celej zemi“ (Ž 8,2). Človek sa so svojou piesňou chvály delí s celým stvorením, so slnkom, ktoré „vychádza sťa ženích zo svojej komnaty a raduje sa ako bežec pred veľkými pretekmi“ (Ž 19,6). Je to šťastie človeka, ktorý je obdarovaný krásou, pokojom a tichom prírody, ale aj samým faktom života. Človek má príležitosť nielen ho vnímať, ale aj vydávať o ňom osobitné svedectvo. (Porov. GD 2)

Aj v samom Ježišovom živote môžeme nájsť prežívanie tejto radosti. Prežíval ju, keď obdivoval nebeské vtáky a poľné ľalie (porov. Mt 6,26-30). Sám prijal pozvanie na svadobnú hostinu v Káne (porov. Jn 2,1-2), tešil sa, keď mohol byť s deťmi (porov. Mk 10,13-14). Jeho radosť možno vybadať aj z jeho rozprávania o rozsievачovi a žencovi (porov. Jn 4,36), o žene, ktorá našla stratenú drachmu (porov. Lk 15,8-10), o človeku, ktorý našiel skrytý poklad (porov. Mt 13,44). Tieto prirodzené radosti v živote a slovách Pána Ježiša nadobúdajú osobitný význam. Poukazujú na iné, duchovné radosti.

Osobitnú radosť prináša prítomnosť blízkych osôb. Žalm 133 hovorí o šťastí tých, ktorí spolu bývajú. Pán Ježiš povzbudzoval svojich učeníkov, aby išli spolu na osamelé miesto, aby si odpočinuli. Právom sa môžeme domnievať, že aj sám sa tam chcel potešiť v tichu prírody v prítomnosti svojich učeníkov (porov. Mk 6,31). Inokedy prežíval veselé spoločenstvo pri rodinnej hostine v Betánii (porov. Jn 12,1-2).

Pravá kresťanská radosť pramení v Bohu. On je najvyšším dobrom, iba on môže dať človeku plnosť šťastia. Sám Boží Syn ako pravý človek čerpal radosť z vrúcneho vzťahu s Otcom v Duchu Svätom (Lk 10,21; porov. Jn 10,15; 14,10). Vo svojom podobenstve o viniči a ratolestiach hovorí, že ľudia nájdu pravú radosť vtedy, keď zostanú v Božej láske (porov. Jn 15,1-11). Človek sa raduje, že vďaka Božej milosti má účasť na spásе. Anjel zvestoval pastierom veľkú radosť, ktorá bude patriť všetkým ľuďom, lebo sa narodil Spasiteľ, Kristus, Pán (porov. Lk 2,10).

Radosť naberá osobitnú intenzitu pri prežívaní veľkonočného tajomstva. Veľkonočný hymnus *Exultet* ospevuje radosť nad Ukrižovaným a Zmŕtvychvstalým Pánom, ktorý priniesol svetu vyslobodenie z jarma hriechu a smrti. Je to radosť z novej blízkosti Pána Ježiša, ktorý sa dáva svojim vo Svätom Duchu a zostáva s nami navždy. Radosť je Božím darom, osobitou charizmou a ovocím Ducha Svätého (porov. Gal 5,22; Sk 13,52). Duch Svätý posilňuje učeníkov, pomáha niesť každodenné kríže, zjednocuje v spoločenstve a dáva plnosť života. On umožňuje účasť na Kristovej milosti, volať sa synmi svetla a mať podiel na večnej sláve (porov. KKC 736). Kristus už tu na zemi dáva učeníkom istotu a radosť, že ich „mená sú zapísané v nebi“ (Lk 10,20).

Človek prežíva hlbokú radosť, keď sa sám dokáže deliť s láskou s inými. Svätý Pavol chváli „veselého darcu“. Taký človek dostáva od Boha osobitnú milosť (2 Kor 9,7; porov. Rim 12,8). Keď robí skutky milosrdenstva a svoj čas daruje blížnemu, Boh ho naplňa hlbokým duchovným šťastím. Duchovná radosť dáva zrod túžbe k osobnej svätosti. Získavanie dokonalosti čností v človeku buduje vnútornú radosť. Paradoxne, ono je tým väčšie, čím väčšiu námahu a odriekanie si vyžaduje. Príkladom sú svätci, ktorí vo svojom živote rôznym spôsobom, zvlášť obetou, nasledovali Krista. Takto už na tejto zemi mali účasť na Kristovej veľkonočnej radosť. Apoštol Pavol a jeho spoločníci sa tešili, keď videli uprostred Korint'anov toľkých, ktorí úprimne túžili po dokonalosti (porov. 2 Kor 13,9). Prežívali opravdivú radosť, lebo neboli zotročení hriechom. Mali v sebe pocit vnútornej pravdy a súladu: „pravda so sebou prináša radosť a jas duchovnej krásy“ (KKC 2500). Prameň tejto radosť vyviera z naplnenia Božou milosťou – darom, ktorý Boh udeľuje zadarmo. V tomto ohľade najväčšiu radosť prežívala Panna Mária, ktorá bola plná milosť (porov. Lk 1,28).

Dnešné ponuky, konzumný spôsob života, nám chcú vliať nepokoj. Je to aj osobitný spôsob reklamy. Ak človek nie je so sebou spokojný, tak musí hľadať rôzne pseudohodnoty, aby našiel akúsi radosť zo života. Aj v tomto ohľade je na mieste pohľad Zjavenia na život, na život každého jedného z nás. Sväté písmo zvestuje vieru a hlboké presvedčenie Božieho ľudu, že život pochádza od Boha a že treba žiť pred jeho tvárou, že sa ho zastáva a ochraňuje ho. Život je Božie požehnanie, v ktorom sa trblieta dar jeho lásky a veľkodušnosti. Je to najvyššie Božie dobro, ktoré nám môže darovať. Preto našou prvoradou úlohou je tešiť sa zo života. Prvý príkaz, ktorý od Boha dostávame, je žiť. Toto prikázanie je vryté do najhlbších priestorov nášho bytia. Prvým gestom našej poslušnosti je milovať život, prijímať ho s vďačnosťou, svedomito sa oň starať a rozvíjať všetky jeho možnosti.

Biblia neustále poukazuje na priamy vzťah života k Bohu. Život človeka pochádza od Boha, Boh ho dal človeku. Ako pripomína Sluha Boží Ján Pavol II., život je darom, pomocou ktorého „udeľuje niečo zo seba stvoreniu“ (EV 34). Boh je jediný Pán života, človek prichádza o pravú radosť, keď začne narábať so životom podľa svojej ľubovôle. Život a smrť sú v Božích rukách. Každý život pochádza od Boha a Boh ho ochraňuje. Nestvoril človeka preto, aby ho nechal zahynúť, ale aby žil (porov. Múd 2, 23). Boh, ktorý sa už v Starom zákone zjavil ako priateľ života, sa stal jedným z nás v Ježišovi Kristovi. V ňom učenci mohli svojimi očami vidieť a svojimi rukami sa dotknúť toho, ktorý je „Slovo života“ (porov. 1 Jn 1, 1). Jeho slová, skutky a gestá boli vždy zamerané na život a zdravie ľudského bytia. (porov. P. Cahvez Vellanuova, 2007, s. 13-15).

Pozemská radosť kresťanov naberá aj eschatologický ráz. Už teraz môže kresťan anticipovať radosť posledných časov, ale ich plnosť získa až vtedy, keď dosiahne cieľ svojho života – zjednotenie sa s Bohom. On ako najvyššie dobro bude naplnením celého zmyslu ľudskej existencie, naplní ľudské túžby a dá šťastie, ktoré nezanikne. To, čo nám umožňuje „akoby vopred okusovať radosť a svetlo oblažujúceho videnia“ už tu na zemi, je naša viera (KKC 163). Dosiahnutie večného šťastia bude aj odpočinutím v Bohu. Tak sa eschatologické časy stanú miestom najvyššieho splnenia dvoch skutočností: radosť a odpočinku. Bude to však trvalá radosť, ktorú už nikto nebude môcť zobrať.

Ján Pavol II. pripomína, že kresťanská radosť nie je iba vnútorná, ale prejavuje sa aj navonok. Vyjadruje sa aj vonkajšími prejavmi, ako sú slová, pokriky, spev tanec, celá sviatočná atmosféra, ku ktorej patrí aj sviatočné oblečenie, ozdoba. Radosť, ktorou je naplnený voľný čas, nás vedie k presvedčeniu, že život nie je bremenom, ale darom. Zemská existencia nie je pracovisko (dielňa), ale priestorom pre radosť a zábavu (D. Emeis). Tá inšpiruje ľudský život a dáva mu osobitnú chuť. R. Bleinstein sa pýta, či musíme prežívať život ako boj. Tvrdí, že nie, lebo ten má byť plný radosť, humoru a fantázie, ktorý prináša ľuďom vnútorné uspokojenie. Presvedčenie o tom mu umožňuje odhaliť svoj vlastný zmysel života v Kristovi. Tak sa človek stáva homo ludens – človek hrajúci sa. Takto chápaný život už v sebe obsahuje aj odpočinok. Ten už nie je plný napätia a stresov. Aj námaha budovania nie je už iba obtiažou, ale radostným budovaním. (Porov. M. Ostrowski, 1996, s. 64-66).

Existuje aj falošná, zvrátená radosť. Tá vychádza z klamného dobra. Autor knihy Prísloví hovorí o ľuďoch, ktorí opustili správne chodníky a ktorí „sa tešia, keď sa môžu podopúšťať zla, rozplývajú sa radosťou z tých najmrzkejších výčinov“ (Prís 2,14). Hriech sa v niektorých fázach môže zdať ako dobro, ktoré hodno dosiahnuť. Je to vtedy, keď do popredia vystupuje egoizmus,

ktorý túži po uspokojení svojich egoistických chútok. U takých ľudí sa radosť spája iba s pôžitkom. Ale táto zdanlivá radosť trvá dovtedy, kým sa človeku „neotvorí oči“ (porov. Gn 3,7). Pravá radosť nemôže spočívať iba na uspokojovaní zmyselných potrieb. Musí byť usmerňovaná vyšším dobrom. Inakšie nebude môcť byť trváca a čo najhoršie, oddaľuje človeka od prameňa najvyššieho dobra. Hriech vo svojej podstate je zavrhnutie pravej radosti a privádza k smútku (porov. KKC 2094, 1765). Ale keď hriešnik spozná svoj omyl, v nebi povstane veľká radosť (porov. Lk 15,7).

Literatúra

- BONNARD, P.M.: Čas, in: LÉON-DOUFOR, X. (ed.): *Slovník biblickej teológie*, Trnava : Dobrá kniha 2003, 1094 s. ISBN 80-7141-414 X.
- DANCÁK, F.: *Náboženská turistika*, Prešov : Petra 2004, 44 s. ISBN 80-89007-46-5.
- Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I. Konštitúcie*, Rím : SÚSCM 1968, 342 s.
- HERIBAN, J.: Evanjeliá, in: *Sväté Písmo Nový zákon*, Rím : SÚSCM 1988, 846 s.
- HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*, Bratislava : VDB 1994, 1348 s. ISBN 80-85405-13-X.
- CHÁVEZ VILLANUEVA, P.: *Božia láska k životu*, Bratislava : VDB 2007, 40 s. ISBN 978-80-8074-051-1.
- JÁN PAVOL II.: Tertio millennio adveniente, in: *Pápežské listy 4*, Trnava : SSV 1995, 85 s. ISBN 80-7162-092-0.
- JÁN PAVOL II.: Laborem exercens, in: *Sociální encykliky (1891-1991)*, 507 s. ISBN 80-7113-154-7.
- Katechismus Katolíckej Cirkvi*, Trnava : SSV 1998, 918 s. ISBN 80-7162-253-2.
- LÉON-DOUFOR, X.: Odpočinok, in: *Slovník biblickej teológie*, Trnava : Dobrá kniha 2003, 1094 s. ISBN 80-7141-414 X.
- OSTROWSKI, M.: *Duszpasterstwo wobec problemu wolnego czasu człowieka. Aspekt moralno-pastoralny ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień turystyki*, Kraków : PAT 1996, 472 s. ISBN 83-85245-42-1.
- PAVOL VI.: Gaudete in Domino, in: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/adhortacje/gaudete_in_domino_09051975.html (05.06.2007).
- Sväté písmo Starého i Nového zákona*, Rím : SÚSCM 1995, 2624 s.

1.3 Hodnoty súčasného človeka v kontexte voľného času

ThDr. PaedDr. Anton Červeň, Ph.D.*

Abstrakt: Autor sa zaoberá problémom straty hodnôt medzi mládežou dnešnej spoločnosti. stratou objektívnej pravdy a straty slobody, sekularizáciou a individualizmom, ktoré je zapríčinené nadhodnotením a nesprávnou interpretáciou voľného času. Voľný čas a jeho plné využitie sa tak stáva cieľom a zmyslom života.

Kľúčové slová: voľný čas, hodnoty, životný štýl, sloboda, seberealizácia, zážitok, kultový význam, ktorý získali rôzne profánne skutočnosti, zábava, slávenie.

1 Posun vnímania voľného času v súčasnej kultúre

Súčasný spôsob života je viac ako inokedy ovplyvnený technológiou. Človek sa stal súčasťou technologických postupov. Čaká sa od neho, že bude mať zodpovedajúci podiel na spoločensky uznávanom pracovnom výkone, a to v rámci spoločenského systému, ktorý je v mnohých smeroch zameraný na zisk. Priebeh zamestnania a života je pre jednotlivca skoro bezvýhradne determinovaný týmto princípom a je väčšinou určovanými inými osobami (šéfom, manažérom, politickými činiteľmi, alebo skupinou mladých ľudí). Seberealizácia jednotlivca je obvykle možná a vítaná iba v dopredu danom rámci a v obmedzenej miere. Realizácia osobných priání a potrieb sa presunula z väčšej časti do sféry voľného času. Preto hlavne mladí ľudia vnímajú často ako „skutočný život“ iba svoj voľný čas.

Výsledky sociologických výskumov, ktoré sa zaoberajú voľnočasovými aktivitami mládeže, ukazujú dvojité zameranie voľnočasových aktivít:

- stimulácia vlastného vnútorného života, pocitu alebo nálady
- komunikácia s druhými ľuďmi.

Zjednodušene teda treba tvrdiť, že ľudia chcú vo svojom voľnom čase prežívať ako vzťahy s druhými (priateľstvo, partnerstvo, láska, rodina), tak i stimulujúce zážitky (hudba, zábava, šport, atď.).

Pod pojmom voľný čas chápeme čas, o ktorom môže jednotlivec sám rozhodnúť, ako s ním naloží. Preto sa vo výbere voľnočasových aktivít prejavuje jeho identita, záujmy, túžby a priority. Vo voľnom čase môže človek prežívať, že je slobodnou bytosťou a nie je iba determinovaný výrobnými procesmi a školou, záujmovými skupinami a že v ľudskom živote nie je všetko dopredu dané a naplánované.

2 Vybočenie z každodenného životného rytmu

Oslobodenie zo zajatia nutnosti prežívame zvlášť pri hre, zábavách a oslavách. Hry a oslavy vytvárajú akýsi „virtuálny svet“ v širšom slova zmysle. Je to svet, kde môže človek prežiť to, čo mu v bežnom živote chýba, a to napríklad pocit bezstarostnosti a šťastia, dobrodružstva, víťazstva, prekročenie vlastných fyzických, psychických a sociálnych hraníc. Pri zábave, hre a športe sa môžu prejaviť oprávnené a z hľadiska dynamiky spoločnosti významné priania, ktoré sa v iných situáciách nemôžu alebo dokonca nesmú prejaviť.

Stretávame sa tu s potrebou „vybočenia“ z všednosti a kreatívneho „narušenia daného poriadku.“ Uspokojenie tejto potreby malo v tradičných spoločnostiach svoje miesto v rámci náboženských, alebo ľudových slávností. Sviatky so všetkou svojou výnimočnosťou, vrátane extravagantných excesov, zapadali v tradičnej spoločnosti do širšieho kontextu života komunity. Nikdy neboli chápané samoučelné. Vždy sa vzťahovali buď k minulosti (pripomienka významnej udalosti), alebo k budúcnosti (prísľub týkajúci sa buď jedinca, skupiny alebo celej komunity a obyčajne boli pevne zasadené v ročnom cykle.

V súčasnej dobe sme svedkami uvoľnenia tejto väzby medzi voľným časom a sviatkom, medzi vybočením z všednosti a životnými súvislosťami. Aj keď sú dôležité okamžiky osobného života

* **Kontakt:** E-mail: anton.cerven@post.sk

tiež dnes spojené s oslavou, vzrastá počet „osláv“, „ťahov“, „fetov“ a zábav, ktoré sa neviažu k žiadnej závažnej udalosti. Tento trend podporuje i reklama, ktorá nám ponúka, aby sa „každý deň stal sviatkom“, alebo aby sme si „urobili radosť“. V ľuďoch je vzbudzovaný dojem, že stačí trochu finančných prostriedkov a priaznivé podmienky, aby si mohol každý ľubovoľne zinscenovať chvíle šťastia a spokojnosti.

3 Zábava a dobrodružstvo

Veľké množstvo ľudí, najmä mladých, túži po napätí a dobrodružstve. Striedanie pocitu napätia a uvoľnenia prináša uspokojenie a odreagovanie. Vďaka stále rastúcej ponuke komerčnej zábavy klesá schopnosť dlhšie sa tešiť z jednej veci a stúpa tendencia striedania pocitov. Život sa stáva akoby videoklipom, v ktorom sa jednotlivé obrazy veľmi rýchle striedajú. Táto tendencia je zvlášť silná u mládeže s nižším stupňom vzdelania.

Nemecký sociológ Gerhard Schulze v tejto súvislosti hovorí o celej vrstve mládeže, ktorej život je zameraný primárne na zábavu (Unterhaltungsmilieu). Rastúcu orientáciu na zábavu a napätie Schulze spojuje s vývojom rockovej hudby, s dobrou možnosťou cestovať a s komunikačnými prostriedkami, ako sú televízia, telefón a dnes tiež internet. Životný štýl tejto vrstvy mládeže popisuje stručne a výstižne: „ísť von, zostať vonku až do noci a striedať scény a osoby - to vnáša do všedného dňa pohyb. Tiež doma dáva človek prednosť nepokoju: niečo musí byť stále zapnuté: rádio, gramofón alebo televízor.“ Prednosť majú detektívky, sci-fi, animované filmy alebo hudobné programy. Pritom nezostáva v klude väčšinou ani telefón. Hlavnú úlohu hrá telo. Fyzikálne merateľná intenzita vzruchov sa stáva stále viac vlastným prostriedkom tohto štýlu. Hlučnosť, rýchlosť, svetelné kontrasty a farebné efekty sú často dotiahnuté do takej intenzity, že už len samé zmyslové vnímanie vyžaduje plnú pozornosť. A pri receptívnej funkcii tela vystupuje funkcia expresívna: človek sa vyžíva (disco, šport, koncerty), investuje čas a peniaze na svoj vonkajší vzhľad a posudzuje ostatných.“

Zdá sa, že rastúca obľuba tohto životného štýlu nevychádza iba zo stále väčšej ponuky komerčnej zábavy, ale má nejaký hlbší dôvod. Niektorí sa dokonca domnievajú, že týmto dôvodom je „nudná civilizácia“, v ktorej žijeme a že vyhľadávanie zábavy a napätia je vlastne „náhradou“ životného dobrodružstva. Príčinu vidia v nedostatku skúseností, že jedinec môže vlastnou aktivitou v spoločnosti niečo zmeniť.

Často ľudia skôr pociťujú bezmocnosť voči spoločenským tlakom, ktoré na nich doliehajú a tak podliehajú pasivite. Tento tlak je možné kompenzovať jednaním, ktoré nemá žiadny praktický účel. Medzi tieto „neúčelové“ jednania patria napríklad čisto náboženské úkony, ale rovnako aj zábava, ktorej základnou formou je hra. Ak mladý človek „nemôže nič vyhrať“ v živote, chce vyhrať aspoň v hre; ak nemôže zasiahnuť do deja dejín, v skutočnosti chce tento zážitok nahradiť aspoň virtuálne. Pre dospelého (dospievajúceho) človeka je priestor pre hru obmedzený. Sú len niektoré príležitosti, pri ktorých človek môže na chvíľu zabudnúť na „šedivú realitu“ a odobrať sa do „sveta snov“. Medzi tieto okamihy patrí zábava, oslavy, ale i šport a riskantné, alebo hraničné zážitky (napríklad rýchla jazda na motorke, alebo bungee jumping).

4 Rocková hudba

Nevšednú realitu mladým ľuďom ponúka hudba, a to rocková hudba, ktorá je vo svojej podstate spojená s pohybom a tak integruje všetky ľudské sily. Táto hudba umožňuje aktérom (hudobníkom, ale i poslucháčom) dať voľný priechod svojim pocitom a vstúpiť aspoň na chvíľu do „iného sveta“, ktorý sa im javí krajší a slobodnejší než je ten, v ktorom žijú. V tomto „úteku z reality“ sa skrýva určitá dávka opozície voči našej spoločnosti, založenej na výkone a úspechu. Mladí sa tak snažia prekročiť bežné hranice a prežívať to, čo by inak prežiť nemohli.

Aj keď v širokej škále rockovej hudby nájdeme veľa deštruktívnych prvkov, nemôžeme zabudnúť na to, že v tejto hudbe, ktorá svojím pôvodom vyšla z kultúry (a teda aj z kultu) afrických národov, vychádza na povrch pôvodná obecná náboženská a kultová funkcia hudby. S tým súvisí i funkcia tela pri prežívaní hudby. Rocková hudba totiž priamo nadväzuje na prirodzený telesný rytmus, a tak stimuluje rytmické pohyby účastníkov, ktoré im spôsobujú fyzický pôžitok. To vyniká predovšetkým pri tancovaní. Pri tanci sa človek sústreďí na pohyb a prežíva tak psychosomatic-

ké vyrovnanie fyzických napätí. Podľa niektorých odborníkov tancovanie v sebe skrýva podvedomý zmysel: pomocou hudby „obísť cenzúrne inštalácie vedomia“ a tak prežívať fyzický pôžitok.

5 Hra a šport

Hra patrí medzi dôležité kultúrne faktory. Funkciu hry prevzal v dospeljej populácii z veľkej časti šport. Šport participuje svojou podstatou na „bezúčelnosti a náhodnosti“ hry. Človek vybočuje zo všedného života. Toto vybočenie dáva športu vlastnosti podobné náboženstvu. Šport býva prežívaný ako niečo posvätné i vďaka svojmu rituálnemu charakteru. Je preto zaujímavé sledovať historické súvislosti medzi športom a náboženstvom. Telesné úkony a snaha o konkrétny fyzický výkon hrali významnú úlohu vo všetkých kultúrach. Existuje široká paleta literatúry, ktorá sa zaoberá touto témou.

Rituálny charakter športových stretnutí je na prvý pohľad nápadný: „Všetko je rituál, v ktorom sa spracovávajú situácie a dotýční sa informujú o stave udalosti: od chvíle, kedy mužská vbehnú na ihrisko, cez výmenu zástav a štátnej hymny na začiatku, až k hymne víťazov...”

Športové stretnutia sú udalosti slávnostného rázu. Majú sviatočný charakter. Športovci prežívajú uspokojenie ako z výkonu, tak i zo spoločenského uznania. Pri kolektívnych športoch hrá dôležitú úlohu aj vedomie spolunáležitosti. Diváci zase prežívajú nadšenie, uvoľnenie a pocit spoločnosti. Viacerí autori upozorňujú navyše na jeden zaujímavý prvok slávania sviatkov, ktorý sa dá aplikovať aj na športovom stretnutí: „V čase sviatkov prestáva platiť normálny spoločenský poriadok. Stáva sa dokonca, že sa normálne spoločenské úlohy prevráti: muži si obliekajú ženské šaty, podriadení urážajú nadriadených, atď. Spoločnosť, v ktorej boli na začiatku slávnosti zmazané rozdiely, upadá do chaosu. Medzi účastníkmi oslavy sa vyvinú na základe súťažnej rivality celkom iné vzťahy. S ukončením slávnosti sa vracia opäť pôvodný spoločenský poriadok.“

Preto môžeme tvrdiť, že súťaživosť v sebe nesie „potešenie z krízy“: „Pôžitok zo súťaženia, ktorý sa v našej spoločnosti rozširuje do mnohých oblastí spoločenského života, je potešením z krízy: chaotický stav, v ňom sa nachádzajú rôzne sily, ktoré bojujú o prevahu bez toho, aby sa presadil určitý poriadok, vyvolávajú radosť z toho, že jeden určitý poriadok je schopný druhý potlačiť alebo absorbovať a tak si zaistiť vedenie.“

Okrem uvedených dvoch príčin, prečo je šport prežívaný ako niečo posvätné (šport ako hra, stretnutie ako slávnosť), nesmieme zabudnúť na ďalší prvok, ktorý má súvislosť s kultom. Jedná sa, zjednodušene povedané, o „kult tela“: športový výkon je oslavou fyzickej sily a krásy. Šport sa stal „jednou z posledných oblastí ľudského života, ktorá vyžaduje celostné vnímanie človeka“ s jeho fyzickými i duševnými schopnosťami, pretože prináša okrem spoločenských hodnôt i skúšku fyzickej sily, vytrvalosti a zdravia. Iba individualizovaný šport - vo forme pravidelného kondičného behu (jogging) alebo cvičenie v posilňovni - smeruje jednoznačne k ideálu „krásneho tela“. Tu môžeme objaviť náznaky kultu tela, s ktorým sa stretávame v starovekom náboženstve. Telo už nie je považované len za nástroj ducha, ktorý postupne vďaka technike stráca svoje pôvodné určenie. Stáva sa stále viac nositeľom identity, vyjadrením vlastného ja. Preto sú vyhľadávané silné zmyslové zážitky, a to hlavne v týchto oblastiach: starostlivosť o vlastné telo, šport, sex, tanec, hudba, meditácia.

Je zaujímavé sledovať vývoj vzťahu cirkvi k hnutiam, ktoré sa na začiatku svojej existencie štylizovali do úlohy tých, ktorí „uctievajú ľudské telo“ (napríklad olympijské hnutie). Na tomto vývoji môžeme tiež rozoznať vývoj v chápaní ľudskej telesnosti v cirkevných dejinách. Zatiaľ čo roku 394 po Kr. boli olympijské hry zrušené, pretože odporovali novému štátnemu náboženstvu rímskej ríše, obdržia dnešní športovci pred odchodom na olympijské hry alebo i počas ich priebehu požehnanie cirkevných predstaviteľov. Veľa športovcov požehnal sám pápež.

Šport sa stal dôležitou súčasťou voľného času a ako taký ho cirkev nielen uznala, ale i odporučila. Dokonca i v dokumentoch II. vatikánskeho koncilu sa hovorí o športe, a síce v pastorálnej konštitúcii „O cirkvi v dnešnom svete“:

„Voľný čas sa musí správne využívať k uvoľneniu ducha a k posilneniu duševného i telesného zdravia. Tomu slúžia rôzne záľuby a záujmy, napríklad cestovanie do iných štátov (turizmus), ktoré človeka vnútorne zušľachtľujú, ale tak isto ľudí obohacujú vzájomným poznaním, alebo tiež cvičenie a športové podniky pomáhajú k udržaniu duševnej vyrovnanosti jednotlivca i spoločnosti a

k uskutočňovaniu bratských vzťahov medzi ľuďmi každého postavenia, národnosti alebo odlišných rás."

Môžeme teda konštatovať, že zameranie športu na fyzickú stránku človeka je v dnešnej cirkvi plne uznávané, čo sa nedá tak úplne tvrdiť o iných oblastiach života, v ktorých hrá telesnosť tiež významnú úlohu (rocková hudba, sexualita). Práve vývoj postoja cirkvi voči športu v posledných sto rokoch ukazuje, že odmietnutie, alebo prijatie určitých výrazových foriem telesnosti zo strany cirkvi závisí skôr na obecnom vnímaní spoločnosti, než na cirkevnej tradícii.

Záver

Spôsob využívania voľného času je jedným z najdôležitejších ukazovateľov životného štýlu. Je dôležitou hodnotou, ľudia mu však pripisujú rôzny význam. Optimálne je, aby voľný čas nebol cieľom a vrcholom nášho snaženia, ale aby sa našiel v živote človeka optimálny stav, kedy sa dostane do rovnováhy sféra povinností a sféra voľného času. Jedným z cieľov výchovy je naučiť človeka rozumne využívať voľný čas, formovať jeho záujmy, podporovať centrálny celoživotný záujem. Tak sa môže z času, v ktorom sa iba vyhladáva zážitok, emocionálne naplnenie stať časom, ktorý prispieva k formácii a rozvoju osobnosti človeka.

Literatúra

BREZINKA, W: *Filozofické základy výchovy*, Praha : Zvon, 1996, ISBN 80-7113-169-5.

DERMEK, A.: *Don - Bosco vychovávateľ*, rukopis.

FEIFEL, E.: *Handbuch der Religionspädagogik*, Wursburg, 1991.

MUCHOVÁ, L.: *Úvod do náboženskej pedagogiky*, Olomouc, 1994, Prednášky pre vnútornú potrebu.

JAURA D.: *Mladí ľudia v postmodernej spoločnosti*, Bratislava : SEN, 1997, konferencia.

ARTLOVA, M.: *Puberta je, když začínají s rodiči potíže*, Praha : Portál, 1994.

ALLPORT, G. W.: *Psichologia della personalita*, Zurigo : PAS-Verlag, 1973.

1.4 Hodnotová a duchovní orientace mládeže v České republice

Mgr. Michael Martinek, Th.D.*

Abstrakt: Cílem příspěvku je popsat hodnotovou a náboženskou orientaci mladých lidí v České republice, což by se mělo stát východiskem pro účinnou pastorační mládeže. Přestože většina mladých lidí v ČR se považuje za ateisty, lze prokázat i mezi nimi vysokou míru náboženského hledání, které však nenachází adekvátní reakci v pastorační mládeže tradičních křesťanských církví. Uváděné údaje vychází ze sčítání lidu v roce 2001 a z publikovaných výsledků několika sociologických výzkumů.

Klíčová slova: Hodnotová orientace mládeže – volný čas mládeže – religiozita mládeže – spiritualita mládeže – sociologické výzkumy – pastorační mládeže.

1 Úvod

Pro účinné projektování evangelizačních a pastoračních aktivit církve se ukazuje jako stále potřebnější sociologická znalost. Vzhledem k pastorační mládeže je tedy třeba vycházet zejména z informací o hodnotách a religiozitě současných mladých lidí. Následující příspěvek se týká mladých lidí (většinou ve věku od 15 do 30 let) v České republice přibližně v posledním desetiletí. Údaje pro něj byly čerpány jednak z posledního sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001, a dále z výsledků několika sociologických výzkumů.

2 Hodnotová orientace mladých lidí

Žebříček hodnot současné mládeže a jeho vývojové trendy ukazuje výzkum Petra Saka, opakovaný čtyřikrát v rozmezí let 1993 – 2002 (P. Sak, 2004, s. 10-15). První místo v něm zaujímá hodnota zdraví, druhé láska. Na třetím místě je hodnota mír, která „znamená pro lidské společenství totéž, co zdraví pro jedince“ (P. Sak, 2000, s. 69). Na pátém místě je svoboda a na devátém demokracie. Osmé místo v žebříčku hodnot zaujímá životní prostředí – jde o typickou hodnotu spojenou ve světě i u nás s mládeží a s postmoderním způsobem myšlení. Až na posledních místech najdeme hodnoty spojené s politickou angažovaností a s náboženstvím (srov. také Mládež ČR 2002, s. 7-9).

V časové posloupnosti devíti let lze pozorovat některé posuny: od důrazu na rodinu k důrazu na partnerské a přátelské vztahy; od pasivity a poslušnosti k odpovědnému přetváření vlastního života (svoboda, pravda a poznání, zajímavá práce); částečně také od materiálních hodnot k hodnotám postmateriálním (P. Sak, 2004, s. 13, 20). Tento hodnotový posun není v rozporu s křesťanskými hodnotovými důrazy: lidské vztahy, individuální odpovědnost za vlastní činy i důraz na nemateriální hodnoty patří mezi základní kameny křesťanského dědictví. Zdá se tedy, že není nutné vnímat křesťanské hodnoty jako protiklad či alternativu hodnot současné mládeže, ale že je třeba spíše zaměřit pozornost na to, aby mladí lidé chápali hodnoty, které proklamují, v širších souvislostech, a aby byli schopni se jimi také řídit v praktickém životě. O tom, jak se jim to daří, lze získat přibližnou představu na základě informací o trávení jejich volného času.

3 Volný čas mládeže

Tři reprezentativní výzkumy, které se touto otázkou zabývají, nejsou jednotné ve zjištění, jakým činnostem věnují mladí lidé nejvíce času. Shodují se však ve třech činnostech, které kladou vždy na první místa, i když ve vzájemně rozdílném pořadí: sledování televize, poslech rozhlasu a zvukových nahrávek, setkávání s přáteli (P. Sak, 2004, s. 63; Eurobarometr, 2002, s. 33-35). Těmito činnostmi se většina mladých lidí věnuje s každodenní frekvencí. K podobnému zjištění docházejí výzkumy i v jiných evropských zemích, ale ve srovnání např. s Německem se u nás těší výrazně většímu zájmu sledování televize a naopak menšímu skupinové aktivity. Z toho lze vyvodit, že

* **Kontakt:** Salmovská 8, 120 00 Praha 2, Česká republika
Tel. 00420 / 224 918 701; 603 153 512; E-mail: martinek@jabok.cuni.cz

mladí lidé v České republice jsou zaměřeni více individualisticky a pasivně (M. Kaplánek, 1998, s. 52-53, 102).

Po uvedených třech nejdůležitějších aktivitách následují další činnosti spojené s lidskými vztahy: především schůzky s partnerem, milenecké a sexuální aktivity. Jinou častou náplní volného času jsou domácí práce, práce s počítačem, četba novin, časopisů a knih, procházky a výlety, návštěvy restaurací, večírků, diskoték a kin, aktivní sportování. Naopak nejnižší frekvenci mezi mládeží vykazují činnosti, které předpokládají osobní iniciativu, tvořivost a hlubší životní motivaci: mimoškolní vzdělávání, ruční práce, kutilství, umělecká činnost, návštěva sportovních utkání, divadel, výstav a koncertů, duchovní a náboženské aktivity, sběratelství, chalupaření, veřejně prospěšná a politická činnost (P. Sak, 2004, s. 63; Eurobarometr, 2002, s. 33-34).

Toto pořadí volnočasových aktivit zhruba odpovídá proklamovaným hodnotám české mládeže. Do částečného rozporu se s nimi dostává především na prvních místech: sledování televize a poslech rozhlasu (činnosti, kterým mladí lidé věnují nejvíce času) nemusí být vždy v souladu s hodnotami zdraví, láska a mír, které mladí lidé považují za nejdůležitější. Někdy mohou být i ve vzájemném protikladu: např. v situacích, kdy se televizní pořady soustřeďují na nekritické prosazování násilí či sexuální promiskuity, nebo kdy mnohahodinové pasivní sledování rozhlasu či televize neumožní člověku zdravý pohyb či navazování a prožívání mezilidských vztahů. Uvádění veřejně prospěšných a náboženských aktivit až na posledních místech mezi volnočasovými aktivitami zase ukazuje, že „praktické životní zaměření je víc konzumní, než by se dalo usuzovat z hodnotových studií“ (VPP, 2001, 1.3.3.).

Zajímavé je také zjištění, že v posledních letech vzrůstá jak frekvence nejčastějších aktivit, z nichž mnohé mají velmi nízkou kulturní hodnotu, tak také frekvence kulturních, uměleckých, náboženských a veřejně prospěšných aktivit, které se tradičně umísťují (a při tomto mírném nárůstu stále zůstávají) na konci tabulky. Mladí lidé tedy tvoří homogenní skupinu, ale projevuje se mezi nimi stále více odlišných, často vzájemně protikladných trendů. Jejich většinová část chápe seberealizaci a vlastní rozvoj ve smyslu hédonistickém, konzumním a materialistickém, menší skupiny se však stále více orientují esteticky, nábožensky a prosociálně. Oba tyto protikladné trendy se prohlubují, a tím zvětšují propast mezi různými částmi mládeže. Toto „rozlomení mladé generace“ (P. Sak, 2004, s. 69-70, 212) se týká i její religiozity a spirituality.

4 Religiozita české mládeže v současnosti

Základním údajem při zkoumání religiozity je osobní vyjádření jedince, zda se hlásí k nějakému náboženskému směru, příp. zda se považuje za osobu bez vyznání. Tato otázka je pravidelně kladena při sčítání obyvatelstva (s výjimkou doby komunismu, kdy byla naposledy položena v roce 1950) i při většině reprezentativních výzkumů.

Podle posledního Sčítání lidí, domů a bytů v roce 2001 se v ČR považuje 6.039.991 obyvatel, tj. 59,04 % populace, za lidi bez vyznání. Jejich věkový průměr je 33,6 let. Druhá nejpočetnější skupina – 2.740.780 lidí se hlásí k vyznání římskokatolickému, jejich věkový průměr je však o více než 15 let vyšší než u skupiny bez vyznání – 48,8 let. Zbytek obyvatelstva se hlásí k jiným křesťanským církvím, nekřesťanským náboženským směrům nebo se k této otázce nevyjádřili. Z hlediska věkového rozvrstvení je zajímavé, že k oběma po katolické církvi největším konfesím – Českobratrské církvi evangelické a Církvi československé husitské se hlásí lidé v průměru ještě starší než k církvi římskokatolické (53,4, resp. 61,9 let), ve většině ostatních křesťanských církví, stejně jako u příslušníků židovské obce, se pohybuje průměrný věk mezi 40 a 50 lety (všechny uvedené údaje jsou převzaty z internetových stránek Českého statistického úřadu: www.czso.cz). Tradiční křesťanská vyznání jsou tedy spíše náboženstvími starší generace; většina mládeže (asi 75 %) se hlásí k ateismu, menší část (asi 20 %) ke katolictví a zbývajících asi 5 % k ostatním křesťanským církvím a k nekřesťanským náboženským směrům (Fialová, 2000, s. 35).

Mladí lidé, kteří nemají na základě své rodinné výchovy nebo církevní socializace pevné zakotvení v některém z tradičních náboženství, jsou ovlivňováni propagandou různých duchovních směrů a postrádají kritéria k jejich rozlišování. Tato nabídka bývá často označována jako „náboženský supermarket“ nebo „roztroušená religiozita“ (D. Lyon, 2002, s. 117). Jde o ideální prostor pro tzv. hledače: lidi, kteří se rozhodnou věnovat část svého života studiu a prožívání osobních zkušeností s různými duchovními směry, aby nakonec našli to, co považují za nejdůležitější

a v čem se cítí naplnění a šťastní. Mladí lidé jsou tedy nejčastějšími zájemci o poznání náboženských směrů, které v našem kulturním prostředí byly donedávna neznámé.

Důležitým doplněním tohoto obrazu jsou údaje o náboženské aktivitě mladých lidí. Zde se nejčastěji zkoumá frekvence účasti na náboženských obřadech, tedy tzv. „praktikování“. Odpovědi na tuto otázku v různých výzkumech nejsou jednotné – počet mladých lidí, kteří navštěvují bohoslužby každý týden, kolísá od 4,5 % do 8 % (P. Sak, 2004, s. 124; Eurobarometr, 2002, s. 36-37; M. Quesnell, 2002, s. 66). To koresponduje se zjištěním, že pouze 4 % mladých lidí považují náboženství ve svém životě za velmi důležité. Lze předpokládat, že jde hlavně o pravidelné návštěvníky bohoslužeb.

Z uvedených faktů vyplývá, že i přes atraktivitu a módnost nových náboženských směrů má u nás stále největší vliv na mládež katolická církev. Hlásí se k ní přibližně 4x více mladých lidí než ke všem ostatním náboženským směrům dohromady (asi 20 % oproti 5 %). Většina z těch, kdo se k církvi hlásí, s ní však není plně identifikována. Zde vidíme první důležitou výzvu pro církve: dříve než bude hledat cesty k nevěřícím mladým lidem, měla by se pokoušet o dialog s těmi, kdo se považují za katolíky.

Další důležitou skutečností v religiozitě mládeže je individualizace – postoje většiny mladých lidí k náboženství už nevycházejí z tradice, ale z osobního rozhodnutí. To také znamená, že mladí lidé se neztotožňují vždy s nějakým náboženstvím jako systémem, ale rozhodují se pro přijetí či nepřijetí jeho jednotlivých prvků. Pokud by se pastorační práce v této situaci zaměřovala především na církevní socializaci, velkou část mladých lidí by vůbec nezasáhla. Jejím cílem by proto mělo být spíše pomáhat lidem, aby byli schopni kriticky posuzovat různé nabídky a odpovědně se rozhodovat.

K zajímavým zjištěním dojdeme, budeme-li zkoumat ateismus české mládeže. Mnozí mladí ateisté totiž věří v různé podoby posmrtného života a připouštějí existenci dalších jevů, které nelze vysvětlit materialisticky. Vyhledávají také intenzivní osobní zážitky, které mají charakter náboženských zkušeností, aniž by jim explicitně přisuzovali tento význam (tzv. sekulární religiozita). Skutečnost, že sami sebe přesto považují za ateisty, potvrzuje domněnku, že mnoho mladých lidí si pod tématem náboženství představuje spíše příslušnost k nějaké církvi či náboženskému systému než jednotlivé duchovní zkušenosti a otázky.

Mimořádně vysokým podílem mladých lidí, kteří jsou buď ateisté, nebo nepovažují své náboženství za důležité pro svůj život (96 %), se česká mládež odlišuje od mládeže ve většině zemí Evropy i celého světa. Pokud chce církev zůstat věrná svému evangelizačnímu závazku, nesmí zůstat lhostejná vůči této skutečnosti, ale měla by hledat způsoby, jak navázat, případně prohloubit a zkvalitnit svou komunikaci s touto většinou mládeže.

5 Spiritualita české mládeže

Nyní se budeme ptát, jaké jsou osobní názory mladých lidí na konkrétní náboženské a duchovní otázky. Už jsme zjistili, že ani proklamovaný ateismus české mládeže není jednoznačný. Mnoho mladých lidí, kteří se považují za nevěřící, totiž připouští existenci jevů, které nelze materialisticky vysvětlit. Sám autor výzkumu nazývá tuto pozici „světonázorovou schizofrenií“ (P. Sak, 2004, s. 105). Toto zjištění koresponduje s pastorační zkušeností, kdy se při debatách s naší mládeží často objevuje téma magie, okultismu, sekt a nekřesťanských náboženství. Mnoho mladých lidí prošlo v době svých středoškolských studií obdobím, kdy se pokoušeli vyvolávat duchy nebo navázat kontakt se zemřelými. Nežádá se také setkáváme s různými formami víry v existenci duchovních bytostí – andělů. Zdá se tedy, že ani teoretický ateismus nezničil v psychice většiny mladých lidí některé podoby náboženského citění.

Nejdůležitější duchovní otázkou, která současnou českou mládež zajímá, je otázka posmrtného života. V nějakou formu jeho existence věří zhruba polovina mladých lidí (P. Sak, 2004, s. 106-107). Až na druhé místo lze položit otázku Boha, kterou si vážně klade necelých 30 % z nich, ale pouze 14 % věří „v osobního Boha, který stvořil svět a zasahuje do jeho běhu“ (P. Sak, 2004, s. 105). Většina těch, kteří v Boha věří, tvrdí, že se s ním setkávají především v sobě – jejich spiritualitu lze tedy označit jako imanentní. Za nejdůležitější projev duchovního života pak považují „uplatňování principu lásky“ (P. Sak, 2004, s. 118-121).

Některé náboženské a duchovní otázky tedy neztrácejí svou atraktivitu pro mnoho mladých lidí, kteří se nehlásí ani k církvi, ani k žádnému náboženskému systému. Jde přitom o otázky, které jsou důležité i pro církve, proto by mohly být vhodným tématem pro dialog mezi církví a mládeží. Církvi se však daří o nich komunikovat pouze s několika procenty mládeže, která je věřící, zatímco s mnohem větší částí mládeže, která si klade podobné otázky, ale nehlásí se k církvi, se tato komunikace daří jen s velkými obtížemi. Příčiny této situace je třeba analyzovat.

6 Typologie české mládeže podle vztahu k náboženským a duchovním hodnotám

Pokud jde o osobní přístup mladého člověka ke konkrétním náboženským a duchovním tématům, setkáváme se s velkou variabilitou. Na základě informací z předchozích kapitol můžeme vytvořit základní typologii podle toho, jak se staví mladí lidé k víře v Boha, a navrhnout v ní tyto skupiny:

1. věřící (s různou představou Boha, příp. s příslušností k různým náboženským směrům – asi 25%),
2. lhostejní (agnostici, nezajímají se – asi 10%),
3. ateisté věřící v existenci jevů, které nelze vysvětlit materialisticky (asi 40%),
4. ateisté – materialisté (asi 20%),
5. jiný názor (asi 5%; P. Sak, 2004, s. 105).

Zvláštní pozornost si zde zaslouží třetí skupina, která disponuje velkým potenciálem různých názorů na posmrtný život, osobní spiritualitu, techniky a formy duchovního života apod. Všechna tato témata by zároveň mohla být předmětem dalších dílčích typologií.

Druhým hlediskem pro náboženskou typologii mládeže je příslušnost k církvi. Zde se můžeme přidržet schématu, které je katolické pastorální teologii i pastorační praxi tradičně nejbližší, je však třeba rozšířit ho o některé nové prvky. Nejvýraznější skupinou, která se vymyká donedávna používaným kategoriím, jsou mladí lidé, kteří se považují za křesťany nebo za členy církve, z různých důvodů však nemohou souhlasit se všemi prvky její nauky nebo se nemohou plně začlenit do jejího společenství. Jde především o aktivní a duchovně žijící mladé lidi, často s teologickým vzděláním, kteří však vyslovují otevřenou kritiku některých praktik institucionální církve či nesohlas s některými prvky její nauky. Nejčastěji se pro ně používá označení „kritičtí katolíci“. Někteří z těchto mladých lidí postupně z různých důvodů rezignují na další aktivitu ve své církvi, zůstávají však věrni křesťanské víře, morálce i spiritualitě. Často se z nich stanou „ekumeničtí křesťané“, kteří se příležitostně zapojují do života různých církví, někdy se však trvale od institucionálních církví distancují – pak bychom je mohli nazvat „necírkvevními křesťany“. Všechny tyto skupiny jsou součástí společného fenoménu, který je v současnosti rozšířen také v jiných evropských státech a stává se předmětem zvláštního výzkumu. Bývá označován jako „přináležitost s výhradami“ (P. Ambros, 1998, s. 136), „částečná identifikace v církvi“ (B. Secondin, 1999, s. 95-96), „distancovaná církevnost“ (G. Kretzschmar, 2001, s. 20) apod.

V oblasti vztahu k náboženským a duchovním otázkám dochází tedy mezi českou mládeží ke stále větší diferenciaci. Tradiční církevní typologie tak stále méně odpovídají skutečnosti. Vedle ateistů a nábožensky lhostejných na straně jedné (jichž je většina) a věřících socializovaných v tradičních církvích na straně druhé se zvyšuje počet mladých lidí, které nelze zařadit do žádné z těchto skupin. O náboženské otázky se sice zajímají, ale odpověď, kterou jim nabízí tradiční církve, je neuspokojuje. Nelze určit jejich přesný počet, srovnáním uvedených údajů se však dopracujeme asi k 20 – 40 % z celku české mládeže. To je několikanásobně větší množství než počet mladých lidí bezproblémově socializovaných v některé tradiční církvi.

Tato skupina mladých lidí si zaslouží mimořádnou pozornost jednak proto, že dosavadní pastorační mládeže se jim spíše vyhýbá, a jednak proto, že je mezi nimi vysoké procento kulturní a intelektuální elity, která bude mít velký vliv na vytváření naší kultury v nejbližších letech.

7 Závěr

Pastorace mládeže v České republice musí reagovat na zcela novou sociální a psychickou situaci mladých lidí. Jejich odklon od tradičního církevního křesťanství však často nelze chápat jako ztrátu víry nebo zájmu o duchovní hodnoty, ale spíše jako neschopnost ztotožnit se s tou podobou

víry, jakou jim současné církve nabízejí. Tato situace se stává velkou výzvou pro církevní pastorační mládeže.

Literatura

- AMBROS, P. *Křesťan a život ve světě. Odkaz předkoncilní diskuse teologie laikátu a Druhého vatikánského koncilu dnešní praxi církve*. Olomouc: UP, Cyrilometodějská teologická fakulta, 1998, ISBN 80-7067-926-3.
- Eurobarometr ČR 2002. Závěrečná zpráva o názorech mládeže ČR ve věku 15 - 24 let na otázky mezinárodního výzkumu 1998 – 2002*. Praha: Institut dětí a mládeže, 2002.
- FIALOVÁ, L. a kol. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, ISBN 80-85850-87-7.
- KAPLÁNEK, M. *Jugendarbeit – Ort der Verkündigung. Wege zur Glaubensvermittlung in der offenen Jugendarbeit*. Disertační práce. Linz: 1998.
- KRETZSCHMAR, G. *Distanzierte Kirchlichkeit. Eine Analyse ihrer Wahrnehmung*. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 2001, ISBN 3-7887-1849-8.
- LYON, D. *Ježíš v Disneylandu. Náboženství v postmoderní době*. Praha: Mladá fronta, 2002, ISBN 80-204-0941-6.
- Mládež ČR 2002. Zpráva z polytematického výzkumu*. Praha: Institut dětí a mládeže, 2002, s. 7-9.
- QUESNELL, M. D. *Co si myslíme, čemu věříme a kdo jsme*. Praha: Academia, 2002, ISBN 80-200-1078-5.
- SAK, P. – SAKOVÁ, K. *Mládež na křižovatce. Sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis, 2004, ISBN 80-86320-33-2.
- SAK, P. *Proměny české mládeže. Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč, 2000, ISBN 80-7229-042-8.
- SECONDIN, B. *Nová hnutí v církvi*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, ISBN 80-7192-391-5.
- Výchovně pastorační projekt Salesiánská provincie Praha. Dokument provinciální kapituly 2001 (VPP)*.

1.5 Pastorálny a spirituálny rozmer malého spoločenstva mládeže

ThDr. Ondrej Šmidriak, PhD.*

Abstrakt: Na základe výsledkov vykonaného výskumu o členoch malých cirkevných spoločenstiev mládeže som v príspevku priblížil reálny súvis medzi členstvom v malom cirkevnom spoločenstve a splňaním pastoraálnych cieľov a dvíhaním spirituálnej úrovne členov takýchto spoločenstiev.

Kľúčové slová: Spoločenstvo, farnosť, komunikácia, sviatosti.

Charakteristika výskumu

Čo sa týka charakteristiky základného súboru výskumu, nemal som ambíciu robiť reprezentatívny výskum, nakoľko ani neexistujú relevantné štatistické údaje o počte a štruktúre základného súboru – t.j. o členoch malých mládežníckych spoločenstiev v rámci Katolíckej cirkvi na Slovensku. Preto reprezentatívnosť tohto výskumu je determinovaná skúmanou vzorkou respondentov, čiže výsledky je možné zovšeobecniť len v intenciách skúmanej vzorky respondentov. Tiež som nechcel týmto výskumom hodnotiť alebo spochybniť spirituálnu či inú úroveň nečlenov malých mládežníckych spoločenstiev.

Výskumom prostredníctvom dotazníka o malých spoločenstvách mládeže som mal za cieľ predovšetkým zistiť, nakoľko malé spoločenstvá mladých v prostredí Cirkvi ovplyvňujú ich členov – predovšetkým zo spirituálneho, ale aj z antropologického a pastoračného hľadiska. Zisťoval som, ktoré hodnoty motivujú členov pri vstupe do malých cirkevných spoločenstiev, ich vzájomné vzťahy, témy komunikácie, aký je vzťah členov malých spoločenstiev k modlitbe a prijímaniu sviatostí, skúmal som typy a intenzitu ich aktivít v rámci napomáhania rôznych úloh Cirkvi a tiež aká je komunikácia členov malých mládežníckych spoločenstiev voči farnosti. Od respondentov som požadoval uviesť odpovede na 29 otázok. Mapovanie osobného profilu respondenta som sa snažil zrealizovať spracovaním odpovedí na 6 otázok, ktoré požadovali z osobných údajov pohlavie, vek, stav, veľkosť bydliska, vzdelanie a približný počet členov ich spoločenstva. Tým, že dotazník bol anonymný a nevyžadoval som meno respondentov, som sa snažil zabezpečiť čo najväčšiu pravdivosť získaných odpovedí. K tomu smerovalo aj úvodné vysvetlenie, že informácie z dotazníka budú použité len na vedecké účely.

Potom som v prvej polovici roku 2005 distribuoval asi 500 dotazníkov do malých cirkevných mládežníckych spoločenstiev prostredníctvom Združenia kresťanských spoločenstiev mládeže, cez študentov Katolíckej univerzity, dotazník dobrovoľne vyplňali aj účastníci diecézneho stretnutia mládeže na Kvetnú nedeľu 2005 v Banskej Bystrici a distribuoval som ho aj prostredníctvom viacerých známych kňazov a animátorov. Naspäť sa mi vrátilo 400 dotazníkov – z toho asi 200 dotazníkov prostredníctvom Združenia kresťanských spoločenstiev mládeže a po 100 dotazníkoch od študentov Katolíckej univerzity a mladých na stretnutí mládeže banskobystrickej diecézy – ktoré som v druhej polovici roku 2005 spracoval a vyhodnotil prostredníctvom názorných grafov i slovných komentárov. Okrem zhodnotenia samotných odpovedí som sa zameral na zhodnotenie grafov, ktoré porovnávajú parametre zaujímavé z hľadiska hlavných výskumníckych otázok.

Kvôli charakterizovaniu výskumníckej vzorky uvediem osobné údaje respondentov výskumného dotazníka o malých cirkevných spoločenstvách mládeže s očíslovaním otázok, ktoré sa podľa dotazníka týkali osobných údajov respondentov, s konštatujúcimi grafmi a s krátkym komentárom.

Dve pätiny respondentov sú muži a tri pätiny ženy. Prevalencia žien súvisí s prostredím distribúcie dotazníkov a tiež zodpovedá reálnemu stavu religiozity na Slovensku. Pravdepodobne aj v iných oblastiach skúmaných z náboženského hľadiska by zastúpenie žien vyšlo podobne.

* **Kontakt:** Šafárikova 5, 960 01 Zvolen
mobil: 0905 468 541; email: ondrejsm@gmail.com

Väčšina respondentov sú mladí vo veku 15 – 19 rokov zodpovedajúcemu stredoškolskému štúdiu a viac ako polovica má 20 – 24 rokov, čo zodpovedá veku počas vysokoškolského štúdia alebo v pracovnom pomere.

Takmer všetci respondenti sú v slobodnom stave, čo zodpovedá prevažne študentskému prostrediu, v ktorom bol dotazník distribuovaný.

Dve tretiny opýtaných pochádzajú z miest a jedna tretina z obcí, čo vyjadruje aj pomer výskytu malých spoločenstiev v týchto prostrediach. To, že sú viac zastúpené v mestách, spôsobujú viaceré faktory: pastoračné pôsobenie mladších kňazov v službe kaplánov, väčšie zastúpenie škôl všetkých typov aj internátov atď. V obciach sa náboženský život skôr orientuje viac „tradične“, teda na bohoslužby, menej na vonkajšie apoštolské aktivity. Spoločensky i nábožensky sa ľudia na vidieku zhromažďujú na základe príbuzenských vzťahov.

Takmer tri pätiny respondentov majú už ukončené stredoškolské vzdelanie s maturitou a teda v súčasnosti buď študujú na vysokej škole alebo pracujú. Jedna pätina má ukončené vysokoškolské vzdelanie.

I Výsledky výskumu k pastorálnemu rozmeru spoločenstva

A/ Témy komunikácie v malom spoločenstve

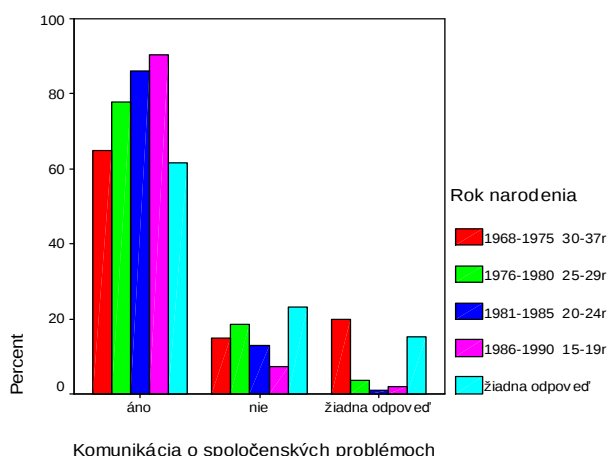
Pri otázke o témach komunikácie v malom spoločenstve som predpokladal, že členovia malých mládežníckych spoločenstiev najviac komunikujú o osobných problémoch.

a/ o osobných problémoch – 74,5%

Až tri štvrtiny respondentov sa v malom spoločenstve zaoberá osobnými problémami, čo poukazuje na vysokú otvorenosť a dôvernosť v malom spoločenstve, ktoré takto výrazne napomáha k otvorenej komunikácii. Vzhľadom k stavu menej o asi 30% komunikujú o osobných problémoch v malom spoločenstve slobodní ako ostatní, čo zrejme vyplýva z citlivejšej mentality slobodného človeka na osobné témy, ktoré sa ho hlbšie dotýkajú. Vzhľadom na túto komunikáciu nie je až tak rozhodujúca častá účasť na sv. omši, ani na sv. prijímaní ani celkový vzťah k viere – u viac veriacich je len mierne vyššia komunikácia o osobných problémoch. Táto komunikácia nezávisí ani od pohlavia, veku, bydliska ani vzdelania – až na mladých s ukončením základným vzdelaním, ktorí komunikujú o osobných problémoch asi o 20% menej ako ostatní.

b/ o spoločenských problémoch – 84,2%

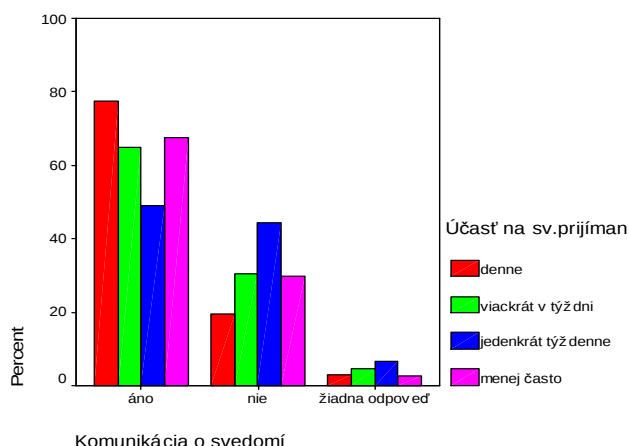
Takmer 85 percent respondentov komunikuje v malom spoločenstve o spoločenských problémoch, čo poukazuje na pomerne vysokú spoločenskú angažovanosť či aspoň záujem o spoločenské dianie u členov malých spoločenstiev. Pod spoločenským dňaním nemusíme rozumieť len politiku, ale aj život univerzálnej Cirkvi, farnosti, témy súvisiace s hodnotami.

Ohľadom veku sa ukázalo, že v komunikácii o spoločenských problémoch je na vrchole skupina mladších ľudí vo veku 15 – 19 rokov a tento záujem klesal s vzrastajúcim vekom. Bolo to vyrovnané s ohľadom na účasť na sv. omši, sv. prijímaní či ich vzťah k viere. Takmer žiaden rozdiel v tejto komunikácii nie je vzhľadom na pohlavie, vek, stav, bydlisko či vzdelanie.

c/ o svedomí – 66,5%

Dve tretiny členov malých spoločenstiev komunikuje o svedomí, čím poukazujú na záujem o rast svojej mravnej úrovne, ktorá môže súvisieť nielen s náboženskou morálkou, ale aj so všeľudskými hodnotami.

Určite zaujímavé sú výsledky o komunikácii o svedomí vzhľadom na chodenie na sv. prijímanie. Najviac o týchto otázkach svedomia komunikujú denne prijímajúci sv. prijímanie a tí, čo ho vôbec neprijímajú. Až o viac ako 30% menej komunikujú o svedomí pristupujúci na sv. prijímanie len v nedeľu. Podobne to vyzerá aj ohľadom chodenia na sv. omšu či celkového vzťahu k viere – čím viac komunikujú v duchovnom zmysle, tým viac komunikujú aj o svedomí. Ukázalo sa, že ženy sú o 20% otvorenejšie tejto komunikácii ako muži a podobne o asi 20% sú viac komunikatívni o svedomí ženatí či vydaté ako slobodní. Malý vplyv na toto kritérium má vek, bydlisko, či vzdelanie – aj keď mierne takáto komunikácia klesá s klesajúcim vzdelaním.

d/ o vzťahu k Bohu – 93,8%

Takmer všetci členovia malých spoločenstiev komunikujú o vzťahu k Bohu, čím poukazujú na záujem o duchovný život, ktorý môžeme vnímať aj ako prioritu v motivácii k členstvu v malom spoločenstve.

Ukázalo sa, že čím vyššie ukončené vzdelanie majú členovia malých spoločenstiev, tým viac komunikujú o Bohu. Podobne čím sú viac veriaci, tým sa viac venujú takejto komunikácii. Čo sa týka pohlavia, veku, stavu či bydliska, neovplyvňujú túto komunikáciu.

Ukazuje sa, že čím dlhšie trvá členstvo v malom spoločenstve, tým viac jeho členovia komunikujú o Bohu. Najviac komunikujú o vzťahu k Bohu tí, ktorí sú členmi malého spoločenstva 2 – 5 rokov.

e/ o iných témach

Táto časť dotazníka nebola bližšie špecifikovaná, neprevládala žiadna z uvedených odpovedí, ktoré sa aj tak vyskytovali len v malej miere a preto vek, stav, vzdelanie bydlisko či úroveň duchovného života nevlývali na uvedené odpovede.

Z uvedených výsledkov výskumu vyplýva, že sa nepotvrdila hypotéza o tom, že členovia malých spoločenstiev najviac komunikujú o osobných problémoch. Skutočnosť, že sa v nich najviac komunikuje o Bohu, z nich robí dôležitý prostriedok v pastorálnom úsilí Cirkvi.

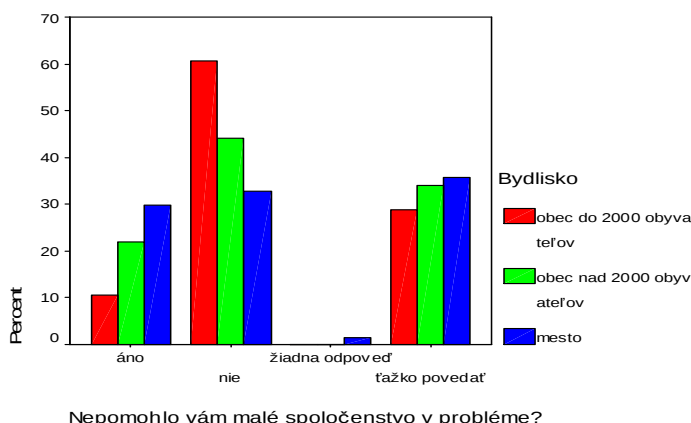
B/ Riešenie problémov v malom spoločenstve

Pri otázke o tom, či malé spoločenstvo nepomohlo svojim členom pri riešení osobných problémov, som predpokladal u väčšiny respondentov, že potvrdia, že im ich spoločenstvo nepomohlo pri riešení osobných problémov.

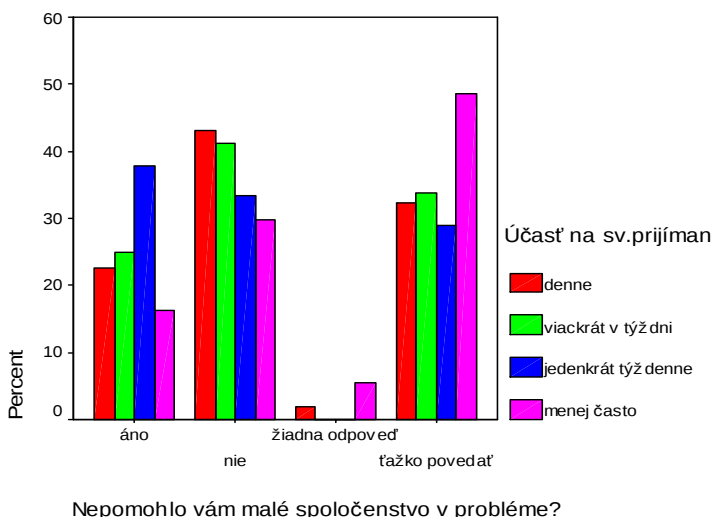
Viac ako tretina členov malého spoločenstva nemala negatívnu skúsenosť s riešením osobných problémov vo svojom spoločenstve a ďalšia tretina konštatuje, že je to ťažko povedať. Štvrtina respondentov už mala v tejto oblasti negatívnu skúsenosť. Treba dodať, že osobný problém môže byť rôzneho charakteru – sociálneho, zdravotného, finančného atď., a preto nie vždy je malé spoločenstvo vhodné na jeho riešenie – nie je všeliekom, ale skôr môže pomôcť v náboženských či výchovných osobných problémoch.

Ukazuje sa, že malé spoločenstvo tým menej pomáha mladým v riešení osobných problémov, čím sú títo mladí starší vekom. Keďže charakter osobného problému nebol v otázke špecifi-

kovaný, tak aj jeho riešenie často mohlo byť zložitejšie mimo rámec spoločenstva a asi aj preto mnohým – približne tretine vo všetkých vekových kategóriách - sa ťažko vyjadrovalo k tejto otázke.

Až o 20% mladí z miest oproti mladým z malých obcí uvádza, že malo negatívnu skúsenosť s pomocou malého spoločenstva s osobným problémom. Asi tretina mladých z obcí i miest uviedla, že sa jej k tomu ťažko vyjadriť, keďže osobné problémy a ich riešenia sú veľmi rôznorodé.

Skôr nepomohlo malé spoločenstvo v osobnom probléme tým, ktorí chodia len jedenkrát do týždňa na sv. prijímanie, ako tým, ktorí denne chodia na sv. prijímanie. Mnohým je to ťažko posúdiť.

Pohlavie, stav a vzdelanie len málo vplývali na mieru zažitia negatívnej skúsenosti pri riešení osobného problému v malom spoločenstve.

Pri otázke o tom, či nezhody odradia členov od aktivít malého spoločenstva, som predpokladal, že väčšina členov potvrdí odradenie od aktivít.

Len pätinu opýtaných odradia nezhody od aktivít v rámci svojho malého spoločenstva, až polovicu nie a ďalšia pätina sa nevie k tomu vyjadriť.

Najviac vidieť rozdiel vo vplyvaní nezhôd na aktivity malého spoločenstva pri stave mladých – asi polovicu slobodných neodradia nezhody od aktivít, ale až tri štvrtiny ženatých a vydatých sa nezhodami nenechá odradiť od aktivít v rámci malého spoločenstva.

U mužov je odolnosť voči vplyvu nezhôd na aktivity o niečo vyššia ako u žien.

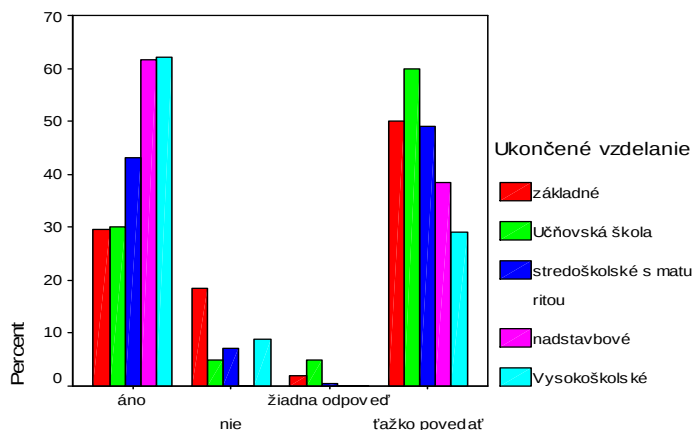
Vek, bydlisko či vzdelanie výraznejšie neovplyvňujú na tento faktor.

Uvedené výsledky výskumu nepotvrdili hypotézu, že malé spoločenstvo nepomáha svojim členom riešiť osobné problémy, ktoré ich následne odrádzajú od aktivít v spoločenstve. Toto svedčí o schopnosti členov malého spoločenstva riešiť vzájomné nezhody alebo sa aspoň nad ne povzniesť a nenechať sa nimi odradiť od aktivít v malom spoločenstve.

C/ Prínos členstva v malom spoločenstve pre vlastnú rodinu

Pri otázke o prínose malých spoločenstiev pre vlastnú rodinu ich členov som predpokladal, že väčšina nepotvrdí prínos ich spoločenstva pre vlastnú rodinu.

Len necelých 9% respondentov si myslí, že pre ich rodinu nie je členstvo v malom spoločenstve prínosom, ale až 45% opýtaných vidí toto členstvo ako prínos a ďalších 45% si myslí, že je to ťažko povedať.

Prínos malého spoločenstva pre rodinu

Až v rozsahu 30% je rozdiel vo vnímaní pozitívneho vplyvu členstva v malých spoločenstvách na vlastnú rodinu ich členov v prospech vzdelanejších – s klesajúcim vzdelaním vnímanie tohto pozitívneho procesu klesá.

Ako pozitívny prínos pre vlastnú rodinu vníma svoje členstvo v malých spoločenstvách viac žien ako mužov - rozdiel je asi 15%.

Prínos pre rodinu vo výraznejšej miere konštatujú členovia malých spoločenstiev až po dvoch rokoch členstva, predtým skôr tento prínos nekonštatujú.

Až o 40% vidia svoje členstvo v malých spoločenstvách ako pozitívne pre vlastnú rodinu skôr ženatí a vydaté ako slobodní, ktorým až v miere 50% je to ťažko povedať.

Mierne väčší pozitívny vplyv spoločenstiev na vlastnú rodinu skôr vidia medzi mladými starší ako mladší a skôr mladí z obcí ako z miest.

Z uvedených výsledkov výskumu vyplýva, že sa nepotvrdila hypotéza, že malé spoločenstvá nie sú prínosom pre vlastné rodiny ich členov. Táto hypotéza platí len v prvých dvoch rokoch členstva v malom spoločenstve, potom sa výrazne viac vníma prínos spoločenstva pre vlastnú rodinu. Dost' veľkej časti respondentov bolo ťažko sa vyjadriť k tejto otázke, pretože pravdepodobne rozlišovali oblasti, v ktorých spoločenstvo je a v ktorých nie je prínosom pre rodinu. Ukázalo sa, že výraznejšie vnímajú prínos malých spoločenstiev pre vlastnú rodinu ženatí a vydatí a mladí s vyšším vzdelaním. Tieto fakty odbúravajú predsudok, žeby rodina a malé spoločenstvo boli vo vzájomnom protirečení.

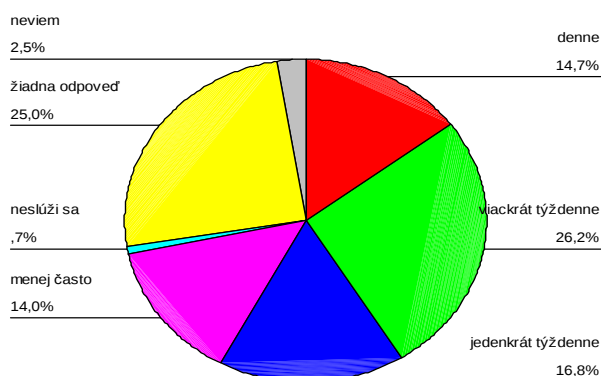
D/ Komunikácia členov malého spoločenstva s farnosťou

Pri otázke o stretávaní členov malých spoločenstiev s členmi svojho farského spoločenstva som predpokladal, že väčšina sa stretáva s členmi svojej farnosti.

Takmer tri štvrtiny respondentov sa stretáva s členmi farského spoločenstva. Toto naznačuje ich aktívnu účasť alebo aspoň otvorenosť členov malých spoločenstiev ku komunikácii v rámci farnosti.

Asi o 15% viac sa stretávajú s členmi farského spoločenstva ženatí a vydatí ako slobodní členovia malých spoločenstiev. Pohlavie, vek, bydlisko, vzdelanie ani viera neovplyvňujú tento faktor.

Pri otázke o intenzite stretávania členov malých spoločenstiev s členmi farského spoločenstva, ktorí nie sú členmi malých spoločenstiev, som predpokladal, že väčšina členov spoločenstiev sa stretáva aspoň raz do týždňa s členmi svojej farnosti.

Asi 15% respondentov sa stretáva s členmi farského spoločenstva denne, takmer dve tretiny členov malých spoločenstiev sa s nimi stretáva aspoň jedenkrát týždenne. Až štvrtina respondentov neuviedla žiadnu odpoveď, čo budú pravdepodobne tí, ktorí v predchádzajúcej otázke uviedli, že sa nestretávajú s členmi farnosti.

Ukázalo sa, že asi tretina mladých vo veku od 15 do 19 rokov sa stretáva s členmi farského spoločenstva viackrát do týždňa. Podobne, ale v trochu menšej miere je to s mladými od 20 do 29 rokov. A skoro 40% mladých od 30 do 37 rokov sa stretáva s členmi farského spoločenstva jedenkrát týždenne. Denne sa najviac – asi 20% - stretáva s členmi farského spoločenstva staršia mládež nad 25 rokov.

Ostatné kritériá výraznejšie neovplyvňujú tento skúmaný faktor.

Pri otázke o príležitostiach, pri ktorých sa stretávajú členovia malých spoločenstiev s členmi farského spoločenstva, som predpokladal, že u väčšiny členov spoločenstiev bude takouto príležitosťou svätá omša.

A/ svätá omša – 68%

B/ pobožnosti – 28,2%

C/ stretnutia, na ktorých sa prezentuje činnosť malého spoločenstva – 22,2%

D/ pri iných príležitostiach – 29,8%

Viac ako dve tretiny respondentov sa stretáva s členmi farského spoločenstva pri sv. omši, ktorí – ako uvádza istý graf – až 90% respondentov navštevuje viackrát do týždňa a je teda najvhodnejšou príležitosťou na prepojenie s farnosťou. Len 28% opýtaných sa stretáva s ostatnými farníkmi pri pobožnostiach, čo súvisí s tým, že respondenti, ktorí sú mladí ľudia, asi málo pobožností navštevujú. Ešte menej – len 22% respondentov – sa stretáva s členmi farského spoločenstva na stretnutiach, na ktorých sa prezentuje činnosť malého spoločenstva. Asi len v takejto malej miere malé spoločenstvá takéto stretnutia organizujú. Pri iných ako uvedených príležitostiach sa stretáva s ostatnými farníkmi 29,8%.

a/ svätá omša – 68%

Tí členovia malých mládežníckych spoločenstiev, ktorí častejšie chodia na svätú omšu, sa aj častejšie - pravdepodobne po nej – stretávajú s ostatnými členmi farského spoločenstva. Rozdiel je dosť výrazný – u denných účastníkov bohoslužieb je to okolo 80% tých, čo sa stretávajú s ostatnými členmi, u nedeľných účastníkov bohoslužieb je to necelých 40%.

b/ pobožnosti – 28,2 %

Až 40% tých, ktorí denne navštevujú svätú omšu, sa stretávajú s ostatnými farníkmi pri pobožnostiach. Ostatní sa menej zúčastňujú nielen bohoslužieb, ale aj pobožností – asi preto vo veľkej miere neuvádzali žiadnu odpoveď.

c/ stretnutia, na ktorých sa prezentuje činnosť malého spoločenstva – 22,2 %

Mladí z malých spoločenstiev s vyšším vzdelaním sa menej zúčastňujú stretnutí o prezentácii svojej činnosti, a tak sa aj menej stretávajú s členmi farského spoločenstva pri takýchto príležitostiach ako mladí s nižším vzdelaním. Vo veľkej miere respondenti neuvádzajú žiadnu odpoveď, čo svedčí o nedostatočnom pochopení tejto otázky, prípadne celkovo o malej účasti na takýchto stretnutiach.

Uvedené výsledky výskumu potvrdzujú hypotézu, že väčšina členov malých spoločenstiev sa aspoň raz do týždňa s ostatnými členmi svojej farnosti a to najčastejšie po svätej omši. Treba podotknúť, že výrazne ako kľúčová platforma pre kontakty medzi členmi malých spoločenstiev a farnosťou sa ukázal najdôležitejší prejav farského života – prameň a vrchol života kresťanov – svätá omša.

II Výsledky výskumu k spirituálnemu rozmeru spoločenstva

A/ Vzťah k viere členov malých spoločenstiev

Pri otázke o vzťahu k viere u členov malých spoločenstiev som predpokladal, že väčšina členov malých spoločenstiev sa považuje za hlboko veriacich ľudí.

Takmer polovica respondentov sa považuje za hlboko veriacich a viac ako polovica za veriacich ľudí. Len 2% sú nerozhodní. Toto svedčí o silnom spirituálnom rozmere členov malých spoločenstiev.

Za hlboko veriacich sa skôr považujú mladí z malých spoločenstiev s vyšším vzdelaním ako mladí s nižším vzdelaním. Až 60% mladých s vysokoškolským ukončeným vzdelaním sa považuje za hlboko veriacich.

Ukázalo sa, že až o 30% viac sa za hlboko veriacich považujú ženatí a vydaté ako slobodní. U slobodných sa približne rovnako okolo 50% považuje za veriacich a hlboko veriacich. Pohlavie a vek len mierne o asi 15% v prospech žien a staršiu mládež ovplyvňujú toto kritérium. Bydlisko výraznejšie neovplyvňuje toto kritérium.

Uvedené výsledky výskumu nepotvrdzujú hypotézu, že väčšina členov malých spoločenstiev mládeže sa považuje za hlboko veriacich. Zrejme to súvisí so zmyslom mladých ľudí pre pravdivosť a s neochotou ukazovať navonok to, čo by nebola celkom pravda.

B/ Katechetická formácia členov malého spoločenstva

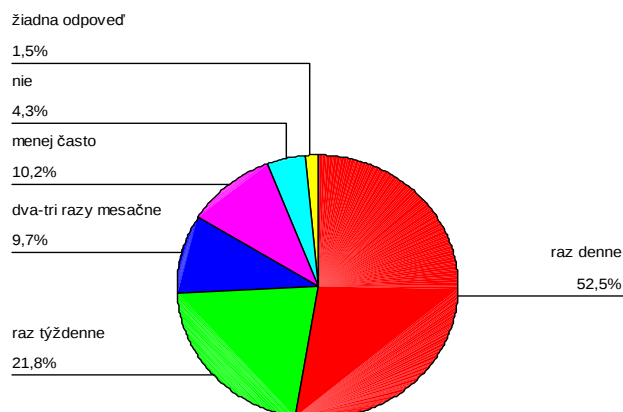
Pri otázke o získavaní nových náboženských poznatkov v malých spoločenstvách som predpokladal, že väčšina členov získava vo svojich spoločenstvách nové náboženské poznatky.

Až 84,5 % opýtaných získava nové náboženské poznatky v rámci svojho malého spoločenstva. To svedčí o tom, že jednou z hlavných úloh malého spoločenstva je rozšíriť náboženský rozhľad svojich členov. Len 6,5% respondentov nezískava nové náboženské poznatky v spoločenstve a 8,5% to nevie posúdiť.

Prekvapujúco ani jedno kritérium nevykazuje výraznejšie rozdiely vzhľadom na získavanie nových poznatkov o náboženstve na stretnutiach malých spoločenstiev.

Pri otázke o intenzite čítania náboženskej literatúry členmi malých spoločenstiev som predpokladal, že väčšina členov spoločenstiev číta Sväté Písmo, náboženské knihy a časopisy aspoň niekoľkokrát mesačne.

a/Sväté Písmo

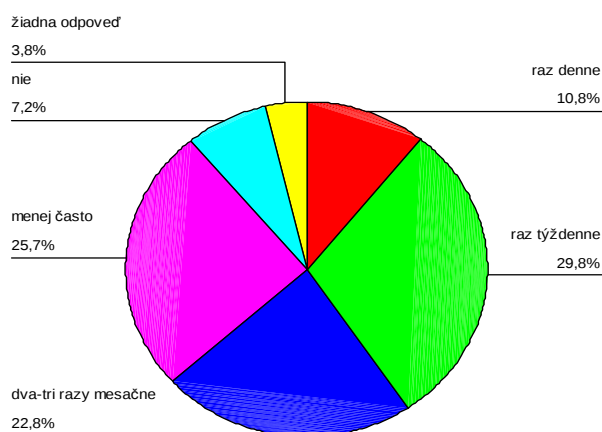
Viac ako polovica respondentov číta Sväté Písmo raz denne, ďalšia štvrtina raz týždenne, čo svedčí o obľúbenosti biblického čítania u členov malých spoločenstiev.

Čítanie Svätého Písma vzhľadom k veku členov malých spoločenstiev je veľmi rozdielne. Zatiaľ čo mladí nad 25 rokov čítajú Písmo denne v rozsahu viac ako 70%, mladí vo veku 20 – 24 rokov ho čítajú denne len v rozsahu asi 50% a len okolo 30% mladých vo veku 15 – 19 rokov číta Písmo denne.

Podobne ako pri veku aj pri vzdelaní vo veľkej miere viac ako 40% je rozdiel v dennom čítaní Svätého Písma – s klesajúcim vzdelaním klesá aj intenzita čítania Písma.

Mierne nižšiu intenzitu čítania Písma vykazujú muži oproti ženám a slobodní oproti ženatým a vydatým. Bydlisko neovplyvňuje tento faktor.

b/ náboženské knihy

Asi 40 % respondentov číta náboženské knihy aspoň raz týždenne, štvrtina opýtaných dva-tri razy mesačne a ďalšia štvrtina menej často. Toto svedčí o pomerne výraznom duchovnom a náboženskom profile respondentov.

Podobne ako pri čítaní Svätého Písma aj pri čítaní náboženských kníh ohľadom veku starší asi o 10% častejšie denne či týždenne čítajú náboženskú literatúru ako mladší. Aj ohľadom vzdelania je asi podobný rozdiel v dennom čítaní náboženských kníh – s klesajúcim vzdelaním klesá aj intenzita čítania náboženských kníh.

Mierne nižšiu intenzitu čítania náboženských kníh vykazujú muži oproti ženám a prekvapujúco slobodní oproti ženatým a vydatým. Bydlisko neovplyvňuje tento faktor.

c/ náboženské časopisy

Viac ako tretina číta náboženské časopisy raz týždenne, ďalšia tretina dva-tri razy mesačne a tretina respondentov ich číta menej často. Intenzita čítania náboženských časopisov je zhruba na tej istej úrovni ako náboženských kníh.

Intenzita čítania náboženských časopisov vyznieva dosť vyrovnané vzhľadom na vek, stav, bydlisko či vzdelanie – aj keď niekedy sú grafy rozkolísané. Ohľadom pohlavia prekvapujúco miernu prevahu vykazujú muži.

Výsledky výskumu potvrdzujú hypotézu, že malé spoločenstvo mládeže napomáha svojim členom k získavaniu nových náboženských poznatkov a že členovia spoločenstiev čítajú Sväté Písmo, náboženské knihy a časopisy aspoň niekoľkokrát mesačne. Ukázala sa prekvapujúco veľká intenzita náboženského čítania Svätého Písma - väčšina členov malých spoločenstiev mládeže číta Sväté Písmo denne a ďalšia takmer štvrtina členov spoločenstiev aspoň raz týždenne. Dokonca až tri štvrtiny mladí nad 25 rokov, ktorí sú v spoločenstvách, čítajú denne Sväté Písmo. Tieto poznatky poukazujú na veľký záujem členov malých mládežníckych spoločenstiev o biblické čítanie a na potrebu kvalitnej a zrozumiteľnej biblickej exegézy pre týchto záujemcov.

C/ Modlitba členov malých spoločenstiev

Pri otázke o intenzite modlitby členov malých spoločenstiev som predpokladal, že väčšina členov spoločenstiev sa denne modlí.

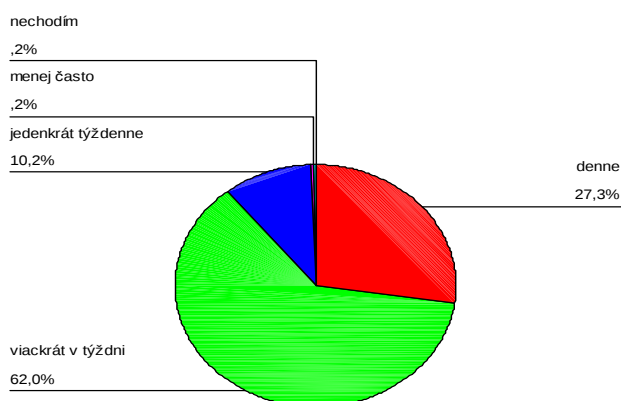
Viac ako dve tretiny opýtaných sa denne modlí, čo naznačuje ich zmysel pre hlbší duchovný život, ktorý majú možnosť rozvíjať aj vo svojom malom spoločenstve.

S vyšším vzdelaním stúpa u mladých aj intenzita modlitby. O asi 20% viac sa modlitbe venujú mladí s ukončeným stredným a vysokoškolským vzdelaním ako mladí s ukončeným učňovským vzdelaním. Podobne to platí u žien, ženatých a vydatých a u mladých z obcí. Pri veku boli ukazovatele vyrovnané.

Uvedené výsledky výskumu potvrdili hypotézu, že väčšina členov malých spoločenstiev mládeže sa denne modlí.

D/ Prijímanie sviatostí členmi malého spoločenstva

Pri otázke o intenzite chodenia členov malých spoločenstiev na svätú omšu som predpokladal, že väčšina členov spoločenstva chodí viackrát v týždni na svätú omšu.

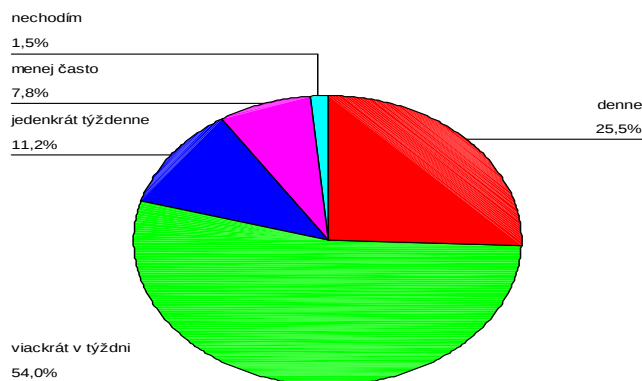
Viac ako 27% respondentov chodí na svätú omšu denne, ďalších 62 % viackrát v týždni a len 10% jedenkrát v týždni, čo svedčí o hlbšom duchovnom živote respondentov, ktorí rozvíjajú svoju vieru v Boha nad rámec plnenia svojich náboženských povinností, keďže až 89% ich navštevuje svätú omšu aj mimo nedele.

Asi tretina mladých z malých spoločenstiev od 20 od 37 rokov chodí na sv. omšu denne a asi polovica z nich chodí viackrát v týždni na sv. omšu. Dve tretiny mladých vo veku 15 – 19 rokov chodí viackrát v týždni na sv. omšu. Toto svedčí o veľmi rozvinutom sviatostnom živote starších mladých v malých spoločenstvách.

Mladí s vyšším vzdelaním chodia častejšie na sv. omšu ako mladí z malých spoločenstiev s nižším vzdelaním. Takmer polovica mladých s ukončeným nadstavbovým a vysokoškolským vzdelaním chodí denne na sv. omšu a asi 70% mladých s ukončeným stredoškolským vzdelaním chodí viackrát v týždni na sv. omšu.

Pohlavie, stav a bydlisko výraznejšie neovplyvňujú intenzitu chodenia na sv. omšu.

Pri otázke o intenzite chodenia členov malých spoločenstiev na sväté prijímanie som predpokladal, že väčšina členov spoločenstiev viackrát v týždni chodí na sväté prijímanie.

Štvrtina opýtaných chodí na sväte prijímanie denne, ďalších 54% viackrát v týždni a 11% jedenkrát týždenne, čo približne zodpovedá ich účasti na svätej omši mapovanej v predchádzajúcej otázke. Z toho vyplýva, že takmer vždy pri účasti na svätej omši chodia členovia malých spoločenstiev aj na sväte prijímanie, a teda žijú pomerne trvalo v stave milosti.

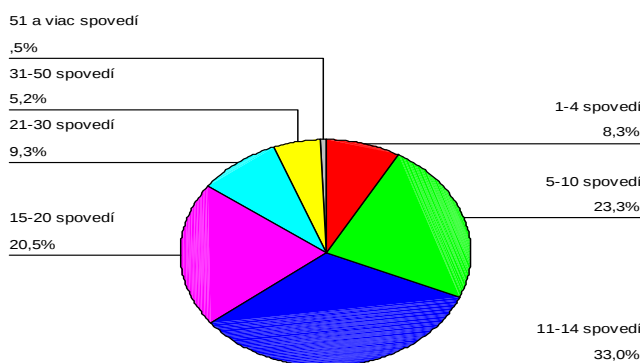
Asi tretina mladých vo veku 25 – 37 rokov chodí denne na sv. prijímanie, u mladých od 20 do 24 rokov je to štvrtina, u mladých od 15 do 19 rokov je to pätina. Teda u staršej mládeže je to o niečo intenzívnejšie ako u mladšej mládeže. Vo všetkých vekových kategóriách je to však výrazný vzťah k sv. prijímaniu u mladých v malých spoločenstvách, lebo vo všetkých kategóriách 75 až 95% ich chodí častejšie na sv. prijímanie ako len jedenkrát v týždni.

Ukázalo sa, že mladí s vyšším vzdelaním častejšie chodia na sv. prijímanie ako mladí z nižším vzdelaním – podobne ako pri chodení na sv. omšu. Takmer polovica mladých s ukončeným nadstavbovým a vysokoškolským vzdelaním chodí denne na sv. prijímanie, a takmer 60% mladých s ukončeným základným alebo stredoškolským vzdelaním chodí viackrát v týždni na sv. prijímanie. Asi štvrtina mladých v slobodnom stave chodí denne na sv. prijímanie a viac ako polovica ich chodí viackrát v týždni na sv. prijímanie. U ženatých a vydatých je to podobne ako pri chodení na sv. omšu, výrazne menej intenzívne – asi dve tretiny ich chodí na sv. prijímanie len jedenkrát v týždni a štvrtina viackrát v týždni.

Pohlavie a bydlisko výraznejšie neovplyvňujú toto kritérium.

Najviac prijímajú sv. prijímanie tí, ktorí sú členmi malých spoločenstiev viac ako 5 rokov. S dlhšou účasťou v spoločenstve rastie aj intenzita účasti na sv. prijímaní.

Pri otázke o intenzite prijímania sviatosti zmierenia členmi malých spoločenstiev som predpokladal, že väčšina členov spoločenstiev prijíma sviatosť zmierenia aspoň raz mesačne.

Sviatočne prijíma sviatosť zmierenia 8% respondentov, 23% respondentov ju prijíma 5 – 10-krát ročne, až tretina všetkých opýtaných ju prijíma 11 – 14-krát, teda každý mesiac a na sviatky. Ďalších 21% sviatosť zmierenia prijíma 15 – 20-krát počas roka a zvyšných 15% ju prijíma dvakrát do mesiaca a častejšie. Teda až 69% členov malých mládežníckych spoločenstiev prijíma aspoň raz za mesiac sv. zmierenia a 36% ju prijíma viac ako 14-krát do roka.

Mladí z malých spoločenstiev, ktorí denne pristupujú k sv. prijímaniu, pristupujú k sv. zmierenia vo väčšine 11 – 30-krát do roka. Tí, ktorí pristupujú k sv. prijímaniu len jedenkrát týždenne, prijímajú sv. zmierenia obvykle 5 – 14-krát do roka.

Tri štvrtiny mužov prijíma sv. zmierenia 5 – 20-krát ročne. Takmer polovica žien prijíma sv. zmierenia 11 – 14-krát ročne.

Mladí vo veku 15 – 19 rokov prijímajú sv. zmierenia obvykle 5 – 14-krát ročne, u starších mladých v spoločenstvách je to zvyčajne 11 – 20-krát ročne – teda o niečo intenzívnejšie.

Takmer polovica mladých z obcí prijíma sv. zmierenia 11 – 14-krát ročne, mladí z miest ju prijímajú o niečo intenzívnejšie.

Mladí s vyšším vzdelaním prijímajú sv. zmierenia priemerne 11 – 20-krát ročne, čo je intenzívnejšie ako mladí s nižším vzdelaním. Takmer polovica mladých s ukončeným základným a nadstavbovým vzdelaním prijíma sv. zmierenia 11 – 14-krát ročne.

Mladí v slobodnom stave prijímajú sv. zmierenia o niečo intenzívnejšie, ako mladí viazaní manželstvom.

Intenzita prijímania sv. zmierenia výraznejšie rastie po polroku členstva v malých spoločenstvách, čo nasvedčuje potrebu istého času na naladenie členov spoločenstva pre väčšiu otvorenosť duchovnému životu.

Z uvedených výsledkov výskumu vyplýva potvrdenie hypotézy, že väčšina členov malých spoločenstiev mládeže prijíma aspoň raz mesačne sviatosť zmierenia a viackrát do týždňa sa zúčastňuje na svätej omši a na svätom prijímaní. Dokonca sa ukázalo, že v prípade sviatosti zmierenia ju aspoň raz mesačne prijíma 69% členov spoločenstiev a viackrát do týždňa sa zúčastňuje na svätej omši 89% a na svätom prijímaní 80% členov spoločenstiev.

E/ Spoluúčasť na službách cirkvi členov malého spoločenstva

Pri otázke o tom, v akej intenzite sa venujú členovia malých spoločenstiev spomínaným službám Cirkvi som predpokladal, že spomínaným cirkevným službám – konkrétnej pomoci blížnym, apoštolátu, charite a katechetickému alebo nábožensko – osvetovej službe - sa väčšina členov spoločenstiev venuje viackrát do mesiaca.

a/ konkrétna pomoc blížnym

Až tri pätiny respondentov viackrát do týždňa praktizuje konkrétnu pomoc blížnym, čo svedčí o ich vnímavosti pre ostatných ľudí aj mimo svojho malého spoločenstva.

Ukázalo sa, že o 15 – 20% viac sa konkrétnej pomoci blížnym venujú mladí z obcí ako mladí z miest. Mierne sa takýmto skutkom pomoci venujú viac mladí z nižším vzdelaním a ženy. Vek a stav výraznejšie neovplyvňujú tento faktor.

Intenzívnejšiu pomoc blížnym vykazujú tí členovia malých spoločenstiev, ktorí sú v nich viac ako dva roky. Toto naznačuje, že len po istom čase členovia spoločenstiev dozrievajú k službe blížnym.

c/ apoštolát

Apoštolátu sa venuje aspoň raz do týždňa asi 40 % respondentov, čo naznačuje pomerne veľkú schopnosť členov malých spoločenstiev apoštolsky osloviť druhých.

Apoštolátu sa viac - asi o 20% - venujú mladí staršieho veku. Mierne viac sa apoštolskej činnosti venujú ženy a mladí s vyšším vzdelaním. Stav a bydlisko túto činnosť neovplyvňujú.

Ukázalo sa, že intenzita apoštolskej aktivity rastie spolu s dĺžkou členstva v malých spoločenstvách. Teda je potrebné k tejto aktivite postupne dozrievať.

d/ charitatívna činnosť

Asi štvrtina opýtaných praktizuje charitatívnu činnosť viackrát do mesiaca, avšak ďalšia štvrtina ju nepraktizuje vôbec a takmer polovica sa charitatívnej činnosti venuje menej často. Teda charitatívno-sociálna služba je spolu s nábožensko-osvetovou službou oproti ostatným skúmaným aktivitám členov malých spoločenstiev najmenej prítomná v ich činnostiach.

Mierne viac sa charitatívnej činnosti venujú starší mladí ľudia, ostatné kritériá tento faktor výraznejšie neovplyvňujú.

Čím dlhšie sú členovia v malých spoločenstvách, tým intenzívnejšie sa venujú charitatívnej činnosti.

e/ katechetická alebo osvetovo – náboženská činnosť

Katechetickému alebo nábožensko-osvetovému činnosti sa takmer tretina respondentov nevenuje vôbec, tretina menej často a len tretina ju praktizuje aspoň niekoľkokrát do mesiaca.

Katechetickému či osvetovo-náboženskej činnosti sa prekvapujúco mierne viac venujú muži ako ženy, ostatné kritériá tento faktor výraznejšie neovplyvňujú.

Uvedené výsledky výskumu nepotvrdili hypotézu, že väčšina členov spoločenstiev sa viackrát do mesiaca venuje spomínaným službám Cirkvi. Ukázalo sa však, že dĺžkou členstva v malých mládežníckych spoločenstvách sa zintenzívňuje u členov týchto spoločenstiev ich spoluúčasť na rôznych službách Cirkvi. Výrazne sa ukázala rôznosť zapojenia do jednotlivých služieb – väčšina členov malých spoločenstiev sa venuje konkrétnej pomoci blížnym viackrát do týždňa a apoštolátu viackrát do mesiaca, ale väčšina členov spoločenstiev sa do osvetovo - náboženskej a charitatívnej služby Cirkvi zapája menej často alebo vôbec.

F/ Zintenzívnenie duchovného života členstvom v malom spoločenstve

Pri otázke o zintenzívnení duchovného života v malom spoločenstve som predpokladal, že väčšina členov spoločenstiev členstvom v malom spoločenstve zintenzívnila svoj duchovný život.

Úroveň duchovného života sa u 84,8 % respondentov zlepšila v porovnaní s obdobím, keď neboli členmi malého spoločenstva, čo svedčí o tom, že malé spoločenstvo výrazne napomáha svojim členom v duchovnom raste. Rovnakú úroveň uvádza 8,7% respondentov a nevie to posúdiť 6,3 % respondentov.

Až okolo 90% respondentov, ktorí chodia denne alebo viackrát v týždni na sv. omšu, uvádza zintenzívnenie duch. života v malom spoločenstve. Asi 70% z tých, ktorí chodia len v nedeľu na sv. omšu, tiež uvádza zintenzívnenie svojho duchovného života.

Vzdelanie len málo to ovplyvňuje zintenzívnenie duchovného života: 70% mladých, ktorí ukončili učňovskú školu, uvádza zintenzívnenie duch. života, takéto zintenzívnenie uvádza okolo 85 % mladých s ostatnými úrovňami ukončeného vzdelania.

Vek takisto len málo ovplyvňuje zintenzívnenie úrovne duch. života vstupom do malého spoločenstva: okolo 90% mladých vo veku 20 – 24 rokov vykazuje takéto zintenzívnenie u mladých vo veku pod 20 rokov a nad 30 rokov je to asi 70%.

Toto kritérium skoro vôbec neovplyvňuje stav, pohlavie či bydlisko.

Uvedené výsledky výskumu potvrdili hypotézu, že väčšine členov malých spoločenstiev toto členstvo zintenzívnilo ich duchovný život. Dokonca až 85% všetkých respondentov uvádza zintenzívnenie duchovného života a u tých, ktorí chodia viackrát do týždňa na svätú omšu, je to až 90%. Tieto poznatky upozorňujú na malé spoločenstvá ako na dôležitý prostriedok duchovného či spirituálneho rastu ľudí v Cirkvi.

1.6 Duchovná formácia v rámci voľného času mládeže

ThLic. Daniel Slivka*

Abstrakt: Voľný čas v súčasnosti tvorí veľmi dôležitú úlohu pri formácii mládeže. Slúži ako prevencia delikventnosti mládeže a zároveň im umožňuje hodnotne stráviť čas, pre ktorý sa slobodne rozhodli. Správnu organizáciu voľného času sa vyriešia mnohé problémy mládeže a zároveň im umožnia vytvoriť si vzťah k hodnotám, zodpovednosti a pod. V tejto oblasti pracuje v rôznych krajinách sveta skautské hnutie, ktoré sa už celých sto rokov stará o zmysluplné organizovanie voľného času detí a mládeže. V tomto spektre sa hľadajú odpovede na mnohé existenčno - životné otázky smerovania človeka.

Kľúčové slová: pedagogika voľného času, duchovná formácia mládeže, teória výchovy, skauting, duchovno - formačné aktivity, občianske združenia.

1 Pedagogika voľného času

„Požiadavky súčasnej doby na edukačnú činnosť sa neustále zvyšujú. Preto aj príprava a požiadavky na výkon tejto profesie zahrňujú aj voľný čas je stále náročnejšia. (M. Pribula – G. Paľa, 2006, s. 53)

V našich podmienkach rodina a škola sú základným sociálnym prostredím pre človeka, pre jeho formovanie. Až na nich nadväzujú ďalšie pôsobenia, vrátane výchovy v mimovyučovacom čase v škole i mimo školy. Táto oblasť je súčasťou novej disciplíny, pedagogiky voľného času. Pedagogika sa hlavne venovala oblasti školského vzdelávania a tak ostatné oblasti sú menej teoreticky preskúmané.

V historickom vývine bola výchova vo voľnom čase už na začiatku organizovanej výchovy v spoločnosti, a stále sa spája s vývojom dieťaťa ako súčasť prípravy na život v dospelosti. Už v starovekom Grécku „scholé“ (škola) znamenal voľný čas určený na vzdelávanie.

Rozvoj pedagogiky voľného času sa u nás spája s rozvojom výchovných zariadení v 50. rokoch 20. storočia (prijatie zákona o Jednotnej škole roku 1948), kde pracovalo veľa nekvalifikovaných a neskúsených vychovávateľov, ktorí potrebovali odbornú pomoc. Pri riešení praktických problémov, odovzdávaní skúsenosti sa postupne formovala pedagogická teória.

V odborných pedagogických časopisoch (napr. Jednotná škola, Komenský) do polovice 50. rokov nachádzame viaceré články z tejto oblasti. Zmena nastala založením časopisu Vychovávateľ (v roku 1957) ako časopis pre výchovu mimo vyučovania. Dnes už existuje pomerne bohatá pedagogická literatúra.

Teória výchovy v čase mimo vyučovania sa v sústave pedagogickej vedy vyčleňovala postupne – ako teória mimoškolskej výchovy (mimoškolská pedagogika), teória mimotriednej výchovy, neskôr teória výchovy mimo vyučovania a v 80. a 90. rokoch 20. storočia ako pedagogika voľného času. Pedagogika voľného času sa postupne udomácnila v sústave pedagogických vied u nás i v zahraničí, najmä v Nemecku, Rakúsku a v Čechách. Na teoretickom rozpracovaní otázok výchovy mimo vyučovania sa podieľali mnohí slovenskí a českí pedagógovia: J. Brindza, M. Darák, I. Kominarec, I. Kovalčíková, N. Krajčová, E. Kratochvílová, A. Masaryková, J. Pavlík, L. Višňovský a iní, v Čechách V. Bláha, B. Hofbauer, B. Kraus, R. Opata, V. Spousta, M. Važanský a iní.

Pedagogika voľného času sa v posledných rokoch formuje ako aplikovaná disciplína v sústave pedagogických vied. Zatiaľ nemá pevne ustálené miesto medzi disciplínami, no nemožno pochybovať o jej existencii a dôležitosti. Môže zastrešiť teóriu výchovy mimo vyučovania a mimoškolskú pedagogiku, pretože ide o ovplyvňovanie vo voľnom čase s dôrazom na rešpektovanie jeho špecifik. Obsah pedagogiky zostáva otvorený novým javom i teóriám. Zaoberá sa voľným časom z hľadiska jeho výchovných možností. Zložitosť voľného času vedie k interdisciplinárnym riešeniam v teórii i praxi rôznych vied, ako filozofie, psychológie, estetiky, etiky, teórii športu a ďalším.

* **Kontakt:** Mlynská 700/8, 091 01 Stropkov
E-mail: dany@unipo.sk

Važanský (1996, s.450) vychádzajúc zo zahraničných prameňov uvádza trojaké chápanie pedagogiky voľného času:

- pedagogika voľného času ako pedagogická pomoc vo voľnom čase pre jeho „zmysluplné“ hodnotenie
- pedagogika voľného času ako pedagogika voľna, voľných chvíľ v štruktúre dňa, v týždni, v roku a životného voľného času
- pedagogika voľného času ako odraz všetkých problémov súvisiacich s voľným časom

„Pedagogika voľného času je pedagogickým konaním, ktoré sa zúčastňuje na formovaní sveta voľného času s cieľom ponúknuť a zabezpečiť jednotlivcovi optimálne predpoklady na rast a učenie, vývoj a existenciu.“ (E. Kratochvílová, 1996, s.450) Pedagogika voľného času je „disciplína pedagogiky, zameraná na výchovné a vzdelávacie prostriedky, napomáhajúca autonómnemu a zmysluplnému využívaniu voľného času dospievajúcich i dospelých.“ (J. Průcha, 2001, s.322)

I. Kominarec (2000, s. 9) vníma systém vied zaoberajúcich sa výchovou mimo vyučovania podľa nasledovnej schémy:

Pedagogika voľného času je opornou pedagogickou disciplínou Teórie výchovy mimo vyučovania. Predmetom Teórie výchovy mimo vyučovania je výchova mimo vyučovania, staršie označovaná pojmom mimoškolská výchova. Zaoberá sa výchovnou činnosťou mimoškolských organizácií a zariadení.

Pedagogika voľného času obsahuje činnosti detí, mládeže, ale aj dospelých realizované po vyučovaní, resp. po pracovnej dobe. Dôležitý je tu voľný čas. Dnes o nej môžeme hovoriť ako o štádiu jej rozvoja, o pedagogickej disciplíne, ktorá integruje poznatky zo všetkých oblastí výchovy detí a mládeže. Ako aplikovaná pedagogická disciplína nevyužíva iba poznatky zo základných pedagogických vied, ale svojimi poznatkami spätne môže prispieť do všeobecnej pedagogickej teórie a do jednotlivých disciplín. Má blízky vzťah k mnohým hraničným vedným disciplínám ako napríklad k psychológii výchovy, filozofii výchovy, sociológii výchovy, z pedagogických disciplín hlavne pedagogickej axiológii a antropológii, umeleckej pedagogike a i.

Podľa E. Kratochvílovej (1996, s. 452) predmetom pedagogiky voľného času je „cieľavedomá výchovno-vzdelávacia činnosť s deťmi a mládežou, zameraná na účelné využívanie ich voľného času, a to na regeneráciu psychických a fyzických síl v aktívnom oddychu, rekreácii a zábave, na formovanie a rozvoj osobnosti prostredníctvom dobrovoľnej účasti na organizovanej a výchovne usmerňovanej činnosti v duchu humanistických a kultúrnych hodnôt ľudstva.“

Podľa J. Průchu (2000, s. 94) sa pedagogika voľného času zaoberá:

- obsahom, formami a prostriedkami edukačných aktivít pre kultiváciu individuálne a spoločensky prospešného trávenia voľného času,
- činnosťou školských a iných zariadení, ktoré zabezpečujú výchovu vo voľnom čase,
- teóriou a výskumom ako dnešná mládež trávi voľný čas v podmienkach súčasnej spoločnosti.

Pedagogika voľného času skúma uplatňovanie zákonov a zákonitostí učenia a výchovy pri utváraní osobnosti deti a mládeže v špecifických podmienkach, t.j. v ich voľnom čase. Je pravda, že ako mladá pedagogická disciplína nemá zatiaľ spracovanú analýzu konkrétnych skúseností profesionálnych i amatérskych pracovníkov voľného času.

Dôležitosť voľného času je zakotvená v Deklarácii o právach dieťaťa z roku 1989, ktoré prijala Valné zhromaždenie OSN a ktorý podpísala aj Slovenská republika.

2 Súčasné problémy mládeže a možnosti ich riešenia

Mladosť je životná fáza človeka medzi detstvom a dospelosťou. Je to zložitá štruktúra z hľadiska zamerania, záujmov, hodnôt, potrieb a pod. Má dôležitú úlohu, pretože vzdelanostne je najlepšie pripravená na prácu s modernou technológiou. V období adolescencie sa už utvárajú trvalejšie kamarátske vzťahy, ba aj ľúbostné, spojené s hľadaním budúceho partnera.

Sociálne postavenie mládeže v spoločnosti je ovplyvnené objektívnymi procesmi v danej krajine. V predchádzajúcom období dominoval autoritatívny štýl práce. Na mladého človeka sa nazeralo ako na objekt, nie ako na subjekt výchovno-vzdelávacieho procesu.

Dnes medzi mládežou narastajú pocity sociálneho obmedzenia, rastie nezamestnanosť, narastajú výdavky na stravovanie, šatstvo, zabezpečenie bytu i potrieb mladej rodiny. Aktuálnym problémom je vysoká nezamestnanosť mladých. Rastie počet študentov, ktorí nemôžu nájsť uplatnenie svojho odboru. Závažným problémom je dlhodobá nezamestnanosť mladých. Tí, nikdy nepracovali a nezískali pracovné návyky.

V roku 2000 počet evidovaných nezamestnaných mladých ľudí vo veku 15 - 29 rokov bol 45,3% na celkovom počte evidovaných nezamestnaných. (P. Masarik, 2002, s. 59) Mladí ľudia majú veľmi nízke zastúpenie vo verejnom a spoločenskom živote. Väčšie zastúpenie by umožnilo posunúť vpred niektoré novodobo prebiehajúce procesy (v oblasti demokratizácie, trhovej ekonomiky...). Ďalej nie sú vybudované alebo sa nevyužívajú areály zdravia a športové objekty. Dnešným problémom je racionálne využívanie voľného času. Väčšina mládeže má dostatok voľného času. Zapája sa do rôznych činností zväčša bez odborného vedenia alebo je len pasívnym konzumentom.

Holandská univerzita v Ustrechte spolu s medzinárodnou organizáciou skautov vypracovala v roku 1998 pre Organizáciu OSN pre výchovu, vedu a kultúru (UNESCO) rozsiahly výskum zameraný na vplyv násilia v médiách na detskú populáciu. Zistilo sa, že

- v priebehu jednej hodiny sa divákovi ponúka 5-10 násilných scén predstavené ako príjemné alebo prospešné,
- v 3.-5. roku života dieťaťa hrozí, že ak bude sledovať televízny program, kde vystupuje agresor, stotožní sa s ním,
- až v 6. roku dieťa dokáže rozlíšiť, čo je reálne a fantazijné,
- sledovanie televízie zamestná dieťa natoľko, že nemá čas pre reálne osoby a stáva sa závislým,
- sledovanie TV odčerpáva emocionálnu energiu, dieťa prestáva mať záujem o ľudí,
- pri častom sledovaní násilia dieťa stráca kontrolu nad svojimi agresívnymi pudmi a tak dochádza k morálnemu otupovaniu.

K najčastejšie sa vyskytujúcim nežiaducim aktivitám detí a mládeže možno zaradiť:

- sebazničujúce a sebapoškodzujúce činnosti (závislosť na fajčení, drogách, prostitúcia, alkohol, samovražda, ...),
- delikvenciu a trestnú činnosť,
- aktivity súvisiace s členstvom v rôznych extrémistických skupinách.

Súčasné problémy mládeže možno riešiť v niekoľkých rovinách:

- **Vedecko-teoretická:** týka sa komplexnej analýzy postavenia mládeže v spoločnosti, vzdelávania, výchovy, využívania zručnosti a schopnosti na trhu práce a pod.
- **Praktická:** spočíva vo vytvorení reálnych podmienok pre psychické a sociálne dozrievanie mládeže. Prostriedkom je štátna politika vo vzťahu k mládeži. Dôležité je rozpracovať otázky odborného vzdelávania, inovácie učebníc, pomôcok, príručiek potrebných pri vyučovacom procese, ale aj rozpracovanie záujmovej činnosti, ktorá pozitívne ovplyvňuje kvalitu vedomostí, zručností a prispieva k celkovej kultivácii osobnosti.
- **Etická:** ide o obohatenie skutočných hodnôt: osobné šťastie, zdravý spôsob života, seberealizácia, sebarozvoj, sloboda, originalita, a i.

- **Ekonomická:** pomáha vytvoriť materiálno-technickú základňu pre rozvoj záujmovej činnosti vo voľnom čase a pomáha vytvárať osobné hodnoty, ktoré prislúchajú danej sociálnej skupine i spoločnosti.

3 Duchovná formácia v skautingu na Slovensku

Už Pastoračný a evanjelizačný plán katolíckej cirkvi 2001- 2006 spomína akú dôležitú úlohu má voľný čas, ktorý je správne využitý. Hovorí o oblasti pastorácie, ktorá je veľmi široká. Samotný plán vo štvrtej časti: Rodina a výchova, v odseku 4.2 Výchova detí v bode A hovorí o vzniku kresťansky inšpirovaných hnutí na ochranu určitých hodnôt. V bode C poukazuje akú dôležitú úlohu majú laické hnutia vo voľnom čase detí. V bode 4.2.3 - Odporúčania písmeno d) vyzýva: „*vo výchovnej práci využívať všetky dostupné prostriedky, ako sú hudba, spev, obraz, obrady, slávnosti, púte, dobré knihy, tábory, príroda, priateľský prístup pri sviatosti zmierenia, bratská a rodinná atmosféra v spoločenstve, šport a súťaže.*“

K téme spolupráce s laickými hnutiami sa pastoračný a evanjelizačný plán vracia v tom istom bode 4.2.3. Odporúčania v odseku - Práca vo farnostiach, písmeno n) „*podporovať spoluprácu a výmenu skúseností medzi farnosťami, laickými hnutiami (eRko, DOMka, skauting a iné), rehol'nými spoločenstvami na miestnej, národnej a medzinárodnej úrovni v oblasti práce s deťmi.*“ Tento odsek ukazuje na dôležitosť spolupráce v oblasti voľnočasových aktivít, odovzdávanie skúsenosti na základnej úrovni, vo farnosti, a spolupráca všetkých hnutí a združení smerujúca k jednote spoločenstva. Spojivom týchto aktivít je duchovná formácia a voľný čas mládeže.

Programová rada slovenského skautingu (1999) vníma nasledovné oblasti duchovného rozvoja:

Hľadanie duchovného rozmeru, ktorého cieľom je určiť miesto spirituality v živote skauta, napr. potešenie z dobrých skutkov, obdiv krás prírody.

Objavovanie duchovného dedičstva, ktorého cieľom je objaviť kresťanské náboženstvo, jeho princípy, prehĺbenie si vedomostí štúdiom i dialógom v rámci farnosti.

Vyjadrenie vzťahu k duchovnému svetu, kde cieľom je priblížiť sa prostredníctvom lásky k Bohu. Znamená to spoločnú i súkromnú modlitbu, vyznať a vyjadriť vieru navonok, aktívne sa podieľať na práci vo farnosti.

Uplatňovanie duchovných princípov znamená žiť každodenný život s hodnotami evanjelia – gr. euangelion znamená dobrá správa (F. Trstenský, 2006, s. 10) byť príkladom a povzbudením, prejavíť hodnoty vo vzťahu k iným, rodine i priateľom.

Cieľom náboženskej tolerance je vytvorenie ekumenického i medzináboženského dialógu a objavovanie spoločných vecí.

Pri realizovaní programu je potrebný duchovný vodca. V rámci organizácie vytvárajú tento program administrátori duchovného rozvoja. Sú to kňazi, katechéti a animátori.

Slovenský skauting sa venuje duchovnej formácii prostredníctvom rôznych pastoračných akcií. Všetky pastoračné akcie v organizácii boli organizované Duchovnou radou v spolupráci s miestnym cirkevným spoločenstvom. Projekty boli spoločné pre členov i verejnosť. Niektoré projekty si bližšie charakterizujeme:

Betlehenské svetlo. Organizuje sa už po dvadsiaty prvý krát. Je to najznámejšia akcia na Slovensku, ktorej sa zúčastňujú všetci skauti a zapojené sú všetky registrované cirkvi na Slovensku. V súčasnosti má akcia celoeurópsky význam. Svetlo z betlehemskej jaskyne odpaľuje vždy nejaké dieťa alebo mladý človek, ktoré niečo hodnotné vykonal. Tohoto roku svetlo odpálilo dievča z Rakúska, ktoré sa už niekoľko rokov stará o imobilnú spolužiačku. Betlehenské svetlo sa v Európe odovzdáva v chráme vo Viedni, kde sa potom roznesie do celej Európy. Naši skauti prijímajú svetlo pri ekumenickej bohoslužbe vo františkánskom kostole v Bratislave. Poliakom sa svetlo slávnostne odovzdá pri sv. omši v skautskom centre Glodowka. V jednotlivých mestách skautské zbory slávnostne odovzdávajú svetlo pri sv. omšiach. Roznesú ho aj do nemocníc, charítam a rôznym sociálnym úradom. Počas adventu sa plánujú pripravovať rôzne adventné zamyslenia, tak, aby pripravili všetkých na príchod Krista. Betlehenské svetlo je symbolom Krista, ktorý prichádza.

Skautská sv. omša. Po šiesty krát sa v marci stretnú skauti z celého východného Slovenska v kostole Krista Kráľa v Prešove na Sekčove. Mottom je vždy nejaký citát z Písma. Po sv. liturgii

je spoločná večera, „agapé“, akú mali prví kresťania a večerný program. Na druhý deň po rannej modlitbe a zamyslení pokračuje program výpravou do okolia. tejto akcie sa zúčastňujú aj skauti, ktorí neboli vedení k viere ale sú tolerantní k náboženskému vyznaniu svojich rovesníkov.

Slovenská ekumenická lesná škola (SELŠ). Päť rokov fungujúca vzdelávacia akcia pre dospelých vodcov oddielov - menších skautských jednotiek a činovníkov. Úlohou je pomôcť pri výchove vodcov, ktorí budú schopní žiť vo svojich oddieloch naplno. Heslom je: „Zatiahni na hlbínu“ (Lk 5,4). Veková hranica je minimálne 18 rokov. Frekventant sa učí a zároveň duchovne formuje cez modlitbu, čítanie Písma, vzdelávanie v pedagogike a v psychológii. Podľa možnosti a programu sa vytvorené spoločenstvo stretáva každý deň pri eucharistii. SELŠ má štyri časti, dve jarne – Suchár a Snežienka, letnú – Zrenie a jesennú – Rybolov. Dekrét z lesnej školy je akceptovaný Ministerstvom školstva SR pre prácu a vedene skupín pri voľnočasových aktivitách. V Slovenskom skautingu existuje niekoľko lesných škôl.

Seminár o výchove. Je to trojdňová víkendová vzdelávacia akcia v Spišskej Novej Vsi. Úlohou je formou prednášok a aktivít odovzdať nové informácie o výchovných metódach a upevniť náboženské povedomie prostredníctvom katechetických prednášok.

Duchovne cvičenia, obnovy a kurzy pre skautské zbory (<http://www.inky.sk>). Na požiadanie jednotlivých zborov Duchovná rada v spolupráci s miestnou farnosťou pripravuje duchovné cvičenia a obnovy. Prax ukazuje, že skautským zborom je výhodnejšie, ak ich vedie na cvičeniach i obnovách miestny kňaz, ktorý pozná situáciu vo farnosti alebo v skautskom zbore. Duchovná rada má k dispozícii štyri po sebe nasledujúce kurzy: „Samotný program je rozvrhnutý na obdobie približne dvoch rokov. Piliermi programu sú štyri víkendové „kurzy“:

- METANOIA – základný vstupný kurz obrátenia a pochopenia cesty, ktorú nastupujeme.
- KATHARSIS – kurz prehlbujúci duchovný život a smerujúci k spoločenstvu s Bohom.
- KOINONIA – kurz smerujúci k pochopeniu potreby, princípov a fungovania kresťanskej komunity.
- KERYSSO – kurz zameraný na službu okoliu a delenie sa so svojou duchovnou a náboženskou skúsenosťou.

Medzi jednotlivými kurzami je vždy obdobie spravidla šesť mesiacov, počas ktorých absolventi kurzov pod vedením svojich administrátorov duchovného rozvoja rozvíjajú tieto postoje s pomocou programu, ktorý je na tento účel vypracovaný. Súčasťou programu sú aj nášivky náboženského rozvoja v Slovenskom skautingu.“ (<http://www.inky.sk/Skauting/Duchovno/DNV-4.DOC>)

Skautská púť I. a II. Duchovno – motivačné púte v roku 2004 a v roku 2005 viedli do mesta Rím, kde sa skauti zúčastnili na audienciách s pápežom Janom Pavlom II. a Benediktom XVI.. Historicky prvýkrát pápež Ján Pavol II. pozdravil skautov zo Slovenska a o rok neskôr toto gesto zopakoval aj Benedikt XVI. Počas pobytu v Ríme skauti navštívili štyri hlavné baziliky, Slovenský pápežský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme a stretli sa s J. Em. Jozefom kardinálom Tomkom. Akcia bola venovaná len vodcom, ktorí vedú oddiely a družiny, alebo sú činní v organizácii na poli logistickom. Pozitívum je, že sa akciami pre vodcov, ktorí tvoria akcie preventívne eliminuje syndróm vyhorenia. Negatívom je určitý workoholizmus, pretože aj na týchto akciách, ktoré boli organizované len pre nich, sa chceli účastníci podieľať na ich realizácii.

Kvapka. Akcia sa uskutočňuje na sklonku starého roka a na vstupe do nového roka. Poskytuje možnosť v tichu i spoločenstve zamyslieť sa nad prežitým rokom, nábrať duchovných síl a povzbudení. Na príprave programu spolupracuje duchovný vodca, ktorý sa počas akcie individuálne venuje účastníkom.

Skautské dni prof. Hlaváča. Každoročná skautská duchovná akcia zrealizovaná v spolupráci s farským úradom v Hermanovciach a združením Rodiny prof. Hlaváča, spomienka na prvého zakladateľa katolíckeho skautingu na východnom Slovensku. Po sv. omši sa skauti stretnú pri hrobe prof. Hlaváča a navštívia pamätnú izbu. Potom nasledujú rôzne prezentácie a vystúpenia skautských zborov. Akcia pozostáva z troch dní, kde sú duchovné aktivity spojené s rôznymi súťažami, skautskou zručnosťou a pod.

Pastorácia na skautskom tábore. Tábor je vyvrcholením celoročnej skautskej činnosti. Organizátori tábora pri príprave programu zabezpečujú sv. omše v koordinácii s miestnym farárom, z ktorej farnosti pochádzajú alebo sa dohodnú sa s kňazom vo farnosti, kde sa nachádza miesto tábora, aj viackrát do týždňa. (SLOVENSKÝ SKAUTING, 1993, s. 12-13) Súčasťou rannej mod-

litby sú ranné zamyslenia – „dumky“, modlitba pred jedlom i po jedle a večerné zamyslenie. Nedeľa je sviatočným dňom, dňom návštev rodičov a spoločným stretnutím komunity pri slávení eucharistie.

Rád svetla. Komplexný programový modul, pokrýva duchovnú i telesnú stránku osobnosti človeka, dopĺňa a obohacuje skautskú výchovu. Je určená pre vekovú kategóriu 14-18 rokov. „*Tento program je nábožensky neutrálny: Jeho základ je zhodný pre celé spektrum mladých ľudí, od "hľadajúcich a nevylučujúcich" až po "odmalička veriacich". V závislosti na ďalšom smerovaní sa potom ďalej rozvíja v moduloch, určených pre smerovanie katolícke, evanjelické, všeobecne - duchovné a pod*“ (http://www.rad_svetla.inky.sk/index2.htm)

Iné. Existuje ešte množstvo malých akcií, ktoré si významné pre jednotlivé farské komunity. Konajú sa v spolupráci viacerých farských spoločenstiev. Ich vyvrcholením je slávnostná svätá omša. Sú to napr.: Skautské dni v Nitrianskej Blatnici, Púť Kalvária – Kačín – Mariánka a iné.

Tieto akcie sprostredkujú účastníkom duchovnú formáciu, ktorá dnes veľmi chýba v meniacom sa svete. Vždy bude treba odvážnych kresťanov s jasnou vizíou a myslením. (J. Leščinský, 2006, s. 10)

Projekt Euromoot 2007. Projekt organizuje Federácia skautov Európy* k storočnici založenia skautingu pripravuje pre skautov celej Európy projekt s názvom Euromoot 2007. Je to spoločný celoeurópsky putovný tábor tretej vekovej kategórie od 19 – 26 rokov. Počas niekoľkých dní účastníci prejdú zo Slovenska do Poľska. Projekt sa uskutoční 4. - 11.8.2007 v Levoči a ukončí sa v Czenstochowej. Levoča a Czenstochowa patria medzi najväčšie pútnické miesta vo svojich krajinách. Cieľom akcie je symbolické spojenie Východu a Západu, taktiež odhalenie kresťanských koreňov a ukázať význam kresťanských hodnôt v živote človeka. Očakáva sa okolo 5 000 roverov a roveriek (veková kategória od 15 - 26 rokov) z celej Európy. Súčasne akcia slúži ako oslávenie skautskej storočnice existencie skautskej organizácie vo svete. Projekt je:

- stretnutí, o porovnaní zážitkov, o skautskej praxi, o výmene šatiek, o nových kontaktoch, o spoločne strávenom čase...
- putovaní z Levoče do Čenstochovej cez Tatry za štyri dni, o modlitbe, o odvahe a trpezlivosti, o obraznom i doslovnom prekonávaní hraníc, o službe a pomoci...
- spoznávaní svojich možností, o skautingu v iných kultúrach, o zjednotení...

Federácia skautov Európy zabezpečuje všetky organizačné a duchovné veci. Na tejto akcii bude kompletný náboženský program, sv. omše, stretnutia, duchovný a formačný rozvoj, spoločenské večery, zoznámenie sa s obyvateľstvom a krajom v regiónoch Slovenska, turistické pochody, hry a rôzne súťaže.

Program je zameraný viac na duchovný rozvoj v kresťanskej formácii. Organizácia pripravila 13 turistických trás pre roverov a roverky, ktoré sú 5 - dňové putovné tábory. 13 trás je rozdelených do 4 okruhov: (1) Kysuce – Orava; (2) Čergov – Beskydy + Ondava – Laborec – Dukla; (3) Tatry – Magura; (4) Pieniny. Z Levočskej hory, kde program začína, sa autobusmi, na ktorých prídu účastníci t. j. 5 000 roverov a roveriek z Európy, rozvezú na počiatočné stanovišťa (obce). Potom podľa pripravených kariet absolvujú počas 5 dní turistickú trasu s prechodom do Poľska, kde ich na určených stanovištiach odvezú do mesta Olsztyn (Poľsko). Na jednu trasu pripadá cca 300 účastníkov.

* Fédération du Scoutisme Européen (FSE). Organizácia je tiež známa ako l'Union internationale des Guides et Scouts d'Europe - UIGSE (skratka UIGSE znamená International Union of the Guides and Scouts of Europe prekl. Medzinárodný zväz alebo úniu vodcov skautov Európy). FSE alebo samotné UIGSE v spolupráci s organizáciou Slovenský skauting, Východoslovenská oblasť, ktorá sa svojimi skautským dobrovoľníkmi podieľa na realizácii projektu. UIGSE- FSE Združuje devätnásť členských organizácií a pôsobí v šestnástich krajinách sveta. Pätnásť krajín je európskych, neeurópskou Kanada. Počet presahuje okolo 70 000 členov. V anglickom jazyku FSE má názov Federation of European Scouting (Federácia skautov Európy) a tiež je známa ako European Scout Federation (Európska skautská federácia). Sídlo skautskej organizácie je vo Francúzku. Bola založená v roku 1956 vedúcimi nemeckej a francúzskej kresťanskej mládeže. Federácia skautov Európy prijíma len katolícke (kresťanské) skautské organizácie. Členmi sa môžu stať aj nekatolícke skautské organizácie, ale musia byť kresťanské. Nie katolícke organizácie však nemajú pravo podieľať sa na vedení organizácie. Organizácia bola v roku 2002 uznaná Svätou stolicou ako Privátne združenie veriacich pápežského práva. Duchovná formácia organizácie je katolícka. Organizácia ma svojich vlastných duchovných asistentov.

Odtiaľ bude akcia pokračovať nočným pochodom do Czenstochovej, kde bude EUROMOOT 2007 aj ukončený.

Patronát nad akciou prevzala Eurokomisia pre mládež a eurokomisár J. Figel'. Keďže akcia začína v meste Levoča – Levočská hora, patronát prevzal primátor mesta Levoča, Spišské biskupstvo: J. Ex. Mons. F. Tondra a Gréckokatolícke biskupstvo: J. Ex. Mons. J. Babjak, SJ. Biskupi v obežníkoch alebo listom informovali farské úrady o príchode skautov FSE do ich farnosti. V súčasnosti v rámci spolupráce a „patronátu“, FSE plánuje osloviť predsedu Prešovského samosprávneho kraja (VÚC).

Federácia skautov Európy pozýva Slovenský skauting zúčastniť sa akcie EUROMOOT 2007. Poprosili o pomoc skautov zo slovenskej strany, hlavne v organizácii roverov na Levočskej hore a počas putovného tábora po Východnom Slovensku.

Záver

Vo svete existuje veľa organizácií a hnutí pre výchovu a formáciu mládeže. Predstavujú nové obzory pre dnešnú Cirkev, ako hovorí kardinál Ratzinger, že tieto hnutia sú nádejou celej Cirkvi. Hlavne v západnom svete, pretože nové hnutia nik neplánoval ani nik nevyzýval. Vyšli jednoducho zo života viery. (M. Hospodár, 2006)

V rámci organizácie a v spoločenstve farskej komunity sa skauting stáva formou pastorácie a podieľa sa na živote farnosti. Spolu s ostatnými spoločenstvami tvorí „jeden organizmus“, kde skauting je jednou „z ratolestí na viniči.“, a tým viničom je Kristus. (Ján Pavol II., 1990)

„...kresťania vedia, že v Evanjeliu sa nachádza jeden príbeh, ktorý ma tento globálny aspekt, s akým je možné nielen hľadať ale aj nájsť identitu a význam človeka“ (J. Leščinský, 2004, s. 9).

Literatúra

DANCÁK, P.: *Otázka výchovy v náuke Jána Pavla II.* Prešov: Petra, 2001, 204s.

DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Apostolicam Actuositatem*, 1965. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1969.

JÁN PAVOL II.: *Christifideles laici*. Bratislava, Lúč, 1990.

KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI, 1997. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1998.

SVÄTÉ PÍSMO, 1995. Rím : Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995.

JARAB, J.: *Poslanie Cirkvi v súčasnej dobe*. Študijný materiál pre doktorantov na GTF PU v Prešove, 2006.

JARAB, J.: *Komunikácia v kontexte pastoračnej služby Cirkvi*. Prešov, 2002.

JARAB, J.: *Apostolicam Actuositatem – Dekrét o laickom apoštoláte Druhého vatikánskeho koncilu*. Študijný materiál pre doktorandov na GTF PU v Prešove. 2006.

HOSPODÁR, M.: *Význam slávenia eucharistie pre jednotu spoločenstva*. Študijný materiál pre doktorandov na GTF PU v Prešove, 2006.

KOMINAREC, I.: *Vybrané kapitoly z pedagogiky*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Fakulta humanitných a prírodných vied, 2000, s.9

KRATOCHVÍLOVÁ, E.: *Pedagogika voľného času*. In: Pedagogické revue 48, 1996, č.9-10, s.446-457.

LEŠČINSKÝ, J.: *Dynamická antropológia človeka*. Verbum, 2004, 339s.

LEŠČINSKÝ, J.: *Šesťdesiat rokov od založenia Verbumu – vydavateľstva a časopisu pre kresťanskú kultúru*. Verbum, 2006, roč. XVII., č. 2, 143s.

PROGRAMOVÁ RADA SLOVENSKEHO SKAUTINGU: *Výchovný program Slovenského skautingu*. Slovenský skauting, 1999.

MASARIK, P.: *Vybrané kapitoly z pedagogiky voľného času*. Nitra: PF UKF Nitra, 2002, 203s.

MIKLOŠ, J.: *Samostatné alebo autonómne skautské organizácie na východnom Slovensku*. Východoslovenská oblastná rada Slovenského skautingu, Prešov, 2005.

PASTERÁKOVÁ, L.: *Hovoríme o empatii*. In: Vychovávateľ, Educatio, 2005, č. 9, roč. 51.

PAVKOVÁ, J. a kol.: *Pedagogika voľného času*. Teorie, praxe a perspektívy mimoškolskej výchovy a zařízení volného času. Praha: PORTÁL, 1999, 232s.

PRIBULA, M. – PAĽA, G.: *Stručne o komunikácii*. Prešov, Pro communio o. z., 2006, 160s.

- PRŮCHA, J. – WALTEROVÁ, E. – MAREŠ, J.: Pedagogický slovník, Praha: PORTÁL, 2001, 322s.
- PETRÁK, J.R.: *Štefan Hlaváč Slovenský skauting*. Rodina profesora Hlaváča, Michalovce, 2000.
- SLOVENSKÝ SKAUTING: XII. Snem Slovenského skautingu. Podklady pre rokovanie delegatov snemu. Slovenský skauting, Bratislava, 2005.
- SLOVENSKÝ SKAUTING: *Médium*. Bratislava, Slovenský skauting, IX.ročník, 2004.
- SLOVENSKÝ SKAUTING, Stanovy Slovenského skautingu (XI.snem – Prešov 2003).
- SLOVENSKÝ SKAUTING, Organizačný poriadok.
- TRSTENSKÝ, F.: *Aby si poznal spoľahlivosť učenia*. Svit, KBD, 2006, 92s.
- VAŽANSKÝ, M.: *Sociálni pedagogika a výzkum voľného času*. In: *Vychovávateľ* 44, 2000, č.2.
- Internetové zdroje:
- Pastoračný a evanjelizačný plán katolíckej cirkvi na Slovensku 2001 – 2006. www.kbs.sk
- www.scouting.sk
- www.scoutmission.org a www.wyd2005.org
- www.inky.sk
- www.rad_svetla.inky.sk
- www.vatican.va
- www.cics-iccs.org
- www.ICCG.org
- <http://www.troop97.net/intscout1.htm>

1.7 Pastoračný plán katolíckej cirkvi na Slovensku pre mládež na roky 2007-2013

ThLic. Zdeno Pupík*

Kulturologický introit

Spolu s Francisom Fukuyamom môžeme konštatovať, že sa ocitáme uprostred zaujímavého dejinného okamihu: prechádzame od veľkého rozvratu k veľkej rekonštrukcii! (Porov. F. Fukuyama, 2005, s. 289-308.) Po období cezúry – akejsi pomlčky v dejinách, kedy sme nevedeli, ani netušili, ani nemali chuti, čosi riešiť, zrazu smerujeme k obdobiu, ktoré by sa dalo nazvať „veľká rekonštrukcia“. Jeho súčasťou bude veľký kultúrny zápas o charakter spoločnosti – napriek tomu, že spoločnosť bude pluralitná, otázkou zostane, do akej miery sa budú presadzovať hodnoty liberálne a do akej miery viac konzervatívne hodnoty. Aj keď z globálneho hľadiska sa dá tomuto konštatovaniu všeličo vytknúť, oponovať a argumentovať na rozličných úrovniach (napr. situáciou v rozličných regiónoch planéty, nerovnomernosťou prijatia technického pokroku, odlišnosťou situácií inštitucionalizovaných náboženstiev – katolicizmu, evanjelických cirkví, islamu, východných náboženstiev, parcialitou vplyvu náboženských rituálov atď.). Som hlboko presvedčený, že svoju nezastupiteľnú úlohu v tomto procese postupnej premeny a posunu zohrali dve zásadné okolnosti: a) pontifikát Jána Pavla II. a b) tragédia 11. septembra 2001. Dali by sa pridať aj viaceré iné udalosti, ale podľa mňa, tieto dve boli zásadné a determinujúce v globálnom priereze aktuálnych dejín.

Aj naše malé Slovensko sa ocitá v tomto virvare udalostí na prelome storočí a tisícročí a niekam sa musí zaradiť. Podniklo už niektoré jasne čitateľné kroky: po oslobodení spod nadvlády totalitného režimu sa postupne učí rešpektovať demokratické princípy, prihlásilo sa k hodnotám Európskej únie a vojenskej aliancie. Aj u nás možno postupne badať tendencie, ktoré sme mohli pozorovať len na Západe: narastajúci individualizmus, subjektivismus, indiferentizmus, sekularizmus... Tieto všeobecné tendencie majú celkom konkrétny dopad. Napríklad zmeny, ktoré sa odohrali v priebehu ostatných rokov, posúvajú rodinu k úplne iným úlohám, než mala doteraz. Z plurality sa stala v poslednej štvrtine XX. storočia modla, ktorej sa musí všetko podriaďovať – odtiaľ pramení aj nekritické presadzovanie multikulturalizmu za každú cenu. Mám ale silný dojem, že Slovensko síce oviaľ silný vietor konzumu, ale napriek všetkému sa ešte nepopretfali všetky väzby kontinuity spoločenského, komunitného a rodinného života, ktorý je silno spojený s hodnotami a - náboženstvom a Cirkvou. Slovensku zostal ešte zdravý rozum a po uspokojení dlhobodo v mnohých dimenziách podvyživeného národa, ktorý si nemohol dopriať a teraz si to začína postupne užívať plnými dúškami, nastáva aj u nás obdobie, kedy už budú ľudia ako-tak zabezpečení a budú sa viac obzerať po princípoch a po vnútornej harmónii. Preto nastal čas, kairos, aby aj Katolícka cirkev na Slovensku začala viac držať prst na pulze doby, aby začala viac počúvať, aby začala viac slúžiť, (porov. Ján Pavol II., 2004, čl. 83-105) aby bola bližšie pri človeku, (porov. Ján Pavol II., 1998, čl. 14) a tak plniť poslanie, ktoré jej bolo zverené.

Základné prvky filozofie pastoračného plánu 2007-2013

Je isté, že činnosť Ducha Svätého nedokážeme naprogramovať, ale z ľudského hľadiska musíme urobiť všetko, aby sa posolstvo evanjelia dostalo ku každému človeku adekvátnym spôsobom. Preto je nevyhnutný aj plán, v ktorom sa jasne vyšpecifikuje situácia, základné problémy, ciele, prostriedky a nástroje, stratégia, personálne a finančné zabezpečenie a systém monitorovania a kontroly realizácie plánu.

Preto aj Katolícka cirkev na Slovensku sa podujala pokračovať v pastoračnom plánovaní na národnej úrovni aj v nasledovnom období rokov 2007-2013. V roku 2013 si budeme pripomínať 1150. výročie príchodu sv. Cyrila a Metoda. Toto výročie bude rámcovať pastoračný plán časovo. Obsahovo bude plán virtuálne rozdelený na dve časti: pôsobenie Cirkvi smerom dovnútra bude postavené na formácii kňazov a formácii laikov; pri pôsobení Cirkvi navonok sa prioritne bude

* **Kontakt:** Diecézne centrum mládeže, Farské schody 7, 010 01 Žilina
E-mail: dcnzilina@gmail.com

zameriavať na mládež, rodinu a sociálne núdznych. Cieľ, ku ktorému spoločne spejeme, zostáva pomenovaný stále rovnako už od počiatku dejín: svätosť a spoločenstvo so živým Bohom. Medzi základné pojmy plánu patrí kontinuita, novosť, dialóg, spolupráca a systémovosť. Dalo by sa to zhrnúť do tézy: aplikácia II. vatikánskeho koncilu a novej evanjelizácie v slovenských podmienkach. Pastoračný plán ponúka skôr nastavenie systému, definovanie rámcov a poukaz na možnosti, než záväzné nariadenia a smernice. Faktom ale je, že pastoračný plán bude implementovaný do života Cirkvi na Slovensku prostredníctvom konkrétnych projektov na národnej a diecéznej úrovni.

Psychologicko-pedagogické a teologické súvislosti PP pre mládež

Ak by sme sa pýtali, s ktorými najzávažnejšími problémami sa v súčasnosti boríme, odpoveď je naporúdzi dosť, ale jedna môže zarezonovať viac ako ostatné: „Dramou súčasnej kultúry je nezrelosť ľudí, neschopných a nepripravených prijať zodpovednosť za seba a za iných“ (P. Kozacki, 2002, s. 37). Hodnoty ako zrelosť a zodpovednosť sú silnými a veľkými hodnotami. Je v záujme spoločnosti, aby v našej krajine rástli takíto ľudia – zrelí a zodpovední. Aj Cirkvi záleží na tom, aby tu žili ľudia, ktorí – bez ohľadu na svoju filozoficko-teologickú orientáciu či konfesiu – vyznávali takéto hodnoty.* A preto definícia výchovy od Wolfganga Brezinku nám pomôže poodhaliť smer a obsah pôsobenia: „Zmysel každej výchovy spočíva v tom, aby sme pomohli vychovávanému získať osobnostné vlastnosti, ktoré ho uschopnia k samostatnému a sociálne zodpovednému životu. S množstvom rozdielnych úloh, ktoré je potrebné v spoločnosti plniť, rastie aj počet možných výchovných cieľov. Obsahovo nie sú výchovné ciele nič iné ako ideály osobnosti“ (W. Brezinka, 1996, s. 14-15). Našou spoločnou túžbou je, aby sa generácie neinfantilizovali, aby dokázali rozlíšiť fikciu od reality (porov. M. Braun-Galkowska, 2002, s. 25-29), aby ich svedomie bolo citlivé a dokázalo prijímať správne rozhodnutia, aby vnímali svedomie nielen ako podmet, ktorý rozhoduje, ale aj ako predmet, ktorý je hodnotený. V prípade kresťana je to nielen skrze populárne starozákonné desatoro, ale najmä skrze kríž a zmŕtvychvstanie Ježiša Krista. (Porov. A. Cencini FdCC, 2004, s. 25-26.) Práve preto snahou Katolíckej cirkvi na Slovensku je formovať mladých k autentickejšiemu, ktorú človek nachádza pri nezištnom darovaní sa; snahou Cirkvi je pomáhať mladým k sebarealizácii, ktorú nájdú v prijatí evanjelia v spoločenstve Cirkvi, a tak majú všetky predpoklady k tomu, aby sa stávali dobrými ľuďmi, dobrými občanmi a dobrými kresťanmi.

Keď sa bude v oblasti pastorácie mládeže raz v dejinách hodnotiť nejaká aktivita alebo prístup alebo metóda, určite sa bude posudzovať globálne podľa toho, či to bolo pred Jánom Pavlom II. alebo po ňom. Jeho výrok o vzťahu Cirkvi a mladých sa stal pamätným: „Cirkev má veľa čo povedať mládeži a mládež má veľa čo povedať Cirkvi. Tento obojstranný dialóg musí byť úprimný, jasný a odvážny“. A pokračoval ďalej: „Mládež sa nesmie chápať iba ako predmet pastoračnej starostlivosti Cirkvi, mladí sú aktívnymi subjektami, protagonistami a budovateľmi sociálnej obnovy“ (Ján Pavol II.: *Christifideles laici* 46). Poľský teológ Arkadiusz Makówka (2003, s. 222) poukázal na pápežov štýl pastorácie mládeže – nazval ho evanjeliovou pedagogikou. Ciele výchovy, ako ich prezentoval Ján Pavol II., sú viazané na tri hodnoty:

1. „výchova ľudskosti prostredníctvom slobody
2. zodpovednosť za pravdu
3. spravodlivosť privádzajúca k láske k iným“ (Ján Pavol II.: *Christifideles laici* 46).

S Jánom Pavlom II. sa spájajú také pastoračné podujatia a metódy ako svetové dni mládeže a putovanie. Navrhoval cirkevným spoločenstvám v Európe, aby obnovili pastoráciu mládeže podľa vekových stupňov a vytvárali podmienky na stretnutia mladých, aby mladí žili ako kresťania vo všetkých oblastiach života. (Porov. Ján Pavol II.: *Ecclesia in Europa* 61-62.)

Náčrt SWOT analýzy pastorácie mládeže na Slovensku

Silné stránky pastorácie mládeže na Slovensku v rámci katolíckej cirkvi: na skupinu „mládež“ sa v KC kladie verbálny dôraz, kryštalizácia tímu na národnej úrovni, komunikácia na národnej úrovni na platforme sekcie pre mládež KBS, práca komisií pre mládež na úrovni diecéz, kde sú

* Porov. II. Vatikánsky koncil, *Gravissimum educationis*: „Treba pomáhať deťom a mládeži súladne rozvíjať fyzické, mravné a intelektuálne schopnosti a postupne nadobúdať čoraz zrelší pocit zodpovednosti, čo sa týka vytrvalého zušľacht'ovania vlastného života“ (GE 1).

zastúpení kňazi (niektorí aj celkom vyčlenení len pre túto prácu) a laici; vznik animátorských škôl – ich akreditácia na MŠ SR; vznik evanjelizačných tímov; ochota spolupracovať.

Slabé stránky pastoraácie mládeže na Slovensku v rámci Katolíckej cirkvi: malá propagácia evanjelizačných tímov, chýba evanjelizácia v rómskych komunitách, neprijatie istých typov evanjelizácie u cirkevných autorít, nedostatok odvahy evanjelizovať, nedostatok formácie, nepodpora zo strany kňazov (vyhlasovanie oznamov, plagátov...), vyčerpanosť lídrov: mnohé podujatia organizujú stále tí istí.

Možnosti: diecézny misijný tím, ktorý by navštevoval farnosti; kvalitnejšie programy pre birmovancov; práca s mladými ľuďmi medzi 25-35 rokov, ktorí žijú sami (bude ich čoraz viac), práca s mladými rodinami, kontakt s ľuďmi mimo Cirkvi resp. na okraji spoločnosti, poznanie faktorov, ktoré rozvíjajú (stimulujú) duchovný rast, poznanie faktorov, ktoré spomaľujú alebo ničia duchovný rast, vytváranie platforiem spolupráce, formovať seminaristov s dôrazom na evanjelizáciu; tvoriť a rozširovať materiály o novej evanjelizácii; farská pastoračná rada; voľnočasové aktivity (kultúrne, športové...); činnosť animátorov, podporovať vznik a činnosť spoločenstiev, kontakty s UPC

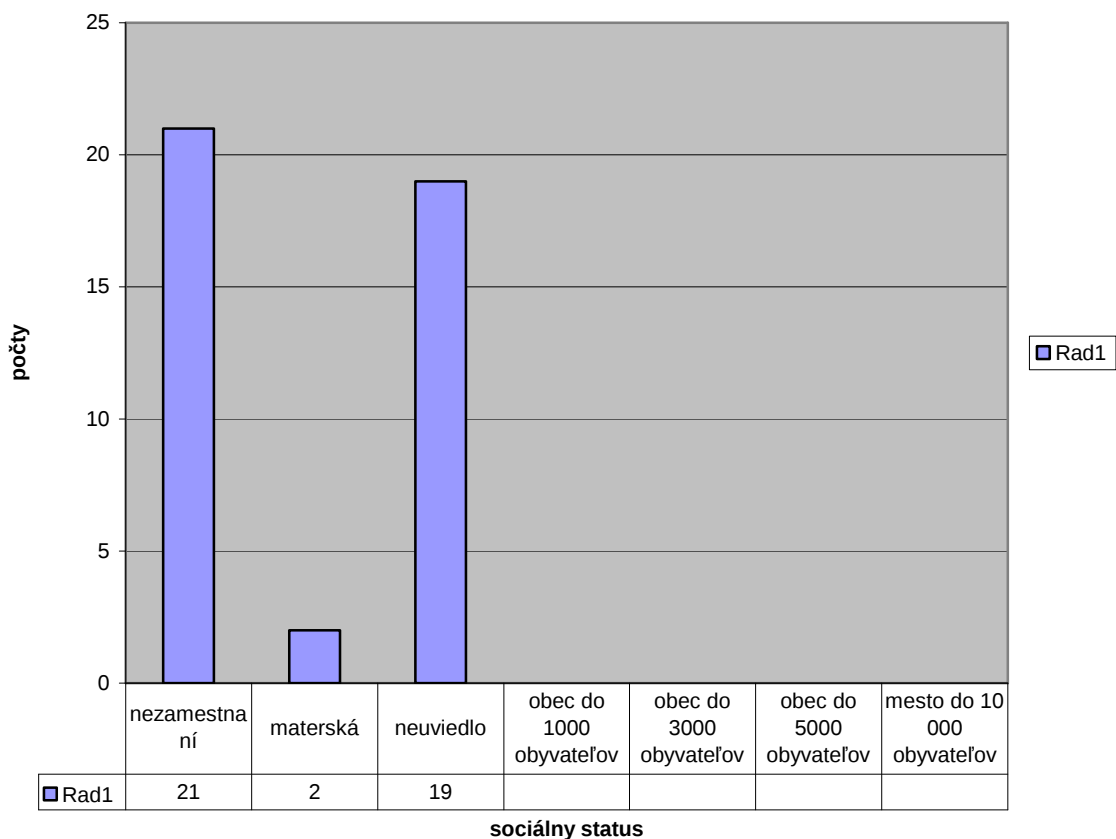
Ohrozenia: pluralita ponúk (tak cirkevných, ako aj sekulárnych), kultúrny kontext, absencia plánu, nerešpektovanie poznania príčin duchov. rastu a jeho ohrozenia, nesystematický prístup, nevytváranie platforiem spolupráce či už vo vnútri Cirkvi, ale aj vo vzťahu k občianskej spoločnosti, fundamentalizmus, nesprávny resp. žiadny ekumenizmus, ponuka len voľnočasových aktivít, žiadna ponuka pre mládež – slabá angažovanosť a „viditeľnosť“ v spoločnosti.

Výsledky výskumu KBS

Sekcia pre mládež Konferencie biskupov Slovenska sa spýtala 937 mladých ľudí na ich názory a postoje ku Katolíckej cirkvi. Z toho bolo 588 žien, čo predstavuje 63 % a 540 mužov, čo predstavuje 36 %. 1 % respondentov neuviedlo svoju príslušnosť k pohlaviu (9 respondentov).

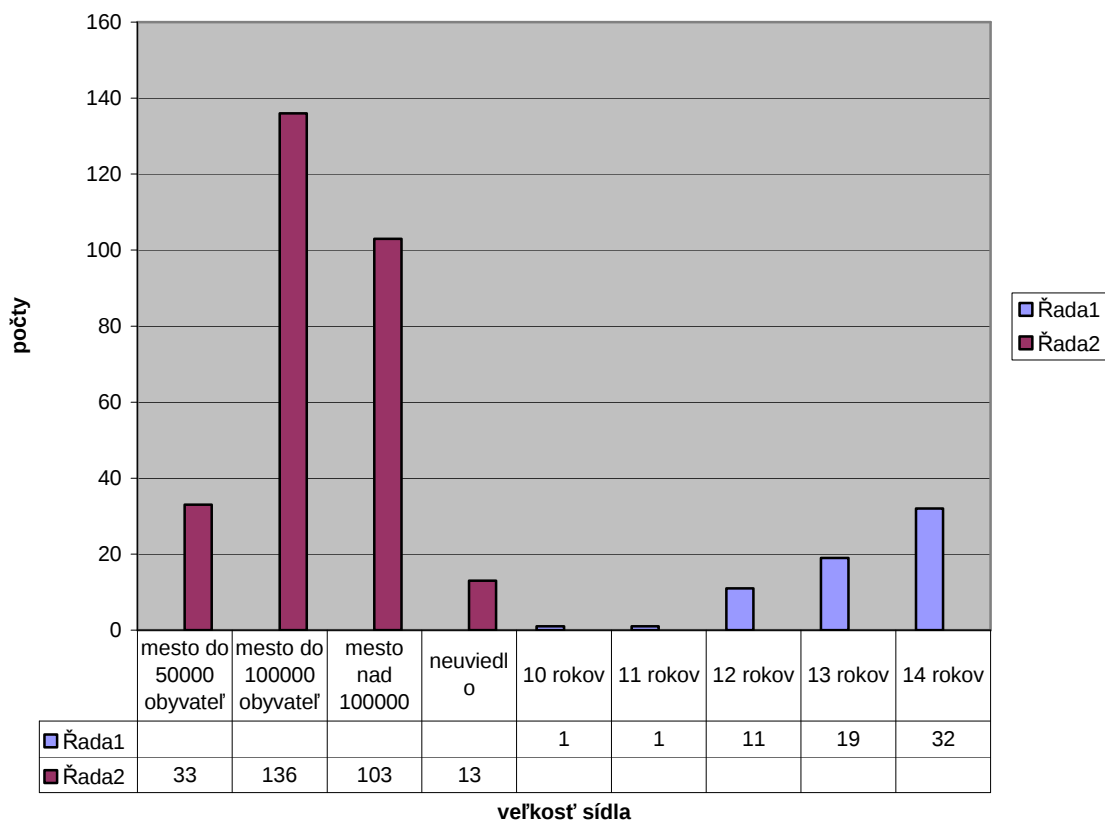
V kategórii vzdelanie (alebo sociálny status) 481 opýtaných uviedlo, že sú stredoškôlaci (alebo majú stredoškolské vzdelanie), čo predstavuje 52 % všetkých respondentov, 235 potvrdilo vysokoškolské vzdelanie (25 %), ankety sa zúčastnilo aj 117 nezamestnaných, čo predstavuje 13 %; 6 % opýtaných chodí ešte na základnú školu (53 respondentov), dve respondentky uviedli, že sú momentálne na materskej (0,2 %). 19 opýtaných sa k tejto kategórii nevyjadrilo (čo predstavuje 2 % všetkých opýtaných).

graf podľa sociálneho statusu

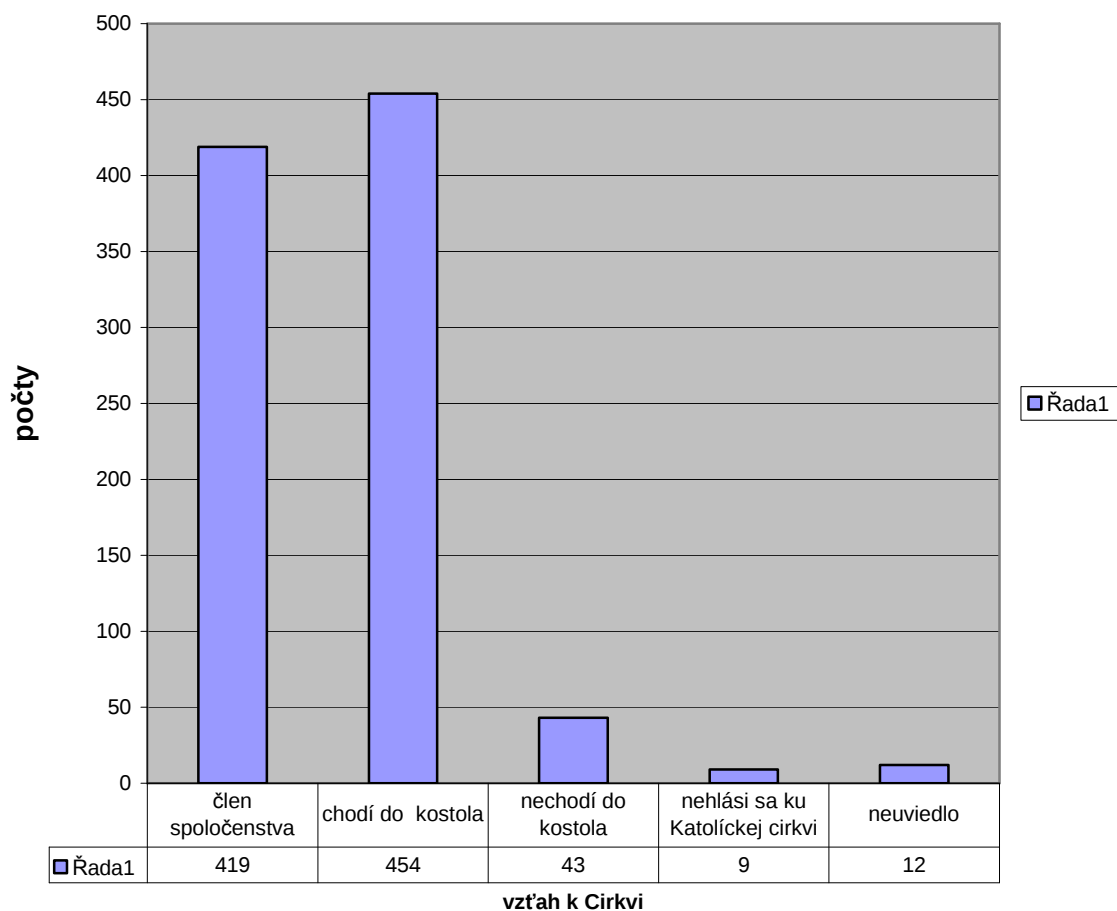
Ak by sme chceli hodnotiť respondentov podľa veľkosti sídla, v ktorom bývajú, najviac ich bolo z obcí do 1.000 obyvateľov – 198, čo predstavuje 21 % opýtaných. 19 % opýtaných pochádzalo z obcí do 3.000 obyvateľov (179), z miest do 100.000 obyvateľov odpovedalo na anketu 136 mladých, čo predstavovalo 15 %, z miest do 35.000 obyvateľov bolo 14 % (128), z miest nad 100.000 obyvateľov bolo 103 mladých, čo predstavovalo 11 %, z malých miest do 10.000 obyvateľov bolo 78 mladých, čo predstavovalo 8 %, z obcí do 5.000 obyvateľov bolo 69 (7 %) a z miest do 50.000 obyvateľov bolo 33 mladých, čo predstavovalo 4 % respondentov. 13 mladých neuviedlo veľkosť sídla, odkiaľ pochádzajú, čo predstavovalo 1 % všetkých respondentov.

graf podľa veľkosti sídla

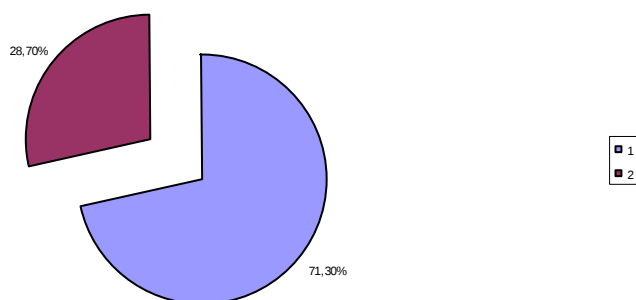
Poslednú veličinu, ktorú sme sledovali u opýtaných, bola ich príslušnosť ku Katolíckej cirkvi. Najviac sa ich prihlásilo, že chodí do kostola – 454, čo predstavuje 48 % opýtaných. O niečo menej sa priznalo, že je členom nejakého spoločenstva (419), čo predstavuje 45 % opýtaných. 43 mladých napísalo, že nechodia do kostola (5 %) a deväti sa nehlásia ku Katolíckej cirkvi (1 %). 1 % respondentov neuviedlo svoju príslušnosť vo vzťahu ku Katolíckej cirkvi (12 opýtaných).

graf príslušnosti ku Katolíckej cirkvi

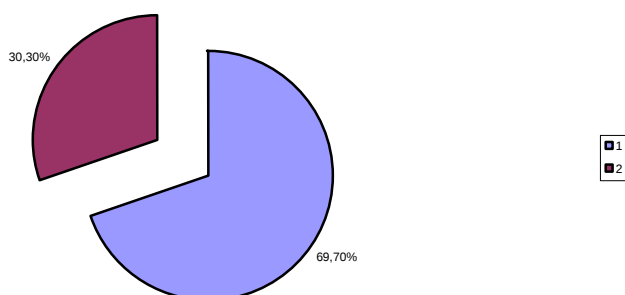
Z ankety sme sa dozvedeli, že 71 % opýtaných mladých ľudí pozná konkrétne aktivity, ktoré ponúka Katolícka cirkev na úrovni bydliska alebo školy a 29 % nepozná žiadne aktivity, ktoré by organizovala Katolícka cirkev v ich bydlisku alebo v škole.

**Znalosť konkrétneho podujatia alebo iniciatívy, ktorú organizuje
Katolícka cirkev pre mladých ľudí v rámci bydliska alebo školy**

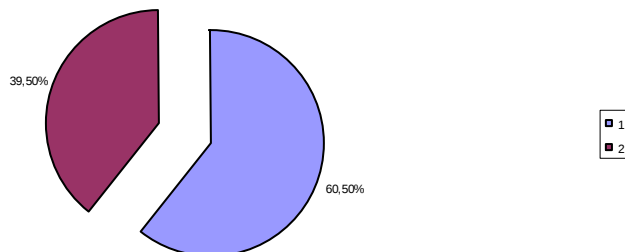
Z ankety ďalej vyplýva, že 70 % respondentov pozná aktivity, ktoré organizuje Katolícka cirkev pre mladých ľudí na národnej úrovni, 30 % nepozná nijaké aktivity na tejto úrovni pre mladých.

**Znalosť konkrétneho podujatia alebo iniciatívy,
ktorú organizuje Katolícka cirkev pre mladých ľudí v rámci Slovenska**

Čo sa týka poznania konkrétnych aktivít pre mládež na celosvetovej úrovni, 60 % mladých respondentov sa vyslovilo, že pozná takéto aktivity, ktoré organizuje a garantuje Katolícka cirkev, 40 % sa vyjadrilo o opaku, že nepoznajú žiadnu aktivitu pre mládež od Katolíckej cirkvi na tejto úrovni.

**Znalosť konkrétneho podujatia alebo iniciatívy,
ktorú organizuje Katolícka cirkev pre mladých ľudí na celosvetovej
úrovni**

Ak by sme chceli hodnotiť respondentov podľa veľkosti sídla, v ktorom bývajú, najviac ich bolo z obcí do 1.000 obyvateľov – 198, čo predstavuje 21 % opýtaných. 19 % opýtaných pochádzalo z obcí do 3.000 obyvateľov (179), z miest do 100.000 obyvateľov odpovedalo na anketu 136 mladých, čo predstavovalo 15 %, z miest do 35.000 obyvateľov bolo 14 % (128), z miest nad 100.000 obyvateľov bolo 103 mladých, čo predstavovalo 11 %, z malých miest do 10.000 obyvateľov bolo 78 mladých, čo predstavovalo 8 %, z obcí do 5.000 obyvateľov bolo 69 (7 %) a z miest do 50.000 obyvateľov bolo 33 mladých, čo predstavovalo 4 % respondentov. 13 mladých neuviedlo veľkosť sídla, odkiaľ pochádzajú, čo predstavovalo 1 % všetkých respondentov. Poslednú veličinu, ktorú sme sledovali u opýtaných, bola ich príslušnosť ku Katolíckej cirkvi. Najviac sa ich prihlásilo, že chodí do kostola – 454, čo predstavuje 48 % opýtaných. O niečo menej sa priznalo, že je členom nejakého spoločenstva (419), čo predstavuje 45 % opýtaných. 43 mladých napísalo, že nechodia do kostola (5 %) a deväť sa nehlásia ku Katolíckej cirkvi (1 %). 1 % respondentov neuviedlo svoju príslušnosť vo vzťahu ku Katolíckej cirkvi (12 opýtaných).

Z toho vyplýva, že na otázky odpovedali zväčša mladí katolíci, ktorí sa cítia členmi Cirkvi, bola to teda sonda do vnútra Cirkvi. Na základe odpovedí môžeme konštatovať:

Vyjadrenie spokojnosti s ponukou Katolíckej cirkvi na Slovensku mládeži:	Vyjadrenie nespokojnosti s ponukou Katolíckej cirkvi na Slovensku mládeži:
1. vysluhovanie sviatostí 2. bohoslužby za účasti mládeže 3. osobný kontakt s kňazom 4. koncerty a kultúrne podujatia 5. vyučovanie náboženstva v školách 6. duchovné obnovy a cvičenia 7. ochota počúvať 8. stretká v malých skupinách s animátormi 9. profesionálnosť organizovania 10. mládež. program na pútiach 11. gospelové festivaly a workshopy 12. športové podujatia 13. priestory pre mládež 14. evanjelizačné podujatia 15. vyjadrenia cirkevných predstaviteľov v médiách 16. ekumenický rozmer pastorácie 17. neformálne vzdelávanie 18. komunikácia so štátom	1. priestory pre mládež 2. komunikácia so štátom 3. ochota počúvať 4. vyjadrenia cirkevných predstaviteľov v médiách 5. vyučovanie náboženstva v školách 6. športové podujatia 7. neformálne vzdelávanie 8. stretká v malých skupinách s animátormi 9. duchovné obnovy a cvičenia 10. koncerty a kultúrne podujatia 11. osobný kontakt s kňazom 12. ekumenický rozmer pastorácie 13. evanjelizačné podujatia a kampane 14. bohoslužby za účasti mládeže 15. mládežnícky program na pútiach 16. gospelové festivaly a workshopy 17. profesionálnosť organizovania 18. vysluhovanie sviatostí

Čo najviac očakávajú mladí od Katolíckej cirkvi na Slovensku?	Čo najmenej očakávajú mladí od Katolíckej cirkvi na Slovensku?
- celoslovenské stretnutie mládeže - filmy pre mládež - časopis pre mladých katolíkov - kampaň za vytvorenie lepších podmienok pre mladých - webová stránka pre mladých katolíkov - odborná literatúra o pastorácii mládeže, námety na stretká - diecézne a národné centrá pre mládež - pomoc pri sprostredkovaní zamestnania pre mladých (stredo)európske stretnutie mládeže - animátorské školy - nové školské učebnice náboženstva - časopis pre animátorov - súťaž gospelových skupín - medzinárodné výmeny a stáže - vlastný program v STV - metodické centrá pre animátorov - pravidelné dialógy s biskupmi - inštitút pre pastoráciu mládeže	- vlastný program v STV - filmy pre mládež - pravidelné dialógy s biskupmi - nové školské učebnice náboženstva - pomoc pri sprostredkovaní zamestnania pre mladých - medzinárodné výmeny a stáže - kampaň za vytvorenie lepších podmienok pre mladých - súťaž gospelových skupín - diecézne a národné centrá pre mládež - odborná literatúra o pastorácii mládeže, námety na stretká - webová stránka pre mladých katolíkov - časopis pre mladých katolíkov - inštitút pre pastoráciu mládeže - časopis pre animátorov - animátorské školy - metodické centrá pre animátorov (stredo)európske stretnutie mládeže - celoslovenské stretnutie mládeže

Vyjadrenie spokojnosti:	Vyjadrenie nespokojnosti:
3/4 opýtaných je spokojná s vysluhovaním sviatostí; 2/3 opýtaných je spokojná s bohoslužbami pre mládež a osobným kontaktom s kňazom; viac ako polovica pýtaných je spokojná s koncertmi a kultúrnymi podujatiami, vyučovaním náboženstva v školách, s duchovnými obnovami a cvičeniami, s ochotou počúvať mladých, so stretkami v malých skupinách s animátormi a s profesionalitou organizovania podujatí; polovica opýtaných je spokojná s mládežníckym programom na pútiach; necelá polovica opýtaných je spokojná s gospelovými festivalmi a workshopmi, so športovými podujatiami, s priestormi pre mládež a evanjelizačnými podujatiami a kampaňami; tretina opýtaných je spokojná s ekumenickým rozmerom pastorácie a s neformálnym vzdelávaním v Katolíckej cirkvi na Slovensku.	každý tretí z opýtaných je nespokojný s priestormi pre mládež a s komunikáciou so štátom; každý štvrtý z pýtaných je nespokojný s ochotou počúvať mladých a s vyjadreniami cirkevných predstaviteľov v médiách; každý piaty z opýtaných je nespokojný s vyučovaním náboženstva v školách a so športovými podujatiami; každý šiesty z opýtaných je nespokojný s neformálnym vzdelávaním, stretkami v malých skupinách s animátormi, duchovnými obnovami a cvičeniami, koncertmi a kultúrnymi podujatiami, s osobným kontaktom s kňazom a s ekumenickým rozmerom pastorácie; každý siedmy z opýtaných je nespokojný s evanjelizačnými podujatiami a bohoslužbami pre mládež; každý ôsmy z opýtaných je nespokojný s mládežníckym programom na pútiach, s gospelovými festivalmi a s profesionalitou pri organizovaní podujatí.

Celkový pohľad nám ukazuje, že mladí sú v priemere spokojní s ponukou Katolíckej cirkvi na Slovensku na 50 %, s konkrétnymi aktivitami a postojmi sú nespokojní sú na 18 %. Ak by mladí

známkovali starostlivosť o mládež na Slovensku zo strany Katolíckej cirkvi, Cirkev by dostala 2 -. Nie je to zlé, lebo to vyjadruje spokojnosť mladých s ponukou Cirkvi, aj keď nie v miere „veľmi“, ale mierne sa hodnotenie posúva k strednému vyjadreniu: neviem. Buď to znamená naozaj neznalosť, alebo neschopnosť si vytvoriť názor, alebo neochotu povedať aj cez anonymný dotazník čo si naozaj myslia, alebo ľahostajnosť...

Mladí ľudia na Slovensku stále niečo, a nie málo, očakávajú od Katolíckej cirkvi. Sú síce kritickí, radi všetko ofrflú, ale vo vnútri to vedia oceniť. Nie vždy si dokážu stať za vlastným slovom, často sa hanbia pred vrstovníkmi, keď sa hovorí o náboženstve, preto ich osobné očakávania a to, čo sa prezentuje navonok, to sú často dve úplne iné skutočnosti...

Napriek tomu:

- takmer **2/3 respondentov** očakáva od Katolíckej cirkvi na Slovensku, že zorganizuje celoslovenské stretnutie mládeže, vytvorí filmy pre mládež, bude vydávať časopis pre mladých katolíkov, pripraví, zmenežuje a zmedializuje kampaň za vytvorenie lepších podmienok pre mladých a vytvorí webovú stránku pre mladých katolíkov;
- **viac ako polovica** respondentov očakáva od Katolíckej cirkvi na Slovensku, že bude vydávať odbornú literatúru o pastorácii mládeže a námety na stretká, že zriadi diecézne a národné centrá pre mládež, zabezpečí pomoc pri sprostredkovaní zamestnania pre mladých, zorganizuje (stredo)európske stretnutie mládeže a bude formovať animátorov prostredníctvom animátorských škôl;
- **polovica** respondentov očakáva od Katolíckej cirkvi na Slovensku, že pripraví nové školské učebnice náboženstva, bude vydávať časopis pre animátorov, že zorganizuje súťaž gospelových skupín, dohodne medzinárodné výmeny a stáže, vytvorí a presadí vlastný program v STV, zriadi metodické centrá pre animátorov a ponúkne aj pravidelné dialógy s biskupmi;
- **takmer polovica** respondentov by očakávala od Katolíckej cirkvi na Slovensku, že zriadi inštitút pre pastoráciu mládeže.

O mladých ľuďoch sa hovorí, že ešte nevedia, čo chcú, že sú ľahko ovplyvniteľní, ba až manipulovateľní, že sú prelietaví a nestál, a preto sa ich priania často menia – to čo ešte včera ešte milovali, vzápätí môžu nenávidieť a naopak. Napriek tomu:

- **každý piaty** z opýtaných neočakáva od Katolíckej cirkvi na Slovensku, že vytvorí vlastný program v STV a filmy pre mládež a že bude ponúkať pravidelné dialógy s biskupmi;
- **každý šiesty** z opýtaných neočakáva od Katolíckej cirkvi na Slovensku, že pripraví nové školské učebnice náboženstva a bude pomáhať pri sprostredkovaní zamestnania pre mladých;
- **každý ôsmy** z opýtaných neočakáva od Katolíckej cirkvi na Slovensku, že dohodne medzinárodné výmeny a stáže, pripraví kampaň za vytvorenie lepších podmienok pre mladých a zorganizuje súťaž gospelových skupín;
- **každý deviaty** z opýtaných neočakáva od Katolíckej cirkvi na Slovensku, že zriadi inštitút pre pastoráciu mládeže, že bude vydávať časopis pre animátorov a bude formovať animátorov prostredníctvom animátorských škôl;
- iba **malé percento** neočakáva od Katolíckej cirkvi na Slovensku, že zriadi metodické centrá pre animátorov, zorganizuje celoslovenské či (stredo)európske stretnutie mládeže.

Už sme konštatovali, že mladí ľudia na Slovensku ešte stále nejakým spôsobom prejavujú záujem o Cirkev a priemer výsledkov ankety hovorí o tom, že viac ako polovica mladých niečo očakáva (55 %), viac ako desatina niečo konkrétne od Cirkvi neočakáva (13 %) – nie sú kategoricky proti, ale ich pohľad vo vzťahu k Cirkvi sa posúva smerom k ľahostajnosti a nezáujmu. A to predstavuje skutočnosť, na ktorú treba seriózne reagovať.

Porovnanie s iným výskumom

Dôležité sú aj porovnania. Výskum vojenských sociológov nám nastavil zrkadlo s úplne iným odrazom. Ministerstvo obrany SR v novembri – decembri 2005 uskutočnilo výskum na vzorke 1070 študentov v maturitných ročníkoch na vybraných 45 stredných školách. Výskum bol prednádávaným publikovaný v časopise *Mládež a spoločnosť*. Bol prioritne zameraný na záujem mladých o štúdium na vojenských vysokých školách, ale pýtal sa aj na voľnočasové aktivity mladých a na ich hodnotovú orientáciu. (Porov. K. Čukan – E. Polláková, 2007, s. 36-45.)

Voľnočasové aktivity stredoškolskej mládeže

1. Posedenie s priateľmi v kaviarni, v pube	63,8 %
2. Šport	52,5 %
3. Diskotéky	26,6 %
4. Surfovanie po internete	22,4 %
5. Sledovanie TV	21,7 %
6. Hra na počítači	19,8 %
7. Čítanie kníh	15,3 %
8. Počúvanie rádia	13,8 %

Hodnoty, ktoré sú najdôležitejšie v živote stredoškolákov

1. Stála práca a soc. istota	87,9 %
2. Prežiť celý život v mieri	84,8 %
3. Zaujímavá a užitočná práca	83,6 %
4. Mať priateľa, na ktorého sa môžem spoľahnúť	83,3 %
5. Vyhýbať sa drogám	76,5 %
6. Žiť pre rodinu a deti	74,7 %
7. Žiť pokojne, bez rizík	66,5 %
8. Mať čas na zábavu a koníčky	63,9 %
9. Sexuálne žiť	62,6 %
10. Získať čo najvyššie vzdelanie a kvalifikáciu	57,8 %
20. Mať veľa peňazí a dobre si žiť	42,2 %
21. Dostať sa do dobrej partie	39,5 %
22. Veriť v Boha	36,5 %
23. Obmedzovať alkohol	33,9 %
24. Byť dobrým vlastencom	32,6 %

Hodnoty, ktoré stredoškolyáci považujú za úplne nedôležité

Veriť v Boha	21,2 %
Nefajčiť	19,3 %
Obmedzovať alkohol	13,4 %

Porovnanie nám ukazuje, že kultúrne a náboženské rozdiely medzi súčasnými mladými ľuďmi sa prehľbujú. Cirkev sa nemôže uspokojiť s počtami mladých, ktorých stretáva pri prijímaní sviatostí a na pútiach. Je to žiaľ klamlivý. Preto nastal čas aktívnejšieho individuálnejšieho prístupu, kde nebudú rozhodovať počty, ale ľudský prístup a kvalita pri odovzdávaní Ježišovho poslania. Jednoducho treba začať u predevanjelizačných a evanjelizačných podujatí.

Záver

Pastoračný plán, ktorý pripravujeme, nemá byť len viac či menej usporiadaným súborom aktivít, ale musí vychádzať zo správnych princípov a smerovať k rovnakým cieľom, aby Cirkev spoločne rástla v láske. Tento rast lásky musí byť viazaný na vzťahy a vernosť. Súčasný svätý otec Benedikt XVI. vo svojej encyklike *Boh je láska* konštatuje: „Cirkev, keďže je spoločenstvom, musí uskutočňovať lásku. A aj láska potrebuje organizáciu ako predpoklad usporiadanej služby spoločenstvu“ (Benedikt XVI.: *Deus caritas est*, č.20).

„Hľadal som vás a prišli ste za mnou“ to boli posledné slová, ktoré adresoval nezabudnuteľný pápež Ján Pavol II. mladým ľuďom zo svojho lôžka v piatok 1. apríla 2005. (Porov. P. Zuchniewicz, 2005, s. 351.)

Tieto slová predstavujú istým spôsobom aj program Katolíckej cirkvi pre mladých – ponúkať individuálny prístup a počúvať, byť mladým na blízku a ponúkať náročnosť evanjelia. Katolícka cirkev na Slovensku chce svojím prístupom pomôcť k budovaniu kultúry vzťahu a solidarity (Po-

rov. Pápežská rada pre kultúru: *Kde je tvoj Boh?*, s. 60), aby nastala nová renesancia, ktorej základom bude novohumanizmus.

Literatúra

- BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*, SSV Trnava 2006.
- BRAUN-GALKOWSKA. M.: Czego młodzieży nie uczymy. In: JARMUSIEWICZ, A.: *Chrześcijaństwo i kultura XXI wieku*, Kraków : Wydawnictwo „M”, 2002.
- BREZINKA, W.: *Filozofické základy výchovy*, Praha : ZVON 1996.
- CENCINI FdCC, A.: *Od wychowywania do formacji*, Kraków : Wydawnictwo Salwator, 2004.
- ČUKAN, K. – POLLÁKOVÁ, E.: Študenti stredných škôl – cieľová skupinovýskumného záujmu vojenských sociológov. In: *Mládež a spoločnosť*, ÚIPŠ Bratislava, č. 1/2007, s. 36-45.
- FUKUYAMA, F.: *Veľký rozvrat, ľudská prirodzenosť a opätovné nastolenie spoločenského poriadku*, Bratislava : AGORA 2005.
- II. Vatikánsky koncil: *Gravissimum educationis*.
- JÁN PAVOL II.: *Ecclesia in Europa*, Trnava: SSV, 2004.
- JÁN PAVOL II.: *Christifideles laici*.
- JÁN PAVOL II.: *Redemptor hominis*, Trnava: SSV, 1998.
- KOZACKI, P.: Wychowywać słuchając. In: JARMUSIEWICZ, A.: *Chrześcijaństwo i kultura XXI wieku*, Kraków : Wydawnictwo „M”, 2002.
- MAKÓWKA, A.: *Pedagogia ewangeliczna Jana Pawła II*, Kalwaria Zebrzydowska : Wydawnictwo Calwarianum, 2003.
- PÁPEŽSKÁ RADA PRE KULTÚRU: *Kde je tvoj Boh?*
- ZUCHNIEWICZ, P.: *Szukalem was*, Radom : Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, 2005.

2 PEDAGOGIKA VOĽNÉHO ČASU

2.1 Výchova vo voľnom čase ako historicko-spoločenský fenomén

Mgr. Jana Koprivňáková*

Abstrakt: Výchova vo voľnom čase, a dnes v dobe pracovného zaťaženia výchova k voľnému času, je skutočne historicko-spoločenský fenomén. Od najstarších civilizácií, ktoré chápali prežívanie voľného času iba v súvislosti so slobodnými občanmi a paradoxne školou, cez stredoveké zaťaženie nás ľudí, pre ktorých znamenali cirkevné sviatky dni voľna. Skutočný obrat nastáva po priemyselnej revolúcii, kedy človek zotročený strojom sa začína pýtať na čas mimo práce, na potrebný čas odpočinku. Po stanovení pracovnej doby a prijatí medzinárodných dohôd, človek súčasnosti začína riešiť aj kvalitu prežívania daného časového úseku a vytvára inštitúcie a organizácie, ktoré metodologicky a didakticky daný priestor využívajú.

Kľúčové slová: Výchova vo voľnom čase. Voľný čas mimo práce. Trávenie voľného času. Výchova mimo školy.

Úvod

Voľný čas, vo všeobecnosti, predstavuje pre človeka nedocenenitelnú hodnotu. Počas jeho prežívania človek načerpáva nové sily, cíti slobodu v rozhodovaní sa akej aktivite sa chce venovať a v neposlednom, no možno najdôležitejšom rade, je to čas seberealizácie človeka. Fenoménu voľný čas sa v súčasnosti venuje oveľa väčšia pozornosť ako v minulosti. Touto problematikou sa nezaobera iba pedagogika, ale taktiež filozofia, sociológia, ekonomika, história, psychológia a mnoho ďalších disciplín, pre ktoré je dôležitý človek z akéhokoľvek pohľadu. Voľný čas J. Pávková chápe ako „opak nutnej práce a povinností, doba kedy si svoje činnosti môžeme slobodne vybrať, robíme ich dobrovoľne a radi.“ (J. Pávková, 2002, s. 15) Toto vymedzenie je pre nás najpriateľnejšie, nakoľko ponecháva priestor pre historické okolnosti ovplyvňujúce vývoj tohto fenoménu.

V pedagogike sa zameriavame na dve úlohy voľného času pre človeka: (a) výchova vo voľnom čase; (b) výchova k voľnému času. Obe sú však podmienené historickým vývojom, ktorý v sebe zahŕňa aj demografické, etnické a kultúrne odlišnosti. V danom príspevku sa budeme venovať európskemu kultúrnemu priestoru (tým čo ho predchádzalo a tým čo zahŕňa dnes), nakoľko ho považujeme pre danú tému najpriateľnejším. Pokúsime sa načrtnúť obe úlohy voľného času z pedagogického hľadiska, v ich historickom vývoji. Budú sa nám však prelínať pojmy ako voľný čas, v zmysle čas oddychu človeka mimo práce a výchova vo voľnom čase ako pôsobenie vychovávateľa na deti a mládež. Zistíme, že voľný čas v súčasnosti vnímame oveľa vymedzenejšie ako v minulosti, kde tvoril tiež dôležitú súčasť výchovy, no v oveľa časovo obmedzenejšom zmysle, bez hlbšieho venovania sa vied danému časovému úseku a podmienenom zaradením človeka v spoločnosti na základe stavu.

1 Obdobie staroveku[†]

* **Kontakt:** interná doktorandka, GTF PU, ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
tel: 0907 100 901; e-mail: kopriv@unipo.sk

[†] Vo všeobecnosti je to obdobie najstarších roľníckych civilizácií, mestských a teritoriálnych štátov v Mezopotámii a orientálnemu despotu. Staroveký Egypt jestvuje ako jednotný štát s vysokou kultúrou. Doba civilizačného odkazu najstarších východných štátov a ich vplyv na európsku tradíciu. Je to obdobie zjavenia sa jediného Boha židom a ich mono-teizmu. Egejská oblasť s rozvíjajúcimi sa mestskými štátmi, z ktorých víťazne v kultúre vychádza antické Grécko. Etruská kultúra na druhej strane, ktorá zaniká a z Ríma sa stáva republika, neskôr cisárstvo.[†] Kultúra antického Ríma ktorá prijíma grécke prvky sa stáva smerodajnou ako helenizmus v celej rímskej ríši. Vznik kresťanstva, postupný zánik antického sveta a následné vpády „barbarských“ kmeňov. Kresťanstvo sa stáva náboženstvo ríše.

V antickej spoločnosti sa popri škole na výchove podieľalo aj mimoškolské prostredie a spoločnosť. V dobe po Homérovi sa začína rozvíjať filozofia namiesto mytológie. Obľúbenými sa stali filozofické dišputy, v ktorých človek mal priestor na uplatnenie vlastného názoru a rozvíjaniu ducha.

Grécki filozofi, predovšetkým Sokrates, Platón a Aristoteles, ako prví riešia vo svojich spisoch (je pravda, že Sokrates nič nenapísal, avšak jeho názory sú zachytené žiakom Platónom) otázku výchovy.* Voľný čas „*scholé*“ považovali za mieru ľudského šťastia. Aristoteles spája voľný čas s rozjímavou činnosťou, ktorá nesmeruje cieľu, je pre človeka blaženosťou. Platón rozlišuje čas práce a voľný čas, ktorý sa stáva časom slobody pre človeka. Je samozrejmé, že iba pre slobodných občanov. (Porov. I. Kominarec, 2003, s. 6.)

1.1 Grécka výchova†

Staroveké Grécko tvorili samostatné mestské štáty(*polis*), z ktorých každý mal vlastné zákony a zvyky. Za najvýznamnejšie mestské štáty sa považujú *Atény* a *Sparta*. Ideálom je všestranne rozvinutý človek, po stránke fyzickej, intelektuálnej a morálnej. Je to grécka predstava ideálnej výchovy, nazývaná *paidea*.‡ (Porov. P. Dancák, 2001, č. 3.)

Periodizácia gréckej výchovy: obdobie heroickej výchovy, spartánska výchova, aténska výchova, výchova v helénskom období.

Obdobie heroickej výchovy: Výchova sa odohrávala v rodinách a na zhromaždeniach. Nebola teda doménou školy. Výuka spočívala v osvojovaní si mytológie, histórie, báji, ale aj filozofie a v praktickom napodobňovaní životných situácií, takže celý deň bol prakticky učením sa, bez inštitucionálneho zastrešenia. Vo vznešenejších rodinách dostávali chlapci i telesnú a vojenskú prípravu, nevyhnutné poznatky z medicíny a práva, cvičili sa v rečení, speve, hre na gitare. „Najväčšiu úlohu v tomto období zohrala Homérova poézia. Po dlhý čas ovplyvňovala grécku výchovu. Básnik tu vystupuje ako „vychovávateľ“ svojho ľudu.“ (J. Dravecký, 2006, s. 23.)

Spartánska výchova: Charakter spartánskej výchovy bol vychovávať tvrdého vojaka. Výber bojovníkov sa vykonával už pri narodení chlapca. Ak bol telesne slabý, pohodili ho dravej zveri. Zdravých chlapcov do 7. roku vychovávala rodina, od 7. do 18. roku štátni dozorcovia v táboroch (vyslúžení vojaci). Okrem zaobchádzania so zbraňami učili sa stručne odpovedať, spievať bojové piesne, prednášať Homérove hrdinské básne. Čítaniu a písaniu venovali malú pozornosť. Od 18. do 20. roku vykonávali výcvik v efébiách, 10 rokov vykonávali vojenskú službu. Až ako 30 roční sa stávali slobodnými a plnoprávnymi občanmi (porov. J. Dravecký, 2006, s. 25). O voľnom čase ako takom, v súvislosti s výchovou nemáme správy.

Aténska výchova: K slobodným občanom Atén patrili drobní remeselníci, obchodníci a roľníci. Mali volebné právo a tým aj vplyv na vedenie štátu. Aj tak štyri pätiny obyvateľstva tvorili otroci. Cieľ výchovy v Aténach vyjadruje „*kalokagatia*“ – harmonická výchova smerujúca k telesnej a duševnej kráse, čo sa dosiahlo mravnou, rozumovou a estetickou výchovou. Vylúčená bola pracovná výchova nakoľko fyzická práca patrila len otrokom. Chlapci navštevovali školy pod vedením učiteľa – otroka (*pedagóg*: *pais* = *chlapec*, *agó* = *vediem*).§ Základnou učebnicou čítania a memorovania bol Homér. Výchova nekončila elementárnou školou, ale chlapci vo veku od 16 do 20 rokov sa pod dozorom učiteľa mravouky, telocviku a vojenského cvičiteľa pripravovali na pl-

* Vynechávame sofistov ako „potulných učiteľov múdrosti“.

† Skôr ako začneme hovoriť o výchove, ale aj kultúrnom priestore Grécka vôbec, ktoré považujeme za kolísku európskej kultúry, je nutné pripomenúť si míľniky, ktoré predchádzali tomu, aby sa z mestských štátov pri Egejskom mori stali kolískou filozofie a vzdelanosti. Okolo roku 3000 pred Kr. Sumeri vymysleli jeden z najstarších známych písomných systémov – *klinové písmo*. Pisári zohrávali v spoločnosti kľúčovú úlohu. Babylonskí matematici vynášli *systém počítania*, založený na čísle 60, odkiaľ pochádza počet minút za hodinu a stupňov v kruhu (60 x 6). Babylonskí učitelia rozvinuli rané vedy a astrológiu na základe poznatkov, ktoré získali od Sumerov. „Úlohou sumersko-babylonských kňazov bolo vychovávať nielen teologický dorast, ale aj pestovanie vedomostí a vedy vôbec“. V 4. stor. pred Kr. Feničania začali používať *hláskové písmo*. Každá hláska (*fonéma*) – má písmeno (*grafému*). Od Feničanov prevzali hláskové písmo Gréci a po nich Rimania. Dodnes sa hláskové písmo používa.

‡Termín *paidea* sa nenachádza u Homéra. Objavuje sa až v V. storočí pred Kristom. Spočiatku označoval výchovu detí, no neskôr sa vzťahuje k „životnej filozofii“. Môžeme ho preložiť ako výchova, vzdelávanie, civilizácia, kultúra, tradícia, literatúra, no pre správne pochopenie významu odporúčame zohľadňovať jednotu týchto všetkých aspektov.

§ Staré Grécko a po ňom Rím charakterizovali úlohu vychovávateľa výrokom: „*Quem dii oderunt, pedagogum fecerunt*. - Koho bohovia znenávideli, toho urobili vychovávateľom.“ (J. Dravecký, 2006, s. 7.)

noprávne občianstvo. V 20. roku veku sa stávali plnoprávnymi občanmi. V Aténach boli zriaďované súkromné školy, v ktorých sa mohli vzdelávať aj nižšie postavení slobodní občania. Asi od 6. stor. pred Kr. platila povinnosť pre rodičov posilať chlapcov do školy od 7. roku veku. V škole mali dostať vzdelanie elementárne, gymnastické a múzické. Na ihrisku pestovali gymnastiku. Od 13. roku veku navštevovali **palestru** – zápasnícku školu, kde cvičili vzpieranie, beh, skoky, hádzanie diskom, plávanie a pod. Hlavnou úlohou aténskej školy bolo pripravovať chlapcov pre verejný život – ten si vyžadoval mužov vzdelaných, mravných, fyzicky zdatných vlastencov a občanov, charakterných a všestranne kultúrnych vodcov a zároveň nemilosrdných utláčateľov otrokov. Na vytvorení tzv. klasickej gréckej kultúry sa podieľali okrem Atén aj iné mestá ako Korint, Téby, Samos a Byzantion. Avšak duch Atén umožnil jedinečný rozvoj kultúry duchovného života (porov. J. Dravecký, 2006, s. 26-27).

1.2 Výchova v Rímskej ríši

V roku 117 po Kr. dosiahla Rímska ríša najväčšiu územnú rozlohu. Gréci vytvorili demokraciu a Rimania si ju prispôbili. V Ríme sa dorozumievali sa dvoma jazykmi: latinčinou a gréčtinou. Pôvodná výchova detí bola v rodine. Otec sa staral o telesnú zdatnosť syna; matka učila deti čítať, písať, počítať. Pre potreby ríše však, táto výchova nestačila. Preto zakladali najprv súkromné elementárne školy. Základnú školu navštevovali deti (aj dievčatá) od 7. do 12. roku života. Po ovládnutí Grécka začala invázia gréckych vzdelancov, umelcov a učiteľov. Podľa gréckeho vzoru vznikali gramatické elementárne a rétorické školy, v ktorých grécki učitelia vyučovali gramatiku, rétoriku, dialektiku, matematiku a filozofiu. Zámožnejší rodičia posielali deti do vyššej školy, kde sa učilo dvojjazyčne – po latinsky a po grécky. Zdôrazňovalo sa rečníctvo a učili sa memorovať zákony na dvanástich doskách – základ rímskeho práva. V školách bola dodržiavaná tvrdá disciplína a zaužívané telesné tresty. Školy boli v súkromných domoch alebo v chrámovej predsieni. Učitelia boli vyslužení vojaci a niekedy aj otroci. Niektorí rímski patrioti sa vzbúрили proti nadvláde gréčtiny a začali zakladať latinské školy. Toto a potreba veľkého počtu úradníkov pre správu a do armády viedlo k poštátneniu školstva a učiteľov (porov. J. Dravecký, 2006, s. 36-37).

1.3 Výchova k viere v jediného Boha

Prvý raz v dejinách začal ľud, Izrael, uctievať jediného Boha – Jahveho. Deti boli vedené a zároveň vychovávané v bázni Božej, ktorá je základom múdrosti a poslušnosti. Celé prežívanie života bolo presiaknuté religiozitou. Okrem náboženstva sa učili čítať, písať, matematiku, astronómiu a prírodovedu. Prvé školy vznikali po návrate z druhého babylonského zajatia (67 pred Kr.). Vyššie školy – najmä pre rabínov a kňazov – boli v Jeruzaleme. Viera Izraelitov priniesla aj zvrät v chápaní času práce a času bez práce a to nielen pre slobodných občanov.

Ustanovenie soboty a siedmy rok. Vo viacerých výrokoch Písma* možno vidieť priam revolúciu v starovekom kultúrnom priestore. Všetky národy, založené na práci otrokov, nepoznali deň odpočinku a už vôbec nie možnosť prepustenia otroka bez vykúpenia sa. Kresťanstvo preberá tento príkaz Boha, ale siedmym dňom sa stáva nedeľa a k otrokom sa správa kresťan ako ku bratom a sestrám. Deň odpočinku sa pre Izraelitov stáva dňom Pána, kedy mu kultom a modlitbami vzdávajú chvály. Zároveň je to deň rodiny, ktorá sa schádza a staršia generácia odovzdáva múdrosť mladšej. Ustanovenie soboty má základ v biblickom rozprávaní o stvorení sveta, kde Boh v siedmy deň odpočíval. Pre ľudí dneška je to možno len prázdna fráza, nakoľko by si voľný deň časom možno ustanovili sami. No pre tých, ktorí sú ochotní prijať slová Biblie, je vidieť starostlivosť Boha o človeka v dare voľného času preň.

1.4 Kresťanstvo ako nositeľ novej kultúry

* napr. *Siedmy deň je však sobota Pána, tvojho Boha. Vtedy nebudeš konať nijakú prácu ani ty, ani tvoj syn alebo tvoja dcéra, ani tvoj sluha alebo tvoja slúžka, ani tvoj dobytok, ani cudzinec, ktorý býva v tvojich bránach!* (Ex 12, 10); *Ale siedmy deň je sobota, (to jest odpočinok) pre Pána, tvojho Boha; vtedy nebudeš konať nijakú prácu ani ty, ani tvoj syn, ani tvoja dcéra, ani tvoj sluha, ani slúžka, ani tvoj vôl, ani osol, ani nijaký tvoj dobytok, ba ani cudzinec, ktorý býva v tvojich bránach, aby tvoj sluha a tvoja slúžka mali podobný odpočinok ako ty* (Dt 5, 14); *Ak si kúpiš hebrejského otroka, nech ti slúži šesť rokov a v siedmom roku odíde bezplatne slobodný* (Ex 21, 2).

Príchod kresťanstva spadá historicky do obdobia rozmáhajúcej sa Rímskej ríše a kultúrne do obdobia helenizmu. Toto obdobie je obdobím veľkých svetonázorových a náboženských protirečení, zotročovania mäs a vlády jednej ríše.

Tí ktorí sa dali pokrstiť a prijali dar Svätého Ducha, začali žiť v Kristovom spoločenstve – v Cirkvi. V pôvodných spoločenstvách kresťanov hralo veľkú úlohu eschatologické očakávanie (*očakávanie konca sveta a druhého príchodu Ježiša Krista*). Rozhodujúcim sa napokon stal fakt, že kto je pokrstený v Kristovi a nasleduje ho už tu na zemi, má účasť na Božom kráľovstve (porov. J. Dravecký, 2006, s. 41). Kresťanstvo prináša do helenistickej kultúry nový rozmer. Ideál dokonalého človeka dopĺňa nadľudským horizontom. Ide o nové videnie sveta a človeka, ktorý sa môže naplno rozvinúť len v Kristovi (porov. E. Jaroušková, 1998, s. 116).*

Výchovný ideál: v kresťanstve ide o úplnú formáciu, ktorá zahŕňa prirodzený aj nadprirodzený rozmer človeka; jeho individuálny rozvoj i vzťah k ostatným. Pripravuje človeka nie len na splnenie pozemského poslania, ale aj na dosiahnutie večného cieľa.

Vychovávateľ: kresťanský vychovávateľ je spolupracovníkom Krista ako vnútorného majstra a vychovávateľa. Cieľ dosahuje *výchovným prostriedkom - milosťou*, lebo vlastnými silami nezmôže nič.

Výchovné inštitúcie: v prvotnej cirkvi sú nimi rodina, Cirkev a spoločenstvo. V tomto prostredí dostáva človek formáciu ľudskú i náboženskú. Ranné kresťanstvo chápalo školu na pozadí kresťanského tajomstva, ohlasovania blahozvesti. Prví kresťania neriešili otázku vytvorenia výchovnej inštitúcie. Deti kresťanov chodili do pohanských škôl, kde sa učili *gramatiku a rétoriku*. Židovské deti mali školy v synagógach. Avšak črty pohanských škôl, ako nemorálnosť gramatických textov a štúdium mýtov boli kresťanskými učiteľmi ostro kritizované. Kresťanská výchova alebo výchova ku kresťanstvu sa odohrávala počas celého dňa a to príkladom rodičov v správaní sa a modlitbe. Je vidieť *binómium rodiny a cirkvi*, ako dvoch základných výchovných činiteľov. Kým rodina sa starala o morálnu výchovu, cirkev učila základné pravdy Ježišovho poslania a pripravovala na sviatosti.

Obsah výchovy sa sústreďoval na hlavné témy Kristovho učenia: modlitby, sviatosti, lámanie chleba. Avšak nebola vypracovaná systematická didaktika.

Už z Ježišovho príkladu, kresťanská pedagogika vždy rátala s prítomnosťou detí vo výchove. Toto bolo opozitum oproti adultistickej gréckej výchove, ktorá nútila deti správať sa ako dospelí. Je nutné povedať, že len kresťanská pedagogika je úplná, pretože zahŕňa celého človeka, vrátane jeho nadprirodzenej dimenzie, čím sprístupňuje historickú pravdu o človeku. Koncom prvého storočia pápež a spisovateľ *Klement Rímsky* použil výraz *Christo paidea*, ktorý je možné chápať ako *prvé označenie kresťanskej výchovy*. Výrazom voľného času ako času odpočinku sa stáva nedeľa ako deň Pána.

2 Obdobie stredoveku[†]

Popisovať voľný čas v stredoveku je veľmi ťažké, nakoľko tento termín v dnešnom zmysle slova vtedy neexistoval. Až v 16. storočí sa stal synonymom času, po skončení práce, ktorým človek mohol voľne disponovať. Je nepopierateľné, že pre mnohých tzv. „obdobie temna“ bolo zároveň obdobím rozmachu vedy a kultúry. No vrcholnému stredoveku predchádzalo obdobie feudalizmu, ktoré možno nazvať obdobím práce. Výchova v stredoveku sa uskutočňovala predovšetkým v kláštorňoch školách, v ktorých učili mnísi daného rádu. Neskôr sa sieť škôl rozrástla na katedrálne, farské a meštianske.

* „Lebo všetci, čo ste pokrstení v Kristovi, Krista ste si obliekli. Už niet Žida ani Gréka, niet otroka ani slobodného, niet muža a ženy, lebo vy ste všetci jeden v Kristovi Ježišovi“ (Gal 3, 27 – 28).

† Počiatok stredoveku je charakteristický vznikom Byzanskej ríše a rozvojom východnej kultúry. Je to obdobie cirkevných snemov, ktoré riešia dogmatické otázky a tým ovplyvňujú život mnohých kresťanov. Uskutočňuje sa fenomén sťahovania národov. Vznikajú nové mocenské zoskupenia na rozpade západnej Rímskej ríše a k moci sa dostávajú nové národy a národnosti. Mohamed vystupuje s novým náboženstvom, morálkou, kultúrou ale aj so zjednotenými kalifmi do svätej vojny, proti inovercom. Doba Karola Veľkého, ktorý reformuje ríšu a školstvo. Vznikajú školy, univerzity a lýceá. Prvenstvo v Európe má románska kultúra, pápežstvo a univerzity. Vznikajú nové štáty v strednej Európe na počiatku ktorých je jazyk sv. Cyrila a Metoda. Vznikajú centralizované (národné) monarchie. Urbanizácia, obchod, remeselná výroba – to všetko podmieňuje rozvoj miest, ako centier spoločnosti. Na jednej strane kacírske hnutia na strane druhej svetské právo a cirkevná inkvizícia.

VIII. storočie je charakteristické otvorenosťou mníšskych škôl pre laikov. Je to predovšetkým zásluha Karola Veľkého. Nariadil, aby sa vo všetkých kláštoroch učilo čítať a písať. V roku 782 zavolať do svojho hlavného mesta *Cách* northumbrijského učenca *Alcuina* a urobil ho akýmsi ministrom školstva. On založil školy a stanovil kritériá vzdelanosti. V jeho písárskych dielňach sa starostlivo opisovali knihy starovekých textov. Obsahom školskej reformy bolo aj zakladanie študijných stredísk, rozvoj slobodných umení a oživenie intelektuálnej činnosti na kráľovskom dvore. Tu vzniká aj koordinačné centrum rôznych škôl a kultúrnych centier, tzv. *Palatínska škola*. Škola však zostáva doménou Cirkvi a kláštorov. Deti robotníkov chodili do dedinských škôl, ktoré viedol kňaz (porov. E. Jaroušková, 1998, s. 121).

Kláštorné školy splnili dejinnú úlohu: zachovania hodnôt klasickej tradície. Prijímali na štúdium 6 až 7 ročné deti, ale aj dospievajúcu mládež. Mohli prichádzať aj laici, deti bohatých rodíčov. Mnísi rešpektovali prirodzený vývoj a s tým spojené potreby detí. Prispôbovali tomu aj výchovu: pohodlný odev, primeraná strava, vykurovali priestory, vyčleňovali čas na rekreáciu, pripravovali darčeky. Snažili sa o dobré vzťahy s deťmi a mierne tresty: „Opäť nemá dovoliť, aby boli deti trestané alebo vylúčené alebo frustrované, pretože silná metóda môže spôsobiť, že deti budú horšie ako predtým, namiesto toho, aby ich napravila“ (commentario alla Regola di San Benedetto) (E. Jaroušková, 1998, s. 119).

2.1 Voľný čas ako čas sviatkov a čas bez práce

V stredoveku sa zachovával rímsky zvyk, podľa ktorého sa deň delil na 24 hod.–12 od východu slnka do jeho západu a 12 hod. obdobie noci. K označeniu konkrétnych hodín slúžil čas, kedy sa konali modlitby klerikov a mníchov. Slnko riadilo ľudom život rovnako v mestách ako na vidieku. Pracovný deň sa menil v závislosti na ročnom období a slávení sviatkov. Obvykle pracovná doba trvala toľko, koľko určil zamestnávateľ. Vo všeobecnosti to však bolo v lete max. 16-17 hod. denne a v zime okolo 12 hod. denne. Práca v noci bola v cechoch zakázaná. Ak sa však lepšie prizrieme na ich ročný rytmus, prekvapí nás vysoký počet sviatkov počas roka, kedy sa samozrejme nepracovalo. V roku to bolo okolo 90 dní nerátajúc nedele. Ak pripočítame ku sviatkom aj sviatočné dni pred a po samotnom sviatku ďalej vrtošivosť počasia, ktoré ovplyvňovalo niektoré remeslá vyjde nám okolo 190 pracovných dní a 70 dní obmedzenej práce. V prípade statkárov, sa však počet pracovných dní navíši, nakoľko dobytok museli kŕmiť a ošetriť každý deň. V karolínskej dobe bol vydaný spis *Admonitio generalis*, ktorý zakazoval v nedeľu orať, pracovať na poli, rúbať stromy, atď. Prázdniny s výnimkou univerzít a súdov neexistovali. (porov. J. Verdon, 2003, s. 13, 16). Zhrnute môžeme povedať, že pre priemerného človeka žijúceho v stredoveku to bolo obdobie viac menej práce ako odpočinku. No ani dni voľna im neboli neznáme. A preto, ako vlastne trávili tento čas, keď im dokonca nielen cirkevné no i štátne nariadenie „zakazovalo“ pracovať?

Stredoveký človek spätý s prírodou kládol väčší dôraz pri trávení voľného času telesným aktivitám ako duchovným. Ľudský život sa riadil rytmom prírody. Zima bola veľmi ťažkým obdobím, v ktorej boli aktivity do značnej miery obmedzené. Počas zimy však bol väčší priestor na výchovu detí, a to cez poučné rozprávania alebo vymýšľanie hier. Návrat jari však bol vítaný veľkým jasotom. Lúka a les boli vyhľadávaným miestom nielen dedičanov, ale predovšetkým šľachty. Ovocné sady, ktoré ponúkali tieň a zároveň ovocie boli obľúbené predovšetkým medzi deťmi. Čo sa týka sadov patriacim kráľovi alebo šľachte, tie museli byť rozvrhnuté do niekoľkých častí. Miesto bolo vybrané tak aby bolo na rovine, so studničkou, prípadne jazierkom, s prievzdušnými stanmi, kde šľachta odpočívala na pohovkách alebo hrala hry. Táto harmónia prírody, ktorá pôsobila ukludňujúco no zároveň výchovne pre mladých ľudí, bola jedným zo základných pilierov trávenia voľného času stredoveku. Prírodovedu učitelia vyučovali v záhradách, kde často ostali so žiakmi aj po povinnom vyučovaní, ktoré nemalo často časový harmonogram, a oddávali sa hrám.

Keďže prázdniny alebo dovolenka neexistovali v dnešnom zmysle slova, ľud si to kompenzoval oslavami počas sviatkov. Väčšinou korešpondovali s cirkevným kalendárom. Medzi nimi boli najobľúbenejšie Vianoce. Ľudia zdobili svoje príbytky a obliekali si sviatočné šaty. Predstavenie pripomínajúce udalosť v Betleheme malo výchovný charakter, kedy si deti mali túto udalosť zapamätať a potom o nej referovať v škole. Medzi dospelými to bola obľúbená hra v kocky, ktorú v tom období cirkev ešte pranierovala. Pre mladých ľudí bol zaujímavý máj, v ktorom sa prechádzalo z Veľkonočného obdobia ku májovému cyklu (porov. J. Verdon, 2003, s. 30). Obľúbenou

zábavkou bolo stávanie májov, ktoré mohli postaviť iba chlapci dievčatám z ich farnosti. Výcho-
ný charakter spočíval v rešpektovaní práv chlapcov so susednej farnosti. Bol to aj čas zábav, ktoré
prebiehali disciplinovane, nakoľko spoločenstvo mladých – teda určitá hierarchia na čele majú-
najstaršieho mladíka, si poriadok vedelo udržať. Bolo hanbou, ak chlapec, ktorý mohol tancovať
netancoval. Často dochádzalo k výstrelkom pri tanci – neslušné pózy. Väčšinou sa tancovalo
v blízkosti cirkevných objektov alebo priamo v ich interiéroch, preto sa cirkev snažila tanec potla-
čiť.

2.2 Hra, beletria a konverzácia

Deti sa rodia vždy rovnaké s túžbou byť milované a môcť sa hrať. Hra je jednou
z najdôležitejších činností, ktorá naplňuje voľný čas a v celosti život človeka. Deti v stredoveku sa
hrali radi. Hračky mali vyrobené buď zo slonovej kosti, dreva ale tiež aj vtáčikov z pálenej hliny.
Plietli vence, mali vlastné riekanky a hádanky. Ich život sa odohrával buď v prírode, kde sa učili
zároveň zručnosti alebo za múrmi zámkov, kde ak bol chlapec venoval sa jazde na koni a ak diev-
ča, tak okrem bábik aj hre na hudobný nástroj a domácim prácam.

Čítanie, v dnešnej dobe rozšírené bolo v stredoveku dosť obmedzené a doménou pánov. A to
z dôvodov: 1) nevzdelenosť ľudu a 2) vysoká cena kníh. V dobe karolínskej bolo čítanie veľmi
modernou záležitosťou, nakoľko sám kráľ nazhromaždil množstvo kníh, aj šľachta sa mu chcela
vyrovnať. Knihy všeobecne kultúrne môžeme rozdeliť do troch skupín:

1. najslávnejšie stredoveku : diela Isidora Sevilského, román o Lancelotovi a svätom gráli
2. diela historické
3. diela antiky - filozofia, rétorika a diela otcov cirkvi

Na konci stredoveku sa čítanie rozširovalo, ale ako dostatočná výplň voľného času zostávala ešte
stále v obmedzenom počte. Ľudí ktorí čítali bolo málo, a predovšetkým šlo o záujemcov
o vzdelanie. (porov. J. Verdon, 2003, s. 3.)

Existoval však jeden spôsob trávenia voľného času, ktorý mal zároveň výchovnú funkciu a
bol vlastný všetkým stredovekým ľuďom a síce konverzácia. Často bola doplnkom stolovania, kde
sa mohla obmedziť iba na žartovanie ako oddýchnutie si ducha po ťažkom dni alebo aj náučné
rozprávanie a vzájomné sa poučanie zúčastnených.

2.3 Parížska univerzita– Sorbona

Na podnet cirkvi bola založená univerzita v roku 1206-7 a to zlúčením viacerých cirkevných
škôl v Paríži. Škola sa stala širším vzdelávacím ústavom, spočiatku bez osobitných pravidiel, no už
na konci XII. stor. jej bolo treba dať pevnejší podklad. Ten poskytovala Cirkev, nakoľko vyššie
vzdelanie stálo pod jej vedením a dozorom. V Paríži sa profesori všetkých fakúlt: teologickej,
právnickej, medicíny a filozofie, združili do korporácie, ktorá fungovala na spôsob cechu. Zostavili
vlastnú ústavu, ktorú schválil pápež i kráľ a zároveň ju obdarili rozličnými privilégiami (neplatili
daň, mali osobnú slobodu, vlastné súdnictvo, právo promócie atď.) Takúto korporáciu nazvali stu-
dium generale, tj. všeobecným, nakoľko už nemala len partikulárny ráz (porov. J. Špirko, 1943, s.
422). Výučba mala zväčša ústnu formu, prednášky pozostávali z čítania kníh, napr. Aristotelov-
ských diel, ktoré prednášajúci komentoval. Študenti museli potvrdiť svoje vedomosti v dišputách,
v ktorých museli argumentovať za alebo proti určitej téze. Akademické záverečné skúšky boli
uznávané v celej Európe, akademický titul udeľoval kancelár – ako zástupca parížskeho biskupa.
V XIII. stor. študovalo v Paríži okolo 15 000 študentov, čo podmienilo vzniku prvého kolégia,
ktorého zakladateľom bol v roku 1253 Róbert de Sorbonne, kaplán a spovedník Ľudovíta IX., po
ktorom bola pomenovaná prv teologická fakulta a neskôr celá univerzita ako slávna Sorbonská
univerzita. (Porov. *Cirkevné školy a univerzity*, 2007.) Kolégium sa stalo nevyhnutnosťou aj
z dôvodu nedisciplinovanosti študentov, nakoľko si boli vedomí, že nepodliehajú svetskej právo-
moci. Bitky, krádeže ba znásilnenia, neboli ničím výnimočným. R. de Sorbonne videl v založení
kolégia účinnú zbraň proti týmto nedostatkom študentov. V kolégiu sa starší študenti, rozdelení
podľa národnosti, takto venovali mladším a to vo voľnom čase mimo vyučovania.

Voľný čas v stredoveku sa svojím charakterom veľmi líšil dnešku. Bol oveľa viac viazaný
s prácou. Behom storočí sa však životné podmienky samozrejme menili. No nie všetko sa zmenilo
naraz a tak aj význam voľného času vzrastal postupne. V 18.-19. storočí, kedy sa prakticky v celej
Európe zavádza povinná školská dochádzka sa postupne vytráca analfabetizmus. Na druhej strane

však obrovská sociálna nerovnosť často nútila ľudí k riešeniu sociálnych otázok nie práve tým najsprávnejším spôsobom. Priemyselná práca v 19. storočí ľudí určitým spôsobom odľudšťila. Museli za seba bojovať a práve tým ako sa snažili získať lepšie pracovné miesto, pripravili priestor pre civilizáciu voľného času. 20. storočie môžeme oprávnenne pomenovať storočím voľného času a záujmu oň, z pohľadu vied. Čoskoro spoločnosť zistila, že ak nechá voľný čas svojich detí a mladých na voľnobeh obráti sa to proti nej. Preto je historicky veľmi význačná požiadavka na zmysluplné trávenie času voľna.

3 Novovek*

3.1 Doba humanizmu a osvietenctva

Návratom k antickým hodnotám a zdôrazňovaním rozvoja nielen duševných, ale aj telesných schopností, je charakteristické obdobie humanizmu (14. až 15. stor.) Ideál vzdelanosti vidí humanizmus v novom sebedomedom, literárne a esteticky vzdelanom človekovi, ktorý má pochopenie pre šľachetnú ľudskosť, ktorá sa má prejavovať v latinských slovesných vedomostiach popri vecnom vzdelaní. Nové školy v období humanizmu sa usilovali vytvoriť nový vzor organizácie výučby, ktorý by umožnil rozvoj duševných a telesných síl. Vo výchove sa odmieta všetko, čo obmedzuje prirodzenú slobodu detí a mládeže (autoritatívny prístup, tresty, jednostrannosť v obsahu výučby atď.). Doporučuje sa lokalizácia škôl mimo mestských centier, na vidieku. Bol zavedený nový program výchovy, ktorý zahrňoval aj mimoškolskú výchovu.

J. A. Komenský, pôsobiac v danom období, chápe školu ako dielňu ľudskosti, školou života, kde si dieťa osvojuje životné situácie a úlohy. Usiloval sa o celistvý pohľad na svet a to pomocou hier. J. Brindza (1984, s. 21) vidí korene výchovy mimo vyučovania práve v diele J. A. Komenského. Ako ďalej uvádza, je to vidieť v názoroch Komenského na rozvíjanie záujmovej činnosti žiakov alebo na spájaní školy so životom. Výchovu mimo vyučovania zaraďuje do „štúdií tretieho poriadku“.

Nový myšlienkový smer 17. storočia, osvietenectvo, veľmi ovplyvnil oblasť výchovy a vzdelania. Orientácia na silu rozumu, nové prírodovedné objavy, štúdium cudzích jazykov a silnejúci nacionálny tlak národností v monarchiách. Okrem školy sa rozširuje aj osvetová a mimoškolská činnosť. Ako uvádza I. Kominarec, J.J. Rousseau, vytvoril model „prírodzenej výchovy“, kde je formulovaná myšlienka výchovy slobodného človeka na základe rozvoja jeho prirodzených potrieb a záujmov. Škola má pre dieťa začínať až v 12 roku života preto má pred dieťa veľký význam aktivita mimo školy a to v oblasti poznávania prírody.

3.2 Priemyselná revolúcia 19. stor a prvá polovica 20. storočia

Začiatok 19. storočia je charakteristický odľudštením sa človeka a vše moci stroja. Pracovná doba vyčerpáva, niet priestoru pre oddych a rekreáciu. B. Hofbauer (2004, s. 26) hovorí o 12 – 14 hodinovom pracovnom čase počas dňa. Okolo roku 1900 môžeme hovoriť ešte stále o 60 hodinovom pracovnom týždni. Až koncom 50-tych rokov minulého storočia dochádza k upraveniu pracovného času na 48 hodín týždenne a 8 hodín denne. Súhlasíme, že medzi základné predpoklady rozvoja voľného času a tým aj výchovy vo voľnom čase patril rast jeho rozsahu ako dôsledok skracujúcej sa pracovnej doby.

Podľa J. Pávkovej (2002, s. 21) môžeme vidieť počiatky výchovy vo voľnom čase v novodobej spoločnosti s premenou životného štýlu obyvateľov miest, a to už koncom 17. stor. Je to vidieť v náklonnosti mestského človeka ku vidieku. No až 19. stor. so svojím premysleným tempom si vynútilo úpravu pracovného času dospelých a tým aj voľnému času pre deti, ktoré dovtedy často krátko pracovali spolu s rodičmi, príp. sa starali o domácnosť. Ako ďalej J. Pávková uvádza, najskôr to boli aktivity a zariadenia pre dospelých, ktoré boli predchodcami združení pre deti a mládež. V Anglicku to boli napr. združenia mladých kresťanských mužov a žien (YMCA

* Doba humanizmu a renesancie; námorských objavov a reformácie. Vývoj európskych veľmocí. Vzostup Habsburgovcov. Hrozba Osmanskej ríše. Tridsaťročná vojna. Revolúcie raného novoveku - Nizozemsko, Anglicko. Vzrastajúca veda a filozofia. Kultúra baroka. Osvietenstvo. Reformy v Habsburskej monarchii. Predpoklady formovania moderného slovenského národa. Vznik USA. Veľká francúzska revolúcia. Napoleonské Francúzsko. Priemyselná revolúcia a jej dôsledky. Národné hnutia a nacionalizmus. Rakúsko-uhorské vyrovnanie a jeho dôsledky. Zjednotenie Nemecka a Talianska. Moderný kolonializmus a európske veľmoci, ich súperenie v 19. storočí.

a YWCA), ďalej Skautské hnutie (začiatok 20. stor.), športové kluby a tábory pre deti a mládež. V roku 1862 na území dnešného Slovenska, začína svoju činnosť združenie SOKOL. Ďalej Orol a v západnej Európe Červený kríž. V 20-tych rokoch vznikajú v Československu združenia Skauti práce, Čerkesi, Spartakovi skauti (porov. J. Brindza, 1984, s. 23).

3.3 Obdobie najnovších dejín* v našom teritóriu

„Od počiatkov existencie školy v dnešných podobách sa vyučovanie spájalo s výchovnou činnosťou učiteľa so žiakmi aj po vyučovaní v škole i mimo školy“. Ako ďalej E. Kratochvílová (2004, s. 25-26) uvádza, možno vidieť tri hlavné línie historického vývoja organizovanej výchovy mimo vyučovania:

1. línia: spojená so školou – s prácou učiteľov so žiakmi, najmä po skončení vyučovania (cesta k súčasným nepovinným vyučovacím predmetom)
 2. línia: v nadväznosti na školu a v spojení s charitatívnou starostlivosťou o deti a mládež sa odvíjala činnosť výchovných zariadení
 3. línia: vychádza z dobrovoľníckej činnosti v spolkoch, organizáciách a iných združeniach
- Uvádza aj štvrtú líniu ako „doplnenie historickej pravdy“:
4. línia: vychádza z aktívneho pôsobenia cirkví a náboženských spoločenstiev

Pedagogika voľného času, patrí u nás k pomerne mladým disciplínam. Bolo to zapríčinené jej interdisciplinárnym charakterom. V našich podmienkach jej vznik súvisí s rozširovaním mimoškolských výchovných zariadení počiatkom 50 - tých rokov. Bolo to obdobie, kedy preberáme sovietsky výchovný model, ktorý bol orientovaný na celodenný systém jednotného výchovného pôsobenia školských a mimoškolských výchovných zariadení. Ešte väčší sa tento trend zintenzívil na základe zákona z 1960 *O sústave výchovy a vzdelávania*, ktorý požadoval rozšíriť vplyv výchovy okrem školy aj na mimoškolské výchovné zariadenia (porov. I. Kominarec, 2003, s. 16). Po zmene režimu a rozdelení Československa na dva samostatné štáty, si teória a prax výchovy vo voľnom čase nachádza miesto v moderných národných koncepciách jednotlivých republík. Daná problematika je v danej dobe v centre záujmu odborníkov nielen laických združení, ale aj teoretikov vytvárajúcich základňu pre praktické využitie.

Záver

„Význam voľného času súvisí so základnými ľudskými právami a je zahrnutý aj v Dohovore o právach dieťaťa“ (E. Kratochvílová, 2005, s. 83). Táto skutočnosť by nás teda mala prinútiť náležať deťom a mládeži, ich potrebám, záujmom ale predovšetkým dokázať im pomôcť pri výbere ako tento čas tráviť a ako z neho čo najviac vyťažiť. V príspevku sme sa nevenovali súčasnému stavu v našej krajine (a Čechách), nakoľko je táto téma rozpracovaná ostatnými odborníkmi, ktorí vystúpili na konferencii.

Uvedomujeme si obmedzenú vecnosť v danom príspevku, nakoľko dejiny pedagogiky voľného času alebo lepšie výchovy vo voľnom čase, v súčasnosti nie sú dostatočne rozpracované. Je to určite dôsledok úzkej spätosti s dejinami výchovy vôbec, kde je miestami ťažké rozlíšiť čo sa chápe ako výchova školská a výchova mimo povinného učenia sa.

Literatúra

BRINDZA, J.: *Deti a ich voľný čas*. Bratislava : Smena, 1984.

Cirkevné školy a univerzity.

<http://72.14.221.1004/search?q=cache:F4Qx0mEh554J:referaty.hldas.sk/referat.php/-ci...>
(26.1.2007)

* Prvá svetová vojna. Ruské revolúcie. Versailleský systém. Vznik Česko-Slovenska. Medzivojnová Európa - demokratické veľmoci, totalitné a autoritatívne režimy. Druhá svetová vojna. Studená vojna (rozdelenie a integrácia Európy), dekolonizácia, neokolonializmus. Slovensko v obnovenom Československu (1945-1948), komunistická diktatúra a jej kríza (1948-1967), pokus o reformu (1968), od normalizácie ku kríze režimu (1969-1989), po páde komunistického režimu (1989-1993). Rozklad komunistických režimov a rozpad sovietskeho mocenského bloku. Rozdelenie Česko-Slovenska. Vznik Slovenskej republiky (1993). Rozvoj vedy, techniky, technológií, vzdelanosti, kultúry v 20. storočí. Svet na prelome 20. a 21. storočia, globálny svet.

- DANCÁK, P.: *Paideia a transcendentná orientácia*. In: Theologos, 2001, č. 3, s.1, <http://www.zoe.sk/?theologos&id=21> (13. 8. 2006)
- DRAVECKÝ, J.: *Dejiny pedagogiky, študijné texty*. Katolícka univerzita v Ružomberku PF Levoča. Poprad, 2006. http://www.jan.dravecky.org/data/dp/dejiny_pedagogiky_vz2006.pdf (17.1.2007).
- HOFBAUER, B.: *Deti, mládež a voľný čas*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- JAROUŠKOVÁ, E.: *Pedagogika, študijné texty*. Banská Bystrica, 1998.
- KOMINAREC, I.: *Úvod do pedagogiky voľného času*. Prešov : FHP, 2003. ISBN 80-968608-5-2.
- KRATOCHVÍLOVÁ, E.: *Pedagogika voľného času. Výchova v čase mimo vyučovania v pedagogickej praxi a teórii*. Bratislava : UK, 2004.
- KRATOCHVÍLOVÁ, E.: *Voľný čas a Charta výchovy pre voľný čas*. In: *Pedagogická revue*. Časopis pre pedagogickú teóriu a prax. Bratislava : ŠPU, roč. 57, 2005, č.1, s. 83-86. ISSN 1335-1982.
- PÁVKOVÁ, J.: *Pedagogika voľného času : teórie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení voľného času*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- VERDON, J.: *Voľný čas v stredoveku*. Praha : Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-543-7.
- ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny I*. Turčiansky Svätý Martin : NEOGRAFIA, 1943, s. 422.

2.2 Dimenzia výchovy mimo vyučovania

Doc. PhDr. Nadežda Krajčová, Ph.D. – PaedDr. Lenka Pasternáková*

Abstrakt: Problematika voľného času vždy patrila a patrí aj na začiatku tretieho tisícročia na Slovensku i vo svete medzi často diskutované otázky. Osobitne sa vedú diskusie, spojené s trávením voľného času, zameriavajú na jeho naplňovanie, využívanie a organizovanie vo vzťahu k mladým ľuďom. Je tomu tak najmä z dôvodu, že práve mládež je nielen formovateľná, ale do značnej miery aj ovplyvniteľná a tieto vplyvy nemusia byť vždy v súlade so záujmami spoločnosti a aj samotných mladých ľudí.

Kľúčové slová: výchova mimo vyučovania, hodnota voľného času, voľný čas, funkcie výchovy mimo vyučovania.

Voľný čas vo vzťahu k výchove mimo vyučovania vystupuje ako základná sociálno-pedagogická podmienka pre jej realizáciu. Bez voľného času ako hromadného javu by sa výchova mimo vyučovania nemohla uskutočňovať.

Výchova mimo vyučovania je výchovno-vzdelávacia činnosť v mimovyučovacom čase, ktorú uskutočňujú školské, mimoškolské a kultúrno-osvetové zariadenia, záujmové organizácie pod vplyvom spoločenského prostredia a masovo-komunikačných prostriedkov.

Myšlienky výchovy mimo vyučovania môžeme nájsť u Jána Amosa Komenského, predovšetkým v jeho názoroch na rozvíjanie záujmovej činnosti žiakov alebo na spojenie školy so životom.

Výchovu mimo vyučovania prevažne riadia štátne orgány, ale aj spoločenské, cirkevné organizácie a občianske združenia, je prístupná všetkým deťom a mládeži bez ohľadu na sociálne postavenie rodičov. Je organickou súčasťou výchovno-vzdelávacieho systému. Chápe sa predovšetkým ako výchovné a nie sociálne opatrenie.

Organizátori výchovy mimo vyučovania systematicky sa starajú o rozvoj individuálnych záujmov detí a mládeže, osobitne o nadanú a talentovanú mládež, v súlade so spoločenskými potrebami a zákonitosťami ich duševného a telesného vývinu. Výchova mimo vyučovania sa neobmedzuje len na záujmovú činnosť, ale využíva všetky výchovné príležitosti. Nie je živelná, ale cieľavedomá a systematická. Nadväzuje na školskú výchovu, je ňou ovplyvňovaná a zároveň ju podporuje.

Činnosť žiakov po vyučovaní, ako aj prostredie a podmienky, v ktorých trávajú svoj voľný čas, výrazne ovplyvňuje formovanie ich osobnosti, utváranie názorov a vlastností. Preto je dôležité, aby časť voľného času bola organizovaná, nie len živelná bez výchovného pôsobenia.

Výchova mimo vyučovania má špecifické znaky:

- relatívne autonómny charakter vychádzajúci z potrieb, záujmov a schopností žiakov,
- dobrovoľnosť pri výbere činnosti,
- realizáciu činnosti charakteristických pre voľný čas – pestrosť, zaujímavosť, rekreačný a oddychový charakter,
- slobodnú vôľu a výber činnosti.

Výchova v čase mimo vyučovania poskytuje príležitosť viesť deti k racionálnemu využívaniu ich voľného času, formovať ich ušľachtilé záujmy, uspokojovať a kultivovať významné ľudské potreby, rozvíjať špecifické schopnosti a upevňovať morálne vlastnosti. Spôsob odpočinku, rekreácie a zábavy sa odráža aj v študijných a pracovných výkonoch človeka.

Vo výchove mimo vyučovania ide aj o prevýchovu, teda o postupné ale zásadné odstraňovanie nesprávnych, výchovne nežiaducich návykov. Cieľom tohto prístupu je vychovať z mladých ľudí pevné osobnosti, silných jedincov, ktorí sa dokážu správne zaradiť do života.

* **Kontakt:** Prešovská univerzita v Prešove, Ústav pedagogiky a psychológie, Katedra pedagogiky, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov
Email: nkrajcov@unipo.sk; lpaster@unipo.sk

Obsah výchovy mimo vyučovania tvorí sieť najrozmanitejších konkrétnych činností vyplývajúcich zo zamerania, cieľov a úloh výchovy detí, spoločenských požiadaviek a s ohľadom na reálne podmienky a možnosti prostredia, v ktorom sa má táto práca uskutočňovať.

Činnosti sa majú vzťahovať na hlavné druhy zamestnaní v čase mimo vyučovania, rešpektujúce jednotlivé položky náplne voľného času a zdravého denného poriadku detí:

- na aktívny oddych a rekreáciu,
- na uspokojovanie a rozvíjanie rozličných záujmov detí,
- na rozvoj ich schopností a talentov,
- na rozptýlenie, hry a zábavy,
- na vykonávanie prác verejnoprospešného charakteru.

Ak má výchova mimo vyučovania spĺňať ciele a úlohy, treba dodržiavať hlavne zásadu dobrovoľnosti a to k všetkým činnostiam, ktoré sa konajú a organizujú pre deti a mládež v ich voľnom čase. Zároveň sa nesmie zabúdať na aktívnu účasť detí a mládeže na spolurozhodovaní pri výbere obsahu a foriem činností. Dobrovoľnosť účasti a možnosti aktívneho podielu detí pri výbere obsahu, príprave činnosti a podujatí, významne stimuluje ich záujem a aktivitu v činnosti, čo ďalej pozitívne vplýva na rozvoj ich osobnosti.

Organizačný mimovyučovací systém má za úlohu utvárať podmienky na rozvíjaní schopností a záujmov detí. Podľa J. Brindzu a M. Gondovej (1992), plní štyri základné funkcie: (1) spoločenskú, (2) pedagogickú, (3) psychologickú, (4) ekonomickú.

Podľa J. Pávkovej (2005), výchova mimo vyučovania ako špecifická oblasť výchovného pôsobenia plní tri funkcie: (1) výchovno-vzdelávaciu, (2) zdravotnú, (3) sociálnu.

Výchovná funkcia - prostredníctvom pestrých a záujmových činností sa deti motivujú k hodnotnému využívaniu voľného času, k získavaniu nových vedomostí, schopností a návykov, a tým aj k rozvoju poznávacích procesov a k celoživotnému vzdelávaniu.

Zdravotná funkcia – prispieva k usmerňovaniu režimu dňa tak, aby podporoval zdravý telesný a duševný vývoj detí a mládeže. To spočíva v striedaní činností rôzneho charakteru. Zvlášť veľký zdravotný význam má podporovať a poskytovať príležitosť k výdatnému pohybu na čerstvom vzduchu.

Sociálna funkcia – prispieva do značnej miery zbaviť rodičov starosti o svoje deti v čase ich zamestnania alebo iných povinností. Zvlášť významná je sociálna funkcia týchto zariadení, ktoré pracujú s mladšími deťmi, pretože prechodne, ale aj trvalo nahrádzujú rodinu napr. školské kluby, detské domovy, domovy mládeže. V čase mimo vyučovania majú výchovno-vzdelávacie zariadenia možnosť vyrovnávať rozdiely medzi materiálovými a psychologickými podmienkami v rodinách.

Jedným z hlavných cieľov výchovy mimo vyučovania je zámerné pôsobenie na slobodné utváranie osobnosti mladého človeka tak, aby bol schopný harmonického rozvoja.

Aj keď sa pozrieme do histórie školy, vždy učitelia pracovali so žiakmi aj mimo školských tried mimo vyučovania. Uvedomovali si pozitívny vplyv tejto činnosti na vyučovanie, celkovú výchovu a socializáciu žiakov.

Od svojich prvopočiatkov škola predpokladala aktívnu činnosť učiteľov medzi žiakmi aj v čase mimo vyučovania, a to v škole i mimo nej. I vonkajšia organizácia školy prispela k tomu, že vyučovanie bolo určitým spôsobom spojené s výchovou mimo vyučovania. Ide o predchodcov dnešných domov mládeže, či školských klubov detí.

Ani v súčasnej dobe, keď školstvo zápasí s mnohými problémami najmä ekonomického charakteru, nemožno sa izolovať od práce so svojimi žiakmi mimo vyučovania. O to viac, že sa čoraz častejšie v pedagogickej, nepedagogickej tlači i medzi verejnosťou objavujú kritické názory na prácu s deťmi v mimovyučovacom čase, najmä vzhľadom na zvyšujúce sa percento výskytu vandalizmu, trestnej činnosti, či drogovej závislosti. Výchovné otázky, problémy, vychovávanosť boli a ešte stále zaostávajú za vzdelaním a informovaním. Voľný čas v pedagogickom význame to nie sú len prísne stanovené štandardy a samoúčelné stanovené ciele. Je to predovšetkým usporiadanie malých drobností spojení s chápatým a trpezlivým pedagógom. Voľný čas je miestom pre neformálnu výchovu detí a mládeže, pre ich rekreáciu, zábavu a oddych, rozvoj ich záujmov.

Škola pôsobí na výchovu detí a mládeže k voľnému času celým systémom výchovno-vzdelávacej práce. Žiaci si pod vedením školy uvedomujú existenciu a zodpovednosť za plnenie školských povinností. Uvedomujú si, že po splnení povinností sa otvára priestor slobody a voľna. Škola pôsobí na výchovu k voľnému času všetkými vyučovacími predmetmi, ktoré poskytujú de-

ťom pestrú ponuku námetov, ktoré môžu vo svojom voľne realizovať. Učebné osnovy poskytujú námety na vzdelávanie, ale aj pre aktivity vo voľnom čase. Ďalšie aktivity ako sú súťaže, olympiády sú rozšírením týchto ponúk. Osobný príklad aktivít vo voľnom čase predstavuje učiteľ, vychovávateľ, majster odbornej výchovy.

Škola je často definovaná ako svet povinnosti a práce, voľný čas ako svet voľnosti, slobody, odpočinku. Avšak iba vo vzájomnom kooperatívnom vzťahu umožňujú harmonizáciu zdravého osobnostného vývoja detí a mládeže.

Vo výchove mimo vyučovania by sme mohli hovoriť ako o premyslených postupoch, spôsoboch, ktorými pedagogický pracovník cieľavedome pôsobí na osobnosť vychovávaného žiaka. Jednotlivé metódy musia sledovať výchovno-vzdelávací cieľ, pôsobiť na žiaka komplexne, a zároveň sa musia prispôsobovať daným a novovzniknutým výchovným situáciám. Podmienky pre realizáciu cieľov mimoškolskej výchovy vytvárajú rôzne spoločenské inštitúcie. Medzi takéto patria: školský klub, centrá voľného času, domovy mládeže, školské strediská záujmovej činnosti, detské domovy.

Podľa I. Kominarca (2000) majú osobitný význam tie zariadenia, ktoré realizujú svoju výchovnú činnosť vo voľnom čase. Okrem rodiny sú to hlavne tieto:

- školské výchovné zariadenia /školské družiny, školské kluby, domovy mládeže, základné umelecké školy, jazykové školy, školy v prírode/,
- mimoškolské výchovné zariadenia /detské domovy, domy detí a mládeže, strediská záujmovej činnosti/,
- detské a mládežnícke organizácie, záujmové spolky,
- telovýchovné a športové zariadenia,
- kultúrno-osvetové inštitúcie a zariadenia.

Školský klub. Zameriava sa na prácu s deťmi 1. a 2. stupňa ZŠ. Okrem výchovnej a zdravotnej funkcie má veľký význam plnenia sociálnej funkcie, pretože toto zariadenie zabezpečuje sociálnu starostlivosť a bezpečnosť detí v čase, keď sú rodičia v zamestnaní. Výchovná činnosť je plánovaná s vymedzením času na vzdelávanie, oddych, zábavu a záujmovú činnosť. Školský klub spolupracuje s centrom voľného času, učiteľmi ZŠ a mimoškolskými zariadeniami. Organizuje vychádzky do prírody, návštevy divadelných a filmových predstavení, výstav, besied a pod. Činnosť školského klubu je založená na princípe dobrovoľnosti. Výchovná činnosť sa zameriava na vhodné využívanie voľného času, plní funkciu relaxačnú, zábavnú a vzdelávaciu. Záujmová činnosť pre starších žiakov sa realizuje len v malej miere. Výchova vo voľnom čase v školskom klube sa vo všeobecnosti nepovažuje za rovnocennú s vyučovaním, čo sa prejavuje nielen pri plánovaní, riadení a čerpaní rozpočtu, ale v celom komplexe vzťahov tejto činnosti.

Centrum voľného času. Zameriava sa predovšetkým na realizáciu záujmových činností pod odborným pedagogickým vedením. Činnosť je organizovaná v záujmových krúžkoch, v ktorých pracujú deti podľa výberu a záujmu. Celú činnosť organizuje pedagóg voľného času. Spolupracuje s mimoškolskými zariadeniami, školskými klubmi a učiteľmi škôl. Centrá voľného času jestvujú mimo školského systému, sú otvorené a sú typickým dokladom systému štátnej starostlivosti o deti a mládež. Sú to výchovno-vzdelávacie zariadenia pre voľný čas detí a mládeže s celoročnou prevádzkou. Ich úlohou je uskutočňovať štátny program starostlivosti o deti a mládež v oblasti voľného času, uspokojovať a usmerňovať rozvoj záujmov detí a mládeže, utvárať podmienky pre rozvoj schopnosti v praktickej činnosti a návyky účelného využívania voľného a harmonického sebarozvoja. Centrá voľného času realizujú rôznorodé pravidelné i príležitostné aktivity v záujmových útvaroch, organizujú prázdninové podujatia a tábory, súťaže, prehliadky a metodickú a edičnú činnosť. Preto majú najväčšie predpoklady pozitívne ovplyvňovať voľný čas detí a dospievajúcej mládeže z celého spádového územia, pričom treba poznamenať, že reálne sú dostupné iba malému percentu mladej populácie, ktorá žije v mestách, kde sú centrá zriadené. Tým narastá počet detí a mládeže, ktorí majú zníženú možnosť zmysluplne využívať svoj voľný čas.

Domovy mládeže. Zabezpečujú žiakom stredných škôl, ktorí vzhľadom k vzdialenosti zvolenej školy od miesta trvalého bydliska nemôžu denne dochádzať, výchovnú starostlivosť, ubytovanie a stravovanie. Okrem činnosti súvisiacich s režimom dňa, sebaobsluhy a prípravy na vyučovanie, je ich významnou úlohou dbať o hodnotné využívanie voľného času mládeže. Vzhľadom k vekovým zvláštnostiam je dôležité rešpektovať princíp dobrovoľnosti v záujmovej činnosti formou ponuky, teda ich správne motivovať.

Školské stredisko záujmovej činnosti. Je to nový typ výchovného zariadenia daný zákonom a zriaďuje sa výhradne pre záujmovú činnosť žiakov základnej a strednej školy. Nemalú pozornosť využívaniu voľného času detí a mládeže by mali venovať obce a to zriaďovaním verejných ihrísk, športových areálov, využívaním spoločenských a kultúrnych zariadení a najmä organizovaním neformálnych a atraktívnych podujatí. Žiaľ, obce v regiónoch SR venujú vytváraniu podmienok na aktívne využívanie voľného času detí a mládeže nedostatočnú alebo takmer nijakú pozornosť. V tejto súvislosti treba upozorniť na deficit legislatívnych noriem, ako aj na nedostatočné rozdelenie finančných prostriedkov z rozpočtu obcí na ovplyvňovanie voľného času detí a mládeže.

Detské domovy. Sú to zariadenie ústavnej výchovy, ktoré má špecifické postavenie. Ich úlohou je aj dbať na hodnotné využívanie voľného času a tým rozvíjať záujem detí a mládeže. V detských domovoch sú umiestňované deti od troch do osemnástich rokov. Snahou pedagógov je, aby deti a mládež prežívali voľný čas podobným spôsobom ako deti žijúce v rodinách. Podporujú ich zapájať sa do záujmových činností v rozličných typoch výchovných zariadení, organizácií a inštitúcií. Výchova mimo vyučovania plní určité zásady a princípy, no treba dbať na to, aby organizovaná „pedagogizovaná“ činnosť neovplyvnila všetok čas, aby deťom zostal čas, ktorý majú len sami pre seba. I to je predpoklad zdravého vývoja osobnosti.

Kultúrne zariadenia. Významnú úlohu v ovplyvňovaní voľného času detí a mládeže majú kultúrne zariadenia. Ich poslaním je napomáhať k znižovaniu negramotnosti, poskytovať príležitosti na vzdelávanie pre všetky deti a mládež bez ohľadu na ich pohlavie a prostredie, z ktorého vyšli. Pri napĺňaní týchto úloh plnia dôležitú funkciu knižnice. Na Slovensku existuje špecializovaná verejná knižnica pre deti a mládež do 15 rokov v Košiciach, okrem toho pri jednotlivých verejných knižniciach sú oddelenia pre deti a pri školách existujú školské knižnice. Osobitnú funkciu v tomto smere má Univerzitná knižnica v Bratislave, ktorá venuje pozornosť plneniu vládnych programov a medzinárodných dohovorov v rámci OSN, UNESCO a EÚ. Medzi kultúrne zariadenia, ktoré podporujú efektívne využívanie voľného času detí a mládeže, patria múzeá a galérie. Popri rôznorodých aktivitách, ako sú prednášky, besedy, multimediálne prezentácie, náučno-zábavné programy a pod., ktoré uskutočňujú tieto inštitúcie, pozornosť si zaslúžia aj produkty kultúrneho turizmu realizované v hradných múzeách. Návštevnosť podujatí organizovaných týmito inštitúciami je pomerne vysoká, podľa podkladových materiálov Ministerstva kultúry SR až 70 % návštevníkov tvoria predovšetkým mladí ľudia. Slovenská národná galéria realizuje množstvo akcií určených pre školy všetkých stupňov.

Voľnému času detí a mládeže sa venujú aj **základné umelecké školy, jazykové školy, občianske združenia, cirkev a náboženské spoločenstvá.** Okrem výchovných zariadení sa voľným časom zaoberajú aj **komerčné organizácie** (cestovné kancelárie, bary, reštaurácie, zábavné strediská, herne a pod.) Významný vplyv na voľný čas majú **hromadné informačné prostriedky a informačné technológie**, čo deti a mládež do veľkej miery nie práve najvhodnejšie ovplyvňuje. Pasívne pozerajú rôzne filmy, videá. Domácnosti s počítačovým vybavením a videami neustále pribúda.

Neriešenie problematiky voľného času je na najlepšej ceste k negatívnym javom vo voľnom čase detí a mládeže. A opačne, venovanie pozornosti deťom a mládeži umožňuje osobnosť rozvíjať. Je dôležité, aby mladí ľudia pocítili, že ich názory sú realizovateľné, že ich ostatní (dospelí) berú ako rovnocenných partnerov s ich názormi, chybami a prednosťami. Je dôležité investovať do voľného času detí a mládeže, pretože je to menej nákladné ako zdemolované pamiatky, ako náprava sociálnopatologických javov.

Literatúra

- ADANCZYK, W.: Psychologiczny model percepcji dzieła kultury – na przykładzie filmu. In: *Człowiek w Kulturze – Kultura w życiu człowieka*. Zwierzyniec na Roztoczu, Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie, 2005.
- BRINDZA, J. - GONDOVÁ, M.: *Vybrané kapitoly z teórie a metodiky voľného času*. Žilina: Inštitút priemyselnej výchovy, 1992.
- DARÁK, M. a kol.: Výchova k hodnotám voľného času. In: *Kapitoly z teórie výchovy*. Zborník príspevkov z medzinárodného vedecko-teoretického seminára. Prešov: PU, 2004.

- DARGOVÁ, J. - ČONKOVÁ, Ľ.: *Emocionálna inteligencia a tvorivá výučba alebo Ked' sa srdce spája s rozumom*. Prešov: PrivatPress, 2002.
- DARGOVÁ, J.: *Tvorivé kompetencie učiteľa*. Prešov: PrivatPress, 2001.
- GERMUŠKOVÁ, M.: *Didaktika literatúry v súradniciach teórie a praxe*. In.: *Didaktika v dimenziách vedy a praxe*. Prešov: Euroeducation 2006.
- KOMINAREC, I.: *Vybrané kapitoly z pedagogiky*. Prešov: PU, 2000.
- PÁVKOVÁ, J. a kol.: *Pedagogika voľného času*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-711-6
- PIROHOVÁ, I.: *Diagnostika v teórii a praxi edukácie dospelých*. Prešov : Akcent Print, 2006.
- SLIVKA, D.: *Pastoralno-spiritualne prvky v o. z. Slovensky skauting*. In: *Theologos*. Teologická revue GTF PU v Prešove. Prešov: PETRA, 2006, roč. VIII, č. 1, s. 209-232.

2.3 Pedagogické aspekty detských a mládežníckych kresťanských organizácií alebo „maják“ v rozbúrenom mori voľného času

Mgr. Ján Juščák*

Abstrakt: Voľný čas sa čoraz viac stáva fenoménom, ktorý preniká každú oblasť života spoločnosti i jednotlivcov a prináša so sebou veľa možností pre všestranný rozvoj osobnosti, ale zároveň aj množstvo nástrah, ktoré sa premietajú do voľného času detí a mládeže. Nádejou sú detské a mládežnícke organizácie, prevažne kresťanský orientované, ktorých pedagogické aspekty sú reflektované v príspevku. Analýzou systémov jednotlivých detských a mládežníckych organizácií sme dospeli k ich základným znakom, funkciám a cieľom.

Kľúčové slová: voľný čas, detské a mládežnícke organizácie, rozvoj osobnosti, hodnoty.

1 Kríza súčasného edukačného priestoru

Celá slovenská spoločnosť prechádza hlbokými premenami, ktoré sa dotýkajú všetkých sfér jej života, nevynímajúc ani výchovu a vzdelanie. Na tieto zmeny, a to hlavne po páde socializmu, sme neboli pripravení zareagovať a aj preto dnes môžeme právom hovoriť o „KRÍZE školstva na Slovensku. Nie je to len kríza školstva, ale aj KRÍZA VÝCHOVY, čo už nie je len vecou školy, ale je to spôsobené aj krízou rodiny, krízou ekonomickou, sociálnou, politickou. Aj v odbornej literatúre sa prezentuje často názor, že kľúčovou príčinou spomínanej krízy výchovy je morálny a duchovný úpadok.“ (Konceptia rozvoja výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15-20 rokov: projekt "MILÉNIUM") Mladá generácia v tejto kríze výchovy vyrastá a skôr len vo výnimočných prípadoch je schopná neprebrať vzory správania a reagovania na okolitý svet a doslova ísť proti prúdu. Deti a mládež potrebujú viac než iné vekové kategórie mať pred sebou vzory, správne modely správania a čas, ktorý strávia s rovesníkmi v zmysluplnej činnosti, ktorá nebude prispievať k prehlbovaniu „krízy výchovy“. Tieto spomínané potreby detí a mládeže by mali byť možnosťami inštitucionalizovanej výchovy vo voľnom čase. Avšak v kríze sa ocitli aj výchovné inštitúcie, ktoré by mali byť majákom na rozbúrenom mori. Opäť viac slovami projektu Milénium (2000): „Systém výchovy a vzdelávania vo voľnom čase pre deti a mládež nie je dostatočne rozpracovaný. V systéme výchovy neexistuje previazanosť formálneho a neformálneho a záujmového vzdelávania. Centrá voľného času sú prístupné len pre nízky počet detí a mládeže, ktorí žijú v mestách, pretože na vidieku nie sú zriaďované. Kvalita práce v centrách voľného času je na nízkej úrovni z dôvodu nedostatku kvalifikovaných pracovníkov ako aj z nedostatkov technického a materiálneho vybavenia. Centrá voľného času nie sú v dostatočnom rozsahu prístupné aktivitám mimovládnych občianskych združení detí a mládeže, ktoré by mohli do činnosti priniesť viac nových trendov a aktivít. Chýbajú kvalifikovaní sociálni pracovníci, štát venuje malú starostlivosť kvalitným dobrovoľným pracovníkom pre prácu s deťmi a mládežou. Správa Slovenského výboru UNICEF konštatuje, že ako celkove, tak aj v jednotlivých oblastiach, je starostlivosť o voľný čas detí a mládeže zo strany štátu horšia ako pred rokom 1989. Chýbajú vysokoškolsky vzdelaní, dobre pripravení pedagógovia voľného času.“ (Projekt MILÉNIUM: 2000) V týchto riadkoch, ktoré napísali poprední slovenskí pedagógovia môžeme vidieť veľa nedostatkov, ale aj nádej vkladajú do mimovládnych občianskych združení detí a mládeže, ktoré sú tým dennodenným „majákom“ v rozbúrenom mori voľného času, ktorý pohlcuje deti a mládež. Právom Kučerová (2000, s.15) charakterizuje súčasnú spoločnosť ako „spoločnosť voľného času“, v ktorom čaká reklama, parky voľného času, počítačový priemysel, herne, sex biznis, zábavači a fit tréneri, ktorí chcú profitovať z ľudského voľna. Dnes voľný čas viac ako kedykoľvek predtým, (čo súvisí so znižovaním počtu pracovných hodín u dospelých, mládeže a detí, ale aj rýchlym rozvojom techniky

* **Kontakt:** Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied,
Ústav pedagogiky a psychológie, Katedra pedagogiky, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov
tel: 051/7570741; e-mail: juscak@unipo.sk

a sťahovaním sa ľudí do miest) sa stal „fenoménom“, ktorý, ako píše Hofbauer (2006, s. 2) „preniká do všetkých sociálnych a výchovných prostredí súčasného človeka, a práve tiež detí a mládeže začínajúc rodinou až po široké súvislosti s celospoločenským, národným a medzinárodným kontextom“. Problémom však nie je voľný čas, ale jeho využívanie. Voľný čas ponúka množstvo možností na mnohostranný rozvoj osobnosti, kompenzáciu stereotypov, celkovo k zlepšeniu kvality života, ale voľný čas možno chápať aj ako „ničnerobenie“, ustavičná nuda vedúca k nevyužitiu času ľudského života a k jeho premárneniu. Inokedy zase ako túžbu po neobyčajných zážitkoch, poväčšine škodlivých (drogy, násilie...). A ako píše Hofbauer (2006, s. 86-87) „pozitívne výsledky i problémy, nádeje i hrozby sa intenzívne premietajú práve do voľného času detí a mládeže, ktorí i v tomto ohľade získavajú prvé skúsenosti“. Nepopierateľne rodina tvorí základ učenia sa správne využívať voľný čas. Z hľadiska potreby detí po vrstovníckych vzťahoch a skupinách, majú školské výchovno-vzdelávacie zariadenia tiež svoje nezastupiteľné miesto. Avšak napriek nepopierateľným možnostiam týchto inštitúcií, deti a mládež ich často vnímajú ako nevyhnutnú povinnosť, bez možnosti slobodne sa rozhodovať. Na tieto potreby dieťaťa ako je možnosť slobodnej voľby, možnosť mať priateľov a zažiť dobrodružstvo, odpovedajú detské a mládežnícke organizácie, ktoré na tejto platforme majú veľký výchovný dosah na mladého človeka.

2 Detská a mládežnícka organizácia ako výchovná inštitúcia

Detské a mládežnícke organizácie predstavujú konkrétny spôsob ako učiť deti správne využívať voľný čas a využiť jeho priestor na rozvoj osobnosti a jeho hodnotovej orientácie. Vo všeobecnosti ich možno charakterizovať ako inštitúcie založené na zmysluplnom využívaní aktivity detí, ich túžby realizovať vlastné záujmy, predstavy o sebauplatnení a nadväzovať spoločenské kontakty.

Syntézou spoločných prvkov činnosti, ktoré sa dajú nájsť v činnosti väčšiny súčasných detských organizácií je možné podľa M. Daráka (2005, s. 282-283) dospieť k týmto spoločným **znakom detskej a mládežníckej organizácie** ako výchovnej inštitúcie:

1. *organizovanosť* (formálna organizovanosť, orgány, pravidlá, normy, stanovy),
2. *rešpektovanie detských potrieb a záujmov* (špecifiká detského veku),
3. *dobrovoľnosť* členstva a relatívna *samostatnosť činnosti* (sebavýchova a podpora dospelých),
4. *spoločensky (skupinovo) determinovaná hodnotová orientácia* (organizácia prijíma hodnotovú orientáciu spoločnosti, spoločenských skupín, ktoré jej činnosť podporujú).

Spoločenský význam a miesto detských a mládežníckych organizácií sa viaže na plnenie celého radu funkcií. M. Darák (2005, s.283) spája detskú organizáciu s plnením nasledujúcich funkcií: *duchovná (ideová) funkcia* (rozvíja nejakú vlastnú ústrednú ideu, či idey), *záujmová funkcia* (má akceptovať prirodzené potreby a záujmy detí a vytvárať priestor pre realizáciu svojich členov), *ochranná funkcia* (ochrana práv svojich členov ako sociálnej a záujmovej skupiny), *výchovná funkcia* (rozvoj osobnosti dieťaťa v zmysle prijatých cieľov a programu). B. Hofbauer (2004, s. 105) uvádza i ďalšie funkcie, ktoré môžu jednotlivé detské organizácie plniť (*vzdelávacia, oddychová a zábavná, funkcia sociálnej a zdravotnej prevencie, náprava negatívnych javov /resocializácia, reedukácia/*).

V nadväznosti na funkcie sledujú podľa B. Hofbauera (2004, s.105) jednotlivé detské a mládežnícke organizácie svoje vlastné špecifické ciele:

- politické (organizácie určitej politickej strany)
- náboženské (z hľadiska učenia cirkvi, alebo náboženskej spoločnosti)
- výchovné (v rámci rôznych pedagogických koncepcií, napr. reformné hnutie)

Napriek čiastkovým odlišnostiam v niektorých cieľových oblastiach, (prevažne ideových a hodnotových) väčšina detských a mládežníckych organizácií sleduje vo výchovnej oblasti veľmi **podobné výchovné ciele** (M. Darák, 2005, s. 284):

1. zabezpečiť radostné detstvo,
2. rozvíjať a upevňovať vzťah k prírode,
3. úcta k duchovným princípom (všeľudské hodnoty),
4. rozvoj individuality detí (personalizácia),
5. zmysluplná aktivita realizovaná v skupine rovesníkov (socializácia).

Pre potreby konkrétnych organizácií sú uvedené všeobecné výchovné ciele rozpracúvané do prítlačných programov činnosti (**obsahu**), orientovaných na rozvoj všetkých štrukturálnych komponentov osobnosti detí. Pri ich realizácii sa detské a mládežnícke organizácie opierajú o viac či menej rozpracovaný osvedčený systém foriem, metód a prostriedkov, tvoriacich **metodiku výchovy v detskej a mládežníckej organizácii**. Spomenuté znaky, ciele a funkcie detských a mládežníckych organizácií ukazujú na základné piliere, na ktorých stoja tieto organizácie. Vysoká koncentrácia na osobnosť, slobodu a realizáciu dieťaťa v tvorivých činnostiach spätých s rovesníkmi, prírodou a dobrodružstvom sú veľmi veľkou motiváciou. Práve v takomto prostredí mladí ľudia veľmi ľahko a spontánne rozvíjajú svoju osobnosť a otvárajú sa pre výchovné pôsobenie a úctu k duchovným hodnotám.

3 Kresťanské hodnoty v detských a mládežníckych organizáciách a rozvoj osobnosti

Kresťanské detské a mládežnícke organizácie vytvárajú špeciálnu skupinu, do ktorej sú zaradené podľa spoločného cieľa a to je viesť deti a mládež k prežívaniu živej viery a aktívnemu kresťanskému životu, ktorý stojí na kresťanských hodnotách. Tento cieľ je prvotným cieľom a tiež je spojivom, ktoré združuje všetky kresťanské detské a mládežnícke organizácie. Cieľom výchovy je rozvoj osobnosti vo všetkých jej oblastiach (kognitívna, emotívna a konatívna), kde je dôraz kladený na aktivitu a slobodu osobnosti, jej silu vytvoriť svoj progresívny, tvorivý spôsob bytia pre život v novom tisícročí. „Ideálom výchovy a vzdelávania“ ako ho môžeme nájsť v projekte MILÉNIUM „by mal byť dobrý (čestný, morálny, charakterný), múdry (vzdelaný, tvorivý), aktívny (samostatný, pracovitý, iniciatívny) a šťastný (vyrovnaný, zdravý) človek.“ Kresťanské hodnoty, ku ktorým tieto organizácie smerujú, nie sú v protiklade so všeobecným cieľom výchovy, ale majú množstvo spoločných prvkov a ideál výchovy rozširujú o rozmer transcendencie. V.E. Frankl (1998, s. 11) píše, že „človek je utvorený, nasmerovaný k niečomu, čo je viac než on sám, či už tým myslíme poslanie, ktoré naplňuje, alebo iné ľudské bytosti, s ktorými sa stretáva. Tak či onak, ľudstvo vždy mieri nad seba samo, a tak transcendentno samo o sebe je podstatou ľudskej existencie“. Napriek tomu, že kresťanstvo má svoje jasné poslanie, ktoré sa snaží pozdvihnúť človeka do kvalitatívne vyšších foriem správania, nezabúda na to, že aby sa „poslanie splnilo, musí venovať pozornosť životu človeka v jeho celosti, teda i pozemskému životu, nakoľko súvisí s nebeským povolaním“. (*Gravissimum educationis*) Kresťanské hodnoty a rozvoj osobnosti tak vnímame ako prepojené nádoby.

Kresťanská detská a mládežnícka organizácia predstavuje nenásilný spôsob ku znútorňovaniu kresťanských hodnôt, prevažné v období, keď rodina stráca svoje dominantné postavenie v živote dieťaťa. Na základe všetkých vyššie spomenutých možností detskej a mládežníckej organizácie ako takej ju považujeme za veľmi vhodné miesto, kde svedectvom života i autentickým a nenásilným spôsobom ponúkame hodnoty schopné zasiahnuť človeka a priviesť ho k zrelosti.

4 Charakteristika vybraných kresťanských detských a mládežníckych organizácií v SR

Na Slovensku v súčasnosti pôsobí široká paleta kresťanských detských a mládežníckych organizácií. Uvádzať výber a stručnú charakteristiku najznámejších z nich.

Saleziánske hnutie (Domka). Združenie saleziánskej mládeže je dobrovoľná spoločenská organizácia, nezávislá od politických strán. Hlavným cieľom združenia je rozvíjanie osobností mladých ľudí vytváraním podmienok a možností pre ich rast a sebarealizáciu. Združenie sa takto podieľa na ich výchove na čestných a statočných občanov. Vo svojej práci zdôrazňuje preventívny prístup, založený na systematickej celoročnej práci s mladými a na priateľských, otvorených vzťahoch. Svoj cieľ združenie dosahuje organizovaním pravidelných aj príležitostných športových, kultúrnych, spoločenských, vzdelávacích, duchovných, zahraničných a pobytových výchovných programov. Konkrétne sú to napríklad stolnotenisová a futbalová liga, hudobné festivaly LUMEN a CANTO, mládežnícke medzinárodné výmeny, tábory, splavy, školenia pre dobrovoľníkov. (http://www.mladez.sk/generate_page.php?)

Orol (Orolské jednoty). Je to katolícke hnutie zamerané na rozvoj telesnej, duševnej a duchovnej stránky osobnosti dieťaťa v duchu kresťanských zásad (M. Darák, 2005).

Kresťanské združenie mladých ľudí (YMCA.) Združenie YMCA na Slovensku je nepolitické a nekonfesionálne. Cieľom činnosti združenia je obroda mladých ľudí, zameraná na starostlivosť o telo a ducha cez mravnú, vzdelávaciu, kultúrnu výchovu a kresťanskú starostlivosť, vykonávanú na demokratických základoch. Starostlivosť združenia zahŕňa všetkých mladých ľudí bez ohľadu na pôvod, pohlavie, rasu, národnosť, náboženské vyznanie, sociálno-spoločenské postavenie a politické presvedčenie. YMCA sa snaží poskytnúť všetkým mladým ľuďom, ktorí o to prejavia záujem, možnosti zaujímavého, zmysluplného a zábavného využitia voľného času a rozvoja ich osobnosti. Združenie sa usiluje o plnohodnotný život mládeže a mladých ľudí. V praktickom živote jednotlivcov, spoločnosti i národov chce uplatňovať kresťanské idey ako nenahraditeľný zdroj duchovnej a mravnej sily. Poslanie YMCA spočíva predovšetkým v starostlivosti o všestranný telesný, duševný a mravný rozvoj mladých členov. Snaží sa vplývať aj na neorganizovanú alebo inak zameranú mládež, najmä prostredníctvom vzdelávacích programov, výchovy k demokracii, tolerancii, humanitárnej a charitatívnej pomoci a intenzívnych medzinárodných stykov. (http://www.mladez.sk/generate_page.php?)

Hnutie kresťanských spoločenstiev detí (erko). Je to detská organizácia združujúca deti do 15 rokov. Spája deti a dospelých po celom Slovensku. Ich cieľom je formovanie detí na zrelé osobnosti, schopné kvalitným životom prispievať k rozvoju cirkvi a spoločnosti, v ktorej žijú. Formovanie vychádza z kresťanských zásad. Jeho podstatnou zložkou je príklad osobného života. Pravidelnými stretnutiami počas školského roka chce deťom pomáhať radostne prežívať život v dnešnej dobe a tvorivo pristupovať k jeho rozmanitým potrebám. Deti majú možnosť prežívať svoju vieru nielen v rodine, ale aj v skupinke - v spoločenstve. Obsah stretnutí je prispôbený veku detí, ich mysleniu, záujmom a každodennému životu. Letný tábor je vyvrcholením celoročného života spoločenstva. Prispieva k upevneniu vzťahov a spolupatričnosti všetkých zúčastnených. Počas karnevalov, pri športe, na malých výletoch, kultúrnych a iných podujatiach sa rozvíjajú vzťahy aj s rodičmi. Hnutie spolupracuje so všetkými kresťanskými prúdmi v duchu ekumenizmu. Činnosť hnutia nesúvisí s činnosťou žiadnej politickej strany. (http://www.mladez.sk/generate_page.php?)

Združenie Laura. Je zamerané prednostne na výchovu dievčat, pomáha im spoznať a prijať poslanie ženy i matky. Rozvíja ich osobnosť, vytvára podmienky a možnosti pre ich rast a seberealizáciu. Jedným z prostriedkov na dosiahnutie tohto cieľa je vydávanie časopisu pre dievčatá s celoslovenskou pôsobnosťou. Cieľom združenia je tiež pomôcť mladým ľuďom objaviť zmysel života, formovať ich vedomie a poznanie k zodpovednému a plnohodnotnému zapojeniu sa do života a spoločnosti. Združenie Laura pracuje v presvedčení, že každý mladý človek má v sebe pozitívne hodnoty a je prístupný dobru. Svoje podujatia organizuje podľa požiadaviek jednotlivých stredísk, pričom sa sústreďuje na prácu s mládežou chudobnou po stránke citovej, morálnej, duchovnej i materiálnej. Činnosť Združenia Laura sa realizuje podľa zásad preventívneho systému pedagóga Jána Bosca, ktorý treba chápať ako predchádzanie negatívnym vplyvom spoločnosti (strata ženskej hrdosti, AIDS, narkománia, kriminalita a pod.). Umožňuje im aktívne využívať voľný čas a hodnotne prežiť obdobie mladosti vo výchovno-vzdelávacích, spoločensko-kultúrnych a športových programoch. (http://www.mladez.sk/generate_page.php?)

Skauting je dobrovoľné, nezávislé nepolitické neziskové hnutie vychovávajúce mladých ľudí. Je prístupné všetkým bez ohľadu na pôvod, národnosť, rasu alebo náboženstvo. Jeho cieľom je pomôcť mladým ľuďom naplno rozvinúť potenciál ich fyzickej, intelektuálnej, duchovnej, sociálnej a emocionálnej oblasti. Výchovná činnosť hnutia sa odvíja od troch základných princípov, ktoré možno charakterizovať ako vzťah k sebe, vzťah k iným a vzťah k duchovnému svetu. Základom skautskej výchovnej metódy je systém postupnej sebvýchovy založenej na záväzku, ktorý formuje osobnosť prostredníctvom skautského zákona a sľubu; učenie prebieha pomocou činností a práce v malých skupinách rovesníkov. Členovia hnutia sa združujú na miestnej úrovni v oddieloch a zboroch. Rozdeľujú sa do vekových kategórií: vlčatá/ včielky (od 6 do 10/11 rokov), skauti/ skautky (od 10/11 do 14/15 rokov), roveri/roverky (od 14/15 do 19 rokov). (http://www.mladez.sk/generate_page.php?) Otvorenosť a prístupnosť pre všetkých nie sú v rozpore s hlbokými kresťansko-duchovnými koreňmi tejto organizácie, explicitne vyjadrených jej zakladateľom Badenom Powellom, na ktorých postavil toto hnutie.

Záver

Kresťanské detské a mládežnícke organizácie sú prostriedkom, ktorý pri výchovnom vyhodnocovaní voľného času a rozvoji osobnosti v celej jej komplexnosti má svoje nezastupiteľné miesto v edukačnom prostredí slovenskej republiky. Vypĺňa to prázdne miesto voľného času mladých ľudí, ktoré nedokáže nahradiť rodina, ani škola a tiež svojimi hodnotami ku ktorým smeruje je nepochybne „majákom“ na rozbúrenom mori voľného času.

Literatúra

- BILÍŽKOVSKÝ, B., KUČEROVÁ, S., KURELOVÁ, M. et al. *Středoevropský učitel na prahu učící se společnosti 21. Století*. Brno: Konvoj, 2000. 252 s. ISBN 80-85615-95-9.
- DARÁK, M. et al. *Kapitoly z teórie výchovy I*. Prešov: FHPV PU, 2005. 301 s. ISBN 80-8068-322-0.
- DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Deklarácia Gravissimum educationis* (O kresťanskej výchove). Dostupné na: <http://www.kbs.sk/?cid=1118411000>
- FRANKL, V. E. *Psychoterapie pro laiky*. Brno: Cesta, 1998. 160 s.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. 176 s. ISBN 80-7178-927-5.
- HOFBAUER, B. *Základní dimenze výchovného zhodnocování volného času*. Vychovávateľ, 2006, č. 7, s. 2-7.
- ZELINA, M. et al. *Milénium Národný program výchovy a vzdelávania v SR*. Bratislava: Iris, rok neuvedený.
- <http://www.mladez.sk>

2.4 Pedagogika voľného času v občianskom združení Slovenský skauting

PaedDr. Martina Slivková*

Abstrakt: Roku 2007 si skauting pripomína 100 rokov od svojho založenia. Aj na Slovensku má svoje zastúpenie, kde patrí medzi najväčšie mládežnícke organizácie. Jeho špecifickosťou je, že členmi sa môžu stať všetci bez rozdielu veku, národnosti, rasy. Organizuje voľný čas nielen deťom, mládeži, ale aj dospelým či dôchodcom. Vo svojich výchovných metódach obsahuje poslanie, princípy svojho zakladateľa Badena Powella, ktoré sú zhrnuté v stanovách a organizačnom poriadku Slovenského skautingu.

Kľúčové slová: voľný čas, pedagogika voľného času, skauting, výchovný systém skautingu, družinový systém, život v prírode, skautský symbolický rámec.

„Dnes nemá zmysel hovoriť o láske alebo o sexualite, pokiaľ nevieme kto je človek, kam ide a aký je cieľ jeho dospievania“ (J. Leščinský, 2004, s. 9)

1 Skauting

Ak chceme rozprávať o skautingu, nemôžeme zabudnúť na jednu významnú osobnosť. Je ňou Baden Powell (skratka mena: B-P), zakladateľ. B-P nikdy nepredpokladal, že založí svetovú organizáciu a že sa tá organizácia vôbec dožije 100 rokov. V nasledujúcich riadkoch chceme priblížiť zrod, hlavné myšlienky skautingu a život B-P-ho. Všetko, čo v živote prežil, ho nesmiernie ovplyvnilo pri založení skautingu aj keď to pochopil až neskôr. Tak isto je to aj s nami. Všetko, čím sa stretávame a stretneme ovplyvní naše zmýšľanie, náš život.

Skauting by nemal úspech, ak by nezodpovedal skutočnej potrebe. Nie je teóriou, ale vychádza z konkrétnej situácie. Snažil sa, a snaží, pomôcť ľuďom objavovať svoju identitu a túžby, ich najvnútornejšie potreby i potreby spoločnosti.

Od začiatku svojej existencie skauting združoval na celom svete 250 miliónov skautov. Boli nimi aj *John F. Kennedy*, švédsky kráľ *Karol Gustáv XVI.*, *Neil Armstrong*, *Thor Heyerdahl*, *Folke Bernadotte* – vyjednávatel' mieru OSN, *Werner Heisenberg* – držiteľ Nobelovej ceny za fyziku. (P. Hrica a kol., 2002)

1.1 Vznik skautingu

Zakladateľ najpopulárnejšej mládežníckej organizácie sa volal *Róbert Stephen Smyth Baden – Powell Lord of Gilwell*. Bol jedným z najväzenejších osobností svojej doby. Nebol dobrým žiakom. S veľkými ťažkosťami skončil strednú školu. Neuznával biffovanie, preferoval logické myslenie. Nebolo mu doporučené štúdium na Oxfordskej univerzite, no neskôr sa stal doktorom *honoris causa* na tejto univerzite. Dostal mnoho vyznamenaní: *Kúpeľný rád*, *Veľký kríž rádu Viktórie*, *Rad podväzkový*, *Rád za zásluhy*, *Veľkú stuhu čestnej légie* a mnoho iných. Narodil sa 22.2.1857 ako štvrté dieťa 33 ročnej *Henriette Grace* a 61 ročnému *H.O. Badenovi – Powellovi*. Vyštudoval v lýceu v Charterhouse. V devätnástke B-P ukončil školu, no nie s veľmi dobrým vysvedčením. Túžil sa stať misionárom, aby mohol navštíviť cudzie krajiny ako Afriku a Áziu. Na prijímacích skúškach v Oxforde neobstál, preto šiel na skúšky do *Sandhurst* – najvyššie oceňovanej vojenskej akadémie v Anglicku. Zo 717 záujemcov bol B-P druhý. V roku 1876 absolvoval 8-mesačný dôstojnícky kurz v Indii. Kurz zahrňoval základný vojenský výcvik, strelbu, signalizáciu, sebaobranu, umenie prežiť v prírodných podmienkach, balistiku a rozvedku. Nuda u vojakov spôsobovala veľa problémov, a tak sa B-P pustil do boja s ňou tým, že organizoval divadelné večery, športové súťaže a iné akcie. Ako poručík vyučoval nováčikov. Najskôr všetkých 40 spolu, no zistil, že to nie je efektívne, neprebúdzala sa iniciatíva u jednotlivcov a skupina reagovala ako stroj. Dlhو premýšľal ako to zmeniť. Rozdelil mužstvo do šiestich malých skupín – *patrol*, tvorilo ich 5-8 vojakov, kto-

* **Kontakt:** Mlynská 7, 053 42 Krompachy
E-mail: visnov@unipo.sk

rým určil zvlášť schopného vojaka. Vedúci patrol tvorili tiež jednu skupinku, ktorú B-P každý týždeň školil. (W. Hansen, 1994)

Cieľ malých skupiniek: Rozložiť čo najviac zodpovednosti na čo najväčší počet vojakov. Každý sa snaží, aby jeho patrola bola dobrá a na druhej strane súbor patrol zodpovedá za to, aby každý bol činným členom patroly. Každý pozná silné i slabé stránky iných a všetci sa navzájom vychovávajú. Rozvíja sa samostatnosť, iniciatíva, každý má právo vyjadriť svoj názor, no posledné, rozhodujúce slovo patrí veliteľovi patroly. Velitelia sú tiež vojaci, kolegovia zo skupiny. Ak skupina nemá veliteľa, výber by bol jasný – vybrali by si toho, kto je im najsympatickejší, kto ich v niečom predstihuje. Veliteľ sa školí osobitne a on potom školí svojich členov. Akým spôsobom, to už záleží na ňom. Na veliteľoch je prenesená zodpovednosť a tak sa snažia byť vzorným príkladom. Rýchlo sa vžíva do svojej úlohy a získava skúsenosti, ktoré mu pomáhajú zodpovedne viesť družinu. Môžu sa nájsť ulievači, no v malej skupine každý zodpovedá za to, aby bol oddiel na úrovni. Ulievač sa skôr nájde v anonymnej 40-člennej skupine. Dôležité je, že velitelia, aj všetci členovia, majú právo na chyby. Známe je porekadlo “Nepomýli sa len ten, kto nič nerobí.” (W. Hansen, 1994, s.47) B-P dal v armáde návrh na cvičenie rozvedky. Tieto školenia a ďalšie úspechy ho urobili známym a populárnym. Bol povýšený na kapitána. (W. Hansen, 1994, s. 47)

V máji roku 1891 sa stal tajným agentom Výsosti kráľovnej Viktórie. Jeho úlohou bolo získať informácie týkajúce sa opevnení, zásob zbraní a sile armády v Grécku, Taliansku, Turecku, Bosne a Hercegovine. V roku 1895 mal v Afrike splniť ďalšiu úlohu. Stretol tam černochoch – Ašantov, ktorí sa zdravili ľavou rukou. Tento pozdrav neskôr B-P prevzal ako skautský pozdrav s odôvodnením, že ľavá ruka je bližšie pri srdci. (W. Hansen, 1994)

B-P sa stal vojnovým hrdinom v Búrkej vojne v Afrike, v bitke o Mafeking v rokoch 1898-1900. Svojou taktikou sa mu podarilo vyhrať nad mnohopočetným nepriateľom.

SKAUTING: Po bitke sa stretol so svojím bratom Badenom Badenom-Powellom. Ten mu oznámil, že v Anglicku je vojnovým hrdinom a jeho kniha *Skautský poradca* je bestsellerom medzi mládežou. B-P zostal šokovaný. Nechcel byť vojnovým hrdinom, nemal rád vojny a knihu napísal pre potreby armády. No kniha sa dostala do rúk synov vojakov a rozšírila sa medzi mládežou. A tak prišiel s myšlienkou skautingu. Uvedomil si, že skauting môže byť kľúčom k novej pedagogickej metóde. Je to kľúč pre fascinovanie mladých. Vedel, aká to má byť organizácia, sformuloval ciele, zásady, metódy. Metóda mala tvoriť systém postupnej seba výchovy. (L. Nagy, 1999)

Všeobecné programy musia byť niečím podporené, a tak B-P vniesol do skautingu dušu. Nápad sa rodil bleskovo, vychádzal z jeho životných skúseností. Už ako malý chlapec spoznal, ako sa ľudia od seba odlišujú oblečením. Túžil navrhnúť pre skautov kroj rovnaký pre všetkých. Ten mal svedčiť o spolupatričnosti ku skautskej rodine. Za symbol si vybral strelku, ktorá mu ukazovala najpresnejšiu cestu k cieľu. V tom čase mala podobu ľalie. Ľalia sa ešte považovala za symbol čistoty, mala sa stať odznakom skauta. Pod ľaliou naskicoval stuhu, čo malo symbolizovať úsmev skauta. Na stuhu dal heslo *BE PREPARED – Buď pripravený*. Prvýkrát sa toto heslo objavilo v liste, ktorý poslal B-P nakladateľovi svojich kníh o Afrike. Sú to začiatkové písmena B-P. B-P hovorí: „Je to heslo, ktoré by mal plniť každý, či už za vojny alebo v mieri, po celý život až do smrti. Človek má byť vždy pripravený!” (W. Hansen, 1994, s. 122) Ako nasledujúci znak jednoty sa B-P snažil zaviesť slávnostný sľub, ktorý bol porovnateľný s pasovaním na rytiera v stredoveku. O sľube a zákone sa zmienime neskôr.

Ďalším znakom bol pozdrav, signál, systém malých družiniek, ktorý vyskúšal v Lakhnau, v Indii. Veľký dôraz kládol na harmóniu človeka s prírodou, ktorú stvoril Stvoriteľ. Starostlivo presadzoval ideu slúžiť blížnym. Túžil, aby sa to stalo každodennou činnosťou skauta. Za patróna vybral sv. Juraja, jediného rytiera spomedzi svätých. B-P oceňoval jeho rytierskosť a vieru.

Každé štyri roky usporadúval medzinárodné skautské stretnutie *Jamboree*. Počul to u Tubilcov, ktorí tak nazývali pokojné stretnutie kmeňa. Napísal knihu pre skautských vodcov *Scouting for boys - Skauting pre chlapcov*. No B-P nemal dostatok času na rozšírenie a zrealizovanie tejto myšlienky. (P. Hrica a kol., 2002)

Za úspešnú obranu Mafekingu bol v roku 1900 povýšený na general-majora, najmladšieho generála anglickej armády. Vtedy mal 43 rokov. Po povýšení ho prideliť do Južnej Afriky, kde mal vyškolit jazdeckú políciu, ktorej dal názov SAC (South African constabulary). Tam naplánoval uniformu. V roku 1901 zomrela kráľovná Viktória a na trón nastúpil Eduard VII. B-P k nemu pricestoval s myšlienkou založiť mládežnícku organizáciu. (W. Hansen, 1994)

14.7.1907 B-P zbral 20 chlapcov a vyplával z anglického prístavu Poole na *Brownsea* – malý, neobývaný ostrov blízko pobrežia. Tam založil 1.skautský tábor. 9.8. sa vrátili prví skauti, ktorí slávnostne zložili sľub. Novinári a reportéri informovali Anglicko o úspešnom tábore. V roku 1909 B-P čakalo veľké prekvapenie, keď prišiel do Južnej Ameriky do Chile, a tam ho privítali skauti. Tak sa skauting postupne rozširoval po celom svete. V tom istom roku zorganizoval 2 veľké tábory, kde bolo 11 000 skautov. Našiel medzi nimi i dievčatá. 7.5.1910 odišiel B-P oficiálne z armády do penzie. B-P bol inšpirovaný Setonom, skúseným prírodovedcom, znalcom flóry a fauny. B-P požiadal o povolenie použiť časť jeho knihy “Indiánska lesná múdrosť”. V roku 1903 sa stretol s Williamom A. Smithom, ktorý viedol polovojskové hnutie s kresťanskými zásadami BOYS BRIGADE. B-P si uvedomil, že táto organizácia by mohla mať viac členov (vtedy mala 40 tisíc) ak by bola spontánnejšia, radostnejšia a demilitarizovaná. B-P môže vďačiť aj vydavateľovi, politikovi a obchodníkovi Pearsonovi, ktorý mu vydal knihu *Scouting for Boys* (Skauting pre chlapcov). Stal sa významnou osobnosťou v šírení skautských ideí. Po 1.skautskom tábore (roku 1907) cestuje po Veľkej Británii, kde prednáša pre verejnosť o skautskej výchove. (L. Nagy, 1999)

1.2 Skauting vo svete

Skauting na začiatku 20. storočia priniesol oživenie do pedagogiky, pretože výchovné metódy viktoriánskej doby boli uniformita, prísnosť, nesamostatnosť, príkazy. Tento systém bol škodlivý pre temperamentné deti. Školu deti pokladali za nevýslovný odpor. Tá sa ušla iba deťom z bohatých rodín. Od roku 1908, kedy bola vydaná kniha *Skauting pre chlapcov*, sa skauting šírila aj mimo hraníc Veľkej Británie. V roku 1910 vznikol skauting v USA. Prezident *Roosevelt* a jeho nasledovníci boli stúpenkami tohto hnutia. Náčelníkom sa stal *James E. West*. Americký skauting lipne na tradíciách, no je pragmatickejší, viac sa orientuje na kompetencie ako európsky skauting, ktorý je duchovnejší, intelektuálnejší a kladie dôraz na výchovu a vzdelanie, než na praktickosť a výcvik. Európsky prístup “robiť správne veci”, americký “robiť veci správne”. Tieto dva prístupy nie sú v rozpore, ale sa navzájom obohacujú. (L. Nagy, 1999)

Roku 1911 bol skauting uznaný anglickým kráľom, mal jasne určenú identitu. Organizácia získala status právnickej osoby. V civilnom živote sa B-P venoval poradenstvu, bránil skauting pred nepriateľmi. V októbri roku 1912 sa oženil s *Olave Saint Clair Soames*. Ako svadobný dar dostali auto od 100 tisíc skautov, ktorý každý prispel 1 penny. V prvých rokoch bolo problémom rýchlo sa rozširujúce členstvo základne a málo vodcov. Preto sa od roku 1919 zamerali na školenia vodcov. Vďaka štedrosti spravodajcu v Škótsku *W.F. de Bois Maclarena* bolo vytvorené výchovné centrum pre skautských vodcov na pozemku *Gillwellu*, neďaleko Londýna. Prvý kurz bol v novembri 1919 a organizoval ho B-P osobne. Úlohou bolo za 2 týždne vychovať vodcov, aby čo najlepšie vedeli pracovať so skautami. Najväčším uznaním bolo získať wood - badge. Aj v súčasnosti je to najvyšší titul. (W. Hansen, 1994)

Ďalším problémom bolo nahlasovanie sa mladších skautov, menej ako 11 - ročných. B-P ich nazval *Junior Scouts*, neskôr vlčatá alebo mladší skauti. V roku 1913 sa usporiadal 1.medzinárodný skautský tábor, “skautské rallye”, ktoré prilákalo 30 tis. skautov. (L. Nagy, 1999)

Počas 1.svetovej vojny bolo veľa skautských vodcov povolaných do vojny. B-P sa tiež prihlásil ako dobrovoľník, no veliteľ britských vojsk *Kitcheren* vedel, že skauting ho potrebuje viac. Skauting stratil veľa skautských vodcov, no členská základňa vzrástla (rok 1914 – 152 333 členov, rok 1918 – 193 731 členov). (L. Nagy, 1999)

Problém bol so staršími skautami. Nazval ich *Senior Scouts* = rovers (starší skauti = roveri) a vytváral pre nich program.

Dievčenský skauting bol vytvorený r. 1910, viedla ho B-P sestra *Agnes*. Roku 1912 napísala 1.príručku “*Ako dievčatá môžu pomôcť pri budovaní impéria*”. Roku 1918 sa náčelníčkou skautiek stala B-P manželka *Olave*, od roku 1930 bola Chief Guide of the World = svetová náčelníčka skautingu a ňou zostala až do svojej smrti roku 1977. (P. Hrica a kol., 2002)

Po vojne, roku 1920, sa uskutočnilo 1. jamboree s 8 tis. skautami z 21 krajín. Začiatkom 30.rokov bolo na svete takmer 2 milióny skautov, z toho skoro ½ v USA. V tomto období sa vypracovali metódy spolupráce s cirkvou, pretože panovali obavy, že skauting je istý kult. Dochádza k oddeleniu katolíckeho skautingu, tak ako v 60.rokoch. V roku 1937 obdržal B-P *Najvyšší rad Čestnej légie*. Júlové sčítanie roku 1939 napočítalo 3 305 149 skautov v 47 krajinách sveta. O dva mesiace neskôr vypukla 2.svetová vojna. Ústredie bolo presunuté do *Gillwellu*, no neskôr aj Gill-

well bol obsadený armádou. Skautskí vodcovia boli povolani do vojenskej služby, mladší (od 16 rokov) boli poverení civilnou službou. Na konci roku 1940 bol skauting v Belgicku, Grécku, Luxembursku, Holandsku, Francúzsku, Nórsku, Bulharsku, Estónsku, Iráne, Japonsku, Litve, Lotyšsku, Juhoslávii a v Protektoráte Čechy a Morava zakázaný. (W. Hansen, 1994)

9.1.1941 B-P zomiera. Pred smrťou napísal 3 listy: pre skautov, skautky a pre verejnosť. Mnohí si mysleli, že smrť B-P znamená koniec skautingu. V roku 1941 bol zvolený nový náčelník skautingu, ktorého si vybral sám B-P. Bol ním lord *Somerse*. (W. Hansen, 1994)

V roku 1942 bol vytvorený odbor *Air Scouts* (Leteckí skauti), ktorí mal polovojenský nádych. Počas vojny sa skauting rozvíjal tajne. Rodičia zapisovali svoje deti do skautingu, aj keď tým riskovali. Prvý povojnový výbor zasadal v novembri 1945. Zistil, že skauting prežil a že je silnejší. Hlavnou úlohou bolo obnoviť skauting v zničených krajinách. Vojna priniesla aj mnoho negatívnych dôsledkov. Jedným z nich boli prevrátené hodnoty. Klamať, kraďnúť, falšovať sa považovalo za statočné. Ešte niekoľko rokov po vojne to bol závažný problém. Koncom roku 1947 mier priniesol úľavu i radosť. Po páde totality dochádza k obnoveniu činnosti. V niektorých krajinách, kde skauting zapustil hlboké korene (Lotyšsko, Litva, Estónsko), krajiny stratili samostatnosť, preto obnovenie skautingu bolo nemožné. V iných krajinách (Albánsko, Bulharsko, Rumunsko) jedna diktatúra vystriedala druhú, skauting zostal zrušený. V Španielsku to bolo podobne, obnovenie nastalo až po smrti Franca. V Československu, Maďarsku a Juhoslávii po krátkom čase bol znova zakázaný. (L. Nagy, 1999)

Členská základňa narastala, roku 1958 bolo 8 371 285 skautov. Najväčším problémom bola komunikácia, a to paradoxne, vo svete, ktorý sa zmenšoval. Organizovali sa pravidelné stretnutia, vykonávala sa korešpondencia a kvalitné publikácie. Zamestnanci *Medzinárodnej kancelárie* podnikali pravidelné cesty. Tajomníkmi boli Dick Lund, Wilson a Percy Siebold.

Po Taliansku bolo v roku 1950 uznané riadnym členom aj Nemecko, v tom istom roku bolo prijaté i Japonsko. V roku 1956 bolo zriadené stredisko skautingu v Latinskej Amerike na čele s *Salvatore Fernandezem*. Pre šírenie skautingu v ázijských krajinách bol najatý cestovateľský spravodaj *Willie Padoline*. V tomto roku bola zriadená kancelária v Káhire. V roku 1957 bolo 50. výročie od založenia skautingu a 100. od narodenia zakladateľa B-P. Medzinárodná kancelária bola presunutá do Ottawy, bližšie k zdroju financií (Kanada, USA) a Gillwell plnil svoju úlohu výchovného centra. Medzinárodná kancelária v Ottawe vypracovala operáciu "Jubileum", ktorá bola plánom pre rozvoj hnutia. Cieľom nebolo rozšíriť členskú základňu, ale zlepšiť metódy. Zlepšila sa nová komunikačná metóda, dnes známa ako JOTA (Jamboree-on-the-Air). Tento nápad sa zrodil 1957 na Jubilejnom jamboree, kde bola zriadená malá rádiostanica. Ďalším cieľom operácie bolo získať financie. (L. Nagy, 1999)

V skautingu sa objavujú dve školy. Jedna je zameraná na pedagogiku, ktorá kladie veľký dôraz na hodnoty a duchovnú formáciu skautov. Druhá je praktickejšia, dôraz kladie na výkon, ktorý je merítkom úspechu. Prvá sa snaží robiť správne veci, druhá robiť veci správnym spôsobom. Výsledkom je človek s vyššími duchovnými vlastnosťami, zameraný na vnútorný hlas alebo človek oddaný a schopný. Prvá kladie dôraz na vzdelanie, druhá na výcvik. Dochádza k rozporu medzi dvomi stranami. Neskôr prichádzajú na to, že obidva smery sa vzájomne dopĺňajú. (P. Hrica a kol., 2002)

V druhej polovici 60. rokov dochádza ku kríze vedenia skautingu. Organizujú sa stretnutia, na ktorých sa rokuje "kde je skauting" a "kam má smerovať". Bola prekročená hranica 10 mil. skautov. V roku 1967 dochádza k reorganizovaniu – NOVÝ ZAČIATOK. V Ženeve bola zriadená Svetová kancelária, ktorá mala medzinárodné zastúpenie. Ústavou boli "legalizované" regióny, vzrástli ich príjmy a prepojenie so Ženevou. Bol vytvorený operačný výbor, ktorého cieľom bolo rozširovanie skautingu a zachovanie jeho úrovne. Taktiež bol vytvorený odbor pre styk s verejnosťou, komunikáciu a publikačnú činnosť a odbor pre výskum. Boli prijaté ďalšie opatrenia: (1) decentralizácia výchovy, predtým bol Gillwell monopolom; (2) rozsiahly výskum medzi dospelými a mladými dospelými; (3) vydávanie príručiek a ďalších publikácií vo viacerých jazykoch (L. Nagy, 1999).

V revolučnom období, kedy si mladí dovolili demonštrovať i za cenu násillia, odpoveďou skautingu bolo – dialóg, kompromis. V roku 1969-71 boli oficiálne vyhlásené nové regióny Európy a Afriky na juh od Sahary. Získali štatút, ktorý predtým nemali. V r.1970 získala Ženevská kancelária právne postavenie. Bola zaregistrovaná ako nezisková organizácia, ktorá bola odbremenená

od platenia daní. V 70. rokoch bol zvolený jednotný názov pre WOSM – Svetová organizácia skautského hnutia a WAGGGS – Svetová asociácia pre dievčenské vodkyne a skautky. V roku 1973 bolo 14 mil. skautov zo 109 národných asociácií. Navyše bola nepriaznivá finančná situácia. V období rokov 1973-77 bola zlou správou stagnácia a pokles členstva v určitých priemyselných krajinách (v Európe i USA). Bol to dôsledok neprispôsobeného programu pre súčasné požiadavky, pochmúrna hospodárska klíma, pokles pôrodnosti, no na druhej strane vzrast členstva v krajinách tretieho sveta. V roku 1975 sa konalo svetové jamboree v Nórsku. Popritom bol vypracovaný projekt Join-in-Jamboree (Pripoj sa k jamboree), ktorý prebiehal v rovnakej dobe ako svetové jamboree. Tento projekt pozýval skautov, ktorí sa nemohli zúčastniť svetového jamboree, aby ho tiež prežívali, kdekoľvek sú. Mali prežiť rovnaké dobrodružstvo a pritom si zachovať medzinárodný nádych. Rok 1982 dostal pomenovanie “Rok skauta“, kedy sa pripomenulo 75. výročie založenia hnutia a 125. výročie od narodenia zakladateľa. Skautingu bola udelená *Schmidheinyho cena somebody* a to za to, že prispel k zachovaniu ľudskej dôstojnosti a slobodnej spoločnosti. Prezident Rotary International udelil WOSM čestné uznanie, podobné vyznamenaniam obdržaným v roku 1983 od Kiwanis International, a v roku 1984 dostal cenu za svetové porozumenie *Rotary Award for World Understanding*. Rok skauta mal veľa kladov: 1 milión nových členov, priaznivo naklonené médiá, akcie vo viac ako 100 krajinách, vydanie príležitostných poštových známok v 75 štátoch a niektoré banky po prvýkrát vydali pamätnú mincu s portrétom zakladateľa B-P. (L. Nagy, 1999)

2 Výchovný systém skautingu

„O výchove môžeme uvažovať len v súvislosti so slobodou osoby.“ (P. Dancák, 2001, s. 115)

2.1 Poslanie, princípy, metódy (Slovenský skauting, 1999)

Skauting je dobrovoľné, nepolitické, výchovné hnutie pre mladých ľudí, otvorené všetkým bez rozdielu pôvodu, rasy, alebo vyznania, v zhode s cieľom, princípmi a metódou vytvorenými zakladateľom a tými, ktorí ho nasledujú. (Ústava WOSM) V zmiešaných skupinách je dôležité, aby sa odbúravalí hranice medzi ľuďmi, rasové či iné rozdiely. (L. Pasternáková, 2005)

Na to, aby skauting stál pevne na nohách, musí mať pevné základy. Nimi sú poslanie, princípy a metódy. V tejto kapitole si postupne rozoberieme všetky tri piliere skautingu.

POSLANIE: Poslaním skautského hnutia je **prispiet' k plnému rozvoju celej ľudskej osobnosti**. Rozvíja jeho vedomosti, schopnosti a postoje v telesnej, intelektuálnej, citovej, sociálnej, duchovnej a charakterovej oblasti.

PRINCÍPY: Skauting sa riadi tromi princípmi: (1) **vzťah k sebe** - zodpovednosť za svoj psychický a fyzický rozvoj; (2) **vzťah k iným** - vernosť svojej krajine, rozvoj občianskej spoločnosti, spolupráca, tolerancia, empatia, asertivita, rešpektovanie dôstojnosti človeka, ohľaduplnosť voči prírode; (3) **vzťah k Bohu** - viera, že svet v nás je oveľa väčší, ako svet okolo nás, teda, že duchovno je viac, ako matérium. (Tento princíp nepodmieňuje členstvo náboženským presvedčením).

METÓDA: (Schématické znázornenie pozri na nasledujúcej strane).

Skautský sľub a zákon: (<http://www.scouting.sk/program/>) B-P sa snažil zaviesť sľub, ktorý bol porovnateľný s pasovaním na rytiera v stredoveku. **Sľub:** *Sľubujem na svoju česť, že sa vy-nasnažím zo všetkým síl: plniť si povinnosti voči Bohu a svojej vlasti, pomáhať v každom čase svojim blízkym, dodržiavať skautský zákon. Tak mi Pán Boh pomáha.* Skautský sľub skladá skaut vtedy, ak ho jeho družinový radca s vodcom oddielu navrhne a on s tým súhlasí. Je to záväzok na celý život. Sľubom sa skaut zaväzuje, že bude do konca života dodržiavať skautský zákon, aj keď už nebude aktívnym členom skautingu. Týmto môžeme rozlíšiť skutočných skautov a členov skautingu. **Zákon:** (1) Na skautovu česť sa dá spoľahnúť; (2) Skaut je verný a oddaný; (3) Skaut je osožný a pomáha iným; (4) Skaut je priateľom všetkých ľudí dobrej vôle a bratom každého skauta; (5) Skaut je zdvorilý; (6) Skaut je ochrancom prírody a všetkých cenných ľudských výtvorov; (7) Skaut je poslušný voči svojim predstaveným a vodcom; (8) Skaut je veselej mysle; (9) Skaut je šetrný a hospodárny; (10) Skaut je čistý v myšlienkach, slovách i skutkoch.

Učenie sa činnosťou: Učenie sa činnosťou je protiklad pasívneho teoretizovania a boj proti núde. Mladí ľudia v skautingu dosahujú výchovne ciele prostredníctvom primerane náročných aktivít. Činnosť s mladými ľuďmi je diferencovaná podľa veku a vyspelosti detí do niekoľkých veko-

vých kategórii. Jednotlivé kategórie sa odlišujú metodikou práce, prevládajúcimi typmi aktivít, kladie sa dôraz na inú oblasť výchovy mladého človeka. V skautingu rozlišujeme tri vekové kategórie (<http://www.scouting.sk>): (1) vlčatá, včielky 6-11 rokov; (2) skauti 11- 15 rokov; (3) roveri 15 – 19 rokov. V poslednej dobe dochádza k úprave poslednej kategórie ktorá sa rozdelí na dve časti mladšiu 15 – 19 rokov a staršiu od 19 – 25 rokov.

Družinový systém: Družina je základná skautská bunka. Tvorí ju 6-8 členov, ktorí majú rôzne funkcie, úlohy, na čele s radcom, jeho zástupcom. (<http://www.scouting.sk>)

Symbolický rámec: Aby deti a mladí ľudia rozumeli tomu, čo sa u nich snažíme rozvinúť, ponúka skauting deťom rozprávkové bytosti, legendárnych hrdinov, cestovateľov či objaviteľov. Symbolickým rámcom pre vlčatá a včielky je *Kniha džunglí*. V tomto veku sa deti rady stotožňujú s vymysleným svetom. Príbehy Mauglího a jeho zvieracích priateľov pre tento vek sú veľmi vhodné. Symbolickým rámcom pre skautov a skautky je objavovanie a skúmanie v skupine rovesníkov - rôznorodý svet starých alebo prírodných národov, Indiánov, vyzvedačov, stopárov Divokého Západu, cestovateľov. Symbolickým rámcom roverov a roveriek je cestovanie, putovanie, objavovanie neznámeho sveta. Roveri putujú po svete a objavujú príbehy pozitívnych hrdinov (Matka Tereza, Gándhí, M. R. Štefánik a i.). Symbolický rámec putovania, vyjadrujúci objavovanie sveta a objavovanie seba, napĺňa tieto prirodzené potreby. (M. Zapletal, 1991)

Život v prírode: Príroda je ideálne miesto pre skautskú výchovu. Voľnosť, zdravý vzduch, krása prírody rozvíja mladých ľudí. Učením sa praktických zručností, pozorovaním prírody, prekonávaním ťažkostí sa formuje charakter osobnosti. Vyvrcholením skautského roka je letný tábor minimálne na 14 dní. Mladý človek sa tam veľa naučí, príde na to, že nestačí sa postarať iba o seba, ale dbať aj o druhých. Skaut tam zakúsi celý rad činností, ako napríklad postaviť tábor, varenie, stráženie v noci, učí sa orientovať v prírode, predpovedať počasie, uzly, spoznáva rastliny...

Osobné napredovanie: Cieľom osobného napredovania je, aby sa mladý človek aktívne zapojil do vlastného rozvoja. Skauting mu dáva príležitosti na rozvíjanie jeho potenciálu. Poskytuje priestor vo voľnom čase, kde nie je nútený robiť určité veci pod tlakom, ale môže prejsť svoj talent v atmosfére pohody. Výchovný program ponúka skautovi prehlbovať svoje zručnosti získaním odboriek. Učí sa zodpovednosti, práce v kolektíve, k obetovaniu sa pre blaho druhých.

Podpora od dospelých: Skauting si nemôžeme predstaviť bez podpory dospelých. Vzťah dospelý – mladý musí byť iný ako vzťah rodič - dieťa, musí byť založený na partnerstve. Úlohou dospelých je pomáhať mladým pri ich seba výchove. Podpora od dospelých znamená: (1) vzájomné obohacovanie sa medzi dospelými a mladými ľuďmi; (2) dospelí umožňujú mladým spolurozhodovanie a podiel na zodpovednosti; (3) dospelí sú aktívnymi členmi, to znamená, že stoja v pozadí a nechávajú priestor mladým prejsť sa. (Slovenský skauting, *Výročná správa*, 2002)

2.2 Skautský symbolický rámec

Symbolickým rámcom pre skautov je objavovanie a skúmanie spolu so svojimi rovesníkmi – rôznorodý svet. V tomto veku chcú mladí ľudia veľa prežiť, vyskúšať. Radi pracujú rukami, rozvíjajú svoje praktické zručnosti a snažia sa osamostatniť. Veľmi si vážia priateľstvo, dôveru, hrdinstvo, hľadajú si svoje ideály, ľudské vzory, cenia si výkony spojené s fyzickou námahou. Preto sú pre nich vhodné príbehy ľudí, ktorí dokážu prežiť v drsných podmienkach, ktorí sa vydali namáhavou cestou so skupinou priateľov. Nezastupiteľnú úlohu tu má komunikácia, ktorá je základom úspešných medziľudských vzťahov. (M. Pribula – G. Paľa, 2006, s. 5)

Od roku 2003 je vypracovaný nový program pre skautov. (Slovenský skauting: *Stúpanie na vrchol*. 2003; Slovenský skauting: *Neznáma krajina*. 2003) Ide o dva stupne skautského chodníka: (1.) stupeň *Neznáma krajina*; (2.) stupeň *Stúpanie na vrchol*. (V súčasnosti aj pracuje aj ďalší pilotný projekt nazývaný Rád svetla. Viac o tomto už pomaly zabehnutom programe www.inky.sk alebo www.radsvetla.sk)

Skaut sa vydáva na cestu, kde je dôležitá pevná vôľa, neustále úsilie pracovať na sebe. Musí splniť úlohy, ktoré sú mu dané alebo ktoré si sám vyberie. Úlohy sú orientované na rozvoj celej ľudskej osobnosti. Súhlas k vykonaniu úlohy si dáva on sám, no aj vodca, radca, či rodič. Nový skautský program je motiváciou k napredovaniu. K osobnému napredovaniu slúži aj celý rad odboriek (skautské stupne, pre mladších nazývaný aj bobríky), ktoré umožňujú lepšie poznávať vybrané oblasti života a zdokonaľovať sa v nich. Mladí skauti môžu vynikať v oblastiach, ktoré ich bavia. Odborky majú dva stupne (Slovenský skauting, 1999): (1) zelený stupeň má motivačnú funkciu,

slúži na zoznámenie sa s danou oblasťou; (2) červený stupeň už nadobúda hlbšiu odbornosť a zručnosť do života.

Záver

Stretávame sa s rôznymi problémami: nezamestnanosť, kriminalita, reformy ... to sú iba vonkajšie problémy. Čo potrebuje naša doba? Vrátiť sa k hodnotám, nájsť poslanie človeka, ktoré sme buď opustili, alebo sa od neho vzdialili. (D. Slivka, 2006) Nejasná hodnotová orientácia v dnešnej dobe spôsobuje krízy v rôznych oblastiach života. Je preto potrebné prehodnotiť postoje vo vzťahoch a k prírode. (M. Petro, 2004, s. 171) Vo vzťahu k Bohu - patrí aj náboženstvo, ktoré je spojené s dejinami ľudstva a s osudom každého človeka. (K. Kardis, 2006, s. 5.)

Celý výchovný program skautingu je pre mladého človeka prostriedkom k cieľu, ktorý sa snaží dosiahnuť, ak chce. Skauting pomáha formovať živé vzory, ktoré dnešný svet tak veľmi potrebuje. Život B-P je takým jedným príkladom. B-P je pochovaný v Keni a na náhrobku okrem ľalie, trojlístka d'ateliny a mena s osobnými dátami, je vyrytý kruh s bodkou. Je to čestný odkaz, zašifrovaná správa, ktorej rozumejú len skauti. Znie takto: "Splnil som svoju úlohu a odišiel som domov." V tomto „skautskom duchu!“ je poukázanie na to, že komu bola zverená starostlivosť o ľudí má svietiť v prvom rade príkladom vlastného života. (F. Trstenský, 2007, s. 122)

Literatúra:

- DANČÁK, P.: *Otázka výchovy v náuke Jána Pavla II.* Prešov: Petra, 2001, 204s.
- FANDERLIK, MAWADANI, V.: *Skautská praxe.* Praha, 32s.
- HANSEN, W.: *Vlk, ktorý nikdy nespí.* Ružomberok: LEV, 1994, 153s.
- HRICA, P. a kol.: *Nováčik.* Bratislava: Slovenský skauting, 2002, 52s.
- JOUBERT, P. a kol.: *Skauting.* Liberec: Skauting, 1995, 284s.
- KARDIS, K.: Etnológia náboženstva – predmet, vývoj a teoretické smery (1. časť) In: *Theologos*, č. 1, roč. VIII., 2006
- LEŠČINSKÝ, J.: *Dynamická antropológia človeka.* Verbum, 2004, 339s.
- PASTERNAKOVÁ, L.: *Hovoríme o empatii.* In: *Vychovávateľ*, Educatio, 2005, č. 9, roč. 51.
- PETRO, M.: *Kríza súčasného manželstva a cesty jej prekonania.* Námestovo, Štúdio F, 2004, 193s.
- PRIBULA, M., PALA, G.: *Strune o komunikácii.* Prešov, Pro communio o. z., 2006, 160s.
- SLIVKA, D.: *Pastorálno - spirituálne prvky v o.z.* Slovenský skauting. In: *Theologos*, č. 1, roč. VIII., 2006.
- SLOVENSKÝ SKAUTING: *Neznáma krajina.* Bratislava: Slovenský skauting, 2003, 36s.
- SLOVENSKÝ SKAUTING: *Burza nápadov. Tipy na aktivity s deťmi.* Bratislava: Slovenský skauting, 2002, 188s.
- SLOVENSKÝ SKAUTING: *Stúpanie na vrchol.* Bratislava: Slovenský skauting, 2003, 36s.
- SLOVENSKÝ SKAUTING: *Výchovný program Slovenského skautingu.* Edícia Mikiho zbor. Bratislava: Gilwell centrum, 1999, 43s.
- SLOVENSKÝ SKAUTING: *Výročná správa SLSK za rok 2002.* Bratislava: Slovenský skauting, 2002, 26s.
- MACHARIK, M.: *Informácie z Ústredia SLSK.* (Interné materiály.) Bratislava, november 2003.
- SLOVENSKÝ SKAUTING: *Výročná správa SLSK za rok 2000.* Bratislava: Slovenský skauting, 2000, 26s.
- SLOVENSKÝ SKAUTING: *Výročná správa SLSK za rok 2001.* Bratislava: Slov. skauting, 2001.
- NAGY, L.: *250 miliónů skautů.* Praha: Junák, 1999, 154s.
- TRSTENSKÝ, F.: *Na ceste do Damasku.* Svit: KBD, 2007, 125.
- ZAPLETAL, M.: *Rádce skautské družiny.* Praha: Skautské prameny, 1991, 251s.
- <http://www.scouting.com>
- <http://www.scouting.sk/program/>

2.5 Príprava animátorov voľného času v Českej republike

Ing. Mária Krosnerová* – PaedDr. Zuzana Birknerová†

Abstrakt: Populárna CVVZ (Celoštátna vzájomná výmena skúseností) sa uskutočnila v dňoch 16. - 19.11.2006 v Ostrave. CVVZ je najväčšie české stretnutie vedúcich detských oddielov, vychovávateľov detských kolektívov, dobrovoľných pracovníkov s deťmi v ich voľnom čase. Je možné na nej získať množstvo zaujímavých nápadov a námetov pre činnosť svojich klubov.

Kľúčové slová: CVVZ, programové aktivity, detské oddiely, výmena skúseností

CVVZ je najväčšie české stretnutie vedúcich detských oddielov, vychovávateľov detských kolektívov, dobrovoľných pracovníkov s deťmi v ich voľnom čase s oficiálnym názvom *Celostátní vzájemná výměna zkušeností*. CVVZ sa konala v roku 2006 už tradične v období pre študentov významnom okolo 17. novembra cez víkend a keďže Deň študentstva bol v piatok, akcia sa začala už v jeho predvečer a trvala 4 dni - 16. – 19. 11. 2006.

Usporiadateľom bola RADAMOK (*Rada dětí a mládeže Moravskoslezského kraje*) a všetkých účastníkov prichýlila pod svojou strechou Stredná škola v technická v Ostrave. Motto celej akcie bolo: „**Nechceme len vyplňovať voľný čas, chceme vychovávať.**“ Prihlásení školiaci sa už pri prezentácii prijali niekoľko (rozumných) podmienok, z ktorých vyberáme napr.:

- vek účastníkov nad 15 rokov, aby sa školili lídri, ktorí svoje skúsenosti budú ďalej odovzdávať,
- nepoužívať počas priebehu akcie alkohol ani žiadne iné drogy, aby o akciu neprejavili záujem takto problémové osoby,
- riadiť sa podľa osobne zadaného programu cez internet – vrátane stravovania,
- akceptovať požiadavky skautskej ochrannej služby, ktorá monitorovala hlavne vstup do budovy.

Takéto informácie môžete nájsť naj na www.cvvz.cz, ale ako účastníčky sa chceme s Vami podeliť o svoje dojmy a snáď aj odporúčania, ak by ste sa v budúcnosti pre CVVZ-ku rozhodli. V prvom rade sa zamyslite nad tým ako sme sa o akcii dozvedeli, lebo doteraz ste o tom nepočuli. Bola to náhoda, osobne sme sa krátko pred cestou stretli s človekom, ktorý bol účastníkom už niekoľko rokov, pracuje s deťmi a mládežou profesne, ale aj vo svojom voľnom čase. Upozornil nás, že ubytovanie je prispôbené cene a počtu účastníkov (bolo nás spolu okolo 1500 a spalo sa v spacákoch na karimatkách v triedach, ale vôbec nám to nevadilo), účastnícky poplatok bol stanovený na 400Kč, v čom bolo ubytovanie, strava, lektori, mimo sa dali zakúpiť lístky na koncert, napr. klasika Wabiho Daňka. Cena sa odvíjala od podpory samotnej ministerky školstva PhDr. Miroslavy Kopilcovej, ktorá dávala osobnú záštitu a MŠ akciu spolufinancovala. Napriek tak vysokému počtu zúčastnených bola organizácia bez akýchkoľvek zádrhelov. Vo štvrtok večer pre nás usporiadatelia prichystali uvítací ceremoniál, ktorý sa niesol ako inak ak nie v duchu baníckeho mesta Ostravy. Efektne bolo tieňové divadlo, všetci sme si s baníckymi (z papiera vyrobenými) lampášikmi v rukách zaspievali „Ostravo, Ostravo, město mezi městy... Keďže sa večer aj dosť ochladilo, boli sme sa niekoľkokrát zohriať posedením v príjemnom prostredí v protiatómovom kryte, kde bola zriadená „čajovňa“. Ak niekto vydržal bdiť aj 24 hodín, o program bolo postarané. Tak ako to na Morave a v Čechách je zvykom, ľudí spájala hudba. Gitary, dokonca aj gajdy a chlapi v škótskych sukniach, teda v ich tradičných kostýmoch. Mnoho účastníkov prišlo v oddielových rovnosatách, či tričkách. My sme sa odlišovali len našou peknou slovenčinou. Ďalej nás zaujala čítareň časopisov, či miestnosť prospektov, ale aj herňa stolových hier.

* **Kontakt:** Katedra prírodovedných a technických disciplín, Pedagogická fakulta PU v Prešove
ul.17. novembra č. 1., 08016 Prešov
e-mail: muska@unipo.sk

† **Kontakt:** Základná škola Sibirská 42, 08001 Prešov
e-mail: zbirknerova@post.sk

Čo nás ale na CVVZku najviac ťahalo boli **aktivity ponúkané v programových radách:**

- *estetická* – napr. rôzne druhy tancov – spoločenské, country, írské,
- *herná* – náročné hry pre mládež,
- *hospodárska* – účtovníctvo, získavanie dotácií pre oddiely,
- *manažérska* – financovanie, image, riadenie organizácií, výchova vedúcich,
- *oddielová* – činnosti s deťmi, program schôdzok, spracovanie oddielového časopisu, kroniky,
- *osobnostná* – rôzne psychohry, sebapoznávanie,
- *outdoorová* – turistika, náročné formy pobytu v prírode, vybavenie na pobyt bez energie a stravy,
- *poznávacia* – zaujímavosti a ponuky v Ostrave a okolí,
- *ručných prác* – výrobky z papiera, kože, textilu, dreva, špagátov, keramika, savovanie,
- *zoznamovacia* – činnosti najznámejších spolkov a organizácií,
- *spoločenských hier* – herňa stolových hier,
- *športová* – netradičné športy z rôznych končín sveta využiteľné pre prácu a deťmi a mládežou,
- *tábornícka* – táborenie, woodcraft, indiáni, spôsob vybavenia, výstavby obydlí, zručnosti pri táborení,
- *táborová* – organizácia, hry, varenie v tábore, motivačné aktivity, zdravotník a jeho pôsobenie,
- *vodcovská* – vedenie oddielu, právne predpisy, kroje, bodovanie, oddielové skúšky...,
- *zahraničná* – akcie v zahraničí, spolupráca s organizáciami v zahraničí.

Z ponuky cca 200 rôznych programov stihol každý z účastníkov absolvovať počas celého pobytu 18 aktivít, pričom každá mala časovú dotáciu 90 min. a 30 min. bola prestávka. Všetky rezervované aktivity s menom lektora, miestnosťou sme mali vytlačené vo vlastnom programe a boli nám odovzdané pri prezentácii. Usporiadatelia mysleli na mnoho vecí, napr. nám pribalili aj vizitky pre našu identifikáciu, ale aj pre prípadnú výmenu kontaktov. Každý deň vyšlo jedno číslo časopisu, ktoré sa rodilo priamo v dejisku „Dřisty z d'úry“ a informovalo nás o priebehu akcií, významných návštevách, zážitkoch účastníkov, zmenách programov, stratách a čestných nálezcoch a pod. Vďaka skúsenostiam s organizovaním CVVZ, ktoré majú u našich susedov dlhoročné trvanie, sa tejto akcii nedalo nič vyčítať. Každý z nás mohol získať nové zručnosti, skúsenosti, či inšpirovať sa pre svoju prácu v rôznych oblastiach, napr. stavať drevené podsady pre stanový tábor, pripraviť jedlo pre oddiel v bojových podmienkach bez zápaličiek a len z 3 surovín a prírody, oboznámiť sa s entomofágiou - pojedaním hmyzu, výrobou šperkov z dreva, pozorovaním nočnej oblohy, maľovaním na tvár, maľovaním tričiek Savom, zostavovaním oddielového časopisu, kreatívnym stolovaním, bubnovaním na telo, počítačom podporovaný prírodovedný krúžok, a pod.

Usporiadateľ každého ročníka sa volí účastníkmi počas záverečného ceremoniálu na dva roky vopred. Teda už dnes je známe miesto konania CVVZ 2007 v Jihlave a CVVZ 2008 v Přerove. Čo čaká na účastníkov CVVZ 2007 Jihlava Třešť? Motto akcie je: **„Ludský život“ – zrodenie, detstvo, dospelosť a staroba**. Organizátori sa pokúsia o zápis do Guineovej knihy rekordov, muzicírovanie bude tentoraz o ceny, pripravuje sa aj veľký country bál, podporené budú ekologické programy, v cene by mala byť aj návšteva Jihlavského vodného raja a ZOO, z pamätihodností hrad Roštejn, mesto Telč (UNESCO), celoCVVZkárska súťaž...

CVVZky sú stretnutím ľudí, ktorí svojimi aktivitami budú šíriť ochranu našej Zeme, priateľstvo, spoluprácu medzi organizáciami pre mládež vo voľnom čase, budú hľadať cestu ako pracovať s deťmi pre zmysluplné vyplnenie záujmových aktivít, ktoré vedú jednoznačne k zdravému životnému štýlu. Spôsob prípravy lídrov takýmto modelom napĺňa príslovie: **„Skúsenosti robia majstra“**.

Za odporúčanie na skvelú akciu ďakujeme Mgr. Róbertovi Schwarczovi.

Literatúra:

www.cvvz.cz

www.brezovylstek.cz

2.6 Využitie vyučovacieho postupu ako motivácie pre záujmovú činnosť

RNDr. Mária Tulenková, PhD.*

Abstrakt: V príspevku poukazujeme na možnosť aplikácie vyučovacieho postupu – projektovej metódy ako motivácie pre následnú záujmovú činnosť žiakov. Uvádžame konkrétny príklad humanitno-prírodovedného projektu zameraného na cudzie jazyky, biológiu, etickú výchovu, telesnú výchovu a literatúru a využitie informačných technológií pri práci s informáciami. Projektu realizovaného s cieľom získať väčší záujem študentov o starnúcu spoločnosť v jednotlivých komunitách, počnúc vlastnou rodinou a končiac miestnou komunitou.

Kľúčové slová: Projektové vyučovanie, školský projekt, záujmová činnosť.

Úvod

Slovenské školstvo sa dnes snaží modernizovať vyučovací proces zahŕňajúc doň, okrem iného, postupný útlm encyklopedicky poňatej výučby, prezentovanej tradične najčastejšie frontálnym spôsobom. Toto ponímanie výučby sa vyznačuje náročnými a často predimenzovanými požiadavkami na obsah výučby zameraný na fakty a zvyčajne následnou absenciou potrebných väzieb a súvislostí učiva s praktickými potrebami života. Žiadúca modernizácia vyučovacieho procesu v uvedených intenciách tak spočíva v stanovení kritérií pre zodpovedný výber štandardného obsahu učiva, vo voľbe účinných a rozmanitých metód a foriem prezentácie učiva, v podpore rozvoja medzipredmetových vzťahov a integrovaného poňatia výučby, v problémových prístupoch vo vyučovaní a v podpore samostatných činnostných operácií žiakov.

Medzi efektívne modernizačné a aktivizujúce metódy, respektíve formy, navodzujúce a rozvíjajúce samostatnú činnosť žiakov v procese učenia v prírodovedných predmetoch, patrí tiež riešenie školských projektov. Pre potreby stredných škôl v Slovenskej republike boli síce už spracované niektoré dlhodobé (až celoročné) školské projekty, nadväzujú však len veľmi voľne na učebné dokumenty strednej školy. Problémom je taktiež ich veľká časová a materiálna náročnosť. Napriek uvedenému sa na mnohých slovenských stredných školách v súčasnosti realizuje mnoho rôznych projektov. Prehľad o mnohých z nich nájdeme na web stránkach Projektu Infovek (www.infovek.sk) alebo priamo na web stránkach jednotlivých škôl. Dotýkajú sa rôznych vyučovacích predmetov, no najčastejšie sú interdisciplinárne.

V našom príspevku chceme priblížiť projekt „Starí a mladí spolu“, ktorý koordinuje pracovný tím učiteľov, pod vedením prof. PaedDr. L. Bakšiovej na Gymnáziu Exnarová 10 v Košiciach. Projekt, ktorý je realizovaný s cieľom získať väčší záujem študentov o starnúcu spoločnosť v jednotlivých komunitách, počnúc vlastnou rodinou a končiac miestnou komunitou. Tento projekt motivuje žiakov strednej školy – gymnázia k záujmovej školskej i mimoškolskej činnosti.

Projekt „Starí a mladí spolu“

Humanitno-prírodovedný projekt je zameraný na cudzie jazyky, biológiu, etickú výchovu, telesnú výchovu a literatúru a taktiež na využitie informačných technológií pri práci s informáciami. V rámci výučby jednotlivých učebných predmetov sa realizujú jednotlivé projektové úlohy. Realizujú sa s cieľom, aby žiaci gymnázia:

- sa zdokonalili v anglickom jazyku, IKT a získali poznatky z jednotlivých vyučovacích predmetov;
- používali anglický jazyk ako prostriedok dorozumievania medzi účastníkmi projektu z rôznych krajín; porozumeli dôležitosti anglického jazyka ako komunikačného média;
- spoznali život v iných krajinách a kultúrach;
- snažili sa uvedomiť si spoločenskú dôležitosť témy (starí a mladí), počnúc ich vlastnými

* **Kontakt:** Katedra biológie, FHPV PU, 17. novembra 1, 081 16 Prešov
E-mail: tulenkom@unipo.sk

skúsenosťami, až po širší kontext (národný, medzinárodný);

- objavovali bohatstvo starých tradícií a kultúr ako spoločnej hodnoty národa v akejkoľvek krajine;
- si uvedomili, akceptovali myšlienku, že proces starnutia a staroba sú prijateľné a hodnotné;
- boli hrdí na to, že sú aktívnymi účastníkmi projektu zameraného na zlepšenie spoločenských vzťahov v spoločnosti;
- sa chceli samostatne vzdelávať, spoznať nových priateľov.

Realizácia jednotlivých projektových úloh v rámci výučby je spojená s aktivitami podporujúcimi záujmovú činnosť žiakov v škole i mimo školy vo voľnom čase. Medzi tieto aktivity patria:

1. *dotazník* – týkajúci sa postavenia starých ľudí v rodinách v rámci rôznych národností a rôznych komunít, skúmanie ich zvykov, návykov a potrieb;
2. *rozhovor* so staršími ľuďmi o tradíciách, piesňach, hrách ... a vyskúšanie si ich na vlastnej koži;
3. *spolupráca starších a mladých v komunite* (rozhovory, dobrovoľná práca žiakov v domovoch dôchodcov, pozývanie zainteresovaných ľudí);
4. *literárne projekty* - starí a mladí v literatúre (minulosť a prítomnosť);
5. *umelecké projekty* - rôzne výstavy na tému "Starí a mladí", fotografie, obrazy a sochy (putovná výstava);
6. *etika, náuka o spoločnosti a náboženstvo* - rozhovory o bolesti a smrti, kooperácia s miestnymi kostolmi, hospicom a pod.;
7. *dejepisné projekty* - história očami starých ľudí a ich skúsenosti a zážitky (práca v archívoch);
8. *náuka o spoločnosti* - zmeny v spoločnosti (štúdium, používanie štatistík);
9. *telesná výchova* - zisťovanie cvikov vhodných pre starších ľudí na udržanie kondície;
10. *IKT* - moderné technológie pre seniorov.

Pri plnení projektových úloh žiaci gymnázia získavajú údaje o postavení starých ľudí v spoločnosti v rámci rôznych národností a komunít, skúmajú ich zvyky, návyky a potreby, vyhodnocujú zistené údaje a analyzujú výsledky, dobrovoľne pracujú v domovoch dôchodcov, navštevujú hospice, diskutujú o bolesti a smrti, cvičia so seniormi cviky na zachovanie si dobrej kondície a zdravia v starobe, realizujú v domovoch dôchodcov koncerty a i.

Záver

Na svete žije oproti minulosti oveľa viac starých ľudí. Starnutie nie je choroba, ale fyziologický, zákonitý, nezvratný a postupný proces, teda prirodzené obdobie života. Každý jedinec starne inak. Môžeme rozoznať veľké individuálne rozdiely. Toto obdobie je alebo môže byť súčasne spoločenský aj individuálny problém. Dôležité je aby spoločnosť chápala starobu a sympatizovala s ňou. Na to možno pripravovať žiakov už počas školskej edukácie. Správne volený učebný postup môže byť vhodnou motiváciou pre záujmovú činnosť žiakov. Záujmovú činnosť v prospech staršej generácie. Zároveň táto záujmová činnosť prospeje samotným žiakom - generácii mladšej, v zmysle jej prípravenia na reálny život, v rámci neho i na starnutie a starobu.

Literatúra

- MEDZIHRADESKÁ, I. *Projektové vyučovanie na základných a stredných školách v teórii a praxi*. Diplomová práca. Prešov: FHPV PU, 2007.
- PUMPR, V., BENEŠ, P., HERINK, J. *K projektovému vyučovaniu v chemii a zeměpisu na ZŠ 2* (texty pro pedagogický experiment). Praha: VÚP, 2002, ISBN 80-238-8315-1.
- TULENKOVÁ, M. *Didaktika biologie I*. Prešov: FHPV PU, 2006, ISBN 80-8068-467-7.
- <http://www.ifovek.sk>

Podakovanie

Táto práca je finančne podporovaná v rámci projektu grantovej agentúry KEGA č. 3/4114/06 Ministerstva školstva SR: *Rozširovanie edukačných kompetencií pedagogických pracovníkov* (2006-2008).

2.7 Skúsenosti s edukačnou činnosťou v "Learning Centrách" na amerických vysokých školách

PhDr. Edita Kominarecová, PhD.*

Abstrakt: Autorka sa vo svojom príspevku zaoberá prácou v Learning Centrách (Vzdelávacích Centrách) na amerických vysokých školách. Tieto centrá pripravujú najmä zahraničných študentov v oblastiach: jazykových a multikultúrnych kompetencií, voľnočasových aktivít a oboznamujú so systémom vzdelávania v kontexte amerických vysokých škôl.

Kľúčové slová: úlohy vzdelávacích centier, jazykové a multikultúrne kompetencie, voľnočasové aktivity, model štúdia a problémy vzdelávania.

Úvod

V súčasnom svete globalizácie, v 21. storočí, vzdelanie a multikulturalita sú koncepty, ktoré nás silne ovplyvňujú na každom úseku života. Najviac však vo výchovno-vzdelávacom procese. Zväčšuje sa pole pôsobnosti a potrieb pre vzdelávací a aj multikultúrny priestor, a tým aj potreba kompetentnej komunikácie v diverzifikovanom kontexte.

Vzdelanie a výchova k multikultúrnemu porozumeniu sa stáva podmienka *sine qua non* a musí sa nevyhnutne odvíjať od základných edukačných princípov a stupňov, v istej gradácii a postupnosti. Vzdelanostný záber, výučba na všetkých úrovniach umožňuje tento proces a vytvára priaznivé podmienky pre vnímanie odlišných kultúr, ich porozumenie a akceptáciu.

Výchovné programy amerického výchovno-vzdelávacieho procesu sú založené na filozofii integrácii poznatkov v rámci medzi- predmetových vzťahov, ale taktiež aj na rozvoji poznávacej skúsenosti v zmysle dostupnosti pre všetkých. Za týmto účelom sú zriadené tzv. vzdelávacie centrá (Learning Centers) na vysokých školách.

1 Charakteristika obsahu práce vzdelávacích centier

Základnou premisou obsahu programu je poskytovanie akademických príležitostí pre študentov z menej výhodného prostredia, či už v zmysle príjmov alebo úrovňou predtým navštevovaných škôl v mieste bydliska, aby sa vyrovnali vzdelanostné štandardy.

Súčasťou programu je aj dostupná paleta voľnočasových aktivít, s cieľom harmonizovať výchovno-vzdelávací proces a prostredníctvom nich rozvíjať najmä komunikačné zručnosti a posilniť spoluprácu školského a rodinného prostredia. Význam práce spočíva nielen v tom, že pomáha a učí účastníkov vyjadriť základné postoje, tlmočiť potreby, riešiť študijné problémy, ale predovšetkým formuje postoje v danom kultúrnom priestore.

Základným východiskom komunikácie 21. storočia je výrazná zmena multikultúrneho priestoru, jeho chápanie a vznikajúca potreba prípravy multikultúrneho porozumenia, ako aj zvyšujúca sa úloha vzdelávania. Vzdelávacie centrá tak plnia viaceré úlohy. Podľa vlastných skúseností z pobytu a pozorovania na Penn State, Media, USA, ich možno rozdeliť do týchto **základných kategórií**:

- a. Z hľadiska heterogenosti prostredia vzrastá potreba multikultúrnej adaptácie, čo je len jeden aspekt ich pôsobenia.
- b. Čo sa týka vzdelávania, tieto centrá plnia v istom zmysle akúsi preklenujúcu úlohu a pomáhajú študentom prekonávať vzdelanostné problémy, ktoré avizujú centru pedagógovia. Niekedy stávajú počiatočné impulzy, v dôsledku zmeny vzdelávacieho systému. V tom zmysle ide skôr o akýsi pedagogický štartér a jeho časová ohraničenosť závisí na samotnom študentovi a jeho potrebách. Z vlastnej skúsenosti môžem potvrdiť skutočnosť, že po istom čase, sa vytvorí isté väzby na dané prostredie, ktoré je akýmsi pevným a bezpečným bodom v počiatočnej neistote z nového a kultúrne rôznorodého prostredia a vznikne istá ohraničená komunita tých istých študentov. Pedagogickí pracovníci sú vyškolení pre túto prácu a vybavení obdivuhodne ne-

* **Kontakt:** Inštitút anglistiky a amerikanistiky FF PU, ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov
Tel: 051/7570 801; E-mail: editakominarecova@yahoo.com

smiernou dávkou empatie a multikultúrne kompetentní. Ich zastúpenie sa odvíja podľa potrieb a pružne reaguje na meniace sa situácie tak, že okrem interných pracovníkov sú zabezpečení externí, pokiaľ to situácia dlhodobejšie avizuje.

- c. Treťou súčasťou vzdelávacích centier sú mimoškolské voľnočasové aktivity, pomáhajúce sa začleniť do nového prostredia, zvyšovať multikultúrnú a osobnostnú adaptabilitu a posilniť emočnú vybavenosť študentov. Vychádzajúc z týchto funkcií, domnievame sa, že kontext školského prostredia je nielen dobrým príkladom, ale aj výborným fenoménom pre rozvoj komunikačných zručností a multikulturality. V skutočnosti sa mnohé výskumy zaoberali podstatou školského a triedneho pozadia z dvoch dopĺňujúcich hľadísk: sociálnej interakcie a vzdelávania v procese výučby. Tieto dva pohľady nás vedú k poznaniu, že kultúra je nielen prítomná v prostredí triedy, ale aj obsahu, ktorý sa vyučuje a preto je potrebné venovať jej dostatočnú pozornosť. Antropológovia definujú kultúru ako spôsob života istej skupiny ľudí. V tomto kontexte *kultúra* zahŕňa všetky sociálne aktivity, ktoré spájajú ľudí dohromady a zároveň ich odlišujú. Multikultúrna komunikácia sa stáva absolútnou nevyhnutnosťou tak v osobnom živote, ako aj v profesionálnych snaženiach. Tento imperatív doby nás núti naučiť sa vnímať odlišnosti kultúrneho dedičstva v každodennej interakcii, preto výučba na amerických školách smeruje k programovému zakomponovaniu rozšírenej multikultúrnej komunikácie v rámci kurikula na všetkých typoch výchovno-vzdelávacieho procesu a vzdelávacie centrá majú podporujúcu funkciu.

V súčasnosti výskumní pracovníci tvrdia, že interkultúrne poznatky vedú k celkovo pozitívnym výsledkom vo vyučovacom procese. Mnohí taktiež tvrdia, že kultúra môže slúžiť ako nástroj procesu komunikácie vtedy, keď vyučuje kultúrne podmienené správanie a konvencie (R. Brislin, 2000).

Domnievame sa, že tzv. púha informácia je síce užitočná, ale nemusí nevyhnutne viesť k hlbšiemu pohľadu na podstatu vecí, zatiaľ čo multikultúrne uvedomenie podnecuje kritické myslenie a ako také dáva väčší priestor pre porozumenie a toleranciu.

2 Zameranosť a aktivity vzdelávacieho centra

Vychádzajúc z potrieb kurikula a výberu zapísaných predmetov, práca vzdelávacieho centra smeruje k posilneniu slabých, resp. nedostatočných vedomostných zložiek v zmysle konzultácií a poradenskej podpory, či pomoc pri vypracovaní projektov a zadávaných úloh na bakalárskom stupni.

Každý, kto dostane finančnú podporu od štátu (na to je vyčlenený rozpočet), sa môže uchádzať o aktivity ponúkané v širokom spektre, vrátane tých, ktoré sa realizujú v letnom období, aby mal možnosť zvýšiť svoju akademickú začlenenie do študijného procesu. Tieto **aktivity zahŕňajú:**

- Doučovacie aktivity na zlepšenie akademického potenciálu, vrátane prípravy na vstupné a priebežné testy
- Matematicko-prírodovedné podporné činnosti
- Aktivity v oblasti umenia a hudby
- Programy zamerané na podnikateľskú činnosť
- Tútorské služby
- Mimoškolské a rekreačné aktivity
- Programy na protidrogovú prevenciu
- Poradenstvo, atď.
- Prístup k učebniciam a študijným textom a materiálom (vzdelávacie centrá sú nimi plne vybavené)
- Koordinácia medzi jednotlivými stupňami
- Poznávacie tematické zájazdy (nielen v rámci USA, ale aj Európy), kde ide o spolufinancovanie školy a uchádzača

Idea vytvoriť súbor aktivít pre všetky stupne prípravy, potrieb a typy vysokoškolských študentov nie je nová a vyrástla zo súčasných edukačných potrieb. Cieľom týchto aktivít je zvýšiť nielen vedomostnú úroveň, ale aj jazykové povedomie a občiansku príslušnosť a vlastenecké cítenie na multikultúrnom pozadí, podnietiť zvedavosť o kultúre krajiny študovaného jazyka, porovnávať jednotlivé kultúry a vnímať prienik kultúr.

V rámci činnosti vzdelávacieho centra je možné predstaviť poznávacie aktivity, znásobujúce uvedenie si kultúrnych vzorov v rámci odlišných kultúr, oboznámiť sa so základnými postojmi, ktoré odlišné kultúry majú vo vzťahu ku kultúrnym hodnotovým dimenziám a to, úlohe individuality v spoločnosti. Treba pritom podotknúť, že žiadna z kultúr nemôže byť dominantná, alebo podceňovaná a študenti si musia uvedomovať ich rôznorodosť a následne to rešpektovať.

Jednou zo základných atribútov činnosti vzdelávacieho centra je, že záujem o ich činnosť je plne na dobrovoľnej báze, vychádzajúc plne z potrieb uchádzačov.

Z vlastných skúseností a práce v podobnom centre môžeme skonštatovať, že centrá vytvárajú nesmierne priaznivú pracovnú a osobnostnú klímu a študenti ich nielen veľmi radi navštevujú, ale po istom čase tvoria akoby samostatnú komunitu, plnú vzájomnej pomoci a porozumenia. Starší a skúsenejší sa postupne prirodzenou cestou stávajú lektormi, pomocnou silou v činnosti centra, takou, akou boli ich predchádzajúci rovesníci. Toto je účinný pedagogicko-výchovný nástroj s výrazným multikultúrnym nábojom. Všetky tieto aktivity, ktorých styčným bodom je stretávanie sa cudzích kultúr a vzájomná pomoc, nevyhnutne znásobujú potrebu multikultúrneho vzdelania a porozumenia.

Navyše, v systéme dobre fungujúcich pôžičiek, prospechových grantov, činnosť vzdelávacieho centra vyhľadávajú aj tí, ktorí sú nespokojní so svojim prospechom, aby mali možnosť sa dostať na zoznam dekana udeľujúci štipendiá na ďalší semester. To je silný motivačný faktor.

Úlohou učiteľov, okrem vzdelávacej a v istom zmysle doučovacej činnosti, prostredníctvom jednotlivých predmetov a aktivít a jazyka **posilňovať a budovať kultúrne sebauvedomenie**, čo znamená:

1. *Uvedomovanie si cudzej kultúry.* Schopnosť vnímania a tolerance inej kultúry na základe štúdia jazyka.
2. *Sebauvedomovanie si vlastnej kultúry.* Na základe vnímania vlastnej kultúry vytvárať toleranciu pre kultúrne odlišnosti.
3. *Schopnosť vyjadrenia vlastnej kultúrnej identity a spolupatričnosti.* Vytvárania rešpektu pre vlastnú kultúrnu individualitu vnímaním kultúrnych odlišností a zlepšenie komunikačnej úrovne.

Úzke prepojenie kultúry a komunikácie potvrdzuje autor známy v tejto oblasti Richard Brislin: "Ak základné hodnoty spoločnosti pretrvávajú celé roky, musia sa prenášať z generácie na generáciu" (R. Brislin, 1993:29). Je to práve komunikácia, ktorá robí z kultúry kontinuálny proces. Zvyky, obyčaje, princípy, hodnoty, normy a potreby sú implicitne obsiahnuté v každodennej komunikácii a je na každom z nás to využívať v náš prospech v každodennej činnosti.

Kultúra ovláda a definuje podmienky a okolnosti v ktorých sa jednotlivé komunikačné ciele uskutočňujú. Naš repertoár komunikačného správania vo veľkej miere závisí na kultúre, v ktorej sme boli vychovávaní (R. Brislin, 1981). Kultúra je učiteľom aj učebnicou. Diverzifikácia a multidimenzionalita kultúry podmieňuje odlišnosti komunikácie, preto sa domnievame, že je potrebné venovať týmto fenoménom náležitú pozornosť na všetkých stupňoch vzdelávania, či v implicitnej alebo explicitnej podobe.

Prikláňame sa k názoru, že obsahovo by mala táto zložka výchovy a vzdelávania viac či menej obsiahnuť nasledovné okruhy v rámci kurikula aj u nás, bez ohľadu na to, či v rámci výučby cudzieho jazyka na vysokých školách alebo implicitne zahrnuté do jednotlivých predmetov na strednom stupni vzdelávania

Výsledky nášho prieskumu, ako aj zahraničné skúsenosti z tejto problematiky nás viedli k formulácii nasledovných záverov a doporučení:

1. Prehodnotenie obsahovej štruktúry vzdelávania smerom k chápaniu interkultúrnej komunikácii a posilnenie komunikačnej interakcie študentov s pedagógmi v našich podmienkach.
2. Zmena v doterajšej stratégii, ktorá kládla dôraz na formálne ponímanie nadobúdania vzdelanostnej úrovne a dôsledné uplatňovanie morálnych hodnôt v edukácii a výchove.
3. Rozvíjať vzdelávacie aktivity na školách aj v letnom období pre tých, ktorí potrebujú zvýšiť svoju edukačnú pripravenosť, t.j. nepretržitú otvorenosť a dostupnosť vzdelávacej inštitúcie, založenej na spolufinancovaní štátu, samospráv, lokálnych inštitúcií a sponzorov.
4. Vypracovanie koncepcie na zavedenie podobného doplnkového komponentu do výchovy a vzdelávania na našich školách s cieľom širšej vzdelávacej dostupnosti a na prekonávanie študijných problémov.

Záverom môžeme teda konštatovať, že pripravenosť našej krajiny byť plnohodnotným členom európskeho regiónu bude ovplyvňovať stav nielen ekonomických aspektov ale aj vedomostná úroveň a interkultúrne vedomie národa, čo rozhodne nemožno podceňovať.

Napriek dlhodobým finančným bariéram v našom školskom systéme, by sme sa mali o to aspoň usilovať a dané myšlienky presadzovať.

Literatúra

- BRISLIN, R. *Understanding Culture's Influence On Behavior*. Harcourt College Publishers, 2000.
- BRISLIN, R. *Cross-Cultural Encounters: Face-to-Face Interaction*. Elmsford, NY: Pergamon, 1981.
- GERMUŠKOVÁ, M. *Literárny text v didaktickej komunikácii* (na 2. stupni základných školy). FHPV PU, Prešov, 2003.
- HALL, E. (1977). *Beyond Culture*. Garden City. NY: Doubleday.
- MISTRÍK, E. a kol. *Kultúra a multikultúrna výchova*. Bratislava, Iris, 2000
- KOMINAREC, I., KOMINARECOVÁ, E. *Multikulturalita a edukácia*. Grafotlač, Prešov, 2005. ISBN 80-8068-380-8.
- KOMINARECOVÁ, E. Multikultúrna komunikácia a cudzí jazyk ako súčasť výchovy. In: *Aktuálne trendy v teórii výchovy*. Prešov: Grafotlač, 2004. s.169-175. ISBN 80-8068-256-9.
- PRUCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997.

3 ŠPECIFIKÁ VOĽNOČASOVÝCH ZÁUJMOV DETI A MLÁDEŽE DNEŠKA

3.1 K záujmovej krúžkovej činnosti na základných školách

doc. PaedDr. Vladimír Šebeň, PhD., dr.h.c.* – PaedDr. Iveta Šebeňová, PhD.†

Abstrakt: V príspevku autori analyzujú výsledky prieskumu realizovaného v rámci projektu Kega č. 3/4114/06 – Rozširovanie edukačných kompetencií pedagogických pracovníkov – zameraného na problematiku záujmových činností na základných školách.

Kľúčové slová: projekt Kega, krúžková činnosť, pedagogický prieskum.

1 Úvod

Slovenské školstvo prechádza od roku 2005 obdobím, ktoré súvisí s realizovaným presunom kompetencií na samosprávu a zavedením normatívneho financovania na žiaka. Vzhľadom na negatívny demografický vývoj nastupuje do škôl čoraz menej žiakov, čo sa v konečnom dôsledku prejavuje v znížení dotácií a následnom rušení a zlučovaní škôl a školských zariadení. Nedostatočné financovanie školstva medzi iným taktiež spôsobuje, že atraktivita učiteľského povolania je napriek deklarovanému záujmu a čiastkovým opatreniam vládnych orgánov dlhodobo nízka. S uvedeným súvisí znížený záujem o učiteľské povolanie a odchod skúsených učiteľov a pedagogických pracovníkov zo školstva.

2 Ciele projektu

Fiškálna decentralizácia priniesla zmeny vo financovaní našich škôl a školských zariadení (školské jedálne, základné umelecké školy, školské kluby detí a iné). Školské zariadenia dostávajú finančné prostriedky nie prostredníctvom normatívov zo štátneho rozpočtu, ale od zriaďovateľov z dane z príjmov fyzických osôb. Medzi z rozhodujúce faktory limitujúce úhrnné množstvo pridelených prostriedkov patrí reálny záujem verejnosti o dané zariadenie, ktoré sa prejaví v počte zapísaných žiakov. Záujem verejnosti o dané zariadenie v konečnom dôsledku ovplyvňuje kvalita výchovno-vzdelávacieho procesu, jeho atraktivnosť a zaujímavosť, resp. podmienky za ktorých sa výchovno-vzdelávacia činnosť realizuje. Vzhľadom na pretrvávajúce problémy s financovaním základného a stredného školstva sa v značnej miere rozšírili aktivity rôzneho druhu, ktoré majú dopomôcť k zvýšeniu záujmu verejnosti o danú školu.

Jednou z nich je masívne rozšírenie ponuky rôznych záujmových a krúžkových činností. Je reálnym faktom, že na vedení týchto záujmových a krúžkových aktivít sa často podieľajú aj učiteľia, resp. iní pedagogickí pracovníci, ktorí počas svojho štúdia nezískali potrebné kompetencie. Systematická príprava budúcich učiteľov na prácu so svojimi žiakmi v rámci mimoškolských záujmových činností je aj v súčasnosti na vysokých školách skôr výnimkou. Činnosť takto vedených krúžkov je preto často charakterizovaná živelnosťou, náhodnosťou, formálnosťou, nekvalifikovanou organizáciou a realizáciou mimoškolských foriem práce. Napriek uvedenému sme presvedčení, že rôzne druhy mimoškolských foriem práce prispievajú k racionálnemu využitiu voľného času mládeže, k jej zdravému rozvoju, k prirodzenému rozvíjaniu jej záujmov, k formovaniu potencionálneho vzťahu k budúcemu povolaniu.

* **Kontakt:** Katedra fyziky; Fakulta humanitných a prírodných vied PU v Prešove.
Ul.17. novembra č.1, 080 01 Prešov
tel: +421 51 7570681; e-mail: sebenv@unipo.sk

† **Kontakt:** Katedra prírodovedných a technických disciplín, Pedagogická fakulta PU v Prešove
Ul.17.novembra č.15. 08001 Prešov
tel: +421 51 7470585; e-mail: sebeni@unipo.sk

Riešitelia projektu Kega „Rozširovanie edukačných kompetencií pedagogických pracovníkov“ sa vo svojom projekte zameriavajú na problematiku zefektívnenia práce pedagogických pracovníkov, pôsobiacich v záujmových krúžkoch pri vzdelávacích inštitúciách. Cieľom nášho projektu je poskytnúť tejto cieľovej skupine požadovanú odbornú, metodickú a metodologickú podporu, tak aby sa mohli lepšie uplatniť na trhu práce. Riešitelia projektu sa zároveň pokúsia pripraviť vhodné metodické materiály, ktoré môžu pedagogickí pracovníci využiť pri vedení krúžkovej činnosti na školách. Jedným zo zámerov uvedeného projektu je taktiež príprava pedagogických pracovníkov na prácu v krúžkoch, kurzoch a iných voľno časových aktivitách organizovaných školskými a mimoškolskými vzdelávacími inštitúciami.

3 Prezentácia výberu výsledkov prieskumu

V rámci uvedeného projektu sme sa v jeho úvode pokúsili zmapovať súčasný stav v oblasti organizácie a realizácie voľno časových aktivít žiakov na základných školách v Prešovskom a Košickom kraji. Počas prvého roku riešenia sme sa zamerali predovšetkým na prípravu materiálov potrebných pre realizáciu projektu v nasledujúcich dvoch rokoch. K najhodnotnejším výstupom z tohto obdobia riešenia projektu zaradujeme experimentálne overovanie systémovej prípravy študentov na prácu v rámci voľno časových aktivít žiakov. Túto realizujeme v podobe nepovinného učebného predmetu Tvorba učebných pomôcok, ktorý bol pokusne zaradený do učebného plánu učiteľstva akademických predmetov študijného programu Fyzika. Jeho zameranie je predovšetkým v oblasti praktickej prípravy študentov na vedenie záujmových krúžkov s fyzikálnou náplňou. V akademickom roku 2006/2007 sme pristúpili k jeho experimentálnemu zaradeniu do učebného plánu. V súčasnosti sa už realizuje jeho výučba v plánovanom rozsahu. Podrobnejšie informácie o projekte, jeho cieľoch a zámeroch, ako aj doteraz o dosiahnutých výsledkoch a publikačných výstupoch je možné získať na jeho internetovej [www stránke](http://fyzika.unipo.sk/kega03/) <http://fyzika.unipo.sk/kega03/>.

V priebehu 2. roku riešenia projektu sme v úvode roku 2007 oslovili prostredníctvom 4 mutácií anonymného dotazníka, cca 400 učiteľov 1. a 2. stupňa základnej školy. Prvú časť každej mutácie dotazníka predstavovalo 30 rovnakých položiek, s otvorenou i zatvorenou voľbou odpovede, ktoré boli následne doplnené o nové položky v závislosti od vybranej skupiny respondentov. Do prieskumu sa zapojili respondenti rôznych špecializácií. Respondentskú vzorku predstavovali učitelia fyziky, biológie, dejepisu, učiteľstva 1.-4., učiteľstva predškolskej výchovy. Návratnosť dotazníka bola na úrovni 47%, keď na jednotlivé položky dotazníka reagovalo 187 respondentov. Aj napriek náhodnému výberu respondentov v závislosti od typu školy, až 85,6% z nich pôsobí na štátnych plne organizovaných školách. Rovnomerné rozdelenie zloženia respondentov dokladuje 55,6% zastúpenie učiteľov mestských škôl a 44,4% zastúpenie učiteľov dedinských škôl. Značnú feminizáciu nášho školstva potvrdzuje rozloženie respondentov v závislosti od ich pohlavia, kde zastúpenie respondentov ženského pohlavia je na úrovni 74,3%. Z vyššie uvedeného celkového počtu respondentov bolo absolventmi štúdia učiteľstva pre 5.-12. ročník základnej a strednej školy 58,3% respondentov a absolventmi štúdia učiteľstva prvého stupňa základnej školy 12,9% respondentov. Zostávajúci respondenti boli absolventmi doplnkového pedagogického štúdia respektíve iných foriem špecializovanej pedagogickej prípravy.

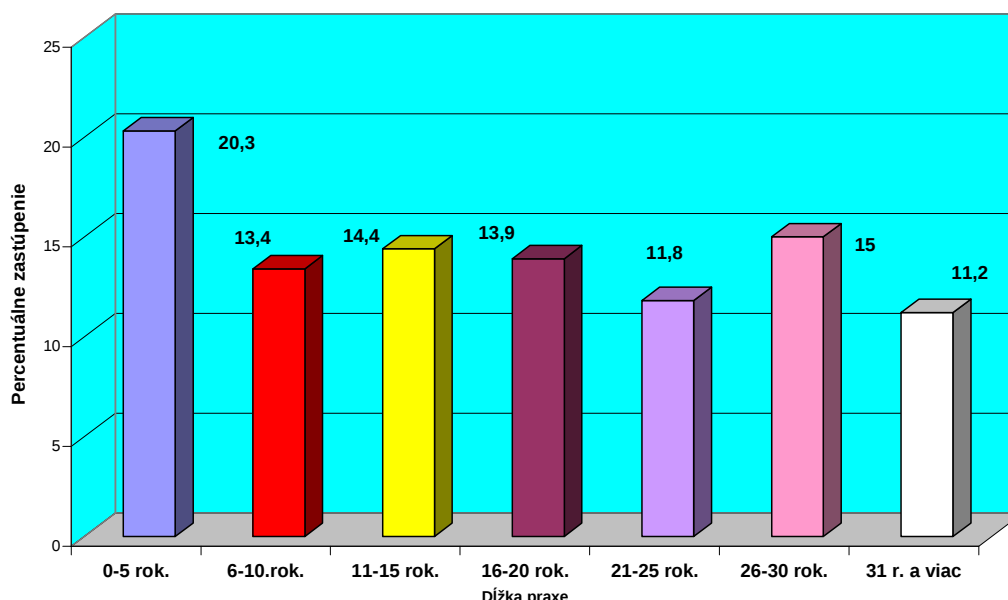
Pri analýze odpovedí respondentov sme ako jedno z rozlišovacích kritérií aplikovali spektrum respondentskej vzorky v závislosti od jej ukončenej pedagogickej špecializácie. Na jednotlivé položky dotazníka odpovedalo 90 učiteľov, ktorí na svojej škole zabezpečujú výučbu fyziky, 39 učiteľov prírodopisu a biológie, 14 učiteľov dejepisu, 44 učiteľov pracujúcich na 1. stupni základnej školy.

Ďalším z kritérií, ktoré sme aplikovali pri vyhodnocovaní odpovedí respondentov bola ich diferenciácia v závislosti na dĺžke pedagogickej praxe. Pri 5 ročnom zvolenom intervale sme zaznamenali rovnomerné rozdelenie respondentov v jednotlivých skupinách. Najväčšie 20,3% zastúpenie mala skupina respondentov s dĺžkou doterajšieho pedagogického pôsobenia od 1 do 5 rokov.

Tabuľka 1 Škálové rozdelenie respondentov v závislosti od dĺžky pedagogickej praxe

1	2	3	4	5	6	7
0-5 rok.	6-10.rok.	11-15 rok.	16-20 rok.	21-25 rok.	26-30 rok.	31 r. a viac
20,3%	13,4%	14,4%	13,9%	11,8%	15%	11,2%

Graf 1 Rozloženie respondentov v závislosti od dĺžky pedagogickej praxe

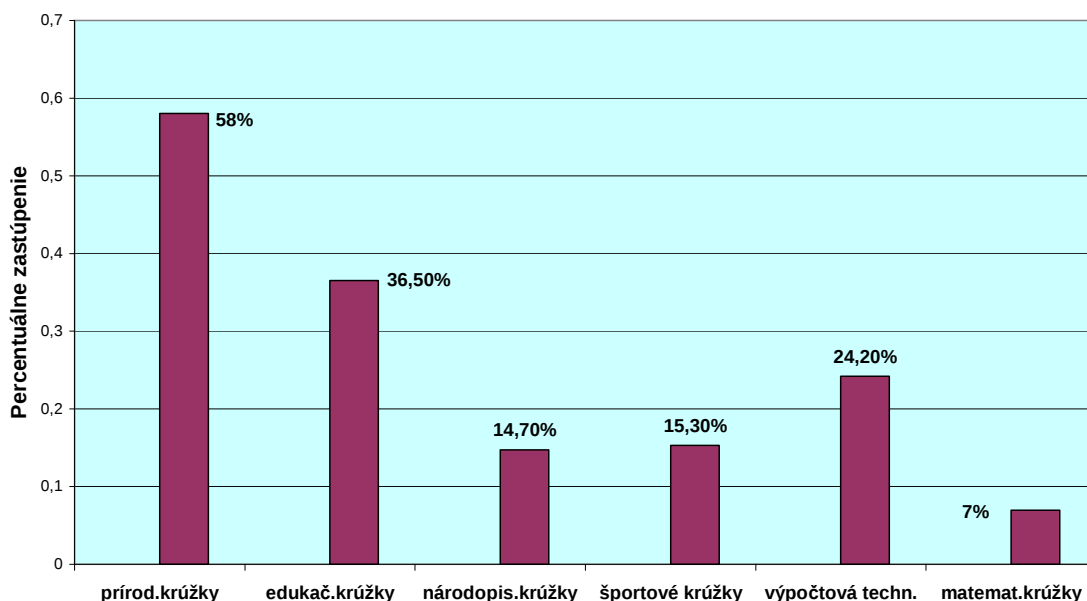
Výsledky nášho prieskumu potvrdzujú, že záujmová činnosť žiakov je na základných školách skutočne rozšírená. Z analýzy odpovedí vyplýva, že na 187 základných školách, na ktorých pôsobia naši respondenti rozvíja svoju činnosť 2 453 krúžkov s rôznym zameraním. Na jednu školu tak pripadá v priemere viac než 13 krúžkov. Naši respondenti sa pomerne aktívne zapájajú do realizácie krúžkovej činnosti na školách. Až 83,4% z nich vedie aspoň jeden záujmový krúžok na škole. V 190 krúžkoch, ktoré vedú oslovení respondenti aktívne pracuje 3253 žiakov. Len 16,6% respondentov nevedie v súčasnosti žiaden krúžok.

Sprievodným znakom značného rozvinutia krúžkovej činnosti na školách je pomerne rozsiahla pestrosť ponuky zamerania krúžkovej činnosti. Spektrum krúžkov, ktorých činnosť sa rozvíja pod vedením našich respondentov je skutočne rôznorodé. Z prieskumu vyplýva, že zo 190 záujmových krúžkov, ktoré vedú naši respondenti, je 75 s rozdielnym obsahovým zameraním. Pri výbere našej respondentskej vzorky sme nepostupovali náhodným výberom, ale zamerali sme sa na niektoré vyučovacie predmety. Zistené spektrum bolo preto touto skutočnosťou značne determinované. Významným limitujúcim faktorom bola taktiež skutočnosť, že návratnosť dotazníkov bola v jednotlivých špecializáciách rozdielna.

Zameranie činnosti v jednotlivých krúžkoch je rôznorodé. Pri ich rozdelení do jednotlivých rozlišovacích skupín sa vyskytli prípady, kedy ten istý krúžok sa nachádzal vo viacerých skupinách. Z vyššie uvedených 190 krúžkov rozvíja svoju činnosť s prírodovedným zameraním 58%. Uvedené výrazné zastúpenie prírodovedných krúžkov, je dané početnosťou respondentov so špecializáciou fyzika resp. iným prírodovedným predmetom. Výsledky nášho prieskumu preukázali skutočnosť, že učitelia v značnej miere využívajú krúžkovú činnosť na podporu vzdelávacej činnosti realizovanej v rámci riadnych vyučovacích hodín. Orientácia krúžku zameraných na takúto podporu je pravdepodobná z názvu krúžkov u 36,5% respondentov. Národopisné zameranie je charakteristické pre činnosť 14,7% krúžkov. Zreteľný a prirodzený pre mladší a starší školský vek je aj záujem žiakov o krúžky so športovým zameraním. So spomínaných 190 krúžkov až 15,3% je orientovaných na športovú činnosť. Súčasný mohutný boom využívania výpočtovej techniky v školskej praxi a mimoriadny záujem o prácu s ňou u žiakov základnej školy potvrdzuje, že

najčastejšie sa na našich školách realizujú krúžky zamerané na prácu s výpočtovou technikou. Percentuálne zastúpenie krúžkov zameraných na prácu s výpočtovou technikou je na úrovni 24,2% zo všetkých 190 krúžkov. Pomerne často sa vyskytuje aj matematický krúžok (7%). (Graf 2)

Graf 2 Spektrum záujmových krúžkov

Jednou zo vstupných hypotéz nášho prieskumu bol predpoklad, že masové rozvinutie krúžkovej činnosti na školách bolo motivované zavedením vzdelávacích poukazov na školy. Túto našu hypotézu prieskum v plnej miere nepotvrdzuje. Analýzou odpovedí 27. položky dotazníka sme zaznamenali skutočnosť, že u 34,2% respondentov vznik krúžku, ktorý vedú bol iniciovaný s cieľom získať vzdelávacie poukazy žiakov pre školu. Ostávajúcich 65,8% respondentov takúto dôležitosť vzdelávacím poukazom neprípísalo. Do činnosti krúžku sa však až v 42,6% prípadov zapájajú výhradne žiaci, ktorí škole odovzdali vzdelávací poukaz.

Aký je skutočný význam vzdelávacích poukazov pre rozvoj záujmovej činnosti na školách? Na túto otázku sme sa pokúsili nájsť odpoveď analýzou 29. položky dotazníka. Aj napriek vyššie uvedenému tvrdeniu, že vznik záujmového krúžku na škole nebol podmienený zavedením vzdelávacích poukazov, analýza odpovedí na túto položku potvrdzuje, že naši respondenti pripisujú mimoriadny význam vzdelávacím poukazom, ako prostriedku pre rozvinutie záujmovej činnosti na školách.

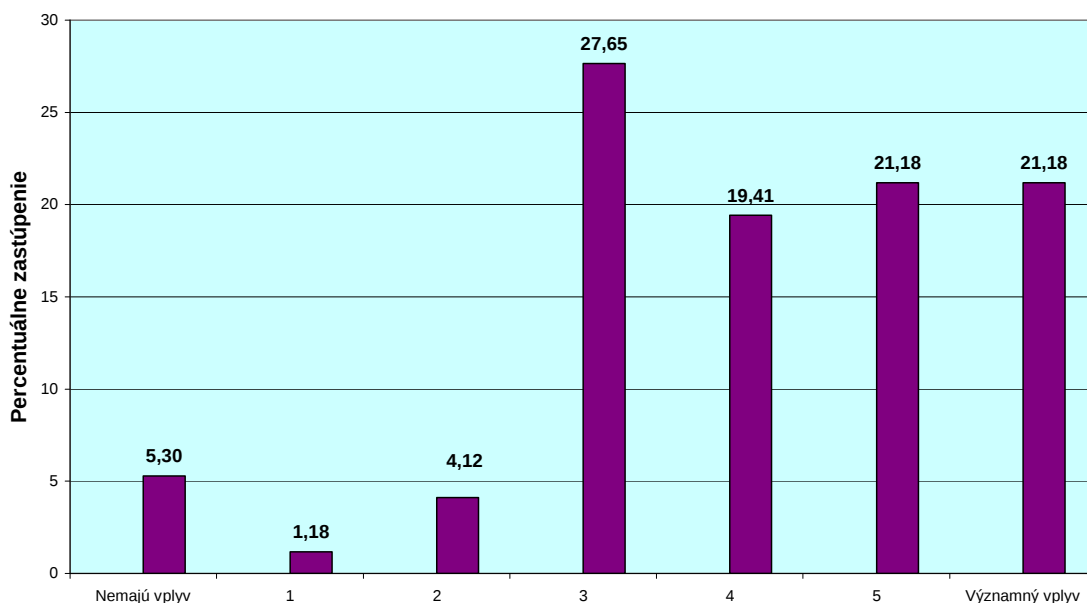
Význam vzdelávacích poukazov pre rozvinutie záujmovej činnosti na škole hodnotia naši respondenti v hodnotovej škále od 0 po 6. (Tabuľka 2).

Tabuľka 2 Škálové rozdelenie významu vzdelávacích poukazov pre rozvoj záujmovej krúžkovej činnosti na školách (%)

Nemajú vplyv						Významne vplývajú
0	1	2	3	4	5	6
5,3%	1,18%	4,12%	27,65%	19,41%	21,18%	21,18%

Z tabuľky 2 a grafu 3 vyplýva, že respondenti pripisujú mimoriadny význam vzdelávacím poukazom pre rozvoj záujmovej činnosti na školách.

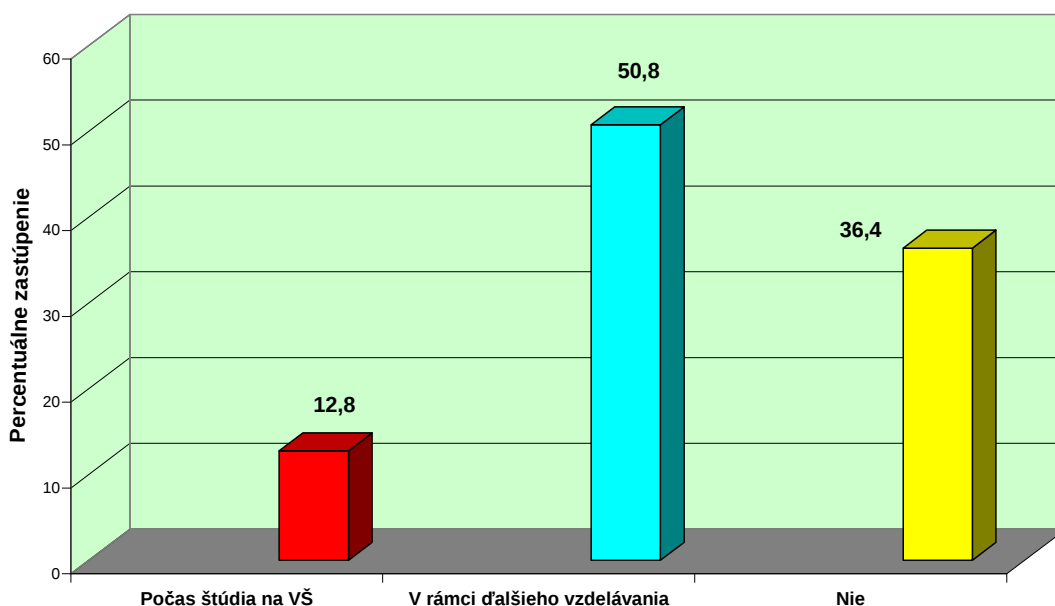
Graf 3 Význam vzdelávacích poukazov

Zo zvolených odpovedí respondentov môžeme konštatovať skutočnosť, že ich aktivity v oblasti organizácie a vedenia krúžkov sa navzájom výrazne nelíšia v závislosti od ich ukončenej pedagogickej špecializácie. Učitelia fyziky na svojich školách vedú 90 krúžkov, ktoré navštevuje 1 610 detí. V priemere na jedného učiteľa fyziky tak pripadá 1,00 krúžok, ktorý navštevuje v priemere 17,8 žiakov. Učitelia prírodopisu a biológie vedú 38 krúžkov, ktoré navštevuje 639 žiakov. V priemere tak na jedného učiteľa tejto pedagogickej špecializácie pripadá 0,97 krúžku, v ktorom pracuje v priemere 16,8 žiakov. Aj keď respondentská vzorka učiteľov dejepisu je malá, môžeme aj v tomto prípade uviesť niektoré základné čísla. Učitelia dejepisu, ktorí sa zapojili do nášho prieskumu vedú 16 krúžkov, ktoré navštevuje 312 žiakov. V priemere na jedného učiteľa tejto pedagogickej špecializácie pripadá 1,14 krúžku, v ktorom pracuje v priemere 19,5 žiakov. Učitelia 1. stupňa základnej školy a predškolskej výchovy, ktorí sa zapojili do prieskumu vedú 37 krúžkov, ktoré navštevuje 542 žiakov. V priemere na jedného učiteľa tejto pedagogickej špecializácie pripadá 0,84 krúžku, v ktorom pracuje v priemere 14,6 žiakov. Ostávajúcich 150 žiakov navštevuje 9 krúžkov, ktoré vedú učitelia s pedagogickou špecializáciou matematika, občianska výchova a anglický jazyk.

Tak ako sme už vyššie uviedli, reálnym faktom našej pedagogickej praxe je, že na vedení záujmových a krúžkových aktivít sa často podieľajú aj učitelia, resp. iní pedagogickí pracovníci, ktorí počas svojho štúdia nezískali potrebné kompetencie. Z uvedeného dôvodu sme sa vo svojom prieskume zamerali aj na tento problém. Zo záverov analýzy odpovedí respondentov v kategórii bez rozlíšenia dĺžky pedagogickej praxe vyplýva, že počas vysokoškolského štúdia len 12,8 % z nich absolvovalo predmety, semináre, kurzy, špecializovane zamerané na plánovanie, prípravu a realizáciu záujmovej činnosti žiakov. Počas následnej pedagogickej praxe školenia takéhoto zamerania absolvovalo 50,8% respondentov. (Graf 4)

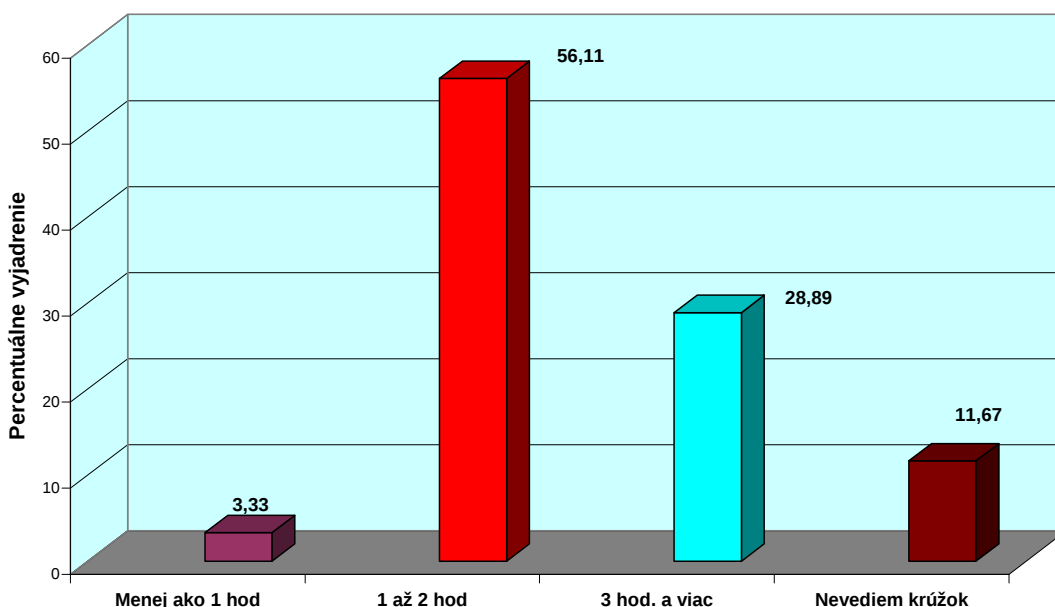
Graf 4 Príprava učiteľa na prácu v záujmových krúžkoch

Zníženú schopnosť vysokej školy operatívne reagovať na požiadavky pedagogickej praxe signalizuje nasledujúca skutočnosť. Až 44,7% respondentov, ktorých dĺžka pedagogickej praxe nepresahuje 5 rokov uvádza, že počas štúdia a následnej pedagogickej praxe neabsolvovali predmety, semináre, špecializovane zamerané na prípravu a realizáciu záujmovej činnosti žiakov. Vzhľadom na vyššie uvedený stav masového rozšírenia záujmovej činnosti na školách, možno považovať absenciu akejkoľvek špecializovanej prípravy u tak veľkého počtu respondentov a minimálne zastúpenie špecializovanej prípravy počas vysokoškolského štúdia za znepokojujúci poznatok. Táto skutočnosť však zároveň potvrdzuje opodstatnenosť nami rozpracovaného projektu.

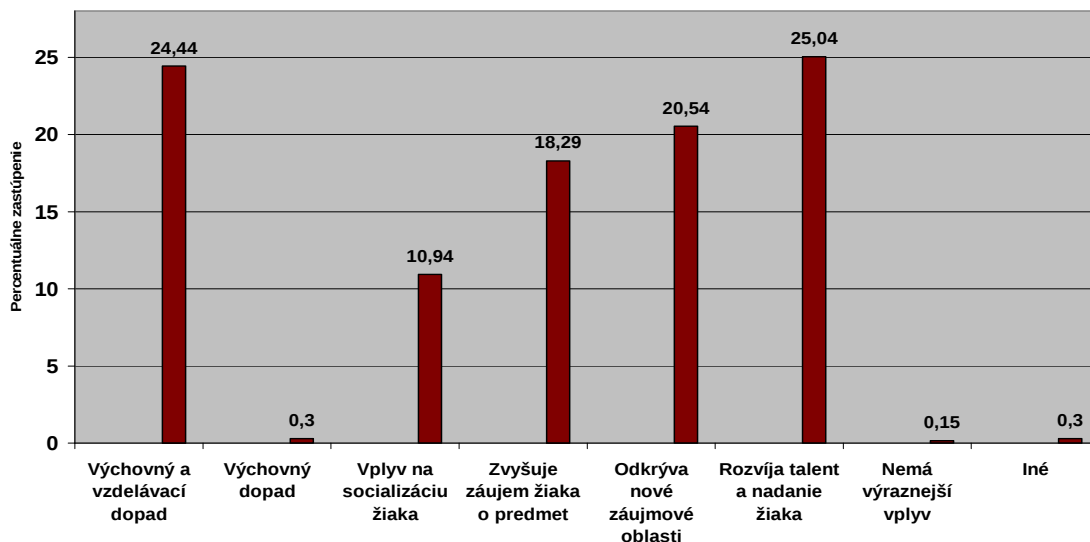
Práca učiteľa so svojimi žiakmi v rámci mimoškolských záujmových činností aj mimoriadne časovo náročná. Z učiteľov, ktorí aktívne pracujú so svojimi žiakmi v rámci záujmovej krúžkovej činnosti, sa 56,1% venuje svojim žiakom 1 až 2 hodiny týždenne, 28,9% učiteľov pracuje so žiakmi minimálne 3 hodiny a viac (Graf 5).

Graf 5 Čas učiteľa venovaný práci v krúžku

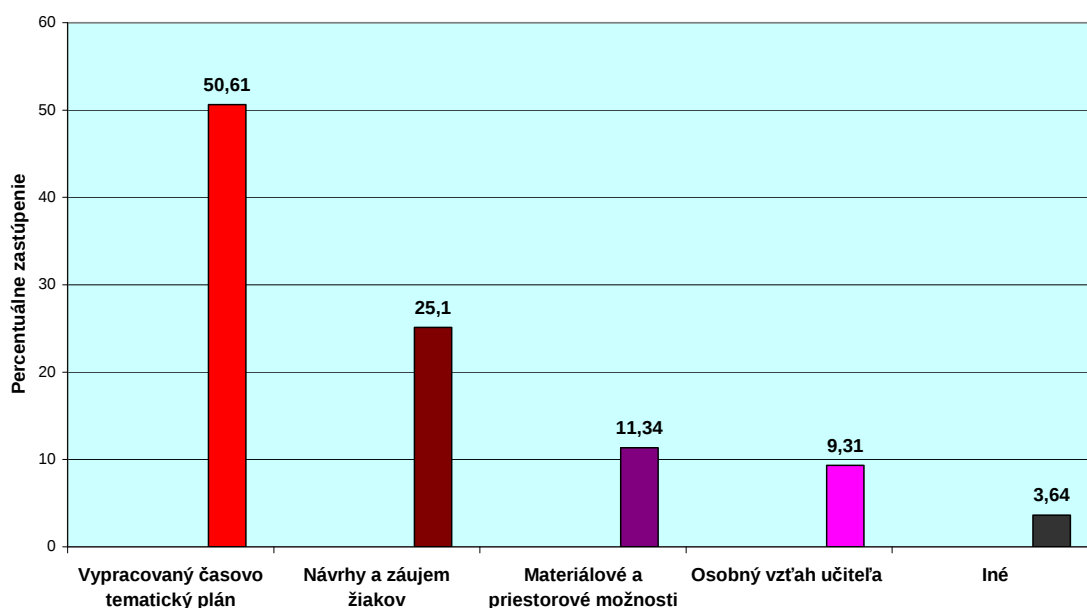
Význam realizácie záujmovej krúžkovej činnosti je podľa našich respondentov rôznorodý. Podľa 25% z nich spočíva jej význam v rozvíjaní nadania a talentu žiakov. 24,4% z nich pripisuje tejto aktivite výchovný a vzdelávací význam. O význame záujmovej krúžkovej činnosti ako prostriedku odkrývania nových záujmových oblastí pre žiaka je presvedčených 20,5% respondentov. Dôležitú úlohu v zvyšovaní záujmu žiaka o predmet pripisuje krúžkovej činnosti 18,3% učiteľov.

Graf 6 Význam realizácie krúžkovej činnosti

Rozšírením ponuky rozmanitých záujmových krúžkov sa významne zvýšili možnosti poskytnúť žiakom zaujímavú a zmyslu plnú náplň ich voľno časových aktivít. Ich kvantita však aj podľa našich analýz spôsobuje stav, kedy sú učitelia často pristupovať zo značnou dávkou improvizácie k realizácii ich činnosti. Je zrejme málo pravdepodobné a snáď by to nemalo byť ani cieľom, aby pri tak širokom spektre zamerania ponúkaných a realizovaných krúžkových aktivít, bolo možné učiteľom predložiť nejaký univerzálny metodický materiál, ktorý by títo mohli aplikovať na činnosť ľubovoľného krúžku. Pri výbere námetov pre činnosť krúžku učitelia pristupujú z väčšej časti pomerne systematicky. 50,6% z nich organizuje činnosť krúžku na základe vypracovaného časovo tematického plánu. 25,1% učiteľov sa pri tvorbe námetov a organizácie samotnej činnosti krúžku opiera o návrhy a záujmy žiakov. Pre 11,3% učiteľov sú rozhodujúcim determinantom, ktorý určuje obsah a zameranie činnosti krúžku materiálové a priestorové možnosti školy (Graf 7).

Graf 7 Dôvody zamerania činnosti krúžku

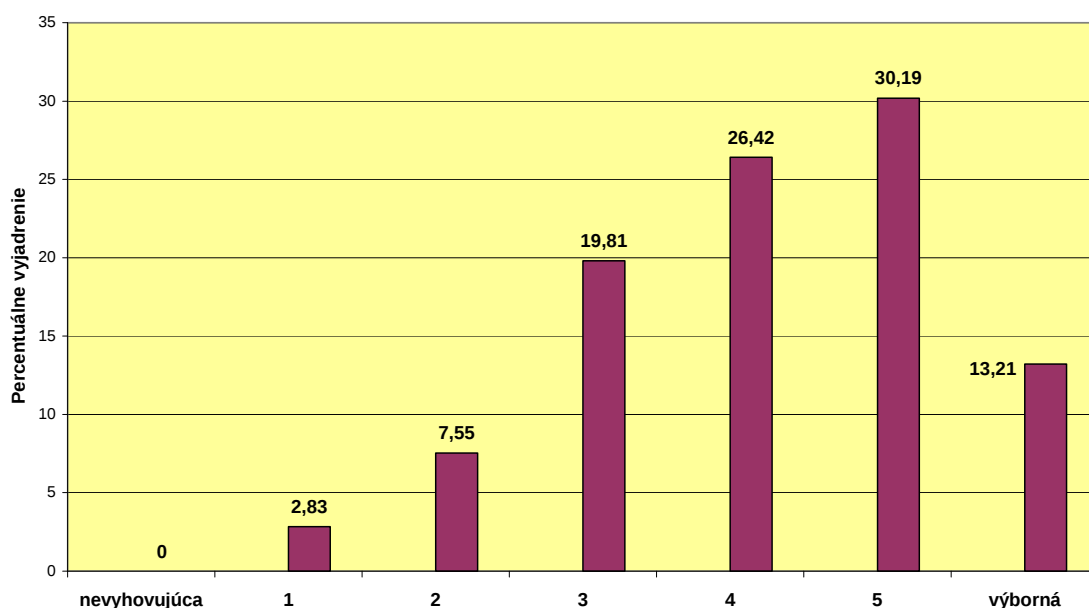
Z vyššie uvedeného počtu respondentov, ktorí pri realizácii krúžkovej činnosti postupujú podľa vypracovaného časovo tematického plánu 69,5% respondentov si tento plán vypracovali sami. Z hľadiska rozsiahleho spektra zamerania krúžkovej činnosti v nami sledovanej respondent-skej vzorke je to vcelku pochopiteľný stav.

Pri realizácii krúžkovej činnosti sa naši respondenti stretávajú s radom problémov. Vo svo-jom prieskume sme sa pokúsili identifikovať aspoň časť týchto problémov. Medzi najväčšie problémy, s ktorými sa naši respondenti stretávajú pri zabezpečovaní krúžkovej činnosti na školách patrí absencia odbornej literatúry (11,7%), absencia vhodných metodických príručiek (28,3%), zlé materiálne zabezpečenie krúžku (22,4%), zlé priestorové zabezpečenie (13,7%), nedostatok náme-tov (5,4%), nezáujem vedenia školy o činnosť krúžku (7,8%). Absencia nedostatku metodických príručiek pre vedenie záujmových krúžkov, ako najfrekvencovanejší problém, potvrdzuje opod-statnenosť našich zámerov v rámci riešenia projektu. Aj keď pri tejto položke respondenti v mimoriadne veľkej miere neupozorňujú na nedostatok vhodnej odbornej literatúry, odpovede respondentov na položku 19 túto skutočnosť nepotvrdzujú. Nedostatok vhodnej odbornej literatúry pri tejto položke konštatuje až 42,2% respondentov. Názory učiteľov na kvalitu dostupnej literatúry sa rôznia. Jednoznačne však prevažuje pozitívne hodnotenie kvality dostupnej literatúry. Hodnote-nie dostupnej odbornej literatúry je uvedené v tabuľke 3 a znázornené na grafe 8.

Tabuľka 3 Hodnotenie kvality dostupnej odbornej literatúry

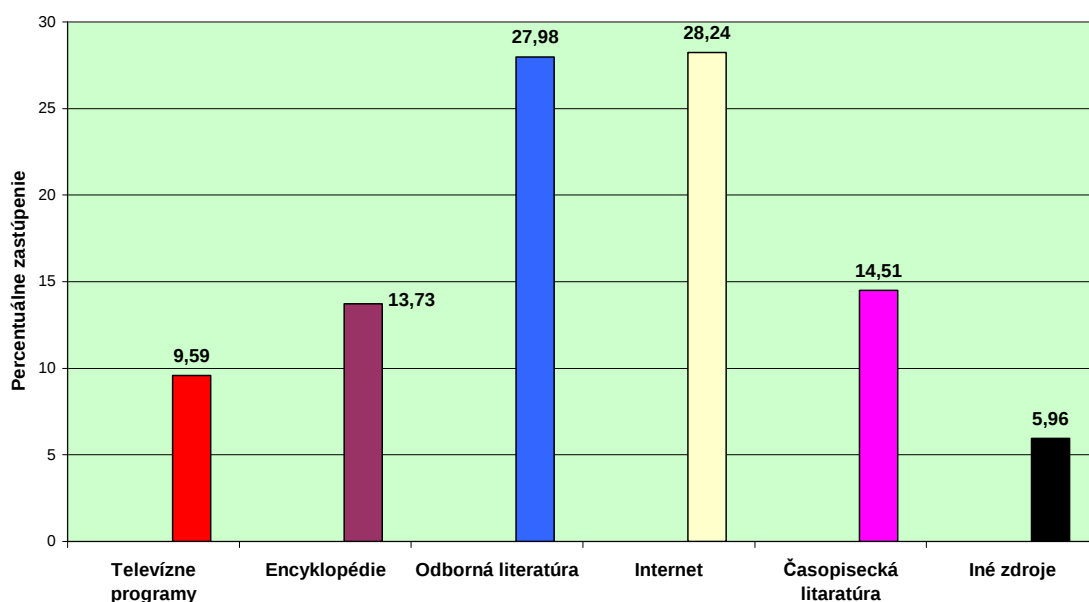
nevyhovujúca						výborná
0	1	2	3	4	5	6
0,0	2,83	7,55	19,81	26,42	30,19	13,21

Graf 8 Úroveň odbornej literatúry

Odpovede respondentov poukazujú na skutočnosť, že problém námetov pre činnosť krúžku patrí medzi menej vyskytujúce sa problémy. Námety pre činnosť krúžku naši respondenti získavajú najčastejšie z populárno-vedeckých a vzdelávacích programov vysielaných v televízii (9,6%), z rôznych encyklopédií (13,7%), z odbornej literatúry (28%), z internetu (28,3%), z časopiseckej literatúry (14,5%). (Graf 9)

Graf 9 Informačné zdroje pre námety

Jedným z faktorov, ktorý podľa nášho názoru môže do značnej miery ovplyvniť rozvinutie krúžkovej činnosti na škole je finančná stimulácia pedagogických pracovníkov, ktorí vedú záujmové krúžky na školách.. Výsledky nášho prieskumu potvrdzujú, že prácou pri vedení záujmových krúžkov si až 77% respondentov zlepšuje svoju finančnú situáciu. Uvedené poznanie signalizuje s veľkou mierou pravdepodobnosti, že jedným z mimoriadne dôležitých stimulov masového rozvinutia mimoškolských foriem práce na školách, realizovaných v podobe záujmovej krúžkovej činnosti je možnosť zvýšenia finančného ohodnotenia práce učiteľa.

4 Vybrané závery prieskumu

V tejto časti nášho príspevku sa pokúsime zhrnúť niektoré z najdôležitejších záverov nášho prieskumu. Z relevantných záverov prieskumu uvádzame:

- záujmová činnosť žiakov je na základných školách skutočne značne rozšírená
- sprievodným znakom rozvinutia krúžkovej činnosti na školách je pomerne rozsiahla pestrosť ponuky zamerania krúžkovej činnosti
- zameranie činnosti v jednotlivých krúžkoch je rôznorodé
- učitelia vo významnej miere využívajú krúžkovú činnosť na podporu vzdelávacej činnosti realizovanej v rámci riadnych vyučovacích hodín
- najčastejšie sa na našich školách realizujú krúžky zamerané na prácu s výpočtovou technikou
- zreteľný a prirodzený pre mladší a starší školský vek je aj záujem žiakov o krúžky so športovým zameraním
- podľa odpovedí väčšiny respondentov, vznik záujmového krúžku na škole nebol podmienený zavedením vzdelávacích poukazov
- respondenti pripisujú mimoriadny význam vzdelávacím poukazom, ako prostriedku pre rozvinutie záujmovej činnosti na školách
- na vedení záujmových a krúžkových aktivít sa často podieľajú aj učitelia, resp. iný pedagogickí pracovníci, ktorí počas svojho štúdia nezískali potrebné kompetencie
- takmer 50% respondentov s dĺžkou praxe do 5 rokov počas svojho štúdia a následnej pedagogickej praxe nenadobudlo príslušné kompetencie pre prácu v záujmových krúžkoch
- vzhľadom na masové rozšírenie záujmovej činnosti na školách, možno považovať absenciu akejkolvek špecializovanej prípravy respondentov, respektíve minimálne zastúpenie špecializovanej prípravy počas vysokoškolského štúdia za znepokojujúci poznatok
- podľa jednej štvrtiny respondentov význam realizácie krúžkovej činnosti na školách je mimoriadne dôležitý predovšetkým v oblasti rozvíjania nadania a talentu žiakov
- 50,6% respondentov organizuje činnosť krúžku na základe vypracovaného časovo tematického plánu
- medzi najväčšie problémy, s ktorými sa naši respondenti stretávajú pri zabezpečovaní krúžkovej činnosti na školách patrí, absencia metodických príručiek, zlé materiálne zabezpečenie krúžku, absencia odbornej literatúry, nevyhovujúce priestorové zabezpečenie činnosti krúžku
- názory učiteľov na kvalitu dostupnej literatúry sa rôznia. Jednoznačne však prevažuje pozitívne hodnotenie kvality dostupnej literatúry.
- problém námetov pre činnosť krúžku patrí medzi menej vyskytujúce sa problémy
- prácou pri vedení záujmových krúžkov si viac než tri štvrtiny respondentov zlepšuje svoju finančnú situáciu

5 Záver

Organizácia záujmovej krúžkovej činnosti na školách patrí medzi dôležité aktivity, ktoré umožňujú cieľavedome naplňovať, organizovať a riadiť voľno časové aktivity žiakov. V našom príspevku sme sa pokúsili prezentovať niektoré zo záverov, ku ktorým sme dospeli na základe analýzy výsledkov prieskumu, ktorý sme realizovali v uplynulom roku medzi učiteľmi základných škôl Prešovského a Košického kraja. Cieľom tohto príspevku bolo zároveň predstaviť projekt a niektoré z jeho doterajších výsledkov, ktoré sa nám podarilo dosiahnuť v prvom roku jeho riešenia. Autori príspevku vyslovujú poďakovanie všetkým učiteľom, ktorí sa aktívne zapojili do projektu vyplnením nášho dotazníka a tým prispeli k získaniu relevantných informácií. Zároveň si dovoľujeme vysloviť potešenie, že 73 z nich prejavilo záujem ďalej spolupracovať s riešiteľmi projektu. Článok vznikol s podporou projektu KEGA č. 3/4114/06 „Rozširovanie edukačných kompetencií pedagogických pracovníkov“.

Dotazník

Vážená(ý) pani(pán) kolegyňa, kolega!

Prosíme Vás o spoluprácu pri vyplnení nasledujúceho anonymného dotazníka. Zhromaždené údaje nám pomôžu kvalifikovanejšie pristúpiť k analýze súčasného stavu organizácie a realizácie záujmovej činnosti na školách. Podklady získané spracovaním Vašich informácií budú slúžiť ako relevantný materiál pri riešení projektu KEGA: „Rozširovanie edukačných kompetencií pedagogických pracovníkov“. Ďakujeme Vám za pochopenie a spoluprácu.

I. Identifikačné údaje o pracovisku a respondentovi

1. Škola (zakrúžkujete) :
 - a) štátna základná škola - málotriedna
 - b) štátna základná škola - plne organizovaná
 - c) súkromná základná škola - malo triedna
 - d) súkromná základná škola - plne organizovaná
 - e) cirkevná základná škola - málotriedna
 - f) cirkevná základná škola - plne organizovaná
2. Škola, na ktorej pôsobíte má sídlo v (zakrúžkujete):
 - a) obci
 - b) meste
3. Pohlavie respondenta:
 - a) muž
 - b) žena
4. V nasledujúcej tabuľke vyhľadajte interval, v ktorom leží dĺžka Vašej pedagogickej praxe a číslo, ktoré je pred týmto intervalom zakrúžkujte:

1	2	3	4	5	6	7
0-5 rokov	6-10 r.	11-15 r.	16-20 r.	21-25 r.	26-30 r.	31 r. a viac
5. Ukončené vzdelanie respondenta:
učiteľstvo pre 1. – 4.
učiteľstvo pre 5. – 12.
doplnkové pedagogické štúdium
iné
6. V prípade, že ste pri predchádzajúcej položke volili odpoveď b) , uveďte aprobáciu predmetov, štúdium ktorých ste ukončili:
7. V školskom roku 2006-2007 zabezpečujete výučbu predmetov:
8. Aký je v školskom roku 2006-2007 Váš týždenný pedagogický úväzok? Číslo, ktoré je pred týmto Vaším úväzkom zakrúžkujte:

1	do 21	2	22	3	23	4	24	5	25	6	26	7	nad 26
---	-------	---	----	---	----	---	----	---	----	---	----	---	--------
9. Absolvovali ste počas štúdia a následnej pedagogickej praxe predmety, semináre, kurzy, špecializovane zamerané na prípravu a realizáciu záujmovej činnosti žiakov. Vhodnú voľbu zakrúžkujte:
 - a) Áno, v rámci štúdia na vysokej škole
 - b) Áno, v rámci ďalšieho vzdelávania učiteľov
 - c) Nie

II. Okruh otázok zameraný všeobecne na systém organizácie a realizácie záujmovej a krúžkovej činnosti na škole

10. V čom vidíte význam realizácie krúžkovej činnosti na škole. Zakrúžkujte všetky odpovede, ktoré sú podľa Vás adekvátne.
 - a) Má výchovný aj vzdelávací dopad
 - b) Má výlučne výchovný dopad
 - c) Má veľký vplyv na socializáciu žiaka
 - d) Zvyšuje záujem žiakov o predmet
 - e) Odkrýva žiakovi nové záujmové oblasti
 - f) Žiak má možnosť rozvíjať svoj talent a nadanie
 - g) Nemá výraznejší vplyv
 - h) Iné.....

11. Uved'te záujmové krúžky, ktoré sú na Vašej škole organizované:
.....
.....
12. V prípade, že sám (sama) osobne vediete nejaký krúžok, vyplňte prosím údaje v nasledujúcej tabuľke:
Názov krúžku	Počet žiakov
13. Koľko hodín týždenne venujete v priemere organizácii a realizácii záujmovej a krúžkovej činnosti žiakov. Vhodnú odpoveď zakrúžkujte.
- Menej ako 1 hod
 - 1 až 2 hod
 - 3 a viac
 - nevediem krúžok
14. Činnosť Vášho krúžku sa realizuje na základe (vhodnú odpoveď zakrúžkujte):
- vypracovaného časovo tematického plánu
 - návrhov a záujmu žiakov
 - materiálových a priestorových možností školy
 - námetov činností, ku ktorým máte osobný vzťah.
 - iné, uved'te.....
15. V prípade, že ste pri predchádzajúcej položke volili odpoveď a) uved'te prosím, akým spôsobom ste ho získali:
- časovo tematický plán som si navrhol a vypracoval sám
 - prevzal som ho z odbornej literatúry
 - kombináciou predchádzajúcich možností
 - časovo tematický plán bol spracovaný a dodaný inou organizáciou
 - iné.....
16. Na základe akého kritéria pristupujete k výberu námetov pre činnosť Vášho krúžku:
- na základe návrhov a záujmu žiakov
 - podľa materiálových a priestorových možností školy
 - námety s prevládajúcim druhom činností, ku ktorým máte osobný vzťah.
 - na základe dostupnej literatúry
 - iné
17. Z akých informačných zdrojov získavate námety pre činnosť Vášho krúžku?
- populárno-vedecké a vzdelávacie programy v TV
 - rôzne encyklopédie
 - odborná literatúra
 - internet
 - časopisecká literatúra
 - iné informačné zdroje.....
18. Mali by ste záujem pripravovať učebné pomôcky, funkčné modely prípadne iné výrobky v rámci mimoškolských aktivít?
- áno
 - nie
19. Máte k dispozícii dostatok vhodnej odbornej a metodické literatúry, ktorú môžete použiť pre činnosť Vášho krúžku?
- áno
 - nie
20. V prípade, že ste na predchádzajúcu položku volili odpoveď a), aká je podľa Vášho názoru úroveň tejto literatúry. Ohodnoťte na stupnici 0-6 kvalitu dostupnej odbornej a metodické literatúry.
nevyhovujúca						výborná
0	1	2	3	4	5	6
21. V akých priestoroch sa realizuje činnosť krúžku?
- v triede
 - v laboratóriu
 - v školských dielnach
 - v prírode
 - v planetáriu

- f) v Centrách voľného času
g) iné
22. V ktorej oblasti pociťujete najväčšie problémy pri zabezpečovaní činnosti krúžku?
a) absencia odbornej literatúry
b) absencia metodických príručiek
c) zlé materiálne zabezpečenie krúžku
d) zlé priestorové zabezpečenie
e) nedostatok námetov
f) nezáujem žiakov o krúžok
g) nezáujem vedenia školy o činnosť krúžku
h) iné
23. Akým spôsobom zabezpečujete materiálne technické vybavenie potrebné pre činnosť krúžku?
a) činnosť krúžku je zabezpečovaná z rozpočtu školy
b) žiaci si nosia pomôcky a materiál sami
c) využívate sponzorské príspevky
d) činnosť krúžku si nevyžaduje mimoriadne náklady
e) iné
24. Technické vybavenie Vášho pracoviska (školy) považujete za:
a) vyhovujúce
b) vyhovujúce s istými obmedzeniami
c) nevyhovujúce s istými možnosťami
d) úplne nevyhovujúce
25. Počítačové vybavenie Vášho pracoviska (školy) považujete za:
a) vyhovujúce
b) vyhovujúce s istými obmedzeniami
c) nevyhovujúce s istými možnosťami
d) úplne nevyhovujúce
26. Žiaci, ktorí sa zapájajú do činnosti krúžku, prezentujú výsledky svojej činnosti aj na inej ako školskej úrovni?
a) áno
b) nie
27. Je podľa Vášho názoru vznik krúžku, ktorý vediete iniciovaný s cieľom získať vzdelávacie poukazy žiakov?
a) áno
b) nie
28. Do činnosti Vášho krúžku sa zapájajú výhradne žiaci, ktorí škole odovzdali vzdelávací poukaz ?
a) áno
b) nie
29. Ako hodnotíte význam vzdelávacích poukazov pre rozvinutie záujmovej činnosti na škole ? Svoje hodnotenie vyjadrite na stupnici 0-6.
Nemajú vplyv						Významne vplývajú
0	1	2	3	4	5	6
30. Vedenie krúžkovej a záujmovej činnosti sa u Vás prejavuje aj zmenou Vášho finančného ohodnotenia?
a) áno
b) nie

3.2 Neformálne fyzikálne vzdelávanie v rámci voľnočasových aktivít žiakov

RNDr. Katarína Šterbáková, PhD.*

Abstrakt: Príspevok je zameraný na voľnočasové aktivity, ktoré slúžia na posilňovanie motivácie žiakov a na vzbudzovanie záujmu o fyziku. Autorka sa na základe svojich skúseností s organizovaním stretnutí s učiteľmi a žiakmi ZŠ, rozhodla ponúknuť čitateľovi pohľad na konkrétne aktivity, ktoré sú nasmerované na obohatenie fyzikálneho kurikula a prezentuje ukážky z konkrétnych appletov používaných na prírodovednom krúžku. Autorka v článku poukazuje na význam rozličných aktivít neformálneho prírodovedného vzdelávania a na ich vzťah k školskej fyzike.

Kľúčové slová: voľnočasové aktivity, fyzika.

Úvod

V tomto príspevku chceme čitateľovi priblížiť niektoré výsledky z prvého roku projektu KEGA, zameraného na problematiku zefektívnenia práce pedagogických pracovníkov, pôsobiacich v záujmových krúžkoch pri vzdelávacích inštitúciách. Autorka spolu s ostatnými riešiteľmi projektu pracujú na téme: „Rozširovanie edukačných kompetencií pedagogických pracovníkov“.

Efektívna realizácia oblastí záujmovej krúžkovej činnosti je podmienená primeranou kvalifikačnou úrovňou pedagogických pracovníkov, zodpovedajúcich za ich priebeh. Snaha inovovať prípravu učiteľov prírodovedných predmetov spojila v spoločnom projekte riešiteľov z troch fakúlt Prešovskej univerzity.

Jedným z cieľov projektu je príprava vysokoškolsky vzdelaných odborníkov na poznanie obsahu predmetu a vedenie záujmovej a krúžkovej činnosti. Riešitelia projektu v prvom roku jeho existencie vypracovali časovo tematický plán a pripravujú metodickú príručku pre vedenie krúžkov s návrhom postupov pre ich tvorbu. Prakticky budú materiály overené účastníkmi workshopov v priebehu a na záver projektu. Vypracované materiály budú prezentované v printovej a elektronickej podobe na www stránkach projektu. Pri formulácii cieľov projektu sme vychádzali z našich dlhodobých skúseností, ktoré sme nadobudli v spolupráci s holandskými a britskými partnermi počas riešenia jedného z prvých projektov TEMPUS Phare. Kým pre slovenské školstvo je charakteristická separovaná výučba jednotlivých prírodovedných disciplín (zvlášť fyziky, chémie, biológie, geografie, ekológie) s dominantným využívaním výkladových metód, vo Veľkej Británii a Holandsku je dlhodobá tradícia vyučovania prírodovedných disciplín integrovaným spôsobom, preferujúcim investigatívne metódy. Významnú úlohu v nich majú informačné technológie (IT), čo odzrkadľuje dôležitosť postavenia IT pri rozvoji každej prírodovednej disciplíny.

Čo je v projekte už za nami?

Analýza súčasného stavu realizácie záujmovej a krúžkovej činnosti na základných školách. Zrealizovaný prieskum - dotazníkovou metódou. Vymedzenie relevantných predmetov a záujmových činností, pre ktoré sa tvoria metodické materiály. Štúdium dostupnej odbornej literatúry a zhromaždenie vhodných didaktických materiálov pre krúžkovú činnosť.

Zámery revidovať existujúce študijné plány prípravy učiteľov prírodovedných predmetov a zvýšiť podiel bádateľských aktivít a samostatnej práce študentov pri získavaní prírodovedných poznatkov, si vyžiadali posilnenie využívania IT a ponuku zavedenia nových predmetov, akými sú napr. Tvorba učebných pomôcok na Katedre fyziky. Na týchto praktických cvičeniach sú študenti vedení k samostatnej praktickej činnosti, ktorá začína prípravou písomných materiálov na objasnenie funkcie nejakého zariadenia.

* **Kontakt:** Katedra fyziky, FHPV PU v Prešove, ul. 17. Novembra č.1, 081 16 Prešov
E-mail: sterbakk@unipo.sk

Študenti sa na tieto hodiny musia doma dôkladne pripraviť, aby dokázali na hodine zhotoviť výrobok alebo prezentovať experiment. Ich prácu sme zdokumentovali (pozri obr.1). Študenti sú ochotní niektoré veci nimi zhotovené nechať v škole, potom ich môžeme s príslušným popisom funkcie vystaviť na vhodnom mieste ako zaujímavý exponát. Podobným spôsobom pripravujú naši študenti jednoduché pokusy vhodné na výučbu fyziky.

Riešitelia projektu zo spolupracujúceho pracoviska Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove v rámci svojho podielu na realizácii projektu sa zamerali na rozpracovanie námetov pre krúžkovú činnosť s dôrazom na slovenskú históriu.

Riešitelia projektu zo spolupracujúceho pracoviska Katedry prírodovedných a technických disciplín Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove v rámci svojho podielu na realizácii projektu reagujú na aktuálne zmeny v študijnom programe, v ktorom bol do pedagogickej praxe zaradený predmet Ľudové tradície a remeslá orientovaný predovšetkým na krúžkovú a záujmovú činnosť.

Ako pracujú učitelia v projekte?

Niektorí členovia katedry fyziky týmto projektom nadväzujú na úspešnú tradíciu fyzikálnych korešpondenčných seminárov KORSEM-ov pre ZŠ, ktoré vzišli z iniciatívy niekoľkých učiteľov, ktorí nechceli učiť fyziku iba pomocou kriedy a tabule. Ako v minulosti tak aj teraz ponúkame učiteľom na výber 5 tematických blokov: *mechanika, termika a molekulová fyzika, elektri- na a magnetizmus, geometrická optika a akustika*. Na workshopoch budú učitelia pracovať podobne ako žiaci v triede. Spoločne vyriešime fyzikálne, didaktické, pedagogické i psychologické problémy. Vymeníme si skúsenosti z práce v krúžkoch ako aj z hodín fyziky.

Ako pracujú žiaci?

Učiteľ predkladá žiakom problém (vo forme otázky, experimentu, a pod.), dáva im možnosť diskutovať, navrhovať hypotézy jeho riešenia a potom spoločne hľadajú spôsoby overovania alebo vyvrátenia hypotéz. Žiaci sa pritom učia nebať vyslovovať svoje názory, nehanbia sa za chybu, ktorú urobili a učia sa nevysmievat' sa iným spolužiakom, ktorým sa tiež niečo nepodarilo. Kritériom správnosti v takejto atmosfére nie je v maximálnej možnej miere autorita učiteľa, ale zažitá a overená realita fyzikálneho javu.

Dôležitou súčasťou výučby sú aj domáce úlohy. Tie sú dobrovoľné, ale ich obsahom je napr. riešenie problému, navrhnutie vhodného experimentu, výroba nejakého prístroja, atď. Riešenia problémov, ktoré dostanú deti za domácu úlohu môžu prekonzultovať s rodičmi alebo starými rodičmi, a tak sa niekedy stáva, že celá rodina diskutuje o fyzikálnom probléme.

Čo prinesie projekt žiakom?

Takýto zaujímavý spôsob výučby fyziky alebo práce v prírodovednom krúžku deti zaujíma, pretože sa môžu samé podieľať na tvorbe pokusov, pomôcok a zároveň je pre ne veľmi motivujúci, čo vidíme v tom, že nie je na úkor kvality vedomostí. Trvácnejšie osvojenie si vedomostí a schopnosť využívať ich pri riešení problémov, vedie učiteľov k tomu, že pri výučbe stihnú prebrať nielen celú predpísanú látku ale aj rozdiskutovať nastolený problém, ktorý zadali predtým. Pritom dochádza k rozvoju zručnosti, vedomosti a postojev žiakov. Žiaci sa učia správne formulovať svoje názory a cítia sa zodpovední za výsledky svojej práce.

Čo prinesie projekt učiteľom?

Väčšie uspokojenie z práce so žiakmi. Tým, že učiteľ pozoruje zvýšený záujem žiakov, pracuje sa mu s triedou oveľa lepšie ako keď vidí, že fyzika je pre žiakov nutné zlo. Možnosť pravidelného a dlhodobého stretávania sa s kolegami, ktorí majú podobný záujem a snažia sa získať nové vedomosti, možnosť konzultovať s nimi rôzne problémy a vymieňať si skúsenosti. Možnosť rozvíjať si svoje vlastné fyzikálne vedomosti, riešiť neštandardné úlohy – a to všetko v prostredí, v ktorom spôsob výučby fyziky a získavania nových poznatkov, nie je pre účastníkov stretnutí strašiacim, ale pestrú mapou, ktorú je potrebné preskúmať.

Čo sú to applety ?

Slovo applety predstavuje „modelovanú fyziku cez applety“ niektorí autori ich nazývajú výstižnejšie **fyzlety**. Na Internete možno nájsť v súčasnosti množstvo simulácií v podobe appletov - (fyzletov), ktoré majú vo fyzike nasledujúce špecifické atribúty dôležité pre pedagogické účely:

- *Applety sú jednoduché.* Koncentrované sú na jeden pojem, na jednu dôležitú stránku daného javu. Majú jednoduchú grafiku a ovládanie, majú malú veľkosť, a dajú sa ľahko a dostatočne rýchle stiahnuť.
- *Applety sú flexibilné.* V rámci html stránky, na ktorej sa nachádza applet, môže učiteľ podľa vlastných potrieb meniť vzhľad a celkový scenár simulácie. Technicky ide o kontrolu pomocou Java scriptov, pričom ich zmeny pomocou programov FrontPage alebo Mozilla obtiažnosťou zodpovedajú elementárnej úprave textu vo Word.
- *Applety sú vytvorené pre šírenie formou Internetu*, t.j. sú nezávislé na platforme (bežia na počítačoch s rôznymi operačnými systémami) a bežia v rámci webových stránok prakticky v každom prehliadači.
- *Applety sú interaktívne*, t. j. poskytujú možnosť aktívneho zapojenia žiaka či študenta.
- *Applety sú voľne použiteľné* na nekomerčné účely bez poplatkov.

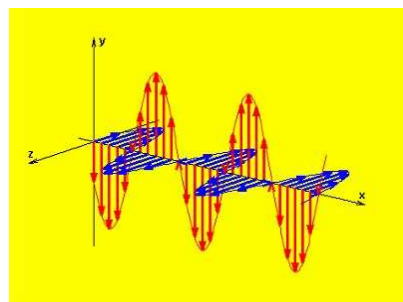
Z didaktického pohľadu každá časť fyziky je tematicky samostatne spracovaná a pomocou appletov obsahuje tri typy odlišných cvičení a úloh. Sú to: ilustrácie, bádania a problémy.

Ukážka toho istého problému ale na rôznych appletoch z oblasti elektriny a magnetizmu:

Elektromagnetická vlna (obr.2)

<http://www.walter-fendt.de/ph11e/emwave.htm>

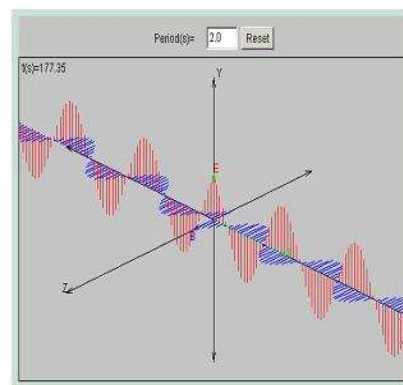
Vidíme priestorové znázornenie priebehu elektrickej i magnetickej intenzity. Veľmi dobre je pozorovateľné stojaté vlnenie pri postupe vlny.

Elektromagnetická vlna (obr.3)

<http://www.phy.ntnu.edu.tw/java/emWave/emWave.html>

Priebeh elektromagnetickej vlny. Sledujeme jednotlivé zložky, môžeme si zvoliť periódu pohybu a tiež uhol pohľadu.

Čo ponúkame účastníkom projektu?

Semináre a workshopy pre učiteľov fyziky, ale aj iných prírodných vied, (napr. biológie, ekológie, histórie...), na ktorých nám pôjde nielen o odbornosť a metodiku, ale aj o stretnutia a vzájomnú pomoc, spoluprácu a budovanie medziľudských vzťahov v najširšom zmysle slova. Projekt KEGA je vhodný ako pre začínajúcich, tak aj pre skúsených učiteľov, ktorým môže priniesť nové inšpirácie a môže byť pre nich zaujímavým aj tým, že ponúka možnosť stretnutia sa s kolegami či pracovníkmi katedry fyziky FHPV PU, s ktorými sa spoločne pokúsia rozvíjať svoje myšlienky a nápady.

Účastníci seminárov budú dostávať metodické materiály, zbierky úloh, námety na laboratorné práce, a pod. Všetky tieto materiály môžu využívať na prípravu svojich vyučovacích hodín. Cieľom projektu je poskytnúť učiteľom požadovanú odbornú, metodickú a metodologickú podpo-

ru. Úspešná realizácia tohto projektu vytvára predpoklady pre naplnenie princípov projektu otvorenej školy. Medzi špecifické ciele projektu možno zaradiť navrhnutie a vypracovanie učebných plánov pre prácu vybraných krúžkov, vypracovanie metodických príručiek so zameraním na krúžkovú činnosť v printovej aj elektronickej interaktívnej forme, zrealizovanie priebežných a záverečných informačných workshopov, zameraných na prezentáciu vytvorených materiálov a sprostredkovanie informácií o nových trendoch v danej oblasti. Medzi ďalšie zaujímavosti projektu možno spomenúť vytvorenie **Diskusného klubu** – na webovej stránke projektu, ktorý sa zaoberá problematikou výučby fyziky. Je určený učiteľom fyziky v praxi, ako aj študentom učiteľského štúdia fyziky. Nevylučujú sa ani ďalší záujemcovia o spomenutú problematiku. Diskusný klub je vytvorený za účelom ponúknuť priestor na vzájomnú komunikáciu k rôznym problémom z oblasti fyziky, informovať ich o novinkách elektronickou poštou. Prostredníctvom neho ponúkame záujemcom množstvo liniek na vzdelávacie materiály alebo applety, ktoré sú prístupné napr. na stránkach:

- http://www.walter-fendt.de/ph11sk/acceleration_sk.htm
- http://www.walter-fendt.de/ph11sk/lever_sk.htm
- http://www.walter-fendt.de/ph11sk/pulleysystem_sk.htm
- http://www.walter-fendt.de/ph11sk/cpendula_sk.htm
- http://www.walter-fendt.de/ph11sk/ncradle_sk.htm

Náplňou noviniek budú aj projekty budúcich učiteľov fyziky obsahujúce ich vlastné produkty v elektronickej podobe priamo použiteľné vo vyučovaní fyziky na ZŠ a SŠ. Takto dosiahneme užšiu spoluprácu s učiteľmi v rámci regiónu Východného Slovenska. Vytvorenie takéhoto informačného systému, nám sprostredkuje výmenu informácií medzi účastníkmi projektu, prostredia na prezentáciu vlastnej práce, nápadov a návrhov spojených s inováciou činnosti krúžkov. Riešitelia projektu vybrané námety a praktické činnosti budú prezentovať aj pred účastníkmi workshopov v priebehu a na záver projektu.

Záver

Riešitelia projektu sú presvedčení, že rôzne druhy mimoškolských foriem práce prispievajú k racionálnemu využitiu voľného času mládeže, k jej zdravému rozvoju, k prirodzenému rozvíjaniu jej záujmov, k formovaniu potencionálneho vzťahu k budúcemu povolaniu.

V príspevku sú zosumarizované niektoré výsledky jednoročnej spolupráce riešiteľov na projekte a jej dopad na prípravu pedagogických pracovníkov a budúcich učiteľov prírodovedných predmetov v nadchádzajúcom období. Vzhľadom na negatívny demografický vývoj, ktorý sa v konečnom dôsledku prejavil v našom regióne v znížení dotácií a následnom rušení a zlučovaní škôl a školských zariadení, s ktorým súvisí aj odchod učiteľov a pedagogických pracovníkov zo školstva si všetci uvedomujeme, aká dôležitá je úloha dnešnej školy pripravovať mládež na ich budúci osobný i profesijný život v našej spoločnosti. Učitelia ale aj pedagogickí pracovníci preto musia disponovať širokým spektrom zaujímavých prístupov k vyučovaniu a učeniu, ale aj k hľadaniu nových prístupov, metód a štruktúr, aby dokázali žiakom poskytnúť primerané a zaujímavé priestorové, materiálne i pedagogické podmienky na realizáciu krúžkovej činnosti tak, aby žiaci prejavili záujem o túto záujmovú činnosť.

Literatúra

- CHRISTIAN, W., BELLONI, M., *Physlet physics - Interactive Illustrations, and Problems for Introductory Physics*, Pearson Education, New Jersey, 2004, ISBN 013-101969, <<http://webphysics.davidson.edu/Applets/Applets.html>>,
 ŠEBEŇ, V., ŠEBEŇOVÁ, I.: Systémový prístup k organizácii samostatnej práce študenta vysokej školy. Zborník XIV. Didmatech 2001. Politechnika Radomska Radom, Poľsko, s.634-636

Podakovanie

Táto práca je finančne podporovaná v rámci projektu grantovej agentúry KEGA č. 3/4114/06 Ministerstva školstva SR: *Rozširovanie edukačných kompetencií pedagogických pracovníkov (2006-2008)*.

3.3 Voľnočasové aktivity žiakov so zameraním na astronómiu

RNDr. Mária Csatóryová, PhD.*

Abstrakt: Autorka sa vo svojom príspevku zameriava na problematiku využitia voľného času žiakov a mládeže v záujmových krúžkoch s dôrazom na využitie astronomických informácií. Vzhľadom na súčasnú atraktivitu astronómie medzi žiakmi ZŠ a SŠ, autorka predkladá možnosti prezentácie vedeckých poznatkov z astronómie hravou formou.

Kľúčové slová: Voľnočasová aktivita, astronómia, astronomické pozorovania.

Úvod

V dnešnom čase počítačových hier a zaneprázdnenia rodičov sa využitie voľného času detí sa stáva problematikou nanajvýš aktuálnou. Počet krúžkov s prírodovedným zameraním klesá, čo sa podpisuje pod neoblíbenosť prírodovedných predmetov, ako aj v konečnom záujme žiakov o ďalšie štúdium, kde vo veľkom nepomere vedie práve humanitné zameranie.

Ďalším varovným signálom je fakt, že v prieskumoch žiaci základných škôl v 90% uvádzajú, že astronómia ich zaujíma, ale vedomostné previerky ukazujú, že úroveň ich poznania v danej oblasti je podpriemerná a nevládajú ani učivo základnej školy. Tento nepriaznivý fakt je spôsobený zrejme malou časovou dotáciou pre učivo astronómie. Využitie poznania astronómie môže byť pre deti motivačné, hlavne pre rozvoj v iných prírodovedných oblastiach. Preto stojí za úvahu ako formou a akými prostriedkami využiť ich záujem o tento predmet.

Kde sa môžeme s týmito aktivitami stretnúť

Tieto aktivity môžu vykonávať učitelia ZŠ a SŠ v rámci krúžkovej činnosti, animátori voľného času môžu tieto aktivity uskutočňovať v mimoškolských organizáciách, ako aj v rámci letných táborov. Predpoklad lepšej odbornej pripravenosti je na špeciálnych pracoviskách – hvezdárňach. Nutnou podmienkou učiteľa na ZŠ a SŠ, ktorý chce viesť astronomický krúžok je prírodovedné vzdelanie alebo základné poznatky z oblasti astronómie. Táto požiadavka vzdelania sa týka aj animátorov voľného času, ktorí chcú deti zasvätiť do oblasti astronómie.

Krúžková činnosť

Pre prácu v krúžku je potrebné udržanie motivácie, tak aby deti mali záujem o každé nové stretnutie. Preto je potrebné, aby cieľ hodiny bol dobre premyslený a deti sa s ním vedeli stotožniť. Napríklad pre deti ZŠ môžeme vytvoriť hodinu cestovateľov, experimentátorov, pozorovateľov a podobne, kde sa dieťa vžije do úlohy dospelého človeka a hrá pridelenú rolu. Oveľa zložitejšie je zmotivovať staršie deti a preto musí byť učiteľ alebo animátor viac na stretnutie pripravený.

Metódy práce

1. Pozorovania: Pozorovanie má taký význam v astronómii ako vo fyzike experiment. Často sa obchádza kvôli neznalosti, čo môže byť objektom pozorovania. Úplne jednoduché pozorovania by mali byť samozrejmosťou v činnosti krúžku, nakoľko upevnia získanú vedomosť natrvalo. Klasickým príkladom môže byť **pozorovanie Mesiaca**, kde dieťa aj voľným okom je schopné pozorovať a zakresliť svetlé a tmavé miesta na Mesiaci. Takýto zakres je možné porovnať s mapou Mesiaca určiť o aké útvary na Mesiaci ide. Následne by mal byť vysvetlený fyzikálny rozdiel tmavých a svetlých miest na Mesiaci. Ak má dieťa za sebou viac takýchto pozorovaní, vie rozlíšiť stále viac a viac útvarov (maximálne vieme rozlíšiť na Mesiaci pozorovaním voľným okom 27 útvarov), sa stáva lepším pozorovateľom. Zaujímavým a nenáročným pozorovaním môže byť aj hľadanie Mesiaca krátko po nove. Tridsať hodín po nove je Mesiac ešte prekvapujúco úzky a pohľad na jeho tenký kosáčik, ktorý sa dotýka horizontu je nádherný. Rekordy minimálneho času viditeľnosti voľ-

* **Kontakt:** maja@unipo.sk

ným okom sa registrujú celosvetovo, čo môže byť motívom pre pozorovanie, no z pedagogického hľadiska slúži toto pozorovanie na to, aby deti následne nakreslili geometriu polohy zeme – slnka – mesiaca.

Tipy na jednoduché možné pozorovania voľným okom môžeme nájsť napríklad v titule - Pozorovanie pre astronomické krúžky, Begeni (1994). Predpovede jednotlivých astronomických úkazov ako napr. pozorovanie meteorov, zatmenie Mesiaca a Slnka, konjunkcie a prechody slnečným diskom, ako aj zákryty Mesiacom môžeme nájsť v aktuálnej astronomickej ročenke. Tieto pozorovania voľným okom cibria predovšetkým pozornosť detí.

Technicky náročnejšie je pozorovanie jednoduchým ďalekohľadom, ktoré si vyžaduje určitú predprípravu (znalosť orientácie na oblohe, práca s mapou), ale pre deti je zaujímavejší tento typ pozorovania, lebo objekt voľným okom neviditeľný im ďalekohľad odhalí v plnej kráse. Napríklad pre deti v meste (na rozdiel od obce, kde je ešte i dnes dobrá viditeľnosť voľným okom), kde je obloha zanesená svetelným smogom, je potrebné vybrať na pozorovanie len najjasnejšie objekty. Napríklad **pozorovanie Jupitera a jeho mesiacov**. Aj najmenší ďalekohľad (stačí dobrý trieder alebo šesťcentimetrový ďalekohľad) nám ukáže v plnej kráse Jupiter a jeho štyri mesiace – Io, Európa, Ganymed a Callisto. Mesiace rýchlo menia polohu voči Jupiteru a každú noc poskytujú niektorý zo štyroch zaujímavých úkazov – zatmenie mesiaca, keď mesiac vstupuje do tieňa Jupitera (obdoba zatmenia Mesiaca), zákryt mesiaca, keď je zakrytý kotúčom planéty (obdoba zákrytu hviezdy Mesiacom), prechod mesiaca pred kotúčom Jupitera, prechod tieňa mesiaca cez kotúč Jupitera. Presné predpovede úkazov a polôh je možné nájsť v aktuálnej astronomickej ročenke (2). Dĺžka a spracovanie takehoto pozorovania závisí od veku žiakov, môže ísť o jednoduchú identifikáciu mesiacov až po zopakovanie Römerovho pokusu, ktorý v roku 1676 určil rýchlosť svetla z pozorovaní zatmení mesiaca Io. Poznávanie týchto mesiacov môžu obohatiť snímky z jednotlivých sond, ktoré leteli v blízkosti týchto mesiacov a predstavujú ich tajomný, pre nás nezvyčajný svet.

2. Výkladové hodiny: Pri výkladových hodinách je potrebné okrem základných zásad vyučovania dodržiavať niektoré zásady. Napríklad zásadu primeranosti - informácie o skutočných veľkostiach a vzdialenostiach jednotlivých objektov sú pre žiakov prázdne, lebo si ich nevedia jednoducho predstaviť. Je potrebné podľa veku žiaka určiť merítko, ktoré pozná. Najdôležitejšou zásadou je zásada aktuálnosti, nakoľko vývoj v tejto oblasti je veľmi rýchly. Mnohé knihy, ani učebnice nezaznamenávajú súčasný stav poznatkov. Často sa stáva, že nielen žiaci, ale aj animátori nevedia zaujať správny postoj k jednotlivým informáciám z oblasti astronómie. V bežných médiách sa stáva, že nové informácie sú podávané skreslene, preto je potrebné si tieto informácie overiť. Vhodné sú internetové encyklopédie napr. Wikipédia, ale aj populárno – odborné astronomické časopisy ako je napríklad Kozmos.

3. Internet: „Školstvo zatiaľ nedostalo taký materiálny prostriedok vyučovania, ku ktorému by mali žiaci taký prirodzený, aktívny a pozitívny vzťah ako k počítačom“ (Turek, 1997). Je prirodzené, že v súčasnej dobe informačno – technologických komunikácii sa počítač a internet plne využíva na prácu s mládežou v astronomických krúžkoch. Internetové **astronomické encyklopédie** môžu slúžiť na základnú orientáciu vedomostí a doplnením aktuálnej obrazovej prílohy na internete môžeme dostať celkom kvalitný základný materiál. Odborné astronomické stránky sú napríklad www.planetky.cz, www.astro.cz, alebo www.komety.cz, kde nájdeme najaktuálnejšie informácie. Vhodné sú rôzne **výučbové programy**, ktoré sa nachádzajú na samostatných nosičoch CD alebo DVD. Tieto programy sú vytvorené na jednotlivé témy astronómie a svojou virtuálnou realitou dokážu nahradiť malé planetárium, alebo cestovanie medzi planétami a hviezdami sústavami. Ich prednosťou je, že poväčšine dávajú aj možnosť samostatného vstupu. Napr. program Sky Globe umožní modelovať oblohu z ľubovoľného miesta na Zemi pri zadaní súradnice pozorovacieho miesta, čo je dôležité napríklad pre pochopenie sférických súradníc na oblohe.

Najideálnejším animátorom je jedinec, ktorý má dostatočné vedomosti z astronómie a súčasne ovláda jednoduché programovanie. To umožňuje tvorbu samostatných **appletov**, ktoré robia hodinu veľmi zaujímavou a tvorivou. Lepšie vypracované applety ponúkajú možnosť animácie, zvukové záznamy a možnosť logických úloh a ich spracovania.

Je však potrebné si uvedomiť, že počítač nemôže nahradiť prácu učiteľa, alebo animátora v plnom rozsahu. Dôvodov je určite viac, určíme aspoň niektoré z nich: Nie všetky stránky sú písané odborníkmi z danej oblasti, informácie sú zadávané všeobecne a často nevyšvetľujú podstatu

veci, žiaci si ich sami nevedia zatriediť. Žiaci používajú počítač a internet hlavne na hry, ktoré s vyučovaním nemajú nič spoločné.

4. Zaujímavé úlohy: Astronómia by nemala byť chápaná ako súbor encyklopedických poznatkov, pretože každý z nich je podložený fyzikálnou teóriou, alebo meraním. Preto vyučovacia hodina by mala byť doplnená zaujímavými úlohami, ktoré by vystihovali fyzikálnu podstatu vecí a javov. Námety na jednotlivé typy úloh možno čerpať z astronomickej ročenky alebo Kozmosu, kde je astronomickým krúžkom venovaný určitý priestor. Časové rozpätie týchto vydaní ponúka zbierku námetov.

5. Doplnkové úlohy: Doplnkové úlohy sú pomáhajú pri zapamätávaní si jednoduchých poznatkov nenásilnou formou, aj keď pre pochopenie súvislosti nemajú veľký význam. Najklasickejšie je napríklad puzzle, kde sa nočná obloha rozdelí na jednotlivé súhvezdia. Ďalším príkladom môžu príkladom môžu byť rôzne tajničky, prešmyčky a dopĺňovačky s astronomickým podtextom.

Literatúra

BEGENI, P.: *Základy pozorovania nočnej oblohy : metodický materiál pre astronomické krúžky*, Prešov 1994.

PITTICH, E.: *Astronomická ročenka*, Slovenská ústredná hvezdáreň, Hurbanovo.

TUREK, I.: *Zvyšovanie efektívnosti vyučovania*, Bratislava: Metodické centrum, 1997.

3.4 Postavenie pohybových aktivít v štruktúre záujmov žiakov staršieho školského veku

PaedDr. Gabriel Balšaj*

Abstrakt: Príspevok prezentuje aktuálnu štruktúru a obsah záujmov žiakov staršieho školského veku. Osobitnú pozornosť venuje zastúpeniu pohybových aktivít ako nezastupiteľných determinantov zdravia v spôsobe života detí a mládeže. Poukazuje na viaceré nepriaznivé parametre a formuluje odporúčania pre zlepšenie aktuálneho stavu. Zvýrazňuje dominujúcu formatívnu pozíciu rodiny a školy.

Kľúčové slová: pohyb, pohybová aktivita, pohybový režim, zdravie, zdravý životný štýl, voľný čas, záujmy

Pohyb živých bytostí je hlavným vonkajším prejavom ich životných funkcií, je prostriedkom, ktorým živá bytosť smeruje k dosiahnutiu a splneniu dôležitých životných cieľov, životne dôležitých úloh. Predstavuje proces kontinuálnej adaptácie na vonkajšie a vnútorné podmienky v smere komunikácie, korekcie, tvorby, riadenia. Biologická rovina pohybu je u človeka doplnená celým radom ďalších, v ktorých sa kombinujú a dopĺňujú roviny sociologická, psychologická, estetická, etická, ekonomická, filozofická, politická a ďalšie. V tejto komplexnosti pohyb nadobúda okrem zložky racionálnej i zložku emocionálnu, smerujúcu k obohateniu kvality života. Pohybovú aktivitu je možné charakterizovať ako mnohostrannú pohybovú činnosť človeka vyznačujúcu sa typicky ľudskými atribútmi, ako sú cieľavedomosť, sociálna determinovanosť, komunikácia medzi ľuďmi a ďalšie. Predstavuje súhrn všetkých pohybov dôležitých k dosiahnutiu vymedzeného cieľa a k dosiahnutiu primeraného telesného a psychického rozvoja. Obsah a zameranie pohybových aktivít určujú ciele činnosti. Podľa nich môžeme hovoriť o aktivite pracovnej, spoločenskej, umeleckej, športovej a inej (J. Liba, 2007).

Pod vplyvom celého radu civilizačných faktorov konštatujeme nepriaznivé zmeny v spôsobe života detí a mládeže. Osobitne „účinný“ je tlak stále sa rozširujúcej informačnej siete a s tým súvisiacej ponuky zábavy (napr. internet, počítačové hry, kábelové televízie a pod.) a znižujúca sa ponuka aktivít smerujúcich k zmysluplnému tráveniu voľného času. V náplni voľného času klesá podiel cieľavedomých činností a osobitne pohybových aktivít. Výsledkom uvedeného trendu je postupné, ale trvalé zhoršovanie zdravotného stavu stále nižších vekových skupín, nárast a rozširovanie spektra zdravotných oslabení detí prejavované poruchami oporno - pohybového systému a následne chybným držaním tela, alergickými problémami, vysokým výskytom obezity a nadváhy u školopovinných detí, čo predstavuje závažný zdravotný problém. A. Béderová (2003) uvádza obezitu u 12 % detí a u ďalších 6 % miernu nadváhu. Doložením takéhoto trendu je konštatácia V. Bečákovéj – M. Mikuša (2003) o významnom poklese zapojenosti mládeže do záujmovej telesnej výchovy (v školskom roku 1989/90 zapojených 25-35 % všetkých žiakov, v súčasnosti je to 3-10 % žiakov).

Uvedené trendy a informácie na jednej strane a vzrastajúci objem voľného času na strane druhej podmieňujú potrebu poznania činností, ktoré, ako prejav záujmovej štruktúry, dominujú v obsahu voľného času detí a mládeže. V kontexte uvedeného sme realizovali prieskum zameraný na štruktúru a zastúpenie pohybových aktivít vo voľnom čase mládeže.

Cieľ

Cieľom nášho prieskumu bolo zistiť a analyzovať záujmovú štruktúru žiakov staršieho školského veku s dôrazom na zastúpenie pohybových aktivít, ktoré vnímame ako prevenciu zdravotných a ďalších odchýlok od normy, ako aj predpokladom zmysluplného trávenia voľného času.

Úlohy

* **Kontakt:** Ústav pedagogiky a psychológie, Fakulta humanitných a prírodných vied PU
Ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov
E-mail: Balsaj@zoznam.sk

1. Zistiť záujmovú štruktúru a záujmovú preferenciu na vybranej skupine respondentov, žiakov staršieho školského veku
2. Analyzovať zistené poznatky a informácie z hľadiska kvantity a kvality zastúpenia pohybových aktivít a porovnať ich s odporúčaniami pre zdravý životný štýl
3. Zhodnotiť získané výsledky, porovnať ich s celospoločenským trendom
4. Formulovať odporúčania pre potreby praxe škôl

Metodika

Relevantnosť informácií je determinovaná primerane reprezentatívnou vzorkou respondentov. Výskumný súbor tvorilo 440 žiakov 7. a 8. ročníka mestských základných škôl (246 chlapcov a 194 dievčat) Prešovského VÚC. Ako metódu zisťovania sme použili nami zostavený dotazník spracovaný tak, aby spĺňal podmienku validity a reliability (predvýskum). Pri zostavovaní dotazníka sme vychádzali z aktívneho poňatia záujmových preferencií v štruktúre voľného času, pričom sme v diskusnej časti položili dôraz na tie aktivity, ktoré v sebe saturujú pohybovú zložku. Dotazník pozostával z 23 otázok, kde respondenti pomocou alternatívnych a voľných odpovedí vyhodnotili svoje záujmové orientácie a postavenie a zastúpenie pohybových aktivít. Prieskum sme realizovali v školskom roku 2005/2006.

Získané údaje sme spracovali prostredníctvom základných matematických charakteristík a logickej - pedagogickej analýzy.

Výsledky a ich interpretácia

Pri vyhodnocovaní odpovedí respondentov sme sa zamerali na tie odpovede, ktoré prezentovali aktuálnu štruktúru a obsah denného režimu s dôrazom na kvantitu a kvalitu pohybových podnetov. Išlo nám teda o špecifikáciu práve tej časti záujmových aktivít, ktoré majú vzťah k pohybovému režimu žiakov.

Kvantifikácia voľného času a obsahu jeho využívania ukazuje priaznivé hodnotenie respondentmi, keďže sa danom zmysle pozitívne vyjadrilo viac ako 67 %. Uvedené optimistické konštatovanie ešte zvyrazňuje potrebu a požiadavku objektivizovania štruktúry a obsahu voľnočasových aktivít žiakov.

Keďže rodina predstavuje dominujúci výchovný činiteľ a jeden z určujúcich identifikačných vzorov považovali sme za potrebné zistiť a zhodnotiť podiel rodičov v procese formovania, stimulovania, usmerňovania zastúpenia pohybových aktivít ako súčasti záujmových činností detí. Konštatujeme, že až 77 % žiakov označilo za iniciátora ich prvotných pohybových aktivít rodičov, na strane druhej 56 % respondentov uviedlo nepravdivý a skôr náhodný záujem rodičov o cieľavedomé usmerňovanie obsahu pohybových činností. Určite ide o mnohokrát konštatované nedostatočné postavenie pohybových aktivít v hodnotových kritériách rodičov a následne indiferentný až negatívny dosah na formovanie a stabilizáciu postojov detí. Ako príčiny respondenti uvádzali nedostatok času rodičov (50 %), náhodnosť pri záujme o činnosti detí vo voľnom čase (35 %), nedostatok finančných prostriedkov (22 %). Žiaci mohli uviesť aj viac príčin v poradí podľa vplyvu.

Zastúpenie pohybových aktivít respondentov mimo povinných hodín telesnej výchovy v škole ukázalo, že nad 2 hodiny denne sa venuje pohybovej aktivite približne 30 % detí (32 % chlapcov a 28 % dievčat). Zastúpenie organizovaných foriem telovýchovno - športových aktivít v režime žiakov staršieho školského veku, ale ukazuje viac ako 65 % absenciu (chlapci 66, dievčatá 75 %), čo čiastočne korešponduje s uvedenými celoslovenskými ukazovateľmi.

V komplexe najčastejšie uvádzaných záujmových aktivít sú pohybové aktivity v preferencii záujmov žiakov na štvrtom mieste za televíziou, internetom a čítaním. Toto pomerne priaznivé zistenie určite súvisí so sociálnym stereotypom vnímania pohybu ako niečoho potrebného, tiež s ešte prirodzenou potrebou pohybu v tejto vekovej etape. Nepriaznivé kvantitatívne ukazovatele vo vzťahu k línii pohyb - voľný čas - zdravie má svoje príčiny, ktoré sú určite mnohostranné. Ide tu o obmedzenú ponuku a dostupnosť organizovaných foriem športovej činnosti, o ich komercializáciu a s tým súvisiacu finančnú náročnosť, o tlak médií, o heterogénnosť foriem rodinnej výchovy a ďalšie príčiny.

Kvalitatívna analýza pohybových činností z hľadiska obľúbenosti dokumentuje vedúcu pozíciu hier (loptové a pohybové), ktoré sú nasledované bicyklovaním, korčuľovaním (kolieskové kor-

čule), turistikou a plávaním. Podľa vyjadrenia respondentov ale konštatujeme pretrvávajúce stereotypy v obsahu činností vo školských formách pohybovej výchovy, kde napr. chýba príprava na viaceré v súčasnosti preferované pohybové činnosti (napr. spomínané korčuľovanie). Rozdiely medzi pohlaviami sa objavili v konkretizácii pohybových činností z hľadiska obľúbenosti, kde chlapci prejavili zvýšený záujem o posilňovanie a úpoly, teda o kondičné zameranie pohybovej aktivity a dievčatá o rytmické činnosti, teda o estetické zameranie pohybovej aktivity.

Konštatujeme, že priaznivé hodnoteniu postavenia pohybových aktivít v štruktúre záujmov žiakov nenachádza svoje spredmetnenie v organizovanej podobe, v cieľavedomosti ich začlenenia do denného režimu, teda do spôsobu ich života. Pohybové aktivity majú skôr spontánne zastúpenie v štruktúre a obsahu realizovaných záujmov.

Záver

Analýza záujmovej štruktúry a záujmových preferencií s dôrazom na zastúpenie pohybových aktivít dokumentuje pomerne vysokú preferenciu pohybových činností. Optimizmus uvedeného konštatovania je ale málo konkretizovaný v spôsobe života detí a mládeže. Celý rad problémov, najmä finančných, s ktorými v súčasnosti zápasi školsťvo, selekcia rodín (aj finančná) v zmysle uspokojovania pohybových záujmov detí, vplyv prostriedkov masovej komunikácie, to všetko výrazne redukuje predpoklady využiť potenciál prezentovaný prirodzeným záujmom o pohyb. Pritom cieľavedomý a primeraný pohyb predstavuje jedno z východísk riešenia celého radu problémov akými sú zdravotné problémy, drogové problémy hypokinéza, vonkajší a vnútorný stres a ďalšie. Domnievame sa, že riešením uvedeného nesúladu a problémov je premyslená participácia všetkých činiteľov podieľajúcich sa na formovaní osobnosti dieťaťa (žiaka) s osobitným postavením rodiny a školy. Práve škola vzhľadom na očakávanú erudovanosť a cieľavedomosť by mala vytvárať priestor pre štrukturovanie obsahu aj voľného času žiakov, mala by "vychovať a vzdelávať" rodičov, a tým ovplyvňovať výchovné pôsobenie rodiny. V tomto priestore je možné viesť dialóg, v ktorom by napriek rôznorodosti pohľadov a prístupov, dominoval jednotný cieľ a to výchova zdravej, všestranne sa rozvíjajúcej osobnosti dieťaťa.

Literatúra

- BEBČÁKOVÁ, V. - MIKUŠ, M. Školská telesná výchova na konci druhého milénia ako východisko na jej ďalšie smerovanie. In: *Elektronický zborník medzinárodnej vedeckej konferencie „Telesná výchova a šport v treťom tisícročí“*. Prešov: FHPV, VSTVŠ IASK, 2003, s. 263 – 269.
- BÉDEROVÁ, A. Príloha o racionálnej výžive v škole a rodine. Prevencia a učiteľia. In: *RODINA A ŠKOLA*, 2003, č. 7, s. 29.
- LIBA, J. *Výchova k zdraviu a škola*. Prešov : PF PU, 2005, 184 s. ISBN 80 - 8068 - 336 - 0
- LIBA, J. *Zdravie v kontexte edukácie*. Prešov: PF, PU, 2007, 254 s. ISBN 978-80-8068-539-3

3.5 Voľnočasové aktivity telesne postihnutých detí a mládeže v domovoch sociálnych služieb

PhDr. František Radi*

Abstrakt: Jednou z ciest ako sa možno usilovať integrovať ľudí so zdravotným postihnutím do majoritnej spoločnosti je aj prostredníctvom voľnočasových aktivít. Tie nemôžu byť vykonávané len za múrmi domovov sociálnych služieb, ale práve naopak..... V príspevku by som rád poukázal na to ako trávia deti a mládež s telesným postihnutím svoj voľný čas v domovoch sociálnych služieb, aké majú možnosti relaxácie, či majú možnosti vlastnej sebarealizácie v rámci záujmových aktivít.

Kľúčové slová: Deti a mládež so zdravotným postihnutím, potreby, domov sociálnych služieb, voľnočasové aktivity, integrácia, majoritná spoločnosť, štandardné pravidlá, zvyšovanie uvedomenia, rovnosť príležitostí.

Úvod

„Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru o právach dieťaťa, uznávajú právo dieťaťa na oddych a voľný čas, na účasť v hrách a oddychovej činnosti zodpovedajúcej jeho veku, ako i na slobodnú účasť v kultúrnom živote a umeleckej činnosti. Duševne alebo telesne postihnuté dieťa má žiť plnohodnotný a riadny život, ktorý vedie k dosiahnutiu najúplnejšieho možného zapojenia do spoločnosti a individuálneho rozvoja dieťaťa, vrátane jeho kultúrneho a duchovného rozvoja.“ Ako vidíme už zo samotného dohovoru, úlohou nás všetkých je, aby aj mladí ľudia so zdravotným postihnutím mali možnosť efektívne využívať svoj voľný čas. Podľa J. Dunovského (1999, s. 67) voľnočasové aktivity môžeme zaradiť medzi *vývojové potreby*, pretože ide o potreby, ktoré vedú k uspokojovaniu, motivujú k činnostiam, aktivity vedúce k získavaniu nových poznatkov a vedomostí. V samotných Štandardných pravidlách na vytváranie rovnakých príležitostí pre osoby so zdravotným postihnutím je zameranie na oblasť tvorby takých všeobecných životných podmienok, ktoré nediskriminujú ľudí z dôvodu ich handicapu a akcent sa kladie na špecifickosť ich potrieb. Ide v nich o snahu zdôrazniť, že k tomu, aby mali títo ľudia zabezpečené podmienky pre každodenný život, pre uspokojovanie svojich potrieb, potrebujú niečo, čo ľuďom bez postihnutia nechýba. Sociálna politika u nás vstupuje do procesu uspokojovania potrieb ľudí vedomým ovplyvňovaním podmienok ich života, teda na tej úrovni, ktorá je so strany konkrétneho jedinca definovaná ako požiadavka vyplývajúca z potreby. Ľudia s postihnutím potrebujú navyše špecifické potreby, keďže štandardné životné podmienky vystupujú vo vzťahu k nim často výrazne znevýhodňujúco a obmedzujúco, preto sa musia hľadať náhradné zdroje uspokojovania potrieb týchto ľudí. Jednou z ich hlavných špecifických potrieb je integrácia do spoločnosti, ktorú možno realizovať len na základe podpory a pomoci jednak zo strany štátu formou sociálnych služieb a peňažných príspevkov, tak i zo strany odbornej a laickej verejnosti formou zvyšovania uvedomovania a poskytovaní rôznych záujmových činností neštátnymi subjektami. Všetky spomenuté prvky sú vo svojej podstate špecifické, keďže sú namierené na postihnutých jedincov.

Na to aby boli potreby ľudí s postihnutím uspokojené, potrebujú sa rovnako ako ľudia bez handicapu zúčastňovať vzdelávacích a kultúrnych aktivít, športovej, rekreačnej a oddychovej činnosti.

Aké majú možnosti trávenia voľného času detí a mládež so zdravotným postihnutím, ktoré bývajú v domovoch sociálnych služieb (DSS)?

1 Školské a kultúrne aktivity

Deti, žijúce v inštitucionálnom prostredí majú možnosti podieľať na kultúrnom živote. Túto možnosť im umožňujú samotné DSS, školy alebo rôzne nadácie a občianske združenia. Študenti sa zúčastňujú súťaží v prednese poézie a prózy. Poniectorí sa pokúšajú aj o vlastnú umeleckú tvorbu, ktorú prezentujú v školských časopisoch. Tiež sa zapájajú do stredoškolskej odbornej činnosti, kde

* **Kontakt:** Ružová 177/8, 932 01 Veľký Meder
Tel: 0915 897 453, E-mail: frantisek.radi@gmail.com

dosahujú veľké úspechy. Rovnako sa zapájajú aj do Olympiády ľudských práv. Aktívni sú aj vo výtvarnej oblasti, pričom svojimi dielami reprezentujú školu na rôznych výstavách a súťažiach, prípadne na aukciách pomáhajú získavať finančné prostriedky pre svoju školu alebo zariadenie. V DSS Gaudeamus na Mokrohájskej ul. sa študenti stredných škôl každoročne zúčastňujú dvojtyždňového spoznávacieho zájazdu v Anglicku a v Škótsku. Rovnako aj fiktívna firma, ktorú majú študenti 3. roč. obchodnej akadémie si do svojej náplne zaraďuje cestovný ruch, čím rozširuje možnosti študentov spoznávať iné krajiny a ich kultúru. Keďže mnohí z nich sú imobilní, potrebujú na to, aby sa mohli zúčastňovať rôznych aktivít, špeciálne taxíky. Aj v samotných Štandardných pravidlách na vytváranie rovnakých príležitostí pre osoby so zdravotným postihnutím je zakotvené, že: „*Štáty zabezpečia, aby sa osoby so zdravotným postihnutím aktívne zúčastňovali na kultúrnom dianí na základe rovnosti*“. Štáty by teda mali zabezpečiť týmto osobám možnosť využiť svoj tvorivý, umelecký a intelektuálny potenciál nielen vo vlastný prospech, ale aj na obohatenie svojho okolia. Mali by im rovnako pomáhať pri sprístupňovaní a dostupnosti kultúrnych ustanovizní (divadiel, múzeí, kín, knižníc ap.). Mali by tiež iniciovať rozvoj a využívanie špeciálnych technických zariadení na sprístupnenie literatúry, filmového a divadelného umenia. Klienti DSS majú možnosť sa zúčastňovať na kultúrnych aktivitách aj mimo domova, žiaľ nebvávajú k tomu motivovaní, najmä kvôli tomu, že je to finančne náročné a aj zabezpečiť prepravu nie je možné vo všetkých domovoch bezplatne. Žiaľ, je to na škodu, pretože ak by deti z ústavných zariadení viac chodili do spoločnosti, v neskoršom období, keď odchádzajú zo zariadenia, problém s ich adaptáciou do života by nebol až tak markantný. Uvítal by som, keby viac chodia medzi ľudí od mala, ľahšie by sa učili prekonávať prekážky a v dospelosti by im život nepripadal až tak krutý. Snaha tu určite je, ale nebojím sa povedať, keďže mám s tým osobné skúsenosti, že medzi zamestnancami sú aj takí, ktorí nemajú snahu motivovať mladých klientov domovov k ničomu, čo sa odohráva za ich bránami...

2 Športová činnosť

Je známe, že telesne postihnutí športovci dosahujú veľmi pekné výsledky pri reprezentovaní Slovenska aj na medzinárodných súťažiach, akými sú majstrovstvá sveta a Olympiáda. Napr. v minulosti sa uskutočňovali každé dva roky Celoštátne hry TPM, ktoré usporadúvali DSS na Slovensku a v Čechách a tým sa utužovali priateľstva medzi takýmito mladými ľuďmi z domovov. Slovenskí športovci so zdravotným postihnutím vynikajú na medzinárodnom poli v športových odvetviach: plávanie, zjazdové lyžovanie, bežecké lyžovanie, ľahká atletika, cyklistika, lukostreľba, stolný tenis, tenis, bocca. Jednotlivé DSS majú pre svojich handicapovaných žiakov a klientov zriadené športové kluby, ktorých cieľom je zmysluplne naplňovať záujmy ich členov a vychovávať potencionálnych adeptov na medzinárodné úspechy v jednotlivých športových odvetviach.

3 Rekreačná a oddychová činnosť

Telesne postihnutým sa ponúka veľké množstvo rekreačných a oddychových aktivít. V centrách voľného času majú k dispozícii výtvarné, modelárske, tanečné, spevácke krúžky, krúžky fotografovania, stolové hry atď. Majú možnosť účasti divadiel, kín, koncertov, múzeí, vernisáží, výstav. Upozorňujem, majú.... Žiaľ ako som už predtým spomínal, často táto možnosť nie je využívaná. Významnú úlohu tu zohrávajú aj Agentúry podporných služieb, ktoré sa zaoberajú oblasťou zmysluplného využívania voľného času postihnutých ľudí. Treba však tiež spomenúť, že aj samotní handicapovaní neraz pasívne vysedávajú, čakajúc, kto im čo ponúkne, resp. neprejavujú záujem sa informovať o jednotlivých krúžkoch a akciách. Nebývajú totiž k tomu vedení - vychovávaní.

Voľnočasové aktivity nevyhnutne nevyžadujú zbúranie architektonických bariér, nie je nutné veľké materiálno-technické zabezpečenie, ani potrebný tím vyškolených vysokokvalifikovaných odborníkov. Integrácia vo voľnom čase môže prebiehať úplne prirodzeným spôsobom, pričom „chcieť“ tu zohráva oveľa väčšiu rolu ako „môcť“. Na sebarealizáciu a zmysluplné využívanie voľného času postačuje prirodzené spoločenské prostredie, v ktorom sa stretávajú ľudia s handicapom i bez neho, ľudia so zvláštnymi či špeciálnymi potrebami, ľudia mladší, starší, ženy, muži...

Nikto z nás nie je rovnaký, každá osobnosť je individuálna. Učíme sa jeden od druhého, špecifickosť a osobitosť nás navzájom obohacuje. Aktivity, ktoré sú pre nás chvíľami relaxu, oddychu, duševným obohatením, najlepšie spájajú ľudí a odbúrávajú bariéry odlišnosti. Sú ideálnym

prostredím pre spoznanie nových ľudí, upevnenie priateľstiev, hravým a tvorivým učením nových zručností a rozvíjaním schopností.

Záverom

Deti a mládež so zdravotným postihnutím nemožno hodiť do mora, ak sme ich ešte nenaučili plávať, rovnako aj majoritnú spoločnosť treba najprv učiť k tomu, aby vedela prijať ľudí s handicapom medzi seba. Aby prenikla do mentality ich osudov, pochopila, že aj keď navonok pôsobia síce odlišne, v ich duši sa skrýva rovnaká túžba po poznaní, akceptácii, prijatí. Úlohou nás všetkých, ktorí pracujeme s ľuďmi so zdravotným postihnutím je šíriť v spoločnosti potrebu rovnosti príležitosti, sprístupňovanie a propagácia materiálov na šírenie informácií o odborných poznatkoch, skúsenostiach a prostriedkoch uplatňovaných pri procese spoločenskej integrácie z našej praxe i z iných krajín. Tiež máme za úlohu iniciovať stretnutia laickej verejnosti s odborníkmi na úrovni teoretického a praktického sprostredkovania odborných vedomostí a zručností. A v neposlednom rade šíriť osvetu aj prostredníctvom médií, ktoré v našich podmienkach majú veľkú hybnú silu.

Literatúra

DUNOVSKÝ, J. *Sociální pediatrie : vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing, 1999, 279 s., ISBN 80-7169-254-9.

Pamätnica. Gymnázium pre TP, DAMIAN, Bratislava, 2000.

Štandardné pravidlá na vytváranie rovnakých príležitostí pre osoby so zdravotným postihnutím. Bratislava: Ekopress, 1994, 37 s.

3.6 Voľný čas učňovskej mládeže

ThDr. PaedDr. Ing. Ferdinand Kubík, PhD.*

Abstrakt: Učňovská mládež je iná ako študujúca mládež. Nevie sa uchytiť ani medzi ostatnou mládežou, lebo študujúca mládež ju predčí svojimi schopnosťami, a nedarí sa jej presadiť ani medzi robotníkmi, ktorí majú už svoje starosti. Je celkom logické, že má aj svoje vlastné prežívanie voľného času.

Kľúčové slová: Učňovská mládež, Voľný čas, robotnícke mládežnícke hnutie

Úvod

Obdobie dospievania je obdobím hľadania samého seba, je to obdobím mnohých kríz a sklamaní. Študenti, ktorí študujú na gymnáziách alebo v odborných školách, neprežívajú takú krízu ako uční, na ktorých rodinná výchova vplyva v minimálnej miere a ktorých formuje prostredie a sám život. Existuje málo subjektov, či jednotlivcov, ktorí by sa chceli venovať tejto skupine osôb. V 19. storočí sa na takéto dielo podujal don Bosco, ktorý v Turíne založil Saleziánske dielo. Toto dielo čoskoro prekročilo hranice Talianska a Európy a v roku 1924 prišlo aj na Slovensko. (Porov. Motto, 2005, s. 35-47).

1 Mládež a voľný čas

Voľný čas je časom voľnosti a slobody, ktorý zostane jednotlivcovi po splnení pracovných, študijných a iných povinností na sebarealizáciu podľa vlastných potrieb a záujmov. O spôsoboch využívania voľného času by mal mať každý možnosť slobodne rozhodovať a výchova by mala vytvárať optimálne podmienky na jeho hodnotný a zmysluplný obsah v prospech rozvoja osobnosti. (Porov. E. Kratochvílová, 2004).

Dôležité je subjektívne prežívanie voľného času s charakteristickými postojmi „chcem a môžem“ oproti povinnosti „musím“. Voľný čas je špecifickou a dôležitou súčasťou života človeka v každom veku. Potrebujú ho všetci na oddych, regeneráciu fyzických a psychických síl. Je to čas, ktorý nám dáva priestor na spoločenské kontakty, sebarealizáciu v aktivitách, činnostiach podľa vlastných potrieb a záujmov. (Porov. D. Selická, 2003).

Od začiatku sedemdesiatych rokov, kedy sa začali realizovať výskumné úlohy orientované na voľný čas sa ukázalo, že práve vhodne organizovaný a využívaný voľný čas by mohol byť najväčším prínosom pre deti a mládež, pretože na základe vlastného záujmu a s využitím príťažlivých foriem práce sa deti a mládež zapájajú do života školy, obce, či celej spoločnosti. Voľný čas je vnímaný ako priestor k zmysluplnej preventívnej práci s deťmi a mládežou. Možnosti využívania voľného času sú determinované jednak prostredím, v ktorom sa deti a mládež pohybujú, ekonomickými možnosťami rodiny, ale tiež jej tradičnými prístupmi k tráveniu voľného času ako aj osobnými podmienkami a záujmami a pod. (Porov. E. Kratochvílová, 2004).

2 Voľný čas učňovskej mládeže na základe výskumu z roku 2000

Výskum som realizoval v roku 2000. Oslovil som oslovil 1038 učňov na 44 Stredných odborných učilištiach, ktoré sa nachádzajú na území Košickej arcidiecézy. Skúmal som ich hodnoty, ich náboženské presvedčenie, ich zmysľovanie. Uvedomoval som si, že ak chceme učňovskej mládeži pomôcť, musíme ju najskôr spoznať, objaviť jej svet a tak náboženské predpoklady.

Prečo som vybral túto arcidiecézu? Prešovský kraj je posudzovaný v porovnaní s inými krajinami Európskej únie, ako outsider. Podľa údajov za rok 2005 vykazuje štvrtú najvyššiu nezamestnanosť spomedzi 252 regiónov Európskej únie. Miera nezamestnanosti tu dosahovala 23,1 % (*Východ: 4. najvyššia nezamestnanosť...*). Košická arcidiecéza sa rozprestiera na území Prešovského a Košického kraja. Podľa štatistického úradu Slovenskej republiky Prešovský kraj je na posled-

* **Kontakt:** Gréckokatolícka teologická fakulta PU v Prešove, Ul. biskupa Gojdiča č. 2, 080 01 Prešov
Tel: 0904 411255; E-mail: kubik@unipo.sk

nom mieste v priemernej výške miezd. V porovnaní s Bratislavským krajom, v ktorom je najvyššia priemerná mzda, je hodinová mzda nižšia v priemere o 46 %. (Đurana, s. 11).

Územie Košickej diecézy má rôznorodé konfesiónálne zloženie obyvateľstva. Podľa sčítania ľudí z roku 2001 najväčšie percento tvorí rímskokatolícka cirkev (60,82 %), potom gréckokatolícka cirkev (15,74 %), evanjelická cirkev augsburského vyznania (4,06 %), reformovaná cirkev (3,86 %) a pravoslávna cirkev (3,70 %). (Spracované podľa výsledkov uverejnených na internete).

Miešajú sa tu i rôzne národnosti: najväčšie percento tvorí slovenská národnosť (86,4 %), potom maďarská národnosť (6,9 %), rómska (3,1 %), rusínska (1,4 %), a ukrajinská (1,1 %). (Federálny štatistický úrad, 1991, s. 38 – 39).

Do výskumu bolo zapojených 5,2 % všetkých učňov. Z toho bolo 683 chlapcov (65,8 %) a 355 dievčat (34,2 %). Respondenti patrili do rôznych cirkví. Najväčšiu skupinu tvoria rímskokatolíci, ktorých je 58 %. Gréckokatolíkov je 19,5 %, neveriacich je 5,9 %, a evanjelikov augsburského vyznania je 5,4 %. Piatu najpočetnejšiu skupinu tvoria pravoslávni (3,4 %) a šiestu tvoria reformovaní (3,17 %). Výsledky výskumu, z ktorého vyberám niektoré údaje, som uverejnil v knihe: *Religiozita učňovskej mládeže Košickej arcidiecézy* (Kapušany : BENS, 2002).

3 Priority pre napĺňanie voľného času

Zaujímavú informáciu priniesla odpoveď na otvorenú otázku: „Keby si mal každý deň o dve hodiny navyše, ako by si využil tento čas?“, Na túto otázku zodpovedalo 76,8 % respondentov, ale z nich ďalších 15,1 % bolo nezaujímavých („neviem“, či „nuda“, „čo vždy“). Ostatné odpovede sú usporiadané do niekoľkých skupín. Najviac respondentov (27,9 %) by sa venovalo svojim záľubám (šport, prechádzka, sledovanie televízie a pod.), 23,3 % respondentov by chcelo prežiť tieto dve hodiny navyše s priateľmi, rodinou, či so svojimi blízkymi, 15,3 % respondentov by tento čas využilo na odpočinok, 8,0 % respondentov by ho venovalo práci, či by sa učilo. 7,6 % respondentov by ten čas venovalo Bohu (modlitba, svätá omša, či iná pobožnosť). 7,1 % respondentov by chceli prežiť tento čas so svojim chlapcom (dievčaťom), 3,3 % by robilo nejaké dobro iným a 3,0 % by zasa robilo zlo. (Graf číslo 1)

Dievčatá, na rozdiel od chlapcov, by dve hodiny denne skôr využili na budovanie vzťahov s priateľmi a s chlapcom, ďalej by ho využili viac na prácu, učenie, na robenie dobra a na stretnutie s Bohom. Chlapci by si zasa viac odpočinuli a viac aj konali zlo. (Graf číslo 2).

Keby sa deň predĺžil o dve hodiny, mestská mládež by ho viac ako dedinská využila na svoje záľuby a na konanie zla, dedinská mládež by zasa viac času venovala Bohu. (Graf číslo 3).

Možno poukázať aj na rozdiely medzi rímskokatolíckou mládežou podľa toho, aký význam dáva náboženstvu. Dalo sa očakávať, že medzi jednotlivými množinami respondentov je veľa rozdielov. S hodnotením významu náboženstva pre život mení aj pohľad na šťastie. Hodnota pokoja v rodine priamo narastá s významom náboženstva. V nepriamej úmere s významom náboženstva je vidieť šťastie v peniazoch, v svojvoľnej činnosti a v kariére. Mládež, ktorá dáva náboženstvu veľký význam, zdroj šťastia vidí aj v službe druhým. Mládež, ktorá nedáva náboženstvu žiaden význam, by viac chcela dve hodiny navyše využiť na odpočinok (29,3 %) ako ostatná mládež (14,3 %). Obdobne, táto mládež nemá zábrany využiť tieto hodiny na robenie zla (12,2 %), a zasa z mládeže, ktorá dáva náboženstvu veľký význam, by robilo zlo iba 1,1 %.

Voľný čas mládeže vychádza z toho, aké hodnoty preferuje. Respondenti mali možnosť poznačiť tri z ôsmich odpovedí: kariéra, peniaze, práca, zábava, mať priateľov, byť spokojný v rodine, robiť to, čo chcem, a venovať sa druhým na otázku: „Ktoré veci sa ti zdajú najdôležitejšie, aby človek bol vo svojom živote šťastný?“

Na moje prekvapenie takmer tri štvrtiny respondentov medzi trojicou odpovedí poznačila „mať priateľov“ (72,8 %), a viac ako dve tretiny „byť spokojný v rodine“ (69,1 %). Prácu a peniaze medzi najdôležitejšie hodnoty pokladá menej ako polovica mládeže. Konkrétne – „prácu“ (45,5 %), a „peniaze“ (34,8 %). Ostatné hodnoty neprekročili štvrtinu respondentov. Hľadať šťastie v tom, aby som si mohol robiť to, čo chcem, vidí 22,6 % mládeže. Každý piaty mladý človek vidí šťastie v službe druhým – venovať sa druhým (19,9 %), a najmenej respondentov uviedlo zábavu (17,5 %) a kariéru (13,7 %).

Pri porovnaní hodnotovej orientácie mládeže z konfesiónalného hľadiska sa nenašli mnohé odlišnosti. Štatisticky významné rozdiely boli v troch odpovediach:

- „byť spokojný v rodine“ - túto odpoveď poznačila necelá polovica mládeže, ktorá je neveriaca (49,2 %), alebo je evanjelického vierovyznania (48,2 %), kde v porovnaní s rímskokatolíckou (74,2 %), gréckokatolíckou (67,5%) a pravoslávnu (71,4 %) mládežou vykazuje významný rozdiel.
- „robiť čo chcem“ - tak odpovedalo takmer 40 % evanjelikov a. v. (39,3 %) a takmer 35 % neveriacej mládeže (34,4 %), ale iba 19,8 % rímskokatolíckej 23,6 % gréckokatolíckej mládeže.
- „venovať sa druhým“ - viac ako pätina rímskokatolíckej (20,9 %) a gréckokatolíckej (20,2 %) mládeže nachádza šťastie v službe, ale u neveriacich je to menej ako dvanástina (8,2 %).

Predpokladal som, že rozdiely medzi konfesiami budú výraznejšie aj v iných odpovediach. Ved' predsa každé náboženstvo má svoje hodnoty, svoje priority. Žeby mládež neprijímala tieto hodnoty? Alebo prijíma tie hodnoty, ktoré sa jej viac podšúva? Preverenie tejto skutočnosti by si vyžadovalo hlbší prieskum.

Je logické, že viac rozdielov je medzi chlapcami a dievčatami. Dievčatá, na rozdiel od chlapcov, viac vidia zdroj šťastia v tom, keď budú šťastní v rodine (78,3 % - 64,3 %), keď budú mať priateľov (77,2 % - 70,6 %), keď sa budú venovať druhým (28,7 % - 15,4 %). Chlapci zasa viac uprednostňujú peniaze (37,2 % - 30,1 %), zábavu (20,5 % - 11,8 %), kariéru (16,1 % - 9,0 %), a slobodu – robiť si, čo chcem (25,2 % - 17,8 %). Tu sa jasne ukázalo, že už aj v učňovskej mládeži sa formuje osobnosť – muž buduje dom, žena domov. Muž túži po slobode, žena viac má otvorené srdce pre službu.

Mestská mládež pri pohľade na šťastie vo výskume uprednostnila pred dedinskou zábavu (22,7 % - 13,6 %), peniaze (39,1 % - 31,6 %) a mať priateľov (76,4 % - 70,0 %). Dedinská mládež zasa uprednostnila spokojnosť v rodine (74,9 % - 61,6 %) a venovanie sa druhým (23,3 % - 15,5 %).

Záver

Nestačí iba kritizovať učňovskú mládež, nestačí poukazovať na to, ako nevie naplniť dobrom voľný čas, ale treba sa usilovať spoznať, čo táto mládež potrebuje, ako zmýšľa. To je len začiatok. Dôležité je, aby táto mládež našla niekoho, kto ju neodsúdi, ale podá jej pomocnú ruku, aby našla samu seba a v budúcnosti prevzala tie úlohy, ktoré od nej čaká spoločnosť i Boh.

Literatúra

FEDERÁLNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítanie ľudu, domov a bytov 1991*. Dostupné na:

<http://sodb.infostat.sk/sodb/slovak/1991/format.htm> (11.05.2007).

KUBÍK, F. *Religiozita učňovskej mládeže Košickej arcidiecézy*, Kapušany : BENS, 2002, 255 s.

KUBÍK, F. *Robotnícka mládež a evanjelium*, Poprad : SLZA, 1997, 88 s.

MOTTO, F. *Výchovný systém Jána Bosca*, Bratislava : VDB, 2005, 168 s.

SCANLAN, M. *Vnútorne uzdravovanie*. Bratislava : Serafín, 1998, 98 s.

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001*,

Dostupné na: <http://www.statistics.sk/webdata/slov/scitanie/tab/tab4a.htm>, (11.05.2007).

Východ: 4. najvyššia nezamestnanosť v EÚ nezamestnanosti, Dostupné na:

<http://www.euractiv.sk/verzia-pre-tlac/clanok/vychod-4najvyssia-nezamestnanost-v-eu> (11.05.2007).

3.7 Voľnočasové aktivity študentov odboru sociálna práca

Lucia Dolinská* – PhDr. Jozef Vorobel†

Abstrakt: Tento príspevok je zameraný na voľnočasové aktivity študentov odboru sociálna práca Katedry kresťanskej antropológie a sociálnej práce Pravoslávnej bohosloveckej fakulty Prešovskej univerzity v sociálnych zariadeniach (detské domovy a špeciálne základné školy) v rámci rozvoja odborných a komunikačných skúseností študentov, prostredníctvom arteterapeutických a voľnočasových (športových, kultúrnych a vzdelávacích) aktivít pre deti a mládež v týchto zariadeniach.

Kľúčové slová: Voľný čas, deti a mládež, študenti odboru sociálna práca, voľnočasové aktivity, občianske združenie, výtvarný prejav, arteterapia.

Úvod

Voľný čas je veľmi dôležitý pre zdravý a spoločenský život človeka. Jedna z najznámejších a najčastejšie používaných definícií voľného času na Slovensku je od pani Kratochvílovej (2004, s. 78) „*Voľný čas je časom oddychu, regenerácie fyzických a psychických síl, na relaxáciu po skončení všetkých povinností, ktoré vyplývajú zo sociálnych rolí každého človeka. Voľný čas znamená priestor pre oddych, rekreáciu, zábavu, spoločenské kontakty, pre seberealizáciu na základe vlastných potrieb, záujmov a podľa vlastných predstáv.*“ Voľný čas potrebuje mať každý človek k dispozícii pre seba, či už na oddych alebo na vlastné vyjadrovanie, seberealizáciu, rozvoj osobnosti podľa osobných potrieb a záujmov. Rozhodujúce je subjektívne prežívanie voľného času s charakteristickými postojmi „ja chcem, ja môžem“.

V tomto príspevku je voľný čas postavený na dvoch rovinách:

- voľný čas študentov odboru sociálna práca,
- voľný čas detí a mládeže v detských domovoch a v špeciálnych školách.

Tieto dve cieľové skupiny na seba navzájom pôsobia. Každá z nich niečo dáva a niečo prijíma, čo je výsledkom obojstranne obohacujúceho vzťahu, s fungujúcou spätnou väzbou, študent <=> dieťa alebo mladý človek.

Prvou cieľovou skupinou sú študenti sociálnej práce vo veku 19 – 24 rokov, ktorý v rámci dobrovoľníckych voľnočasových aktivít využívajú svoje poznatky, zvyšujú svoje komunikačné a sociálne zručnosti pri realizácii programov zameraných na voľný čas, pričom ich profesijné kompetencie sa rozvíjajú pri:

- komunikácii s inštitúciami,
- vypracovaní projektov,
- získaní finančných zdrojov (grantov),
- realizácii projektov a organizácii voľnočasových podujatí,
- práca s cieľovou skupinou,
- medializácii.

Druhou cieľovou skupinou sú deti a mládež z detských domovov a špeciálnych základných škôl (Svidník, Humenné, Cemjata), ktorí veľmi ochotne a s nadšením (niektorí napriek svojmu handicapu) využili možnosti ponúkaných činností a aktívne sa do nich zapájali

Na tomto mieste chceme poukázať prostredníctvom funkcií voľného času na vzťah študenta a dieťaťa resp. mladého človeka. Odborníci z príbuzných oborov, ktorí sa zaoberajú voľným časom, zhodli sa na piatich funkciách voľného času, ktoré by sa mali rešpektovať a realizovať. (Kratochvílová, 2001, s. 5):

* **Kontakt:** PBF PU, Masarykova 15, 080 01 Prešov
tel: 0907 407 203; e-mail: daura@zoznam.sk

† **Kontakt:** Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce
PBF PU, Masarykova 15, 080 01 Prešov
tel: 0907 398 559; e-mail: vorobel@unipo.sk

- *zdravotno-hygienická funkcia*, ktorá vytvára podmienky pre regeneráciu fyzických a psychických síl,
- *formatívno-výchovná funkcia* s významným vplyvom na formovanie a rozvoj osobnosti, na uspokojovanie jej potrieb, záujmov a hodnotových orientácií,
- *sebarealizačná funkcia*, ktorá uspokojuje a rozvíja potreby, individuálne predpoklady a schopnosti,
- *socializačná funkcia* s vytváraním podmienok pre širšie rovesnícke a ďalšie sociálne kontakty, nadväzovanie vzťahov,
- *preventívna funkcia*, ktorá vytvára rôzne možnosti a ponuky pre zmysluplné využívanie voľného času, ktoré umožňujú predchádzať sociálno-patologickým javom.

Z pohľadu zdravotno-hygienickej funkcie si študenti na základe dobrovoľnosti, regenerujú svoje psychické a fyzické sily aktívnym spôsobom oddychu, organizovaním voľnočasových aktivít pre deti a mládež, vytvárajú tak priestor pre zmysluplné trávenie voľného času týchto detí a mládeže a zároveň im umožňujú zregenerovať vlastné fyzické a psychické sily pri oddychových a zábavných činnostiach.

Ak sa zamyslíme nad formatívno-výchovnou funkciou, z jej pohľadu študenti práve takýmto spôsobom rozvíjajú a formujú tak svoju ako aj detskú a mládežnícku osobnosť, vhodne výchovne pôsobia na organizáciu svojho a ich voľného času tak, že uspokojujú svoje a aj ich záujmy, schopnosti a zručnosti.

Čo sa týka sebarealizačnej funkcie, dáva priestor rovnako študentom ako aj deťom a mládeži. Pre každého člena skupiny je to slobodný výber, voľba, či sa danej činnosti, aktivite zúčastní alebo nie a či tak vhodne rozvinie svoje záujmy, schopnosti a zručnosti vo svoj prospech.

Socializačná funkcia je nosnou funkciou v tomto vzťahu, pretože organizovaním týchto aktivít sa študenti snažia pozitívne socializačne vplývať na svoju cieľovú skupinu – deti a mládež. Nielen, že s deťmi a mládežou nadväzujú vzťahy, čo deti a mládež veľmi obohacuje, ale na tejto rovine získavajú sami nové kontakty s ľuďmi z praxe a tiež sú obohatení o spoluprácu medzi sebou tzv. „rovesnícke kontakty“.

Preventívnu funkciu je samotné uskutočňovanie voľnočasových aktivít pre obidve skupiny vzťahu. No najmä pre študentov, ktorí veľmi efektívnym spôsobom využívajú svoj voľný čas a tým nedávajú vôbec priestor pre vznik alebo vplyv sociálno-patologických javov. Deti a mládež si tiež môžu z tohto odniesť ponaučenie, že svoj voľný čas môžu stráviť veľmi príjemne bez škodlivých následkov.

Študentské občianske združenie *Podajme si pomocnú ruku* (ďalej len OZ)

Kvôli kvalitnejšej komunikácii s inštitúciami, vypracovaní projektov a získaní finančných zdrojov, vzniklo toto občianske združenie už v roku 2004. Bolo založené študentmi Katedry kresťanskej antropológie a sociálnej práce Pravoslávnej bohosloveckej fakulty Prešovskej univerzity (ďalej len PBF PU), ktoré vo svojej činnosti sa snaží rozvíjať aktivity študentov na základe spolupráce s rôznymi organizáciami v oblasti vzdelávania, tvorivosti, ľudskosti, tolerance a taktiež v rámci podpory, rozvoja začleňovania študentov odboru sociálna práca do sociálnej praxe. Hlavným cieľom je realizácia dobrovoľných projektov v sociálnych zariadeniach, usporiadanie kultúrnych a iných akcií pre deti a mládež. Ďalej podporovať a organizovať charitatívne, verejnoprospešné a zdravotnícke podujatia, pomáhať pri integrácii všetkých rizikových sociálnych skupín obyvateľstva.

Od vzniku OZ, študenti v rámci svojich voľnočasových aktivít zrealizovali množstvo projektov, zameraných hlavne na podporu sociálnej integrácie či už detí a mládeže s mentálnym postihnutím alebo telesným postihnutím, ako aj na pomoc pri efektívnom využívaní voľného času detí z detských domovov. S odhodlaním a morálnou podporou mnohých ľudí z prostredia fakulty, ako aj z inštitúcií a organizácií, v ktorých sa tieto projekty uskutočnili, za pomoci získaných finančných prostriedkov (grantov a dotácií), sa realizovali tieto projekty: Medzi prvými bol zrealizovaný projekt s názvom *Integračná paraolympiáda*, ktorý sa uskutočnil v Špeciálnej základnej škole pre telesne postihnutých v Humennom – Podskalke, ktorý bol zameraný na rozvoj pozitívnej socializácie a sociálnej integrácie u detí a mládeže s viacnásobným postihnutím. Paralelne s týmto projektom sa realizoval aj projekt s názvom *Integračný program* uskutočnený v Špeciálnej základnej

škole internátnej vo Svidníku. Koncom roku 2005 sa uskutočnil projekt s názvom *Farebný domov* v detskom domove na Cemjate.

Následne bola z týchto projektov uskutočnená *výstava fotografií* na PBF PU a v Univerzitnej knižnici PU. Koncom školského roku sa javila potreba informovať verejnosť aj hovoreným slovom o voľnočasových aktivitách študentov sociálnej práce na PBF PU, a tak sa uskutočnila *I. študentská konferencia*, kde sa prijímali a odovzdávali poznatky dôležité pre oblasť sociálnej práce. V novembri 2006 sa začal uskutočňovať projekt zameraný na *propagáciu kanisterapie* v spolupráci s Kynologickým klubom Prešov a pokračuje naďalej. Toho istého mesiaca sa realizoval aj projekt *sociálnej arteterapie* v Detskom domove vo Svidníku, v spolupráci s Bratstvom pravoslávnej mládeže Syndesmos, ktorého členmi sú aj študenti odboru sociálna práca na PBF PU.

Z mnohých, v krátkosti spomenutých, vyberáme tie projekty alebo časti tých projektov, prostredníctvom ktorých chceme poukázať na dôležitosť detského výtvarného prejavu.

Integračný program vo Svidníku

Cieľovou sociálnou skupinou boli žiaci špeciálnej školy s ľahkým mentálnym postihnutím (A variant) vo veku od desať do šestnásť rokov. Hlavným zameraním tohto projektu bola podpora sociálnej integrácie mentálne postihnutých žiakov *Špeciálnej základnej školy internátnej vo Svidníku* formou športových, kultúrnych a vzdelávacích aktivít. Zrealizovanie tohto projektu smerovalo k prevencii a eliminácii sociálnej izolácie. Projekt sa uskutočňoval od októbra 2005 do konca roku 2006. V priebehu tohto obdobia sa raz mesačne realizovali vopred pripravené voľnočasové aktivity pre túto školu.

V rámci tohto príspevku, chceme upriamiť pozornosť na prvý mesiac realizovaného projektu s názvom *Maľovaný október*, v ktorom sa žiaci školy oboznámili s rôznymi technikami kreslenia, maľovania, batikovania atď. Ďalšou činnosťou bola výroba vlastných tričiek, zhotovovanie figúrok z plastelíny, vystrihovanie postáv alebo zvierat z papiera alebo iných materiálov, pričom si precvičovali jemnú motoriku. Ďalšou voľnočasovou aktivitou tohto mesiaca bola kreatívna činnosť, ktorej cieľom bolo zapojenie šestnástich mentálne postihnutých žiakov vo veku od jedenásť do šestnásť rokov (6. až 9. ročník) do aktívneho skrášľovania okolia školy, ktorú v tom čase navštevovali. Z každej triedy boli vybraní dvaja žiaci a to z radov dochádzajúcich žiakov i žiakov bývajúcich v internáte. Plne využili svoju fantáziu a kreativitu pri maľovaní lavičiek, ktoré hýrili rôznymi farbami a stali sa priam umeleckými dielami. To potvrdila aj Mgr. Ivana Živčáková z Katedry výtvarnej výchovy a umenia Fakulty humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity (ďalej len FHPV PU) slovami: „*Vôbec sme nezasahovali do kreativity detí. O to zaujímavejšie bolo sledovať ako deti tvoria, a to všetko, čo teraz vidíme je jednoducho ich prácou a musím povedať, že nádherne.*“ Deti tak mohli prežiť zaujímavý deň, presvedčiť sa o vlastných schopnostiach a nadviazať nové kontakty.

Integračná paraolympiáda v Humennom

Myšlienka na realizovanie daného projektu priamo súvisela so skutočnosťou, že občania s viacnásobným postihnutím majú deficit pohybovej aktivity a nerozvíjajú ju v adekvátnej miere, zodpovedajúcej stupňu ich postihnutia. Týmto mohli dokázať sebe, svojim blízkym i neznámym, že ich sila spočíva práve v snahe, ktorá je veľakrát oveľa väčšia ako u zdravých ľudí. Cieľovou skupinou projektu boli deti a mládež s viacnásobným postihnutím vo veku od štyroch do dvadsať rokov.

Z tohto projektu chceme vyzdvihnúť aktivity uskutočnené v mesiaci október 2006, v priebehu ktorého boli realizované výtvarné a umelecké činnosti. Konkrétne sa jednalo o vytváranie postavičiek z nazbieraných gaštanov a listov, odtlačovanie namaľovaných opadaných listov zo stromov na papier, vyrábanie vyrezávaných pečiatok zo zemiakov a vytváranie dekorácií zo sušenej fazule, hrachu, šošovice, prípadne aj kamienkov.

Farebný domov na Cemjate

Tento projekt sa uskutočnil v decembri 2005 v detskom domove Cemjata (časť Prešova) – Detské centrum Pre Teba. Hlavným cieľom projektu bolo s aktívnou účasťou obyvateľov domova

a s pomocou študentov zútulniť tieto priestory. Cieľovou skupinou boli deti a mládež vo veku od šiestich do šestnástich rokov. Realizovaním týchto voľnočasových a dobrovoľníckych aktivít sme chceli prispieť k rozvoju pozitívnej socializácie, k umožneniu sebarealizácie a k spestreniu voľného času detí v detskom domove. Projekt prebiehal v dvoch etapách:

- maľovanie farebných stien izieb detského domova,
- skrášlenie stien na schodišti detského domova s použitím pestrých farieb a motívov na tému *štyri ročné obdobia*.

Aktérmi prvej etapy boli študenti, ktorí v spolupráci s vedením detského domova si pripravili izby na maľovanie a následne ich vymaľovali (čo bol prvý náter a druhý uskutočnila už len časť študentov v priebehu druhej etapy projektu). V druhej etape mali „štetce“ vo svojich rukách najmä deti, ktoré po spoločnej dohode na téme, s použitím pestrých farieb sa pustili s chuťou do „maľovanej“ práce.

Všetky tieto voľnočasové aktivity mali vo veľkej miere prispieť k zefektívneniu a spestreniu trávenia voľného času, k vytvoreniu a rozvoju socializačných návykov, obohateniu poznatkov, získaniu nových zručností a sociálnych kontaktov.

Pokračovanie „maľovaných“ projektov (Maľovaním k zdraviu)

Účelom budúceho projektu *Maľovaním k zdraviu*, je pokračovanie vo voľnočasových aktivitách a v zlepšovaní sociálnej integrácie detí špeciálnych základných škôl a detských domovov (Špeciálna základná škola a Detský domov vo Svidníku, Domov sociálnych služieb v Giraltovcích, Detský domov Prešov – Cemjata, Základná škola pre telesne postihnutých – Humenné), ako aj zvýšiť ich osobný rast a rozvoj ich nádejných talentových zručností. Tento projekt sme sa rozhodli zrealizovať aj z dôvodu spestrenia ich všedných dní a umeleckého rozvoja, kde chceme oceniť najlepšie kresby, ale aj podporiť ich kreativitu.

Hlavným cieľom tohto projektu nie je len podpora sociálnej integrácie a sociálnych zručností detí a mládeže. Je to aj činnosť, podporovanie a rozvíjanie aktivít študentov odboru sociálna práca na základe spolupráce s týmito sociálnymi inštitúciami v oblasti tvorivosti, podpory, rozvoja a získavania praktických skúseností študentov PBF PU, v spolupráci s FHPV PU do sociálnej praxe. Týmto chceme prispieť k zvyšovaniu statusu sociálnej práce v rámci dobrovoľníckych aktivít a voľnočasových aktivít.

Na konci tohto programu by sme radi ocenili nielen najlepšie kresby ale aj celkovú aktivitu detí, pričom témy kresieb im určíme v deň pripravovaného projektu ako aj limit pre realizáciu kresieb. Radi by sme usporiadali výstavu najkrajších prác, čím chceme zvýšiť ich sebavedomie. Deti budú ocenené nielen vecnými darmi, ale získajú aj ocenenia, ktoré im budú stálo spomienkou na to, že našli v sebe možno do tejto chvíle neobjavený talent a rozvinuli v sebe umelecké vlohy.

Projekt je pripravovaný študentmi v rámci *OZ Podajme si pomocnú ruku*, ktorý je pokračovaním predchádzajúcich projektov na podporu a rozvoj aktivity študentov.

Realizácia projektu je plánovaná na september a až december 2007. Na projekte by sa malo zúčastniť okolo 400 detí a taktiež asi 100 študentov v rámci dobrovoľníctva a voľnočasových aktivít.

Na projekte budeme spolupracovať s partnermi:

- Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce PBF PU,
- Katedra výtvarnej výchovy a umenia FHPV PU,
- Asociácia vzdelávania sociálnej práce,
- Prešovský samosprávny kraj.

Metódou práce uplatňovaná v tomto projekte je arteterapia, čo zjednodušene znamená terapia umením. Ako hovorí Liebmann (2005), v súčasnosti sa využíva na uľahčenie vyjadrovania pocitov klienta. Umožňuje rozpoznať niektoré osobnostné rysy klienta, ktoré by boli inak ťažko prístupné. V priebehu výtvarného vyjadrovania dochádza k mimovoľnému zlučovaniu klientových vedomých a nevedomých tendencií, čo by slovným vyjadrovaním prebiehalo zložitejšie a po dlhší čas. Arteterapia sa využíva pri práci s klientmi, ktorí sa ťažko slovne vyjadrujú – preto sme pre deti vybraných škôl a sociálnych zariadení zvolili túto formu, pretože vhodným spôsobom ponúka možnosti tvorivej činnosti. Dieťa prostredníctvom tejto metódy objavuje svoje tvorivé sily a vďaka tomu si môže významne posilniť sebavedomie.

Výtvarný prejav ako forma podpory integrácie sociálne znevýhodnených detí a mládeže

Podľa vyjadrení Mgr. Ivany Živčákovej, ktorá sa zúčastňovala väčšiny „maľovaných projektov“, rozdiel medzi sociálne znevýhodnenými a zvyhodnenými je a dosiaľ bude markantný. Výtvarná komunikácia je tak isto dôležitá ako ktorákoľvek iná! Rozdiel je však v možnostiach. Z psychologického hľadiska sú čitateľné rôzne faktory. Kľúčovým východiskom pri takomto posudzovaní či už pozitívneho alebo negatívneho vplyvu je problém transferu, a aká je spätná väzba. Ak podľa nepísaného pravidla *detaily majú tvoriť celok*, tak zákonite je to práve detail, ktorým chceme upozorniť na celok.

Je dôležité ba priam potrebné stimulovať deti k výtvarným činnostiam k vlastnej výtvarnej tvorbe, potrebe, aktivite. V dobe „informačného chaosu“ – vizuálnych masmédií je návrat k ceruzke oveľa ťažší. Najjednoduchší proces učenia ako odrazu sveta či videnej a myslenej reality je práve detský výtvarný prejav. Svojou jednoznačnou výpoveďou nám dieťa diagnostikuje okolitý život. Vytvára si svoj autonómny priestor, ktorý ak mu je znemožnený predstavuje problém. Výtvarná edukácia sociálne znevýhodnených osôb je maximálne dôležitá.

Aj neskôr je niekedy viac ako nikdy! Vnútorný prejav dieťaťa prostredníctvom primárnych prostriedkov tvorí proces učenia. Tieto neverbálne prostriedky ako procesy organizácie myslenia sú reakciou vizuálneho poznávania. Teda proces komunikácie vyúsťuje k rozvíjaniu obrazovej predstavivosti a zvyšovaniu kultivácie emočnej inteligencie.

V detskom výtvarnom prejave je nespočetné množstvo čítajúcich výpovedí, či už sociálne alebo asociálne orientovaných detí. Možnosť akejsi „sociálnej regenerácie“ vidíme aj v takomto kreatívnom procese voľnočasových aktivít.

Literatúra

KRATOCHVÍLOVÁ, E. *Pedagogika voľného času*. Bratislava, UK, 2004, 308 s. ISBN 80-223-1930-9.

KRATOCHVÍLOVÁ, E. Voľný čas a pedagogika voľného času. In: *Vychovávateľ*, 2001, č. 5, s. 2 – 5.

LIEBMANN, M. *Skupinová arteterapia*. Praha, Portál, 2005, 279s. ISBN 80-7178-864-3.

4 NOVÉ HORIZONTY A AKTUÁLNE VÝZVY

4.1 Voľný čas detí a mládeže pod vplyvom masmédií

ThLic. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa*

Abstrakt: Autor sa vo svojom príspevku zaoberá rôznymi formami ohrozenia, ktorými je súčasný človek – zvlášť vyvíjajúci sa, mladý človek – vystavený ako užívateľ masmediálnych produktov a informačných technológií. V záujme ochrany pred ohrozením apeluje na dôležitosť mediálnej výchovy. Zdôrazňuje, že iba s rozvinutým kritickým postojom voči masmédiám možno adekvátne využívať ich pozitívny potenciál.

Kľúčové slová: masmédiá, voľný čas, vplyv masmédií, mediálna výchova.

Úvod

V dnešnom pretechnizovanom svete, keď sa média predbiehajú kto skôr prinesie informácie o najnovšej udalosti, technológii, sa zabúda na „klasické“ hodnoty zdravého človečenstva. Slovo etika, morálka, pravda, poctivosť, spravodlivosť, solidarita, spoločné dobro sa stali hodnotami iba v egoistickej sebareflexii. Zmysel pre živé spoločenstvo sa vytráca a nahrádza ho virtuálne spoločenstvo, ktoré má zaiste svoje klady, ale má aj zápory, ktoré nahľadáujú sociálne vzťahy. Rozpad týchto vzťahov má za následok uzatváranie sa človeka do seba, hľadanie svojich osobných výhod, čo je opakom toho, k čomu je človek povolaný – tvoriť *communio*.

Novým fenoménom konca 20. storočia je internet, prostredníctvom ktorého ľudstvo urobilo obrovský krok vpred. Spojenie s tisícky vzdialeným miestom sa ráta na nanosekundy a tok informácií na milióny. V tomto virtuálnom prostredí drieme riziko informačného chaosu s problematickým selektovaním morálnej hodnoty informácií. „Internet je sieť sietí; správa sa ako rybárska sieť – nie všetko, čo v nej uviazne, má hodnotu, a nie je tam ani zďaleka všetko to, čo hľadáte. Informačným hladom však určite nezomriete“ (O. Žáry, 2003).

Komerčné využívanie internetu prinieslo dostatočne veľa prostriedkov na jeho prudký kvalitatívny i kvantitatívny rozvoj. A ruka v ruke s tým prišlo nutne i uvoľnenie ostatných požiadaviek „samoregulácie“. Nečakane sa tak vynoril ostrov slobody. Ostrov slobody vytvárania, spracovávanie a šírenia informácií, aký doteraz ľudstvo nepoznalo. Nikomu nepatrilo, nikto ho neriadil a neobmedzoval. Politické a ekonomické elity tak stratili monopol na globálne šírenie informácií. (D. Gruska, 2003)

Dnes môžeme hovoriť o počítačovej revolúcii spojenej s internetovou horúčkou, ktorá zachvátila celý svet. Internet postupne nahrádza bežné ľudské činnosti: ľudia cez Internet nakupujú, zoznamujú sa, vzdelávajú sa, posielajú si listy, alebo sa nechávajú oklamať cez nepravdivé správy, ktorých cieľom je priniesť nepokoj, pochybnosť. Využitie Internetu je všestranné, záleží na tom, kto ho má v rukách.

„Revolučná zmena, ktorá v súčasnosti prebieha v oblasti spoločenskej komunikácie predpokladá viac než čisto technickú revolúciu: je to totiž základné pretvorenie prvkov, ktorými vníma svet, ktorý ho obklopuje, preveruje svoje vnemy a dáva im výraz. Neustála dostupnosť obrazov a jej rýchle odovzdávanie, do konca z jedného kontinentu na druhý, majú zároveň pozitívne i negatívne účinky na psychologický, morálny a sociálny vývoj osôb, na štruktúru a fungovanie spoločenstiev, na výmenu a komunikáciu medzi kultúrami, na prijímanie a odovzdávanie hodnôt, na svetové názory, ideológie a náboženské presvedčenia.“ (AN 4)

Tieto revolučné zmeny mediálneho prostredia zaznamenáva a pozorne sleduje aj Cirkev, ktorej záleží na svojom zverenom stáde a ktorá sa snaží rozpoznávať medzi tým, čo je zo sveta, a tým,

* **Kontakt:** Gréckokatolícka teologická fakulta PU v Prešove, Ul. biskupa Gojdiča č. 2, 080 01 Prešov
Tel: 0905 507 056; E-mail: palari@unipo.sk

čo je od Boha. Preto so záujmom skúma a hodnotí všetko, čo s médiami súvisí. Oblasť, ktorá je najčastejšie diskutovaná a ktorá presahuje nielen záujmy Cirkvi, ale aj spoločnosti, vrátane firiem, podnikov a združení je oblasť etiky a morálky v médiách. Je to zároveň aj veľmi citlivá téma, ktorá sa týka každého z nás, tak mladých ako aj starých, lebo aj keď sa to nezdá, médiá ovplyvňujú tým, čo v sebe skrývajú, vývoj už tých najmladších, ktorí sú budúcnosťou tohto sveta. Preto je veľmi dôležité a potrebné zaoberať sa správnym využitím voľného času aj prostredníctvom médií.

Riziká vplyvu masmédií na človeka

Vo všeobecnosti je vplyv médií na človeka v niekoľkých rovinách. Média vplývajú na človeka v oblasti: (1) **mentálno – konzumnej** (keď sa naše túžby stávajú potrebami), (2) **relaxačnej** (keď človeku vnucujú vlastnú formu zábavy a oddychu), (3) **navigačnej** (média zneužívajú pud davovej psychózy vo svoj prospech), (4) **názorovej** (vytváranie názorovej uniformity), (5) **hodnotovej** (pripisovanie ľudských hodnôt momentálnemu trendu, napr. mladý, bohatý, úspešný, populárny, vplyvný,... a následné prispôsobovanie sa týmto hodnotám). (Porov. http://www.frcth.uniba.sk/new/science/conferences/20020504/3-Krajnak_doc.html.)

Spoločnosť dneška je spoločnosťou konzumnou a je založená na nepretržitej spotrebe. To platí aj pre mediálnu kultúru. V konzumnej spoločnosti ide o čo najrýchlejšie použitie tovaru, aby mohol byť nahradený novým, modernejším, alebo módnejším. Mediálna kultúra má zjavný sklon k zveličovaniu, škandalizovaniu a šokovaniu. V tomto smere sú práve **masovokomunikačné prostriedky potenciálnymi nástrojmi zvýšenia konzumu**, pretože sú determinátormi moderného trendu – módy, navrhovateľmi snov cez reálne obrazy, ktoré sa silno dotýkajú sveta zmyslov a robia jednotlivca často až bezmocným. Zvlášť u mladého človeka, ktorý sa formuje. Dalo sa s tým však rátať, pretože tak ako v individualistickej spoločnosti, tak aj v spoločnosti anonymnej masy, sa vytvárala kultúra buď slepo egoistická, alebo umelo kolektívna pod značným tlakom ideológie. Svet obrazov má možno dnes veľkú dematerializujúcu moc bez hlbšieho reálneho vzťahu k reálnym predmetom. A odtiaľ je malý krôčik k tomu, aby sa zdanie javilo ako reálne a realita bola zdanlivou.

Ďalším charakteristickým znakom je uponáhľanosť doby, v ktorej stíhame často len titulky, alebo zachytíme informácie, ktoré preferuje strany, ktorej noviny patria. To vedie ku **skresleným informáciám, k zúženému pohľadu**. Reálnou chybou dnešných dní je skutočnosť, že mnohí ľudia si myslia, že pravda je nedosiahnuteľná. Preto keď sa pýtajú čo je pravda, vlastne ani nečakajú odpoveď, ale obracajú pohľad k väčšine. (Porov. P. Laca, 2003, s. 12-13.) Mediálna kultúra priviedla dnešného človeka k tomu, že sa radšej pozerá na televíziu ako číta, radšej nahráva, registruje ako píše, radšej surfuje po internete ako študuje literatúru v knižnici. Kultúra obrazu, **virtuálna kultúra vytlačila kultúru slova**.

V spoločnosti plnia masmédiá* dôležité informačné, zábavné, ideové, socializačné a výchovno-vzdelávacie funkcie. Každé z médií (televízia, tlač, video, DVD a pod.) má dôležitú úlohu pri sprostredkovaní informácií, správ, rôznych náučných a zábavných programov, pričom sa využívajú slová, obraz a zvuk. Obohacujú tak zážitkovú sféru ľudskej osobnosti a súčasne umožňujú osvojovať si poznatky z rozličných oblastí. Ich vzdelávacia a výchovná funkcia je nesporná. (Porov. M. Pribula, 2005, s. 72 – 74.) Komunikácia v súčinnosti učiteľ – média – žiak, má nepochybne svoje opodstatnenie a vedie k správneému využívaniu médií vo výchove. Dá sa povedať, že novým výchovným činiteľom v rodinách je v súčasnej dobe televízny prijímač či počítač, ktorý výrazne ovplyvňuje rodinný život. Samozrejme, že aj televízia alebo internet sa dá využiť ako výchovný činiteľ. Správna voľba programu môže byť obohacujúca, dokonca ak si po sledovaní programu nájdeme v rodine čas na diskusiu o danom programe alebo www stránke. Na škodu je samozrejme fakt, ak **televízia a internet nahrádza rodiča** alebo vyplňa voľný čas detí a mládeže. Významným deficitom dnešnej doby je, že rodičia veľmi malou mierou participujú na reštrikcii mediálneho vplyvu, zvlášť pri sledovaní televízie. Prvým predpokladom správneho využitia médií – televízie vo výchove je práve spoločné sledovanie televízie. Preto sa v ďalšej časti dotkneme niekoľkých

* V histórii komunikácie minulého storočia rozlišujeme tri zlomové obdobia, ktoré sa nazývajú prahy zmasovenia. Prvý prah zmasovenia súvisí s masovým rozšírením rozhlasu a filmu v 20-tych rokoch, druhým je prah zmasovenia televízie v 50-tych rokoch a rozšírením elektronických komunikácií v 90-tych rokoch bol prekročený tretí prah zmasovenia. (Porov. P. Rankov, 2002, s. 36.)

problémových oblastí zatiaľ najpoužívanejšieho média dnešnej doby, a to televízie, aj keď jej veľkým konkurentom je svet internetu.

Úžasne rýchlo dosiahnuteľný a ovládateľný vynález zmenil podstatu masovej komunikácie. Spojenie zvuku a obrazu v malej skrinke, nielen získalo nadvládu nad tradičnými komunikáciami, akými boli divadlo alebo film, ale tiež nad rozhlasom a knihou. Používať televíziu je totiž jednoduché, človek v podstate ani nepotrebuje vedieť čítať alebo písať. Pretože ide skutočne o masovo rozšírené médium audiovizuálneho vyjadrovania, stali sa výskumným objektom prvých psychologických mediálnych štúdií prirodzene deti, ktoré čaru televízie nemôžu odolať. Pochopiteľne sa v tejto súvislosti vynorilo veľa otáznikov. Ako používajú deti televíziu? Ako sú televíziou ovplyvňované? Nepodliehajú vytváraniu stereotypov? Ktoré sú vhodné alebo nevhodné programy pre deti? Nie sú príliš závislé na televízii? Akú vzdelávaciu a vychovávateľskú funkciu predstavuje televízia v živote detí predškolského veku až do obdobia dospievania a dospelosti? (Porov. M. Černoušek, 2002.) Tieto otázky sú na mieste aj v prípade iných médií, televízia je v súčasnosti však prototypom v správaní sa k mediálnym produktom. Televízia totiž ponúka uskutočnenie, sen, ktorý sa stal skutočnosťou na obrazovke a tam sú upriamené aj naše túžby. Obraz má na človeka väčší vplyv ako akýkoľvek iný prostriedok komunikácie, lebo je vždy figuratívny, má telo, dotýka sa zmyslov, ktoré sú vždy v službe túžob tela. Zdanie je realita a realita je zdanlivá. Televízia, ktorá produkuje obrazy je teda fundamentálnou fikciou. Má veľkú moc – pozeráme film aj napriek tomu, že vieme, že skutočnosť je iná, priťahuje našu pozornosť. Vieme, že tento svet nejestvuje, nechávame ho jestvovať vo svojich túžbach. A aká je naša odozva, akú moc má nad nami tento produkt? Nekritické prijímanie nadmerného počtu obrazov s podceňovaním úlohy slova v rozvoji človeka vedie k hrozným následkom v jeho osobnosti. **Prehľbuje sa len bezduchá spotreba, pasivita a útek pred tvorivou aktivitou.** (Porov. S. Horňáková, 2001, s. 48-50.)

V dobe, keď sa k nám dostávajú informácie rôzneho druhu a veľmi rýchlo, mládež, ktorá je v užívaní nových technológií zbehlá, je nimi rýchlo a účinne ovplyvnená. Počnúc rozprávkami, pokračujúc filmami, reality show, končiac počítačovými hrami a prístupom na internet je **na mládež vyvíjaný obrovský tlak a často sa im núkajú pochybné vzory ľudí a ich názory.** Päťročný Róbert z Filákov prežil skok z 5. poschodia len zázrakom. Rodičia i lekári boli zdesení, keď im po prebratí z bezvedomia oznámil, že iba chcel lietať ako *Batman* z populárneho amerického filmu. Ten ovládol kiná a televíziu pred pár rokmi a pritom nebol určený deťom. Aj keď... mnohé televízne seriály určené špeciálne deťom, majú na ne negatívny vplyv. Pred časom boli „v kurze“ *pokémoni*. Objavovali sa nielen v televízii, ale aj na tričkách, žuvačkách, nálepkách. Mysle detí boli masírované nielen v mediálnej oblasti, ale zasahovali do rôznych oblastí detského sveta. Sekcia ľudských práv a menších upozorňovala, že seriál prezentoval prvky násillia a odborníci z oblasti medicíny tvrdili, že rýchle striedanie farieb a svetla môže vyvolávať epileptické záchvaty. Ďalší upozorňovali na to, že pokémoni predstavujú predovšetkým biznis a s ním spojenú túžbu vlastníť. (Porov. A. Eliášová, 2006.)

Podobných mediálnych brakov sme mali možnosť vidieť na obrazovkách našich televízií veľké množstvo. Zasahovali a zasahujú deti, mládež, dospelých a aj tých „skôr narodených“ úplne nepripravených. Jasný a agresívny komerčný zámer týchto titulov sa nezastavil pred ničím. Nepomáhali ani pokuty dohliadajúcich inštitúcií, ktoré dosahovali astronomické hodnoty. Komerčný zámer rátal tak povediac aj s takýmito stratami. Relácia *Slovensko hľadá SuperStar* bola svojho času najznámejšou reality show na Slovensku. Poznali ju v tej dobe až dve tretiny obyvateľov - 66%. Vyplýva to z prieskumu, ktorý urobila spoločnosť TNS SK na reprezentatívnej vzorke 1 021 respondentov v roku 2005. *Mojsejovcov* poznalo 50% opýtaných, a na treťom mieste Pošta pre teba so 16,8%. Nasledoval *Miliónový tanec*, ktorý pozná takmer štvrtina ľudí, ďalej *Dievča za milión* a *Vilomeniny*. Žiadnu reality show podľa prieskumu nasledovalo iba takmer 10% respondentov. Reláciu *Je to možné?* sledujú štyria z desiatich opýtaných. *Zámenu manželiek*, *Svadbu snov* tretina ľudí. (Porov. *SuperStar je najznámejšou*, 2006.). V súčasnosti je v kurze *Supermodelka*. Tragické však je, že aj rodičia niektorých zúčastnených dievčat obhajujú prechádzku veľmi stroho a vyzývavo oblečených dievčat po pódiu a pred kamerami.

V Nemecku sa pripravujú ďalšie **reality show** – o najrýchlejšiu spermii, v Anglicku sa vysielal program, v ktorom skúsení učitelia sexu učia mladé páry ako dosiahnuť kvalitný sexuálny zážitok. Niektorých to núti položiť si otázku, či existujú vôbec hranice, ktoré sa reality show nepokúsia prekročiť. (Porov. M. Poláková, 2005, s. 24.) Človek je nepochybne tvor zvedavý a nie je to

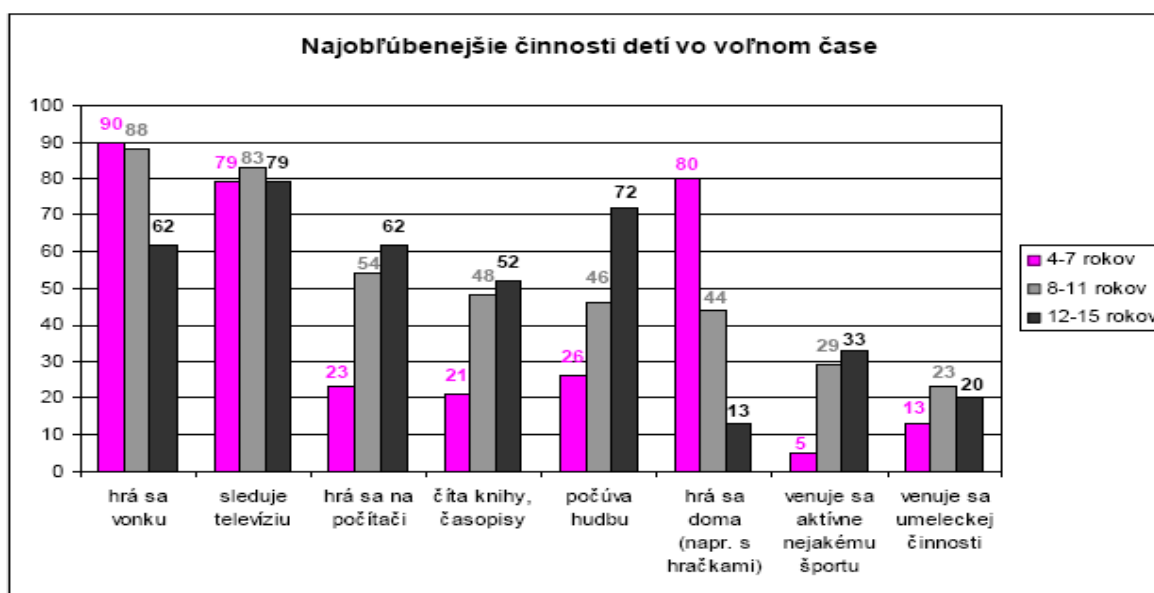
zlé. Sú však hranice, za ktoré svoju zvedavosť nesmieme pustiť, hranice určené slobodou iného človeka. V reality show vlastne ide o akýsi pohľad cez kľúčovú dierku, ktorou je kamera a dokonca môžem zasiahnuť do osudu iného človeka – spomínanými esemeskami a tým si naplňame akúsi nenaplnenú túžbu po moci, po túžbe ovládať iného človeka. Iste, môžeme namietat', že človek, ktorý sa v reality show ocitol je tam na základe vlastného rozhodnutia a prijal pravidlá. A dokonca, má za to zaplatené. No, a o to práve ide. **Peniazmi dnes ohodnocujeme ľudskú slobodu, dôstojnosť, intimitu.** A to je nepochybne zvrátenosť sveta, v ktorom žijeme, a ktorý priamo či nepriamo pôsobí na nás všetkých a mládež, ktorá je cieľovou skupinou v tejto práci, predovšetkým. A čo reality show, kde sa prezentuje talent? Pokiaľ ide skutočne o talent a nie o vytvorenie produktu či umelo vytvorenej „hviezdy“, ktorá bude produkovať zisk. Pre naplnenie života sa človek musí rozvíjať v mnohých oblastiach – etickej, estetickej, intelektuálnej a náboženskej. Ak by to reality show rešpektovali, tak diskusia o nich nie je potrebná. Otázkou je, nakoľko a či vôbec rešpektujú existujúce reality show človeka v plnosti jeho bytia. (Porov. J. Drobný, 2005, s. 22.)

Identifikácia sa s výpoveďami moderátorov či celebrit je v mnohých prípadoch fikciou, ilúziou o ich životoch o vyslovenej „pravde“. Potvrďuje to aj český publicista Ivan Klíma, zamýšľajúceho sa nad významom informácií, ktoré sa k nám dostávajú zo sveta a po častom predkladaní sa nám zdajú dôležité. Mnohé časopisy sa zaoberajú človekom, ktorý strelil gól, modelkou, spevákom, ktorému práve vyšlo prvé, celkom banálne CD, zabávačom, ktorý na nás sype v rámci zábavy krčmové vulgarity. A my ich začneme považovať za významných. Nie preto, čo urobili, aké hodnoty vyznávajú, akým spôsobom žijú, ale preto, že sa „objavujú“. Tak vzniká **celebrita, ako náhrada za skutočnú elitu.** Od vtedy, čo ju ľudia začnú považovať za celebritu, chcú počuť jej názory na nepodstatné témy, ale i tie závažné. Aj keď si nemyslí nič originálne ani podstatné, alebo si často nemyslí vôbec nič, aj jej najbanálnejšie odpovede prenikajú do mysle ľudí. Postupný úpadok celebrit vyvrcholil v nedávnych denných (a nočných) televíznych prenosoch, ktoré sledovali dobrovoľných väzňov v jedálni, spálni, v kúpeľni i na záchode prepychovej vily. Tam sa mohlo dobre jesť, piť, súložiť, hovoriť neslušne a rozprávať o ničom. Fanúšikovia sa bijú o podpis od ľudí, ktorí nepredviedli nič viac, iba svoje tváre, banalitu, prázdne debatovanie a vytrvalosť, s ktorou usilovali o svoju odmenu. Milióny. Najvyššia hodnota, ktorú tieto celebrity uznávajú. Uvedomuje si teda divák čo je cieľom života? Čo je najvyšším šťastím? Vôbec nie láska, múdrosť, poctivosť, slušnosť, zmysluplná práca, priateľstvo, vzájomná úcta, solidarita, ale milión, stať sa miliónárom. Celebrity stelesňujú hodnoty konzumnej spoločnosti. No mali by sme si uvedomiť, že skutočné hodnoty stelesňujú úplne iní ľudia. Nepachtia sa za tým, aby boli videní a média teda o nich väčšinou mlčia. Títo ľudia sa „neobjavujú“, ale často ich stretávame v našom každodennom živote. Hrozí, že pohltení potrebou sledovať celebrity, minieme ich bez povšimnutia. (Porov. I. Klíma, 2006, s. 89; M. Ilowiecki – T. Zasępa, 2003, s. 158.) Dokonalá ilúzia. Zdegradovala pojem celebrita, teda osobnosť, ktorá niečo dokáže a tým pádom sa aj „objavuje“. Tento fakt je veľmi nebezpečný.

Množstvo patologických javov v spoločnosti a skúsenosti odborníkov hovoria o tom, že **dnes deti a mládež venujú médiám** v porovnaní s ďalšími voľnočasovými školskými aktivitami **veľmi veľa času**. V dnešnej dobe informačných veľtokov deti získavajú skúsenosti s médiami skôr, ako nastupuje vplyv školy alebo iných inštitúcií. Do školy teda prichádzajú s bohatou mediálnou skúsenosťou. V nej sa tak nadväzuje na už vytvorený poznatkový, väčšinou veľmi rôznorodý a chaotický rámec informácií získaných z médií, ktoré pre svoju formálnu príťažlivosť zanechávajú v detskej psychike hlbokú stopu. Často sa preto apeluje na potrebu mať čas na vlastné deti. (Porov. : M. Petro, 2004, s. 9.) Potvrdzujú to aj výsledky prieskumu agentúry TNS.

Spoločnosť TNS SK realizovala v júli a auguste 2006 výskum medzi rodičmi detí na tému „Deti a médiá“. Do výskumu sa zapojilo 360 rodičov, ktorí majú celkovo 451 detí vo vekovej kategórii 4 – 15 rokov. Cieľom výskumu bolo zistiť, koľko času trávia deti sledovaním rôznych médií, aké televízne programy predovšetkým deti sledujú a názory rodičov na programy vysielané médiami pre deti. Cieľom však bolo aj zistiť, do akej miery sa deti venujú čítaniu kníh a detských časopisov a počítačovým hrám alebo iným počítačovým činnostiam. Veľkú príťažlivosť televízie, ktorá sa so stúpajúcim vekom dieťaťa stále zvyšuje, potvrdili aj rodičia vo výskume. Zatiaľ čo u väčšiny detí 4-7 ročných a 8-11 ročných patrí sledovanie TV hneď po „hre vonku“ k ďalším veľmi obľúbeným spôsobom trávenia voľného času, pre väčšinu detí vo veku 12-15 je to najobľúbenejšia činnosť vo voľnom čase. Z hľadiska preferencie programov sa ukázalo, že podľa názoru rodičov väčšina detí, a to vo veku 8 -11 rokov, ako aj 12-15 rokov, najradšej sleduje programy typu reality

show. Pre deti v kategórii 8 -11 rokov sú tiež atraktívne animované filmy a rozprávky a komédie. Hudobné relácie a komédie „obsadili“ v rebríčku obľúbenosti druhé a tretie miesto u 12-15 ročných. Vo veku 4 -7 rokov vedú rebríček obľúbenosti animované filmy a rozprávky, nasledované Večerníčkomi. Najobľúbenejšie časopisy podľa výskumu TNS SK z roku 2005 sú podľa vekových kategórií: 4 až 7-ročné: Macko Pusík (kupuje ho 46 % rodičov), 8 až 11-ročné: Fifik (30,5 %), 12 až 15-ročné: Kamarát (35 %) a Bravo (33 %). Ak vezmeme do úvahy priemerný čas počas týždňa, ktorý dieťa trávi čítaním kníh a detských časopisov a priemerný čas, ktorý dieťa trávi sledovaním TV, výpovede rodičov ukázali, že televízii je venované trojnásobne viac času. A programy akého typu určené pre detského diváka chýbajú podľa rodičov najviac? Viac ako polovica rodičov - respondentov sa vyjadrila, že absentujú prírodopisné a vzdelávacie programy pre deti. Kvalitu v súčasnosti vysielaných programov pre deti hodnotí viac ako polovica rodičov s určitými výhradami, ba dokonca sa prikláňajú k názoru, že ich kvalita má zostupnú tendenciu. Výskum je len malou sondou do názorov rodičov na vzťah detí k médiám a vybrané údaje z výskumu TNS SK sa týkajú len jedného média – televízie. Naznačujú však, že **vzťah dieťa – televízia je komplikovanejší ako v minulosti**. Existencia programov, ktoré sa na obrazovkách objavili len nedávno, ale predovšetkým meniaci sa životný štýl súčasnej rodiny nastoľuje nové problémy, ktoré by sa mali podrobne

skúmať. (Porov. TNS, 2006.)

„Pedagógovia upozorňujú, že množstvo informácií, ktoré deti pohlcuje, spôsobuje **úpadok všeobecného vzdelania**. Dôvodom je neschopnosť takto získané informácie zaradiť do vlastnej poznatkovej štruktúry, chýba interpretačný rámec na posúdenie ich významnosti. **Často sa stierajú rozdiely medzi realitou a fikciou, informáciou a zábavou, reklamou a skutočnosťou** a pod. To všetko je známe. Otázne ostáva, ako sme pripravení na vstup médií do nášho života, ako vieme s mediálnou ponukou pracovať, či si vieme vybrať to, čo je pre našu informovanosť, ale i oddych a zábavu najvhodnejšie, či dokážeme analyzovať spôsoby podávania informácií a pod. Vo všeobecnosti prevažuje vnímanie médií ako zdroja informácií, ktoré okrem pozitívnych funkcií (rozširovanie poznania, vzdelania...) plnia i funkcie negatívne (myslia sa najmä obsahy, ktoré by mohli ohroziť psychický a morálny vývin detí a mladistvých, predovšetkým obsahy s násilným nábojom podporujúce nenávisť, intoleranciu a pod.).“ (M. Pribula – G. Paľa, 2006, s. 75 - 78; S. Horňáková, 2002, s. 98-99.)

Mediálna výchova ako aktuálna výzva

Z týchto dôvodov nám rezultuje skutočne **vážne sa zaoberať problematikou spoločenských komunikačných prostriedkov v katechéze, školskej katechéze**, či konkrétne na náboženskej výchove. Ide tu o systematické vyučovanie základných poznatkov, ktorých uplatňovanie

v živote každého človeka je bezpodmienečné nutné pre jeho rozlišovanie dobrého a zlého, pre jeho duchovný rast, pre jeho osobné napredovanie ako aj pre jeho osobnú stálosť a ľudskú zrelosť.*

V školskej katechéze je dostatok priestoru, v ktorom prostriedky spoločenskej komunikácie nachádzajú svoje miesto, jednak ako edukačné predmety a rovnako aj ako edukačné objekty, nakoľko oni sú integrálnou súčasťou dnešnej spoločnosti a označujú sa za dôležitý nástroj socializácie človeka. Už od útleho veku života dieťať sa preto javí ako nanajvýš potrebné **vštepovať** mu **reálny a kritický postoj voči masmédiám**.

Nakoľko katechéza má pomôcť formovať život človeka podľa Kristových zásad, nemá to byť suchá teória odtrhnutá od praktického života, ale musí vychádzať z konkrétnych životných podmienok a musí byť na tieto podmienky aplikovaná, teda musíme sa na tieto zložité životné situácie človeka, v ktorých sa mnohokrát nachádza pozeráť aj cez prizmu médií. Preto sa účinná katechéza opiera o predpoklad, že obsah ohlasovania sa nachádza v samotnom živote človeka. Musí si všimáť všetky potreby človeka a učiť veriacich hlásiť kresťansky na všetky ľudské otázky a všetko vysvetľovať v duchu kresťanstva. Úlohou katechézy je výchova k napodobňovaniu Krista. Človek má vždy príležitosť k tvoreniu seba, k vytváraniu vlastnej identity. Svojím ľahostajným postojom voči súčasným a novým formám ohlasovania viery, umožníme túto identitu deformovať. Naopak, výchova k adekvátnemu využívaniu prostriedkov spoločenskej komunikácie povedie človeka k tomu, aby sa odvracal od toho, čo nie je pravé a dobré. (M. Pribula, 2005, s. 98.)

Aký postoj teda zaujať k mediálnej komunikácii, ako si poradiť v spleti ponúkaných mediálnych produktov? Ako chrániť mládež pred nesprávnym výberom ponuky? To je vlastná úloha mediálnej výchovy.

Záver

Médiá prinášajú zmeny, ktoré menia od základu naše pohľady na okolitý svet. Mediálne technológie a digitálna technika umožňujú vznik nových multimediálnych služieb a aplikácií, ktoré kombinujú zvuk, obraz a text, ktoré sú prostredníctvom telekomunikácií prístupné kdekoľvek na svete. Prenikanie týchto nových informačno-komunikačných technológií (IKT) do všetkých úrovní ekonomiky a spoločenského života je to, čo mení našu spoločnosť na "informačnú spoločnosť". Dnes sa na každom kroku stretávame so zmenami, ktoré nám prináša "informačná spoločnosť". Tieto zmeny najvýznamnejšie od čias priemyselnej revolúcie, sú ďalekosiahle a globálne. Týkajú sa nás kedykoľvek a kdekoľvek, svet si už takmer nevieme predstaviť bez platobných kariet, telefónov, televízie, počítačov, internetu ... Informatizácia spoločnosti nie je len technologickým problémom - svojím záberom a dôsledkami sa stáva najmä ekonomickým, legislatívnym, regulačným, sociálnym, politickým a etickým problémom. Informatizácia má však aj negatíva, ktoré devalvujú hodnotu voľného času, ktorého máme v uponáhľanom čase tak málo. Je potrebné **zamýšľať sa nad úlohou médií pri využívaní voľného času, a dbať na to, aby úloha médií bola iba doplnková, nie fundamentálna**.

Svätý Otec Ján Pavol II. v jednom zo svojich listov ku Svetovému dňu spoločenských dorozumievacích prostriedkov hovorí: „Možnosti komunikácie medzi jednotlivcami a skupinami vo všetkých častiach sveta nikdy neboli také veľké, ako pri súčasnom rozvoji informačných technológií. Súčasne je však paradoxné, že práve sily, ktoré môžu viesť k lepšiemu dorozumeniu, môžu tiež zapríčiniť nárast odcudzenia a egocentrizmu. Naša doba je teda časom ohrozenia i nádeje. Žiadny človek dobrej vôle si neželá, aby ohrozenie prevládlo, a tak zapríčinilo ešte väčšie ľudské utrpenie“ (Ján Pavol II., 1999, čl. 2). V posledných desaťročiach, kedy bádať hlboký morálny, duchovný, teda aj etický úpadok, vyplávala na povrch otázka, čo je príčinou náhleho odklonu od toho, čo je morálne správne a dobré. Čo spôsobuje mravný úpadok dnešnej mládeže, ktorá prezentuje neviazané vzťahy, voľnosť, slobodu, vraždu nenarodených detí, sobášne rovnakých pohlaví. Väčšiu časť viny preniesli mnohí veriaci, ale aj neveriaci na komunikačné prostriedky ako je rozhlas, televízia a internet, pričom táto časť populácie sa poväčšine snažila odsúdením týchto informačných techno-

* Toto vyučovanie má byť charakterizované aj nasledujúcimi atribútmi: (1) nemá byť iba rozumového, ale podstatne formačného rázu; (2) katechéti majú mať k dispozícii vhodné učebnice, odborne upravené pod vedením biskupov; (3) metódy vyučovania majú byť primerané veku, vzdelaniu a schopnostiam vyučovaných; (4) základné pravdy majú preniknúť celý život katechizovaných; (5) je potrebné vychovávať dobrých katechétoch, ktorí by sa boli schopní ďalej zdokonaľovať; (6) je potrebné vyučovať náboženstvo vo forme katechumenátu. (J. Spuchľák, 2001, s. 30.)

lógii zbaviť povinností, ktorá im patrila, a tak vidia v médiách len pôsobenie zla, diabla, sveta, odmietajú ich využitie, pričom často zabúdajú, že často oni sami sú príčinou mnohého zla.

Média nie sú vo svojej podstate zlé, zlý je len úmysel užívateľa, ktorý v prospechárskom prostredí hľadá iba vlastný záujem. Dnešný človek žije v prostredí, kde je rozklad hodnotového systému, ktorý pôsobí nepriaznivo na vývoj osobnosti. V závere chcem poukázať na dva aspekty internetu a komunikácie vôbec: „Za horizontom technického pokroku po stupienkoch špecifických výziev a mýtov sa dostávame až k postmodernému axiómu – komunikácia je moc a postupnému uvedomovaniu si veľkej hodnoty vlastnenej informácie: pre mocných sa informácia stáva nástrojom moci, pre mnohých iných však nádejou slobody a možno i rozletu ducha“ (B. Sterling, 2002).

Literatúra

- ČERNOUŠEK, M.: Psychologie médií. In: *Psychologie dnes*. 4/2002, <http://www.portal.cz/scripts/detail.asp?id=1066> (2006-01-18).
- DROBNÝ, J.: Pár poznámok k „reality show“. In: *Zrno*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2005, roč. 16, č. 6.
- ELIÁŠOVÁ, A.: *Čo kazí naše deti*. <http://www.casopiszdravie.sk/index.cfm?module=articles&page=ArticleShow&ArticleID=442> (2006-02-06).
- GRUSKA, D.: *Kontrola internetu pod kontrolným drobnohl'adom*. <http://danka.ii.fmph.uniba.sk/~gruska/publicistika/os-07-01.txt> (15.4.2003).
- HORNÁKOVÁ, S.: *Vplyv násilia v elektronických médiách na deti a mládež a potreba mediálnej výchovy k mediálnej gramotnosti* (doktorská práca). Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2001, 195 s.
- ILOWIECKI, M., - ZASEPA, T.: *Moc a nemoc médií*. 2003, 183 s.
- JÁN PAVOL II.: *Posolstvo k 33. svetovému dňu spoločenských komunikačných prostriedkov*. Bratislava: Archív Komisie pre masmédiá pri KBS, 1999, čl. 2.
- KLÍMA, I.: *Celebrity*. In: *Xantypa*. Příbram: Kovohutě Příbram Nástupnícka, a. s, 2006, roč. 12, č. 2, s. 89.
- LACA, P.: *Masmédiá a ich morálna hodnota*. Prešov: A.M. LOGOS. 2003, roč. 4, č. 4, s. 12-13.
- PETRO, M.: *Kríza súčasného manželstva a cesty jej prekonania*. Námestovo: Štúdio F, 2004, 216 s.
- POLÁKOVÁ, M.: *Mediálna edukácia ako ochrana mládeže*. Bakalárska práca. Prešov: GTFPU, 2005, 51 s.
- PRIBULA, M. – PAĽA, G.: *Stručne o komunikácií*. Prešov: PRO COMMUNIO, 2006, 160 s.
- PRIBULA, M.: *Miesto mediálnej edukácie v pedagogicko-teologickej príprave budúcich katechetov*. In: Szymczek, J. (Ed.) *Katechetika – Historie – Teologie II*. Ostrava: KSV PFOU, 2005, s. 98.
- PRIBULA, M.: *Stručná introdukcia do katolíckej edukácie*. 2005, 98 s.
- RANKOV, P.: *Masová komunikácia. Masmédiá a informačná spoločnosť*. Levice: Koloman Kerťész Bagala L. C. A, 2002, s. 36.
- SPUCHLÁK, J.: *Služba a úloha Katolíckej cirkvi v spoločenských komunikačných prostriedkoch*. Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojaššáka, 2001, 220 s.
- STERLING, B.: *The Hacker Crackdown*. <http://www.frcth.uniba.sk/new/science/conferences/20020504/#sdfootnote4sym> (17.12.2002).
- SuperStar je najznámejšou*. http://koktail.pravda.sk/sk_superstar.asp?r=sk_superstar&c=A050429_145503_sk_superstar_p20 (15. 11. 2006).
- TNS: *Médiá a deti*. <http://www.tns-global.sk/spravy.php?type=tlacove&archive=2005> (2006-12-10).
- ŽÁRY, O.: *Virtuálna kniha*. <http://www.pppr.sk/literatura0.html> (15.4.2003).

4.2 Mediálna výchova – jeden z prostriedkov výchovy a vzdelávania detí a mládeže

PhDr. Danka Gregová – Jana Gregová – Mgr. Miroslava Gregová*

Abstrakt: Autorky poskytli svoje poznatky z oblasti mediálnej výchovy detí a mládeže. Zároveň spracovali súhrn aktivít ich občianskeho združenia so zameraním na mediálnu výchovu prostredníctvom vytvorenia internetovej detskej televízie (ďalej DTV), ktorá vznikla na základe spolupráce s Junior Media Society a následným udelením licencie pre činnosť slovenskej pobočky. Ich cieľom bolo vypracovať určitý model mediálnej výchovy prostredníctvom neformálneho vzdelávania detí a mládeže formou zmysluplného trávenia voľného času.

Kľúčové slová: Mediálna výchova, deti a mládež, občianske združenia, internetová televízia, neformálne vzdelávanie, voľný čas.

Úvod

O negatívnom vplyve médií na vývin a správanie detí a mládeže sa napísalo množstvo článkov. Dennodenne sme zahlcovaní správami o agresivite detí a mládeže často smerujúcej až k brutálnym činom so zverským podtextom. Odborníci bubnujú na poplach a poukazujú na nedostatočnú až disharmonickú funkciu rodiny, nedostatok času na komunikáciu, nezáujem o zmysluplné trávenie voľného času detí a mládeže. Deti preberajú vzorové modely správania. Popri zaneprázdnených rodičoch, sa ich vzormi často stávajú starší kamaráti z ulice alebo akční hrdinovia z médií, ktorí sa neštítia kradnúť, podvádzať, vraždiť, aby dosiahli svoj cieľ.

1 Mediálna výchova a programové vyhlásenie vlády SR

V tejto súvislosti sa aj naša vláda zaoberá už dlhší čas myšlienkou zaviesť mediálnu výchovu do škôl a urobiť tak v tomto zmysle preventívne opatrenia. Naučiť deti čo sú médiá, ako sa pracuje v médiách, ako je potrebné vedieť selektovať programy pri sledovaní médií, aby médiá mali na nás pozitívny vplyv a nie negatívny. V tomto smere sa vláda vo svojom programovom vyhlásení zaviazala, že Ministerstvo školstva SR v spolupráci s Ministerstvom kultúry SR vypracujú koncepciu mediálnej výchovy a jej zavádzanie v podmienkach základných a stredných škôl.

Sme radi, že došlo k prvým krokom v tejto oblasti. Je však otázkou času, kedy a či vôbec sa tieto myšlienky podarí implementovať do praxe. Ako príklad zdĺhavého procesu môžeme uviesť napr. zavádzanie myšlienok projektu „Milénia“ a Národného programu výchovy a vzdelávania SR, či dlhé roky tvorby nového školského zákona. Preto sa naše občianske združenie Žabky na prameni chopilo iniciatívy urobiť v tejto oblasti krok k neformálnemu vzdelávaniu detí a mládeže v oblasti mediálnej výchovy.

2 Zahraničná inšpirácia

Inšpirovala nás česká spoločnosť Junior Media Society, ktorá prostredníctvom Ministerstva kultúry zriadila DTV v Prahe pod názvom „Česká bedna“ a spustila internetové vysielanie televízie, kde redaktori, moderátori, kameramani a ďalší členovia televízneho štábu sú deti a mládež, ktorých odborne vedú tútori z mediálnej oblasti. „Česká bedna“ má v súčasnosti takmer 20 pobočiek na území celej ČR a prostredníctvom príspevkov z jednotlivých redakcií vysielajú raz mesačne. Oslovili sme teda „kolegov Čechov“ a vyzvali sme ich k spolupráci. Na základe predostretých zámerov a cieľov sme následne dostali licenciu na vysielanie DTV v Košiciach a mohli sme začať vysielat'.

3 Zrod detskej internetovej televízie na Slovensku

* **Kontakt:** OZ Žabky na prameni, Na Kope 16, 040 16 Košice
tel: 0905 283 648; 0908 202 550; 0907 095 241
e-mail: danka@zabky.sk; janka@zabky.sk; mirka@zabky.sk

Naše občianske združenie pracuje na báze dobrovoľníckej činnosti a sme neziskovou organizáciou, takže problémov bolo a je nemalo a naše začiatky boli ťažké. Nemali sme priestory na redakciu, strižňu, nemali sme finančné prostriedky na zakúpenie potrebnej techniky – kamery, mikrofóny, PC, notebook, USB kľúče a ďalšie príslušenstvo potrebné pre natáčanie a spracovanie príspevkov do televízneho vysielania. Začali sme písať projekty, oslovovať predstaviteľov samosprávy, zháňať sponzorov, priestory, ľudí, ktorí by nám v tejto ušľachtilej myšlienke vedeli a chceli pomôcť. Vďaka obrovskému entuziazmu skupiny mladých ľudí – dobrovoľníkov, ktorí väčšinou robili aj 20 hodín denne, finančnej dotácii košického mestského magistrátu na zakúpenie kamery, ochote skvelých ľudí z firmy iStyle Košice, ktorá nám poskytla priestory a bezplatné školenia na multimediálnej technike, firme Antik, ktorá nám pomohla s možnosťami vysielania, sme mohli spustiť pokusné vysielanie našej DTV.

Kto stal pri zrode DTV? Manažment DTV tvorí 10 mladých ľudí od 18 – 25 rokov. Ide väčšinou o študentov vysokých škôl z odborov masmediálnej komunikácie, psychológie, andragogiky, sociálnej práce a iných humanitných odborov. Každý z nich si určil oblasť, ktorá je jeho srdcu blízka a ktorej sa chce prostredníctvom svojej rubriky venovať. Na základe týchto krokov sa vytvárala programová štruktúra vysielania DTV. Ďalším krokom bolo zorganizovať castingy, na základe ktorých boli vyberaní šikovní žiaci základných a stredných škôl so záujmom a schopnosťami pre prácu v médiách. Následne sa vytvorili takzvané tútorské tímy, kde ľudia z manažmentu mali pridelené deti z castingov podľa zamerania ich činnosti.

4 Odborná garancia neformálneho vzdelávania mediálnej výchovy

Garantom mediálnej výchovy našej DTV je absolventka masmediálnej komunikácie, Mgr. Miroslava Gregová, ktorá celý svoj život zasvätila deťom, mediálnym detským táborom a mediálna výchova detí bola aj témou jej bakalárskej aj diplomovej práce. Pod jej vedením sa deti oboznamovali postupne s prácou malého moderátora, redaktora, kameramana, strihača, učili sa pozitívnemu vplyvu médií. Mladých práca nesmierne zaujala a pristupovali k nej s láskou, ale aj veľkou dávkou invencie, pretože v tomto smere mali vytvorený priestor pre realizáciu vlastných nápadov. Na rozdiel od českej DTV, košická redakcia vysiela každý týždeň novú reláciu. Ak sa chcete zaradiť medzi našich priaznivcov, stačí si kliknúť na www.zabky.sk

Záver alebo nové horizonty a aktuálne výzvy

V súčasnej dobe stále zápasíme s priestormi, kde by sme mohli zriadiť redakciu a mediálne štúdio, pracujeme na zapožičanej technike a boríme sa s množstvom iných problémov.

V týchto dňoch sme sa od Národnej agentúry Iuventa dozvedeli pozitívnu správu. Náš projekt „Mediálny most mladých“, ktorý sme vypracovali v rámci programu „Mládež v akcii“ bol schválený. To znamená, že sme úspešní prvoaplikanti a po pridelení finančných prostriedkov môžeme začať od septembra náš projekt efektívne naplňovať. Autorkou projektu je podpredsenička nášho združenia, študentka andragogiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove, Jana Gregová. Cieľom projektu je sietovať občianske združenia mládeže v Košickom a Prešovskom kraji a prinášať prostredníctvom kamery reportáže z ich činnosti a diania. Veríme, že prostredníctvom nášho projektu budeme môcť skvalitniť našu činnosť a prispieť tak k zmysluplnému tráveniu voľného času detí a mládeže a k eliminácii vplyvu negatívnych sociálno-patologických javov.

4.3 Dobrovoľnícke aktivity ako forma efektívneho trávenia voľného času mladých ľudí

PhDr. Katarína Bundzelová*

Abstrakt: Jednu z efektívnych možností využitia voľného času u mladých ľudí vidíme v ich zapojení sa do dobrovoľníckej činnosti. Je na škodu, že mnoho mladých ľudí ani nevie, že zmysluplne využít svoj voľný čas by mohli aj týmto spôsobom. Význam dobrovoľníctva pre mladých ľudí sme si overovali na výskumoch diplomovej a rigorózneho práce, ktoré boli zamerané na problematiku dobrovoľníckej činnosti mladých ľudí a zároveň i na ich spôsoby využívania voľného času.

Kľúčové slová: Voľný čas. Mimovládne (neziskové) organizácie. Dobrovoľníctvo. Európska dobrovoľnícka služba.

Voľný čas definuje E. Kratochvílová (1999, s. 245-257) ako „*dobu, ktorou človek disponuje podľa vlastného rozhodnutia a voľby na uspokojenie svojich potrieb a záujmov, na sebarealizáciu po vykonaní pracovných, študijných a ďalších povinností vyplývajúcich z jeho sociálnej pozície*“.

Voľný čas patrí v súčasnosti k široko diskutovanému problému. Je to problematika frekvencovaná na stránkach vedeckých, odborných publikácií i v zábavných časopisoch a dennej tlači. To svedčí o jeho význame pre človeka, spoločnosť a ukazuje aj na problémy a nevyužitú možnosť, rezervy. O voľnom čase možno hovoriť z rozličných aspektov: biologicko – fyziologických a zdravotno – hygienických, filozofických, ekonomických, sociologických, psychologických i pedagogických. A tak sa otázkami voľného času zaoberajú filozofi, ekonómovia, sociológovia, psychológovia, pedagógovia, ako aj v praxi lekári, sociálni pracovníci, kultúrno-osvetoví, telovýchovní pracovníci, tiež policajti a kriminalisti. O dôležitosti voľného času svedčí aj to, že právo dieťaťa na voľný čas je zakotvené i v *Dohovore o právach dieťaťa* prijatom Organizáciou spojených národov v r. 1989, ktorý prijala aj naša republika.

Rozhodujúce je subjektívne prežívanie voľného času s charakteristickými postojmi „chcem“ a „môžem“, oproti povinnému „musím“. Pritom za limitujúce faktory osobnosti sa považuje hlavne vek, pohlavie, psychická a fyzická kondícia, vrátane zdravotného stavu a sociálno-profesného zaradenia. (I. Šmahel, 1994)

Voľný čas je z hľadiska detí a mládeže čas mimo vyučovania, čas, ktorý ponúka veľké množstvo aktivít, ktoré sa môžu, ale nemusia robiť. Veľký počet mladých ľudí dokáže svoj čas využívať aktívne, hodnotne, zmysluplne. Existujú však skupiny mladých, ktorí svoj voľný čas plnohodnotne nevyužívajú alebo to vôbec nedokážu. Práve nevhodné trávenie voľného času a nuda môžu byť, a aj bývajú, príčinou negatívnych prejavov u mladých ľudí, ktorí často inklinujú k sociálno - patologickým javom, či prepadajú patologickým závislostiam (napr. gamblérstvu a pod.). (M. Bieliková, 2001)

Za základné funkcie voľného času Ľ. Sejčová (1999) považuje: *zdravotno-hygienickú funkciu, socializačnú funkciu, sebarealizačnú, formatívno-výchovnú a preventívnu funkciu*, ktorá spočíva v ochrane mladého človeka pred sociálno - patologickými javmi (ako sú napr. násilie, kriminalita, záškoláctvo, šikana). Jednou z veľmi aktuálnych úloh našej spoločnosti je týmto javom zabrániť. A to predovšetkým poskytovaním sociálnej prevencie prostredníctvom širokej ponuky voľnočasových aktivít pre deti a mládež, aby plnohodnotne využívali svoj voľný čas. Jednou z možností ako efektívne využiť voľný čas, je aj zapojenie sa do dobrovoľníckej činnosti. Podľa nášho názoru plní **dobrovoľníctvo** preventívnu, socializačnú, sebarealizačnú a formatívno-výchovnú funkciu voľného času. (Ľ. Sejčová, 1999)

Dôležité je mladým ľuďom priblížiť možnosti dobrovoľníckych aktivít. I to je jedna z foriem efektívneho využívania voľného času. Niečo bližšie k dobrovoľníctvu:

Dobrovoľník je človek, ktorý bez nároku na finančnú odmenu poskytuje svoj čas, energiu, vedomosti a schopnosti v prospech ostatných ľudí alebo spoločnosti.

* **Kontakt:** Univerzitné nám. č. 1, 918 43 Trnava
tel: 0904 266 403; e-mail: katarina.bundzelova@gmail.com

Treba však pripomenúť, že nie každú prácu, za ktorú človek nie je platený, možno nazvať dobrovoľníckou. Napr. práca v domácnosti nebola doposiaľ a nie je väčšinou finančne odmeňovaná, ale napriek tomu to nie je činnosť dobrovoľnícka. Keď hovoríme o dobrovoľníctve, nemáme na mysli, dobrovoľníctvo typu „dnes ja tebe, zajtra ty mne“, ktorému môžeme hovoriť priateľská či susedská výpomoc. Táto forma vzájomnej dobrovoľnej pomoci vždy bola, je a aj bude založená na dobrých vzťahoch medzi ľuďmi v dome, na ulici atď. Budeme sa zaoberať dobrovoľníctvom verejnoprospešným, kedy ľudia venujú svoj čas a energiu bez toho, že by očakávali akúsi „oplátku“.

Dobrovoľnícka práca má mnoho podob. Dobrovoľníci pomáhajú pri organizovaní kultúrnych, športových a iných spoločenských podujatí. Realizujú sa na výchove a vzdelávaní, v práci s menšinami, pomáhajú chorým, starým, zdravotne postihnutým alebo chudobným. Pomáhajú svojimi odbornými znalosťami, manuálnou prácou alebo jednoducho prítomnosťou a priateľstvom. Dobrovoľníci zvyšujú svojou prácou kvalitu života vo svojom okolí a prispievajú k dosiahnutiu pozitívnej zmeny pri riešení spoločenských problémov.

Status dobrovoľníka slovenská legislatíva nepozná. Návrh na právnu úpravu dobrovoľníctva je obsiahnutý v Legislatívnom zámere Zákonníka neziskového práva, ktorý pripravilo a koncom roku 2003 zverejnilo 1. slovenské neziskové centrum. Tento legislatívny zámer však ešte stále nedostal podobu právnej normy.

Sú dve hlavné zásady, ktorými je dobrovoľníctvo ohraničené: (1) dobrovoľník nesmie nahrádzať prácu profesionálov; (2) dobrovoľník, by nemal robiť činnosti, do ktorých sa nikomu nechce. Využívať dobrovoľníkov ako pracovný nástroj, o tom dobrovoľníctvo nie je.

Podľa nášho názoru mladí ľudia by boli ochotní sa zapojiť do týchto aktivít, len nevedia kde a ako. Mladým ľuďom ako dobrovoľníkom by sa mohlo ponúknuť široké spektrum dobrovoľníckych aktivít: cez prácu v psích útulkoch, ochranu životného prostredia, až po zdravotnícku a sociálnu oblasť: napr. doučovanie problémových detí, prácu s postihnutými deťmi, deťmi z detských domovov alebo staršími ľuďmi atď.

Spoločnosť by mala mať záujem na tom, ako mladí ľudia trávia svoj voľný čas. Na prvé miesto v efektívnom využívaní voľného času u detí a mládeže sa kladie rodina. Tá však vždy nedokáže dostatočne zabezpečiť túto potrebu detí a zvlášť dospievajúcej mládeže. Mnoho mladých prežíva svoj voľný čas vonku na ulici bez akéhokoľvek dohľadu, bez záujmu dospelých. V období adolescencie sa stávajú práve rovesnícke skupiny dôležitým výchovným činiteľom. Vo veľkom rozsahu ovplyvňujú voľný čas u mladých ľudí. Tieto skupiny buď už existujú alebo vznikajú spontánne a sú nositeľmi zvláštnej subkultúry alebo kontrakultúry. Niektoré tieto skupiny predstavujú riziko spojené s javmi sociálnej patológie. (J. Daridová, 2004) Ak spoločnosť zabezpečí kvalitné trávenie voľného času mladých ľudí, urýchli tým rozvoj ich všeobecných a špecifických schopností a potlačí možný rozvoj negatívnych rysov vyúsťujúcich do kriminality, narkománie, prostitúcie a pod. Z výskumu uskutočneného v r. 2000 Ústavom informácií a prognóz školstva vyplýva, že týmto negatívnym vplyvom podliehajú najmä mladí ľudia, ktorí nemajú žiadne konkrétne životné ciele, majú málo záujmov a nadbytok voľného času, ktorý nevedia alebo nemajú možnosť zmysluplne využiť. (M. Bieliková, 2001) Ak ponúkneme mladým ľuďom možnosť využiť svoj voľný čas formou dobrovoľníckej práce, potláčame tým u nich možný rozvoj negatívnych rysov, častokrát vyúsťujúcich do sociálne - patologického správania. Zároveň môžeme rozvíjať pocity zmysluplnosti a užitočnosti. Dobrovoľníctvo v tomto prípade vystupuje ako súčasť sociálnej prevencie. Je na škodu, že mnoho mladých ľudí ani nevie, že zmysluplne využiť svoj voľný čas by mohli aj týmto spôsobom. Dobrovoľníctvo by malo byť viac propagované na školách, v médiách. Je to aj výzva pre tých, ktorí dobrovoľnícku činnosť už vykonávajú, aby svojím príkladom a svedectvom získavali nových nadšencov pre túto činnosť.

Jednu výskumnú časť dizertačnej práce sme mali zameranú na neziskové (mimovládne) organizácie a z výskumnej vzorky 101 organizácií nám na otázku: „*Či potrebuje Vaša organizácia (privítala by) prácu dobrovoľníkov?*“ odpovedalo 93 zástupcov (t.j. 92%) kladne. Dobrovoľníkov by privítali a potrebovali. Čiže záujem o dobrovoľníkov je pomerne veľký.

V súčasnej spoločnosti vidíme, že sa rozmáha boj proti drogám, alkoholu a iným nežiadúcim javom, ktorým podliehajú veľmi často najmä mladí ľudia. Keď sa to všetko zhrnie, dá sa povedať, že ide o boj proti nude. Môžeme konštatovať, že väčšina z týchto nežiaducich javov začína „úradovať“ u mladého človeka keď sa nudí. Tomu sa dá zamedziť jedine zmysluplným využitím voľného času. Je lepšie, keď má mladý človek voľného času (ako voľný čas v tomto prípade myslíme čas

nevyužitý) menej a spomedzi aktivít si musí vyberať, uprednostňovať. Naozaj je menší problém všetko nestíhať, ako nerobiť nič (žiadúce). Boj proti núde, teda aj nežiadúcim javom, je problémom všetkých ľudí, ktorí, aby bol boj úspešný, musia vytvárať aspoň dostatok možností využitia voľného času. V diplomovej práci sme sa zameriavali na dobrovoľníctvo mladých ľudí z pohľadu sociálnej prevencie a z výsledkov výskumu, ktorý sme uskutočnili medzi dobrovoľníkmi, nám vyšli nasledovné výsledky: na otázku: „*Aké boli vaše pohnútky k dobrovoľníctvu?*“ nám 40 respondentov zo 197 (t.j. 20%) odpovedalo, že dobrovoľníctvom chceli zmysluplne a efektívne využiť voľný čas a zahnať nudu. Taktiež sme sa pýtali na názory našich respondentov (dobrovoľníkov): „*Čo podľa nich prináša dobrovoľníctvo dobrovoľníkovi?*“ 26 respondentov (t.j. 13 %) odpovedalo, že dobrovoľníctvo ponúka zmysluplné využitie voľného času, pomáha zahnať nudu, ponúka relax, odreagovanie a zábavu. (K. Benkovičová, 2004)

Voľný čas využitý dobrovoľníckymi aktivitami vnímame ako faktor pozitívnej životnej orientácie, aktívneho využívania voľného času a zdravého spôsobu života mladých ľudí

Mladí ľudia by vykonávanie dobrovoľníckych aktivít mali vnímať ako spôsob posilňovania verejného záujmu, ale predovšetkým ako prostriedok využívania voľného času, zvyšovania zručností a vedomostí na ceste vlastného profesionálneho rastu. I dobrovoľnícka činnosť môže byť významným špecifickým nástrojom výchovy a ďalšieho vzdelávania mladých ľudí. Získavanie praktických skúseností a spôsobilostí, osobné overovanie získaných vedomostí, majú nemalý význam pre formovanie osobnosti človeka. K tomu sa pripájajú i ďalšie pozitívne faktory, ako je napr. poznanie nových priateľov, získanie pocitu užitočnosti atď. Dobrovoľnícka činnosť môže byť i dobrou prípravou pre ďalšie odborné štúdium. Môže zmysluplne využiť čas, keď sa mladý človek pripravuje na štúdium na vysokej alebo i strednej škole a to predovšetkým vtedy, keď neuspje na prijímacích skúškach a najmenej rok čaká na ďalšiu príležitosť. Dobrovoľnícku prácu zároveň chápeme i ako jednu z foriem výchovy. Spomínané dôvody sú argumenty, prečo podporovať rozšírenie dobrovoľníckej činnosti medzi mladými ľuďmi.

V tejto dobrovoľníckej oblasti nečinní nezostávajú ani zodpovední politickí predstavitelia na európskom poli. Uvedomujú si, že podchytenie voľnočasových aktivít mládeže (ale i dospelých) vedie k rozvoju demokratickej spoločnosti a ku zvyšovaniu účasti občanov na správe vecí verejných. Konkrétnym dôkazom tejto snahy je okrem iného aj grantový program Európskej komisie - *Európska dobrovoľnícka služba (EDS)*, ktorý si kladie za cieľ podporovať práve dobrovoľnícke aktivity mladých ľudí, pričom ich navyše obohacuje o medzinárodnú dimenziu. Stará sa o to Národná agentúra programu Mládež, ktorá realizuje program Európskej únie – *Mládež*. Funguje v rámci Národnej agentúry pre mobilitu mládeže (NAFYM), ktorá má svoje sídlo v Bratislave. Súčasťou programu Mládež je *Európska dobrovoľnícka služba*, ktorá umožňuje všetkým mladým ľuďom vo veku 18 – 25 rokov pôsobiť ako dobrovoľník v zahraničí zvyčajne počas 6 – 12 mesiacov (optimálne 9 mesiacov). Pre mladých ľudí s menšími príležitosťami je určená predovšetkým krátkodobá EDS, ktorá je rozpätá 3 týždňov až 6 mesiacov. Použitie slov „*EDS pre všetkých mladých ľudí*“ nie je náhodné. Program totiž dáva možnosť zapojiť sa do tejto činnosti všetkým mladým ľuďom a predovšetkým mladým ľuďom s nedostatkom príležitostí, t. j. akokoľvek znevýhodneným, či už zo sociálne slabších rodín alebo mentálne, fyzicky postihnutým, handicapovaným. V týchto prípadoch sa mladým ľuďom poskytujú špeciálne určené financie a podpora.

V rámci svojej činnosti sa môžu zdraví i handicapovaní dobrovoľníci podieľať na rôznych aktivitách organizácií a inštitúcií v rámci Európy.

Európska dobrovoľnícka služba pomáha mladým ľuďom napr. i v týchto oblastiach:

- dobrovoľník prostredníctvom tejto služby získava neformálnu interkultúrnú skúsenosť, čím sa podporuje jeho sociálna integrácia a aktívna participácia, získava príležitosť vyskúšať si svoje schopnosti, zvyšuje sa jeho potenciál v získaní zamestnania, získava kultúrny a sociálny kapitál ktorým môže prispievať k budovaniu svojej vlastnej budúcnosti. Zároveň dostáva priestor pre vyjadrenie solidarity a súcitu s ľuďmi, ktorí sú zasiahnutí nejakou chronickou chorobou, utečenci, starí bezvládni ľudia a pod.;
- dobrovoľník svojou pomocou pri organizovaní rôznych projektov napomáha rozvoju miestnych komunít a pridáva miestnej práci „medzinárodný“ rozmer a európsku dimenziu;
- EDS mladých ľudí podporuje ďalšiu spoluprácu partnerských strán (výmeny, návštevy, semináre, konferencie), výmenu skúseností a praxe.

Výhoda Európskej dobrovoľníckej služby spočíva v tom, že dobrovoľník si môže sám vybrať projekt, ktorý sa mu najviac páči. Projekty sú rôzneho zamerania:

- ochrana životného prostredia,
- pomoc postihnutým,
- rozvoj vidieka, miest,
- ochrana kultúrneho dedičstva,
- pomoc ohrozenej mládeži,
- voľnočasové alebo športové aktivity a pod.

Je samozrejmé, že osobná aktivita človeka, a to aj v zmysle dobrovoľníckej práce, je vždy do určitej miery determinovaná spoločenským záujmom o danú oblasť. Dobrovoľníctvo však nie je činnosť závislá od ochoty štátu podporovať ho. Tým by sme popreli jeho podstatu a zmysel, ale sme názoru, že významným motivačným faktorom musí byť aj morálne ocenenie takejto práce. Dobrovoľníctvo nemôže ani nechce nahrádzať postavenie a úlohy štátu v oblasti sociálnej politiky, ale jeho podpora by mala byť súčasťou edukačnej a kultúrnej politiky na Slovensku. Záujem o problémy iných, solidárny prístup k tým, ktorí to potrebujú, nezískava človek geneticky. Je výsledkom cieľavedomej výchovy, ktorá sa nerealizuje len v rodine a v škole, ale aj vo voľnom čase detí a mládeže. Záujem o iných ľudí, ochota altruisticky pomôcť je preto podľa nášho názoru integrálnou súčasťou všeobecného cieľa výchovy, ktorým je samostatná a cieľavedomá osobnosť.

Svoj príspevok by som ukončila slovami „*Nikto nerobí väčšiu chybu ako ten, čo nerobí nič v presvedčení, že to málo, čo urobiť môže, je bezvýznamné*“ (Edmund Burke).

Literatúra

- BUNDZELOVÁ, K. - BENKOVIČOVÁ, K. *Dobrovoľníctvo mladých ľudí a sociálna prevencia*. Trnava: Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, Diplomová práca, 2004, 104 s.
- KRATOCHVÍLOVÁ, E. Výchovné ovplyvňovanie voľného času v primárnej prevencii. In: ONDREJKOVIČ, P., POLIAKOVÁ, E. a kol. *Protidrogová výchova*. Bratislava: Veda, 1999, 86 s., ISBN 80-224-0553-1.
- MYDLÍKOVÁ, E. *Dobrovoľníctvo na Slovensku, alebo „Čo si počať s dobrovoľníkom“*. Bratislava: Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov, 2002, 55 s., ISBN 80-968713-0-7.
- SEJČOVÁ, Ľ. *Deti, mládež a delikvencia*. Bratislava: ALBUM, 2002, 96 s., ISBN 80-71430-87-9.
- ŠMAHEL, I. *Osobnosť a voľný čas - teoretické základy výchovy vo voľnom čase*. Brno, 1994, 72 s., ISBN 80-9683-7-8.

4.4 Voľnočasový priestor ako prostriedok rozvoja interkultúrnych aktivít mládeže

prof. PhDr. Igor Kominarec, Ph.D.*

Anotácia: Priestor voľného času vytvára široké možnosti pre mládežnícke aktivity. Najmä medzinárodné stretnutia a zahraničné mobility mládeže umožňujú rozvíjať ich multikultúrne hodnoty. Autor v príspevku uvádza voľnočasové aktivity mládeže ako sú zahraničné mobility, medzinárodné tábory, turistiku a cestovanie, v ktorých dochádza k poznávaniu iných ľudí a ich kultúr. Pre tieto stretnutia je potrebné pripraviť mladých ľudí najmä z hľadiska interkultúrnych kompetencií. Dôležitú úlohu v tomto smere musí zohrať vysoká škola a pedagogickí pracovníci.

Kľúčové slová: Voľný čas, zahraničné mobility, medzinárodné tábory a stretnutia mladých, multikultúrna výchova mládeže, multikultúrne kompetencie.

Multikultúrna výchova predstavuje smerovanie k demokratickej spoločnosti, ktorá vychádza zo vzájomnej potreby spolužitia v spoločnom priestore, na integrácii založenej na novej občianskej kvalite medziľudských vzťahov, ktorá vylučuje akúkoľvek tendenciu násilnej a nanútenej asimilácie. Multikultúrny prístup chápeme ako otvorený systém pre občanov rôznych národov a etnických skupín. Tento systém odráža historické a kultúrne bohatstvo stredoeurópskeho regiónu, jeho vzájomné obohacovanie a prínos rozličných kultúr v multietnických spoločenstvách.

Výchovná práca v multikultúrnom prostredí si vyžaduje rešpektovať špecifické rozdiely v edukácii. Tieto rozdiely môžu vyplývať z rodinného, školského, alebo mimoškolského prostredia, z postojov pedagogických pracovníkov a rodičov k edukácii. Z hľadiska širších spoločenských faktorov ovplyvňujúcich edukačný proces sú dôležité aj politické prostredie, štátny systém, jazyk, historické, kultúrne a náboženské tradície národa, etnických menšín.

Voľnočasové aktivity vytvárajú široký priestor pre rozvoj multikultúrnych kompetencií. Kompetencia do značnej miery závisí na vzťahu medzi komunikátormi, od prostredia a podmienok ktoré ho determinujú. V multikultúrnej výchove sa uvedené kompetencie prejavujú v sociálnom prostredí. Táto výchova si vyžaduje prácu s postojmi, pocitmi, vnímaním, hodnotami a skúsenosťami mladých ľudí. Je dôležité, aby mladí ľudia, namiesto jednoduchých teoretických prednášok oveľa hlbšie precítili a pochopili, aké je byť objektom každodennej diskriminácie a predsudkov. Na základe vlastného poznania, pocitov a skúseností sa môžu naučiť vnímať rozdielnosť iných, ako hľadanie a objavovanie vzťahu a nie bariéry. Ako toto všetko získať vlastnou skúsenosťou, na to často kladie otázku veľa pracovníkov s deťmi a mládežou a samozrejme aj zodpovedné inštitúcie za starostlivosť o deti a mládež.

Problematiku multikultúrnej výchovy vo voľnočasovom priestore je možné skúmať v rôznych rovinách, z ktorých uvedieme aspoň základné:

- v školských zariadeniach pre výchovu mimo vyučovania;
- v detských a mládežníckych organizáciách;
- vo formálnych a neformálnych voľnočasových aktivitách detí a mládeže.

V našom príspevku sa zameriame na jednu oblasť z týchto rovín ktorú ponúka mladým ľuďom **mobilita mládeže**. Táto činnosť zasiahla do života mladých ľudí prostredníctvom:

- medzinárodných výmenných pobytov mládeže,
- dobrovoľníckych spoločenských a pracovných aktivít,
- ostatných aktivít - školenia, semináre, konferencie, diskusie, stretnutia mladých a pod.,
- turistiky, cestovania, rekreačné pobyty a pod.

Rozvoj mobility mládeže bol podmienený spoločensko-politickými zmenami vo svete. Tieto zmeny súvisia s odstránením medzinárodných politických bariér, zvýšenou migráciou obyvateľstva za účelom poznávania iných kultúr, rozširovania pracovných príležitostí.

* **Kontakt:** Ústav pedagogiky a psychológie FHPV PU, ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov
tel: 051/ 757 07 41; e-mail: igkom@unipo.sk

O dôležitosti mobility hovorí aj dokument „Nový impulz pre európsku mládež“ Biela kniha Európskej komisie, ktorá hovorí o dvoch aspektoch mobility pre mladých ľudí:

- prvý, ktorý je pozitívny a povzbudivý je, že mobilita rastie stále vo väčšom rozsahu. Prínos, ktorý prináša, je dnes už zrejmý. Či už sa vzťahuje na pohyb medzi krajinami, v rámci mesta, alebo medzi vidieckymi oblasťami, či sa týka miliónov európskych študentov, alebo mladých ľudí absolvujúcich školiace kurzy, či sa to týka postihnutých mladých ľudí, alebo pochádzajúcich z menšinových skupín, resp. znevýhodneného prostredia, mobilita otvára prístup do sveta a obohacuje naše skúsenosti
- druhý aspekt je menej pozitívny. Stále zostáva veľa prekážok spôsobených nedostatkom informácií na všetkých úrovniach, psychologické bariéry (stereotypy), určité administratívne praktiky (víza), nedostatok rovnocennosti v kvalifikácii a uznávaní skúseností, nedostatočné jazykové zručnosti. Mobilita preto zostáva vyhradená pre minoritnú časť mladých ľudí.

Na rozvoj mobility mládeže majú vplyv viaceré faktory, ktoré ju ovplyvňujú a dávajú jej určitú charakteristickú zameranosť:

- národné a regionálne tradície. Súvisia s históriou národa jeho hodnotami, otvorenosťou, resp. uzavretosťou k iným kultúram a národom. Sú krajiny ktoré zaraďujeme k tzv. vysoko kontextovým kultúram so silnou väzbou na vybranú skupinu najmä blízkych ľudí ako je rodina, priatelia, spolupracovníci, čo znamená že informovanosť medzi nimi je stanovená so silnými väzbami a presne stanovenými hranicami správania. Zaraďujeme sem krajiny sveta napr. Japonsko, Arabské štáty, Latinská Amerika ale aj štáty východnej a strednej Európy. Krajiny s nízkou kontextovou záťažnosťou, napr. USA, Austrália, západoeurópske krajiny sa vyznačujú kultúrou založenou na širokej sociálnej interakcii a otvorenosti, presnej informácii a explicitnom vyjadrení (I. Kominarec – E. Kominarecová, 2005).
- ekonomické faktory, ktoré súvisia s možnosťami cestovania a mobility. Aj v tejto oblasti sú značné rozdiely medzi jednotlivými krajinami ktoré sa prejavujú najmä v cieľoch mobility mladých ľudí. V tradične ekonomicky silných krajinách sú ciele spojené s poznávaním iných krajín a ich obyvateľov. Majú teda charakter poznávací. V iných krajinách ekonomicky slabších často krát ide aj o nadobudnutie finančných príjmov a tým aj o zlepšenie svojho ekonomického, prípadne aj spoločenského statusu
- politické faktory sú ovplyvnené možnosťami cestovania a otvorenosťou medzi jednotlivými krajinami sveta. Aj v tejto oblasti je potrebné uviesť že existujú značné rozdiely medzi jednotlivými krajinami, napr. vízová povinnosť, pasová resp. hraničná kontrola, obmedzenosť vstupu určitým osobám podľa ich etnického, rodového, alebo iného pôvodu, vnútropolitická situácia v krajine a postoj štátu k migračnej a imigračnej politike. Politické faktory sa prelínajú aj do postojov mladých ľudí a môžu sa prejavovať v miere tolerance a demokracie k iným ľuďom.

Aj v rovine edukačnej si mobilita našla svoje miesto v aktivitách detí a mládeže. Začalo sa medzinárodnými výmenami mládeže, ich vzájomnými stretnutiami s cieľnou témou takejto výmeny, nebol to len turistický výlet. Najväčšie možnosti v danej oblasti poskytli programy ako bol grantový program EÚ Mládež, program Vyšehradskej štvorky a samozrejme ďalšie školské programy. Pri medzinárodných stretnutiach mladí ľudia získavajú nielen informáciu o inej kultúre a spôsobe života mladých ľudí, ale aj komunikáciou a vlastným prežívaním zisťujú ako sa dá fungovať v danej kultúre, čo všetko ich ovplyvňuje a priamo v praxi sa stretávajú s toleranciou, alebo netoleranciou voči iným národom a národnostiam.

Pôsobením ako dobrovoľník v určitej krajine v určitom časovom priestore má možnosť mladý človek nielen získavať praktické zručnosti z práce, ktorú vykonáva, ale samozrejme naučiť sa jazyk danej krajiny, získať informácie o kultúre, zvykoch, tradíciách, ktoré by bežným spôsobom pri návšteve danej krajiny ako turista nezískal. Pôsobením v organizáciách a inštitúciách má možnosť rozšíriť si svoje vedomosti prostredníctvom neformálneho vzdelávania a dobré skúsenosti uvádzať do praxe v našej krajine. Ak sa pripravuje na semináre, konferencie, iné stretnutia – získava nielen informácie ale zároveň diskutuje na spoločné témy, hľadá možnosti aktívnej participácie na aktivitách.

Súčasťou mobility je aj výchova k národným a európskym hodnotám. Tento vzťah nie je u jednotlivých národov a kultúr rovnocenný. Sú národy u ktorých prevažujú národné hodnoty nad európskymi, alebo opačne. Súvisí to s ich národnou povahou a charakterom, ktorými sa líšia jednotlivé národy. Domnievame sa, že tieto rozdiely sú podmienené aj politickými a historickými

tradíciami jednotlivých krajín. Súvisia s jazykovou, teritoriálnou a politickou identitou národa, jeho tradíciami a intenzitou edukačného vplyvu na národnú identitu. V prevažnej časti vyspelých štátov Európy má národná identita veľmi silný vplyv, dokonca väčší ako európska identita (J. Průcha, 2004). Preto nie je na mieste obava, že by sa pod vplyvom európskej integrácie a multikultúrnej výchovy oslabili národné hodnoty a cítenie. Poznanie pozitívnych národných hodnôt umožňuje lepšiu orientáciu v európskych hodnotách a ich rozlišovaní. Poznávanie iných európskych kultúr naopak umožňuje obohacovanie vlastnej národnej kultúry.

B. Hofbauer (2004) zvyrazňuje mobilitu mládeže na miestnej, regionálnej a širšej úrovni. Samosprávy lokálneho a regionálneho charakteru majú veľkú úlohu v tom ako ovplyvňovať vývoj voľnočasových aktivít aj v oblasti mobility mládeže. V prvom rade to závisí od ich pozornosti, ktorú venujú mladým ľuďom, ďalej sú to finančné možnosti jednotlivých samospráv pre takéto činnosti. Je dobré ak mladí ľudia majú možnosť už na miestnej úrovni vytvárať vhodné prostredie spolunažívania medzi národnostnými menšinami a ľuďmi, ktorí prichádzajú do ich lokality za prácou.

To aby sa stala mobilita mladých ľudí naozaj dôležitým prvkom v ich osobnostnom raste a rozvoji je potrebné, aby sa v rámci rozhodovacích procesov na rôznych úrovniach zakomponovali prvky, ktoré umožňujú mladým ľuďom získavať skúsenosti, zručnosti, vzdelanie aj prostredníctvom mobility aktivít. Preto sa predpokladá na národnej, regionálnej a miestnej úrovni:

- implementovať akčný plán (2000) a odporúčanie zaoberajúce sa mobilitou (2001), tým zaistiť, aby sa nikdy nevytvárali prekážky pre mobilitu mladých ľudí. Ďalej aby mladí ľudia, ktorí sa zúčastnia na programoch mobility mali rovnaké výhody ako domáci, t.j. zľavy pri verejnej doprave, pomoc pri ubytovaní, dostupnosť zdravotnej starostlivosti, atď.
- rozšíriť bilaterálne výmenné programy, ktoré sú jadrom politiky spolupráce v tejto oblasti. Takéto bilaterálne výmeny dopĺňajú multilaterálne výmeny, ktoré sa uskutočňujú v rámci programov pre mládež
- keďže mobilita na regionálnej úrovni je často odrazovým mostíkom pre medzinárodnú mobilitu, je žiaduce skvalitňovať a komunikáciu medzi rôznymi zainteresovanými ľuďmi na regionálnych úrovniach a to zvyšovať mobilitu medzi vidieckymi a mestskými oblasťami regiónu. Vytvárať "partnerstvá pre podporu mobility", v ktorých by boli zahrnuté miestne úrady, sociálni partneri a veľké množstvo rôznych podnikov a nevládných organizácií

Závery a odporúčania

- na vysokých školách pripravovať budúcich pedagogických pracovníkov pre multikultúrnú výchovu. Do učebných programov zaradiť multikultúrnú výchovu vo forme prednášok a pedagogicko-psychologických výcvikových programov. V tomto smere venovať pozornosť aj preškoleniu pracovníkov v praxi
- skvalitniť a rozšíriť výučbu cudzích jazykov a multikultúrnú komunikáciu u všetkých pracovníkov, ktorí sú zodpovední za organizovanie výmenných mobility programov
- zlepšiť kvalitu projektov mobility a podniknúť všetky možné kroky na to, aby si mladí ľudia zapojení v programoch mobility zachovali svoju nezávislosť (kvalita informácií, riadenie, lingvistická a kultúrna príprava, finančná podpora)
- rozšíriť počty mladých ľudí, ktorí sa zúčastnia na programoch mobility, poskytnúť možnosti sociálne slabším a zdravotne postihnutým mladým ľuďom
- poskytnúť finančnú podporu pre mobility cez rôzne projekty a samosprávne orgány a zjednodušiť administratívne procedúry, ako napr. vybavovanie víz, ISIC kariet pre mládež, tým zabezpečiť zjednodušenie mobility mladých ľudí na celom území Európy.

Literatúra

Biela kniha Európskej komisie – *Nový impulz pre európsku mládež*. Bratislava: Iuventa, 2002.
HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, 173 s. ISBN 80-7178-927-5.
KOMINAREC, I. – KOMINARECOVÁ, E. *Multikulturalita a edukácia*. Prešov: Grafotlač, 2005, 174 s. ISBN 80-8068-380-8.
Koncepcia štátnej politiky voči deťom a mládeži do roku 2007. Bratislava: MŠ SR.

Odporúčanie Európskeho parlamentu a Rady z 10. júla 2001 o mobilite v rámci Spoločenstva pre študentov, osoby, absolvujúce školenia, mladých dobrovoľníkov, učiteľov a školiteľov, v OJ L 215/30, 9.8.2001.

PRŮCHA, J. *Interkulurní psychologie*. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-885-6.

Rezolúcia Rady a zástupcov vlád členských štátov EÚ, stretnutie v rámci Rady zo 14. decembra 2000, ktoré sa zaoberalo akčným plánom pre mobilitu – 2000/C371/03, v OJ C 371, 23.12.2000, s.4.

4.5 Riziko syndrómu vyhorenia u laikov činných v pastoračii mládeže

Mgr. Dominika Šoltýsová*

Abstrakt: Tento príspevok hovorí o syndróme vyhorenia u laikov činných v pastoračii mládeže. Poukazuje na laikov, animátorov, ktorí sú zapálení a ochotní obetovať seba, svoj voľný čas pre mladých ľudí. Vnímajú toto poslanie ako povolanie, avšak pri nedostatočnom ocenení a slabej asertívnosti prichádza riziko syndrómu vyhorenia, ktoré si neuvedomujú alebo o ňom ani nevedia. Následne vchádzame k syndrómu vyhorenia, kde poukazujem na jeho príznaky, faktory spôsobujúce tento syndróm a jeho dôsledky. Samozrejme pozrieme nezaobídeme sa pohľadu na jeho zotavovanie z pohľadu Biblie.

Kľúčové slová: animátor, laik, pastoračia mládeže, syndróm vyhorenia.

Pastorácia mládeže je jednou z priorít Cirkvi na prahu nového tisícročia. (Ján Pavol II.)

Úvod

Vychovávať! Pôsobí to takmer ako kategorický príkaz pre všetkých, ktorý chcú odovzdávať budúcnosť novej generácii, ktorá sa na začiatku nového tisícročia pripravuje na vstup do života, má právo snívať a podieľať sa na vytváraní sveta. Súčasná spoločnosť je totiž plná konfliktov, protirečení a neraz sme svedkami aj krízy výchovných a spoločenských inštitúcií. (Porov. F. Motto, 2005, s. 7.)

S týmto slovným spojením je úzko spojená aj pastoračia mládeže, pretože výchovní pracovníci, tzn. všetci, ktorí sú akýmkoľvek spôsobom zapojení do výchovného procesu ako subjekt, ktorý vychováva, majú pred sebou objekty výchovy, ktorým chcú odovzdať najlepšiu výzbroj do tohto sveta, aby z nich boli dobrí kresťania a statoční občania. V súčasnej dobe je pastoračia mládeže ohrozená práve tým, že na ňu vplýva všetko „demokratické“, zlé ponímanie slobody a veľká liberálnosť zo strany rodičov.

1 Laik v pastoračii mladých

„Cirkev by sotva mohla byť prítomná a činná bez pričinenia laikov“ (AA 1) Aj keď je možné povedať, že máme kňazov, musíme skonštatovať, že „laici majú tiež svoj podiel na poslaní všetkého ľudu Božieho v Cirkvi a vo svete, pretože sú účastní na kňazskom, prorockom a kráľovskom úrade Kristovom“ (AA 2). A práve laikom sa chcem venovať v tejto práci. Ich činnosti, vernosti a oddaniu sa svojmu poslaniu, počas ktorého dochádza k vyčerpaniu, syndrómu vyhorenia, a to len preto že naplno prijali „vznešenú povinnosť pracovať na tom, aby všetci ľudia na celom svete poznali a prijali božské poslanstvo spásy“ (AA 3).

Je veľmi dôležité spomenúť v blahej pamäti pápeža Jána Pavla II., ktorý venoval pastoračii mládeže špecifické miesto. Za jeho pontifikátu sa pastoračia mládeže výrazne zmenila. Bolo pre neho prirodzene stretávať sa s mladými ľuďmi (porov. G. Weigel, 2000, s. 101, 111nn.), rozprávať sa a načúvať im. Je obdivuhodné, že aj keď bol starý vždy mladým rozumel a vnímal ich potreby. Bývalý profesor etiky, zameraný zvlášť na personalizmus, predkladá a ponúka mladým ľuďom odpovede, ktoré sú svojím spôsobom a vyjadrením blízke, neuberajú nič z hĺbky viery a podstatne je že mladí im rozumujú. Preto niet divu, že už niekoľko dní po zvolení na Petrov stolec, 22. októbra 1987, sa nový pápež obracia k mladým ľuďom: „Vy ste nádejou cirkvi a sveta. Vy ste mojou nádejou“ (Ján Pavol II., 1978, s. 43). Aby tieto slová zdôraznil, pri svojom prvom stretnutí s mládežou 29. 11. 1978 v bazilike svätého Petra hovorí: „Povedzte každému, že pápež kladie dôraz na mládež“ (Ján Pavol II., 1978, sv. I, s. 243) Pápež Ján Pavol II. sa svojou láskou k mládeži netají, stále keď prichádzal na návštevy mnohých krajín, nezabudol sa stretnúť aj s mladými ľuďmi.

* **Kontakt:** interná doktorandka, GTF PU, ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
tel: 0907 533832; e-mail: dominikas@unipo.sk

Blízky spolupracovník Jána Pavla II. Stanislaw Rylko, dlhodobý sekretár Pápežskej rady pre laikov a od roku 2003 jej predseda, zhrňuje to, k čomu nás pápež učí, do štyroch princípov. (Porov. J. Balík, 2004, s. 138) Prvý princíp hovorí, že stredom každého pastoračného procesu musí byť osoba Krista. Učiť aj mladých ľudí aby sa s ním stretávali. Druhý princíp hovorí o objave života ako povolanie. Hovorí, že žiť život je dar a úloha. O uplatnení každého mladého človeka, hovorí tretí princíp. Pápež má dôveru v mladého človeka. Pozná ich. Verí v schopnosť dobra, ktoré je v človeku ukryté. V poslednom princípe hovorí o význame mladosti v živote človeka. Otázka je čo znamená byť „mladý“? Tento spôsob pastoračie mládeže nás Ján Pavol II. učí a jasne to vidieť aj na jeho spôsobe a prístupe k mladým.

1.2 Animátor, dobrovoľný pracovník

Vychovávateľ je človek, ktorý sa úplne oddal dobru svojich chovancov. Preto musí byť pripravený čeliť každej nepríjemnosti a námahe, aby dosiahol svoj cieľ, ktorým je občianska, mravná a intelektuálna výchova jeho chovancov.“ (Trattatello)

Je dôležité si položiť otázku, koho máme na mysli, keď hovoríme o mladom človeku. Aj animátor je mladý človek, ktorý animuje mladých. Nejde iba o kresťanoch, ktorých nachádzame v kostoloch. Ide predovšetkým o rozmanitú skupinu, ktorých členovia žijú v rôznych pluralitných štýloch, ktoré sa navzájom prelínajú. (Porov. J. Balík, 2004, s. 61) Mládež sa subkultúrou odlišuje od sveta dospelých a môžeme ju nájsť v rôznych skupinách ako napr. hippies, punkery, skinheads, anarchisti, sprejeri a pod. Z psychologického hľadiska je obdobie mladosti definované ako prerod a hľadanie zmyslu, fáza hľadania vlastnej identity a tvorby osobnosti. (Porov. J. Balík, 2004, s. 62-63) Dôležité je však povedať, že animátori sú poväčšine mladí, ktorí sa sprevádzajú mladých. Osoba, ktorá sprevádza mladých ľudí, je vlastne kľúčovým bodom celej pastoračie mládeže. Ak chceme hovoriť o formácii a sprevádzaní mladého človeka zo strany Cirkvi, nesmieme zabúdať, že nestačí dať mladým ľuďom priestor, vyčleniť im nejaké miesto, je potrebné urobiť niečo zásadnejšie. Byť s mladými ľuďmi ako jedným z nich a zároveň im na ceste k dospelosti a životnej zrelosti pomáhať.

Slovo „anima“ znamená duša, z toho je odvodené aj slovo animátor. Animátor je človek, ktorý by mal do skupiny prinášať ducha. Snaží sa povzbudzovať a motivovať mladých v danej skupine. Používa „nedirektívne metódy, povzbudzuje mladých k realizácii vlastnej slobody a predkladá im pozitívne možnosti sebarealizácie“ (J. Průcha et. al., 1995, s. 21). Je dôležité poznamenať skutočnosť, že tento spôsob výchovnej starostlivosti je zameraný na vzťahy.

Môžeme sa stretnúť aj s iným označením, ktorý používali saleziáni, a to slovo asistent. Podľa Don Bosca je každý vychovávateľ asistentom: „Poslaním tých, ktorí zastávajú nejaký úrad alebo asistujú pri mládeži, ktorú nám zveruje Božia Prozreteľnosť, je upozorňovať každého mladého človeka v dome a radiť mu vždy, keď je na to rozumný dôvod, najmä pokiaľ ide o urážku Boha“ (F. Motto, 2005, s.103). Don Bosco žiada, aby vychovávateľ bol zároveň aj priateľom a bratom, sestrou. Mladý človek potom po boku vychovávateľa - priateľa dokáže urobiť rozhodnutia, ktoré pred ním otvoria novú etapu života. (Porov. F. Motto, 2005, s.100) V tomto slove je veľmi dobre vystihnutá dôležitá vlastnosť „staršieho brata, staršej sestry“. Je to človek, ktorý nie je nejaký vedúci, či šéf skupiny, niekto nadradený, ale človek, ktorý sa mladým snaží byť starším bratom, sestrou so všetkým čo s tým súvisí. Je to človek, ktorý dáva energiu do služieb druhých, spolu s nimi a v závislosti na nich. Je to človek, ktorý je vo svojej službe závislý na vytváraní vzťahov. Vychovávateľ musí byť stále prítomný medzi mladými, pri hrách, pri práci pri diskusiách. Mal by byť neustále so svojimi zverencami.

Výchova je vecou srdca, hovorieval don Bosco, hoci na prvé miesto v princípoch dal rozum. Nejde tu však o nijaký spor medzi rozumom a srdcom. (Porov. A. Dermek, 1995, s. 19.)

Stále sme však pri osobe animátora, vychovávateľa. Ten, kto animuje musí mať prirodzenú autoritu. Nie autoritu z pozície nadriadeného, ale autoritu, ktorú vníma ako službu. Cesta, ako ju získať znamená, snažiť sa túto službu vykonávať svedomito a byť tým, kto spoločenstvu dodáva dobrý program a vytvára jeho vnútorné vzťahy. (Porov. J. Balík, 2004, s. 308)

Možno je dobre dať trochu do pozornosti animátora verus pedagóga voľného času. Vo väčšine pod slovom animátor rozumieme mladého človeka, ktorí sa neprofesionálne venuje mladým a deťom, avšak stavia predovšetkým na duchovných základoch, na pedagogike Evanjelia a na Božej milosti. To znamená, že jeho pôsobenie je hlboko prepojené so živou vierou a jeho metódou je

vytváranie osobných vzťahov v kresťanskom spoločenstve, prežívanie viery s následným evanjelizačným pôsobením. Jeho život a pôsobenie v spoločenstve má dávať silnú ponuku a živé stretnutie s Bohom. Jeho služba spadá predovšetkým do neformálnych skupín, spoločenstiev. Je jasné, že pole pôsobnosti animátora je malé, ale smeruje do hĺbky života mladého človeka. Na strane druhej je pedagóg voľného času, profesionálny pracovník, v tom zmysle že jeho aktivita je platená. Obracia sa predovšetkým k mladším a je založená na pedagogických poznatkoch a ponúka kvalitné a zmysluplné využitie voľného času, pričom sa jeho práca obvykle odohráva v rámci nejakého výchovného zariadenia či riadeného projektu. Venuje sa síce deťom a mládeži v čase, ktorý je významnou súčasťou ich života. (J. Průcha, 2000, s. 93.) Má veľmi široké pole pôsobnosti, sleduje jeho výchovnú, zdravotnú, sociálnu a preventívnu funkciu. Náboženské presvedčenie hrá dôležitú rolu v osobnom živote, avšak profesionálne stavia na základoch ľudských. Je zrejmé, že obidva typy pôsobenia majú svoje opodstatnenie a svoju úlohu. Nie je však dobre jednotlivé úlohy zamieňať alebo uznávať iba jednu z nich. Je dobre si spresniť túto rozdielnosť aj keď sa často stáva že jedná osoba spája obe. (Porov. J. Balík, 2004, s. 308-309)

Mexický autor Javier Prieto hovorí: „Animátor je mladý človek ochotný sa obetovať, venovať svoj čas službe druhým, aby boli slobodní a sami si tvorili vlastné dejiny. V tomto zmysle sa môže každý mladý človek stať vodcom“ (J. Prieto, 1996). Táto služba nie je vyhradená niekoľkým jedincom, schopným, nadaným, obdareným rôznymi talentami. Animátor je človek na ceste. Preto je dôležité si uvedomiť, že on sám ešte vyzrieva a potrebuje podporu a dôveru zo strany dospelých autorít. Avšak pritom nezabúdať na to, že je potrebné s ním rátať a podporovať v aktivite ktorú vykonáva.

Aby táto služba prinášala bohaté výsledky je potrebné aby šlo o človeka dialógu. Mal by mladým ľuďom sprostredkovať božsko-ľudskú realitu: byť hlboko ľudský a hlboko zakotvený v Bohu. Úspechy budú spočívať v jeho schopnosti viesť s mladými ľuďmi dialóg spásy. Dospelý animátor musí vedieť, že či chce či nechce stáva sa pre mladých vzorom, preto viac pozorujú jeho život ako jeho slova. Takto animátorovi veľmi pomáha hlbšie štúdium a premýšľanie o viere, lebo iba tak dokáže v mladých ľuďoch prebudiť chuť po pravde, po hlbšom živote. Čím viac sa dospelý animátor venuje mladým, tým viac sa musí stretávať so seberovnými, aby mal priestor na zdieľanie sa. Dospelý animátor by nikdy nemal riešiť svoje vlastné problémy s mladými, zverenými ľuďmi.

Sme však stále pri mladých ľuďoch, ktorí sa venujú mladým. Máme veľké požiadavky a očakávania. Všetko idealizujeme a vyžadujeme maximum. Sme nároční a pritom sami tie nároky nespĺňame. Vyžadujeme úplnú odovzdanosť a obeť, no sami to nedokážeme. Očakávame charitu v pravom slova zmysle, no aj pre nás je toto slovo cudzie. Otázkou stále zostáva, prečo očakávame niečo, čo sami nedokážeme. Možno by to chcelo viac sebapoznania a prijatia sa. Vedieť poznať a oceniť kvality a dary, ktoré mi Boh dal a taktiež oceniť a úprimne prijať dary druhého v zmysle spolupráce. Pretože my na Pánovom poli nepracujeme každý sám, ale sme pozvaný k spolupráci, a to je oveľa ťažšie, presne ako píše Peter vo svojom prvom liste: „Podľa toho kto aký dar dostal, slúžte si navzájom ako dobrí správcovia mnohotvárnej Božej milosti.“ (1 Pt 4,10). Svätý Peter to vyjadril úplne presne. My však sme od prirodzenosti zameraní na seba, máme problém prijať seba samých, nie to ešte druhých a ešte s nimi aj spolupracovať. Ale presne o tom to je. O spolupráci, pokore a láske.

Svätý Otec Benedikt XVI. vo svojej prvej encyklike o kresťanskej láske *Deus caritas est*, vyjadruje osobitné ocenenie a poďakovanie všetkým, ktorí sa rozličným spôsobom podieľajú na dobrovoľníckych aktivitách. Hovorí, že táto činnosť sa stáva školou života, ktorá vychováva k solidarite a k ochote dávať nie len nejakú vec, ale samých seba. (Porov. Benedikt XVI., 2006, čl. 30b.) Presne ako pápež Benedikt XVI. oceňuje a ďakuje všetkým, ktorí sa venujú akejkoľvek dobrovoľníckej činnosti aj my by sme mali oceňovať prácu ľudí v dobrovoľníckom sektore. Nezabúdať, že aj oni, aj keď plne oddaný svojej činnosti, majú svoje potreby a túžby v každej zložke života. Aby sa nestalo to, čo sa mnohokrát stáva, že animátor, ktorý sa iba rozdáva, je v nebezpečenstve, nakoniec zostane prázdny, unavený a citovo i duchovne vyčerpaný.

Jedným z najčastejších rizík, do ktorých sa laik činný v pastoračii mládeže dostáva pri svojej práci s mládežou je práve syndróm vyhorenia. Je to nebezpečenstvo všetkých povolání a aktivít, ktoré sú v priamom kontakte s ľuďmi.

2 Syndróm vyhorenia

Ak zapálime oba konce sviečky, získame síce dvakrát viac svetla, no sviečka sa zároveň dvakrát viac spáli. Takto môžeme názorne ilustrovať aj proces smerujúci k vyhoreniu.

Stav vyhorenia môže definovať ako druh stresu a emocionálnej únavy, frustrácie a vyčerpania, ku ktorým dochádza v dôsledku toho, že sled, alebo súhrn určitých udalostí týkajúcich sa vzťahu, poslania, životného štýlu, alebo zamestnania dotyčného jedinca neprinesie očakávané výsledky. (Porov. M. D. Rush, 2004, s. 7.)

„Vyhorenie je výsledok neustáleho alebo opakovaného emocionálneho tlaku spojeného s intenzívnou účasťou s ľuďmi po dlhé obdobie. Taká intenzívna účasť je obvyklá v zdravotníckych a školských profesiách a v sociálnych službách, kde je náplňou práce zaoberať sa psychickými, sociálnymi a telesnými problémami druhých ľudí. Vyhorenie je bolestné zistenie, že už nedokážem pomáhať ľuďom v núdzi, že už v sebe nemám nič, z čoho by som mohol rozdávať“ (A. Pines, 2004, s. 33).

K hlavným prejavom syndrómu vyhorenia patrí depresia, ľahostajnosť, cynizmus, strata sebadôvery, časté ochorenia a telesné problémy. Syndróm vyhorenia môžeme spájať s otázkou zmyslu po vlastnej aktivite. Syndróm citového vyhorenia je formálne definovaný a subjektívne prežívaný ako stav telesného, citového (emocionálneho) a duševného (mentálneho) vyčerpania, spôsobeného dlhodobým zotrvávaním v situáciách, ktoré sú emocionálne náročné. Označuje sa za úplné fyzické a psychické vyčerpanie, zapríčiňujúce únavu, inaktivitu, depresie, negatívne postoje k pracovnému prostrediu, ku kolegom, ale aj k sebe samému.

Jedna z význačných definícií syndrómu vyhorenia pochádza od A. Pinesa: „Syndróm vyhorenia je duševný stav, objavujúci sa u ľudí, ktorí pracujú s inými ľuďmi, a sú z toho emocionálne, duševne a telesne unavení. Majú pocity bezmocnosti a beznádeje, nemajú chuť do práce ani radosť zo života. Vyhorenie väčšinou nie je dôsledkom izolovaných traumatických zážitkov, ale objavuje sa ako pomalé psychické vyčerpanie“ (C. Hennig – G. Keller, 1996, s. 17).

2.1 Príznaky syndrómu vyhorenia

Príznaky tohto stavu sú definované rôzne, niektorí autori ich delia do subjektívnych a objektívnych príčin, iní zase príznaky nedelia ale delia prevenciu. Delenie podľa Křivohlavého (2001, s.114-115):

Subjektívne príčiny	Objektívne príčiny
• Mimoriadne veľká únava • Znížene sebaocenenie a sebahodnota • Problém zlého sústredenia sa • Rýchle podráždenie • Negativizmus a príznaky stresového stavu	• Znížená celková výkonnosť • Zmena správania k okoliu; celý tento stav je dobre zistiteľný u rodiny, priateľov a spolupracovníkov • Omedzenie komunikácie so spolupracovníkmi prípadne konflikty • Práci sa venuje minimálne a výrazne sa venuje iným ako pracovným aktivitám (Porov. O. Matoušek a kol., 2003, s. 56.)

Myron D. Rush (2004, s. 40-47) vo svojej knihe Syndróm vyhoření hovorí o dvoch druhoch príznakov syndrómu vyhorenia, a to vnútorne a vonkajšie.

Vonkajšie symptómy	Vnútorne symptómy
• Zvýšená aktivita • Podráždenosť • Fyzická únava • Neochota riskovať	• Strata odvahy • Strata osobnej identity a sebaúcty • Strata objektivity • Emocionálna vyčerpanosť • Negatívne duševné postoje

Mohli by sme teraz všetky tieto príznaky rozoberať, ale to teraz nie je dôležité. V mojom príspevku chcem syndróm vyhorenia priblížiť a viac sa oprieť o prevenciu alebo riešenie už postihnutého jedinca, v mojom prípade animátora, laika činného v pastoračii mládeže.

2.2 Faktory spôsobujúce syndróm vyhorenia

Je mnoho faktorov, ktoré spôsobujú syndróm vyhorenia, možno by bolo dobré viac sa oprieť a rozobrať si ich a v budúcnosti sa sledovať a korigovať ich.

1. **Pocit nutkania namiesto povolanie** – strácajú vedomie o tom, že tam kde teraz pôsobia, nie je ich vlastné pričinenie, ale že to Boh ich dosadil na dané miesto a zároveň ich uistil, že im zaistí všetko, čo budú k dosiahnutiu jeho vôle potrebovať. Čiže namiesto toho, aby nechali Boha dosiahnuť cieľ skrze nich, cítia sa hnaní vykonať dané dielo pre neho. Nespoliehajú sa na Božiu silu ale na vlastnú.
2. **Neschopnosť pribrzdiť** – kresťanskí pracovníci vo vedúcich pozíciách majú obvykle problémy pribrzdiť. Priatelia im obvykle hovoria workoholici. Nevedia si nájsť čas na odpočinok (porovnaj Lk 5,15-16).
3. **Snaha urobiť všetko sám** – Výkonní ľudia majú potrebu byť uznávaní. Často majú pocit, že musia niečo dokázať. Nechcú sa deliť, lebo chcú aby chvála pripadla práve im. Väčšina vysoko výkonných ľudí si neuvedomuje vlastné obmedzenie, mnohí si dokonca myslia, že žiadne nemajú.
4. **Prehnaná pozornosť cudzím problémom** – Pravdepodobnými kandidátmi sú aj ľudia, ktorí sa prehnanne zaoberajú problémami druhých. Nakoniec sa dostanú do štádia, kedy na sebe vyvolávajú negatívne pocity voči druhým a ich požiadavky začínajú byť vnímané ako „rušivé“ (Gal 6,9).
5. **Sústredenosť na detaily** – Začína sa sústrediť a samostatne robiť všetky drobnosti, ktoré súvisia s danou prácou a nerozdelí úlohy pre iných, no pracuje na „projekte“ od A po Z úplne sám dokiaľ mu sila stačia.
6. **Nereálne očakávanie** – Väčšina pracovníkov si neuvedomuje svoje obmedzenia a v dôsledku toho si stanovujú ciele, ktoré nie sú reálne a začínajú na seba klásť neprimerané požiadavky. Tak vzniká to, že keďže ich požiadavky neboli reálne a ich ciele sa nenaplnili, začínajú byť značne nahnevaní a znechutení. Čím sa človek viac snaží, tým je znechutenejší. Nereálne očakávania sú v konečnom dôsledku takmer istou zárukou vyhorenia (Prisl 19,2).
7. **Príliš veľká rutina** – Rutina vysáva z nášho života motiváciu a nadšenie. Ľudia, ktorí dajú vo svojom živote rutinným prístupom príliš veľa priestoru, urobia tak prvý krok k vyhoreniu. Namiesto toho, aby sa sami dostali do pohybu, pasívne sa podvoľujú svojmu okoliu.
8. **Nesprávny pohľad na Božie priority v našom živote** – Väčšina kresťanov, zvlášť tí vo vedúcich pozíciách, má nesprávny pohľad na Božie priority vo svojom živote. Božie dielo sa stáva ich dielom. Dopúšťajú sa toho, aby ich práca pre Boha narušila rovnováhu v ich živote. Zanedbávajú rodinu a ospravedlňujú si to dôležitosťou svojej služby. Služba sa tak stáva predmetom ich jednaní, spania, dýchania a rozprávania. Svoj voľný čas taktiež trávia s ľuďmi zo svojej služby a nehovorí sa o ničom inom ako o službe.
9. **Zlý telesný stav** – Skutočne zlý telesný stav je jednou z hlavných príčin vyhorenia. Pre vysoko výkonných ľudí je veľmi ľahké prekročiť hranice svojich telesných možností. Pretože oplývajú množstvom energie a elánu, musia sa udržiavať v dobrej fyzickej kondícii, aby ich telo a ich intelektuálne a emocionálne zapálenie dokázalo udržať krok. Pokiaľ zanedbávame telesné potreby, naša emocionálna a duševná stránka je omnoho zraniteľnejšia. Dobré telesné zdravie je jedným z najlepších spôsobov ako sa chrániť pred vyhorením.
10. **Neustále odmietanie zo strany druhých** – Hlavnými kandidátmi na vyhorenie sú ľudia, ktorí sú vystavení neustálemu odmietaniu. Príliš mnoho odmietnutí spôsobí, že si dotyční vypestujú negatívne postoje k druhým ľuďom, k svojmu zamestnaniu aj k sebe samému. Problém nastáva, pokiaľ si odmietanie berieme osobne. Je dôležité si uvedomiť, že ľudia neodmietajú nás, ale dané výrobky či službu. Pokiaľ si toto uvedomíme, odmietanie nás nebude ubíjať, ale naopak budeme motivovaní postaviť sa mu tvárou v tvár. (Porov. M. D. Rush, 2004, s. 18-29.)

Existuje ešte mnoho faktorov, ktoré prispievajú k vyhoreniu, ako napríklad spoločnosť, naše zamestnanie, osobné a povahové rysy. V tejto práci sa venujem animátorom, ktorých sa vyhorenie týka. K náročnosti služby animátora pristupuje i časté sklamanie ako z ľudí, tak i z neúspechov z vlastnej strany. Bolestnou stránkou služby animátora je často neprijatie zo strany kňaza a konflikty s ním. Naša cirkev rozvíja veľa rôznych aktivít. Ohrození animátori sú najviac tí, z malých farností, kde je stále mnoho práce a kde kňaz nemá pochopenia pre to, že dobro animátora vyžaduje, aby odchádzal zo svojej farnosti a niekde inde prežíval dôležité kroky potrebné

k formácií. (Porov. J. Balík, 2004, s. 338) V cirkevnej službe sa pochopiteľné prejavuje túžba po spásе druhého. Samo o sebe je to v poriadku a je to dobre, keď mladý animátor takúto túžbu v sebe má. Problém však začína vo chvíli, keď sa animátor dostáva príliš do pozície toho, kto padá pod ťažkosťou zodpovednosti za spásu druhých, ktorá ho tlačí k zemi. Potom každý neúspech zas berie príliš tragicky. Oslobodením od tohto tlaku je uvedomenie si, že i Boh uznáva slobodu človeka, a to i vtedy, keď ich človek zneužíva. Animátor je služobník Boží a musí druhých ľudí do Božej vôle zverovať a odovzdávať.

Syndróm vyhorenia nie je nepozorovateľný. Prejavuje sa určitou povrchnosťou mladého človeka v duchovnom živote, s tendenciou robiť mravné ústupky. Navonok však môže byť aktívny a veľmi snaživý organizátor. Moderná analýza pripomína, že príliš aktívny človek môže niekedy utekať sám pred sebou a pred svojimi nevyriešenými otázkami. Mladí človek, ktorí prijíma službu animátora, je ohrozený syndrómom vyhorenia viac než ktokoľvek iný. Je potrebné, aby formácia animátora s touto skutočnosťou počítala a urobila všetko preto aby život animátora bol čo najvyrovnanejší, aby sa uchránil kríze vyplývajúcej z prehnanej angažovanosti. Nenahradiťnú úlohu tu hrá osobné duchovné sprevádzanie mladého animátora. (Porov. J. Balík, 2004, s. 339)

1.3 Dôsledky vyhorenia

Každý vyhorení človek raz príde k rozhodnutiu „Mám toho dosť. Končím.“, k takému rozhodnutiu prišiel i Eliáš keď už nevládal. Myron D. Rush vo svojej knihe Syndróm vyhorenia to nazýva „Eliášove“ rozhodnutie (1 Krl 19,4). Ide o rozhodnutie rezignovať na všetko, čo bolo doposiaľ v živote dôležité. Znamená to stratiť zmysel života a nádej na dosiahnutie cieľa a vecí, o ktoré sme sa toľko usilovali. Keď dôjdu vyhorení ľudia k „Eliášovmu rozhodnutiu“, vzdávajú sa viery a dôvery v priateľov a známych. Nakoniec prestane veriť sebe, Bohu a životu všeobecne. Toto rozhodnutie vykresľuje hĺbku zúfalstva pri vyhorení, ktorého výsledkom je súhrn týchto dôsledkov (porov. M. D. Rush, 2004, s. 48-57):

1. **Strata zmyslu života** – Zmysel života je najväčšia motivačná sila na svete. Dôvod, pre ktorý sa oplatí žiť, alebo naopak zomrieť, uschopňuje ľudí k tomu, aby dosiahli také úspechy a skutky, ktoré sa zdajú byť pre iných neuskutočniteľné. Človek ako dôsledok vyhorenia, začína strácať zmysel všetkého čomu doposiaľ veril a prečo žil.
2. **Strata pozitívneho vnímania seba samého** – Sebavedomie je jedným z najdôležitejších prvkov nášho emocionálneho a psychologického usporiadania. Sebavedomie jasne rozhoduje o mnohých otázkach života i o tom ako vyzerá náš vzťah s Bohom. Predstava, ktorú o sebe máme, vychádza z toho, aký máme zo seba pocit, ako cítime, že nás vnímajú druhí a ako si myslíme, že nás vníma Boh. Naše sebavedomie je z veľkej časti založené na uznaní a prijatí. Výsledkom je pozitívne a zdravé vnímanie seba samého. S vyhorením je spojený pocit zlyhania. Človek, ktorý vyhorenie prežíva, sa vždycky považuje za stroskotanca, i vtedy, ak vôbec nezlyhal.
3. **Pocit opustenosti v dnešnom svete** – Vyhorení ľudia sa cítia byť úplne opustení a izolovaní od tohto sveta. Obvykle bývajú sami, pretože majú sklony izolovať sa od druhých. Stránia sa druhých, vrátane svojich najbližších, pretože nie sú schopní vyrovnáť sa jednak s tým, čo považujú za vážne zlyhanie, a tiež také, ktoré je spojené so svojím nízkym sebavedomím. Ľudia, ktorí sú extroverti, majú v období vyhorenia chuť sa pred druhými skrývať. Izolovanosť a pocit osamelosti idú spolu ruka v ruke a predstavujú začarovaný kruh. Vyhorení ľudia majú pocit, že stratili všetkých priateľov, zároveň však nikomu nedovolia, aby ich priateľmi boli. Každý človek, ktorý vyhorenie prežíva sa môže stotožniť s Dávidovými slovami. (Porov. Ž 55,7-9)
4. **Zatrpkunosť a horkosť** – Vyhorený človek býval obvykle veľmi cieľavedomý, výkonný a vnímal veci a súvislosti pozitívne. Keď však prišlo vyhorenie, zradu cieľavedomosti vystrieda strata zmyslu života, uteká pred novými podnetmi, má chuť sa skrývať a všetko vníma negatívne. Horkosť, ktorá sa u „vyhoretých“ ľudí prejavuje, je zameraná troma smermi: voči sebe, voči ľuďom a voči Bohu. Na seba sa hnevajú, sú zatrpknutí, pretože sa považujú za stroskotancov. Na druhých majú zlosť, pretože cítia, že za ich neúspech môžu oni. A nakoniec svoju zatrpkunosť a hnev smerujú aj voči Bohu, pretože majú pocit, že to všetko dopustil. Zatrpkunosť a horký duch je jedným z najničivejších dôsledkov vyhorenia. Podnecujú v človeku nenávisťnú a spurný postoj. Vedie človeka k tomu, aby krivo obviňoval ostatných, a obvykle ho za-

slepuje voči jeho vlastným chybám, slabostiam a nedostatkom, ktoré k vyhoreniu viedli predovšetkým.

5. **Pocit celkovej beznádeje** - Vyhorení ľudia sú presvedčení, že už nikdy nedosiahnu žiaden úspech. Zmiera sa so životom, pretože už majú pocit, že všetko je beznádejné. Zatiaľ čo kedy si verili, že nič nie je nemožné, teraz sú presvedčení, že nič nie je možné. Za každým, keď sa ich niekto snažil povzbudiť pozitívnym riešením, našli vždy nejaký dôvod, prečo by to nemalo fungovať. Jedným z dôvodov, prečo ľudia v stave vyhorenia majú pocit, že je všetko beznádejné je, že si to v hĺbke svojej duše prajú, a nechcú to zmeniť. Každá zmena znamená riskovať zlyhanie, ktorému by nedokázali čeliť. Radšej nebudú robiť nič, než aby riskovali ďalší neúspech.

Žiadny prípad vyhorenia v skutočnosti nie je beznádejný. Existujú vyskúšané a overené kroky k zotaveniu, a možno povedať, že čo sa vďaka vyhoreniu naučíme nás môže dokonca posilniť a obohatiť.

1.4 Zotavovanie, liečenie syndrómu vyhorenia

Život každého človeka vyžaduje určitú harmóniu. U mladého, aktívne veriaceho človeka je potrebné dbať na životnú harmóniu oveľa viac. (Porov. J. Balík, 2004, s. 340) Pri zotavovaní sa zo syndrómu vyhorenia platí jedna dôležitá zásada, a to, že to človek nedokáže sám. Vyhorení ľudia neradi žiadajú pomoc druhých a najradšej si všetko urobia sami. Bez ohľadu na to, aký je človek nadaný, motivovaný alebo schopný, jedno čo nedokáže, je pomôcť si sám. Ľudia sa ráno budia s rozhodnutím mať pekný deň, sú plní očakávania, avšak skôr než nastane dopoludnie sa dobrý pocit mení na plný beznádeje, s presvedčením, že to bude najhorší deň v mojom živote. Pristihujú sa pri tom, že rozoberajú každú jednu myšlienku a spôsob správania, sú k sebe tvrdší a nekompromisní. (Porov. M. D. Rush, 2004, s. 60 -61.)

1. **Osobná zodpovednosť.** Prvý predpoklad toho, aby sa človek z vyhorenia zotavil, je ochota podriať sa niekomu inému, človeku, ktorý rozumie stavu, v ktorom sa nachádza, svojmu poradcovi. Musí si uvedomiť vážnosť problému, a musí mať ochotu zmeniť to. Pre vysoko aktívneho jedinca, so silnou vôľou to môže znamenať vážny problém, pretože sa mu môže ľahko do cesty priplieť pýcha. Pre ľudí, ktorí bývali nezávislí a veľmi produktívni, je veľmi náročné priznať si, že nie sú schopní si svoje problémy vyriešiť sami. Bez ohľadu na to, aký spoľahlivý človek bol, počas obdobia vyhorenia zistí, že sa jeho serióznosť vytratila. Preto potrebuje niekoho, kto mu pomôže stanoviť ciele, a komu bude môcť byť zodpovedný, za ich splnenie. Dôležité je, že zotavenie z vyhorenia je úspešné natoľko, nakoľko bude vyhorený človek ochotný byť svojmu poradcovi zodpovedný. Poradca musí mať na pamäti, že takáto zodpovednosť môže byť pre vyhoreného človeka veľmi náročná.
2. **Čomu sa vyhnúť** (porov. M. D. Rush, 2004, s. 62). Neočakávať príliš skoro, príliš mnoho – Toto sa vzťahuje na každého, vrátane vyhoreného človeka, jeho rodiny, blízkych, priateľov i poradcov. Vyhorený človek býval v minulosti výkonným jedincom, ktorý sa púšťal do rôznych úloh a obvykle ich plnil skôr, než bolo v pláne. Teraz je fyzicky, emocionálne, duševne a duchovne vyčerpaný, prestáva veriť svojim schopnostiam. Ľudia prechádzajúci obdobím vyhorenia si musia uvedomiť, že na prekonanie ich stavu neexistuje žiadna skratka, ani žiadny rýchly liečebný prostriedok. Zotavenie vyžaduje čas, trpezlivosť a vernosť.
3. **Neočakávať, že bude všetko ako predtým.** Cieľom boja s vyhorením je zbaviť sa starých a zlých návykov a namiesto nich si osvojiť nové a správne. Zároveň je potrebné zmeniť spôsob myslenia, vecí, ktoré robíme, ako ich robíme a dokonca i dôvod, prečo ich robíme. Po zotavení budeme žiť inak, to neznamena, že už nebudeme cieľavedomými, produktívnymi, a vysoko výkonnými ľuďmi, ktorými sme boli predtým. Dosiahneme kapacitu takú, aká bola, možno ešte lepšiu a nebudeme sa musieť obávať nového vyhorenia. Spôsob, ako toto všetko dosiahneme sa však bude dramaticky líšiť. Začneme žiť a tráviť svoj čas úplne odlišne, naučíme sa správne tempu a naučíme sa správne odpočívať a baviť sa, čo je rovnako dôležité ako vedieť usilovne pracovať.
4. **Vedomie okolia.** Veľmi dôležitú úlohu pri zotavovaní sa zo syndrómu vyhorenia zohráva okolie, v ktorom sa vyhorený človek pohybuje. Je potrebné, aby okolie bolo malo poznatok, že syndróm vyhorenia vôbec existuje. V našom prípade, ak hovoríme o animátorovi, ktorý sa

s týmto vyhorením stretáva, je dôležité, aby sa zodpovedný o neho staral a bol mu na blízku, a to (Porov. M. D. Rush, 2004, s. 65):

- neustále dávať dotyčnému najavo, že mu neprestávame veriť
- preukázať mu lásku i vtedy, keď si to nezaslúži
- zaujímať sa o jeho formáciu
- dávame mu najavo, že nevadí, keď sa mu niečo nepodarí
- nenútime a nepoučujeme ho
- nesnažíme sa nahradiť jeho pozíciu iným

5. **Pozitívnosť vnímania.** Dôležitou súčasťou zotavenia sa je obnova pozitívneho postoja voči sebe, druhým, Bohu a životu všeobecne. Prvým z krokov v obnove pozitívneho postoja je uvedomiť si, akú dôležitú úlohu hrá pozitívny postoj v našom živote. (Porov. Prísl 15,15; Prísl 23,7; Prísl 27,19) Postoj človeka hrá podobnú úlohu ako lodné kormidlo. Zatiaľ čo kormidlo určuje smer, ktorým loď pláva, postoj človeka rozhoduje o jeho životnom smerovaní. Pozitívny postoj nás môže na mori života previesť i tými najhrozivejšími búrkami a doviest' nás bezpečne do prístavu úspechu. Zdrojom pozitívneho postoja je Boh. Úspešní ľudia sa veľmi spoliehajú na svoju schopnosť prekonávať problémy a dosahovať stanovené ciele a práve viera vo vlastné schopnosti prispieva k ich vyhoreniu. Počas zotavovania sa namiesto viery v nás samých a vo vlastné schopnosti niečo dosiahnuť, musí byť zdrojom nášho pozitívneho postoja Boh. Musíme sa naučiť nechať ho v sebe pôsobiť a vzdať sa pocitu, že sme to mi, kto pre Boha môže niečo urobiť. Namiesto možností svojich zdrojov sa musíme sústrediť na moc Božích zdrojov. Musíme si uvedomiť, akou veľkou mocou Boh disponuje, aby našim prostredníctvom dosiahol svoje plány. (Porov.: Flp 4,13; Ef 3,20) Nový zmysel života. Ten spočíva v tom, ako Boh chce v nás a skrze nás použiť svoju veľkú moc na naplnenie svojich plánov pre náš život. Toho si je veľmi dobre vedomý aj Satan, ktorý si nás snaží držať v reťaziach negatívneho myslenia. Preto je potrebné si zapamätať, že pokiaľ negatívnym postojom podľahneme vháňame vodu priamo na Satanov mlyn a zmývame tým veľký Boží plán a zámer, ktorý Boh s našim životom má. (porov. Jer 29,11) Aj keď Boží plán a zámer pre každého človeka je iný, vždy zapadá do celkového plánu a zámeru, ktorý má Boh so svetom. (Porov. M. D. Rush, 2004, s. 105 – 111.)
6. **Poznať svoje obmedzenia** – Dôležitým poznaním ako predísť vyhoreniu, je poznať pravdu o sebe a o tom, že každý z nás je schopný robiť len niečo, a iba na určitú dobu. Svojich ľudských obmedzení si bol vedomý, a bral ich do úvahy aj Ježiš Kristus. Všimnime si nasledujúce verše:

- „Keď rozpustil zástupy, vystúpil sám na vrch modliť sa. Zvečeralo sa a on tam bol sám.“ (Mt 14,23)
- „Keď odtiaľ Ježiš odišiel, prišiel ku Galilejskému moru, vystúpil na vrch a tam si sadol.“ (Mt 15,29)
- „On im povedal: „Pod'ťe vy sami do ústrania na pusté miesto a trochu si odpočinite.“ lebo stále prichádzalo a odchádzalo mnoho ľudí a nemali sa kedy ani najesť.“ (Mk 6,31)

Ježiš bol veľmi zaneprázdnený, pociťoval veľký tlak zo všetkých strán. Neustále po ňom niekto chcel, aby uzdravoval chorých, sýtil hladných, tešil skl'účených a jednal s politickými a duchovnými vodcami onej doby. Napriek tomu si pravidelne urobil vo svojom rozvrhu čas na to, aby si odpočinul a bol sám, pretože si bol vedomý svojich fyzických a emocionálnych obmedzení. (Porov. M. D. Rush, 2004, s. 115-116.)

Max Kašparů (2002, s. 56) hovorí o teórii šiestich stien.* Stena vpredu, hovorí o zmysle poslania a služby, nadprirodzený cieľ. Zadná stena je autorita a láska biskupa a miestneho kňaza. Stena vpravo sú ostatní animátori a mladí a spoločenstvá s nimi. Stenu vľavo tvoria ľudia, pre ktorých žije a pracuje. Piata je podlaha – zmysluplnosť miesta kde slúži. Posledná stena je strop, to je osobný, modlitbový život. V živote animátora sú všetky tieto steny potrebné aby slúžil a rýchle sa nevyčerpal.

Prezieravosť by mala viesť všetkých, ktorí s animátormi prídu akýmkoľvek spôsobom do styku, aby im pomáhali vyhnúť sa tomuto syndrómu. (Porov. J. Balík, 2004, s. 341)

* Autor hovorí o kňazoch, ale je to možné aplikovať aj na animátora.

Záver

V príspevku som chcela priblížiť pastoráciu mládeže prostredníctvom animátora, ktorý má účasť na Kristovom kňazstve. Rozhodnutie spracovať túto tému, vo mne vzbudzovala vlastná skúsenosť so syndrómom vyhorenia, pri ktorých som sama nevedela čo to znamená a obnáša. Mnohí možno prežili skoro všetko, čo sa dočítali v tejto práci, dokonca možno mali aj problémy somatického charakteru. Najhoršie na tom určite bolo, že im nikto nevedel pomôcť. Pri spracovaní témy ma hnala túžba po poznaní a odovzdaní vedomosti druhým, a preto by som týmto chcela pomôcť a prispieť všetkým, ktorí sa venujú mládeži a ktorí možno tieto stavy zažili, len nevedia, ako sa z toho dostať a pritom nestratiť sám seba. Určite by sa tomu dalo venovať ešte hlbšie a rozsiahlejšie.

Prajem všetkým, ktorý sa teraz v tomto našli, aby nestratili chuť bojovať a naďalej sa venovať svoju poslaniu tak ako doteraz s ohľadom na prácu a odpočinok.

Literatúra

- BALÍK, J.: *Na cestě s mladými*. Praha: Nakladatelství PAULÍNKY, 2004, 503 s. ISBN 80-86025-76-4.
- BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est : Encyklika o kresťanskej láske*. Trnava: SSV, 2006.
- DERMEK, A.: Don Boscov výchovný systém. In: *Výchova je vecou srdca*. Bratislava: Don Bosco, 1995, s. 19.
- HENNIG, C. – KELLER, G.: *Antistresový program pro učitele*. Praha: Nakladatelství Portál, 1996.
- JOB, P.: *Don Bosco by vám poradil takto*. Trnava : KON-PRESS, 1991.
- KAŠPARŮ, M.: *Základy pastorální psychiatrie pro zpovědníky*. Brno: Cesta, 2002.
- KŘIVOHLAVÝ, J.: *Psychologie zdraví*. Praha: PORTÁL, 2001.
- L' ARCO, A. – BIANCO, E.: *Nestačí ich milovať*. Bratislava: Don Bosco, 1994, 141 s. ISBN 80-85405-12-1.
- MATOUŠEK, O. a kol.: *Metódy a řízení soliální práce*. Praha: PORTAL, 2003.
- MOTTO, F.: *Výchovný systém Jána Bosca*. Bratislava: Vydavateľstvo DON BOSCO, 2005, 165 s. ISBN 80-8074-022-4.
- PINES, A.: Burnout : From Tedium to Growth. New York: The Free press. In: HAWKINS, P. – SHOHET, R.: *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2004.
- PRIETO, J.: *Smer človek*. Vydavateľstvo Don Bosco, Bratislava 1996, 324 s. ISBN 80-85405-52-0.
- PRŮCHA, J. – WALTEROVÁ, E. – MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995.
- PRŮCHA, J.: *Přehled pedagogiky*. Praha: Portál, 2000.
- RUSH, M. D.: *Syndróm vyhoření*. Praha: Návrat domů, 2004, 130 s. ISBN 80-7255-074-8.
- VECCHI, J. E.: *Saleziánska pastorácia mládeže*. Roma : 1990.
- WEIGEL, G.: *Svedok nádeje*. Praha 2000.

4.6 Potreba supervízie pre pracovníkov v oblasti organizácie voľnočasových aktivít

Mgr. Peter Michančo*

Abstrakt: Príspevok poukazuje na potrebu supervízie pracovníkov, ktorí pracujú v oblasti organizovania voľnočasových aktivít. V krátkosti informuje o tom čo je supervízia a prečo je dobré ba potrebné, aby animátor voľnočasových aktivít v praxi využíval pomoc supervízie a supervízora. Venuje sa tiež formám, druhom a štýlu supervízie a ponúka konkrétnu pomoc k jej realizácii.

Kľúčové slová: supervízia, supervízor, supervidovaný, pomáhajúca profesia, animátor voľnočasových aktivít, voľný čas, klient.

Úvod

Supervízia v pomáhajúcich profesiách v podmienkach Slovenskej republiky má zatiaľ svoju veľmi krátku, ani nie pätnásťročnú históriu. Jej začiatky u nás sú spojené prevažne s činnosťou v profesii psychoterapeut, manažér, sociálny pracovník a poradca. Ide prevažne o tzv. pomáhajúce profesie, ktorých hlavnou náplňou je práca s ľuďmi. Vo svete sa už naviac začína uznávať, že supervíziu potrebujú nielen pracovníci v „prvej línii“, ale tiež napr.: telefonisti, ktorí prijímajú naliehavé telefonáty, pracovníci médií, asistenti právnikov, dozorcovia väzníc, ľudia, ktorí riadia pohrebné centrá a pod. (Capewell in Hawkins a Shohet, 2004). Cieľom tohoto príspevku je preto poukázať na potrebu supervízie hlavne pre pracovníkov, ktorí pôsobia v oblasti organizácie voľného času. Supervízia je však v podmienkach cirkevných inštitúcií potrebná aj pre učiteľov, pedagógov, katechétov, vedúcich modlitbových skupín, predstavených rehoľných spoločenstiev a komunít a v neposlednom rade aj kňazov.

1 Čo je supervízia?

Všade tam, kde dochádza k interakcii medzi ľuďmi v zmysle poskytovania služby druhým ľuďom sme neustále konfrontovaní s rôznymi potrebami, tak na strane „poskytovateľov“, ako aj na strane „prijímateľov“, ktorých napĺňanie vyžaduje nemalé úsilie. Poskytovanie a prijímanie pomoci je náročný proces. Každý, kto prichádza s prosbou o pomoc resp. vedenie, či učenie (študent, klient, penitent, pacient a pod.) očakáva, že mu bude poskytnutá služba v požadovanom objeme, ale aj kvalite. To kladie na „poskytovateľa“ služby nemalé nároky. Je preto potrebné, aby každý, kto sa rozhodol, že bude pomáhať iným, poznal čo najviac z úskalí pre výkon svojej profesie. Tu zaradzujeme hlavne vlastné motívy a napĺňanie vlastných potrieb, sebapoznanie a sebahodnotenie, túžba po moci, obranné mechanizmy, ťažkosti s prijímaním autority, zvládanie stresu, organizácia práce, otázky etiky, ďalšieho vzdelávania a pod..

Supervízia má preto viacero úloh a zameraní. Jej prvotnou úlohou je však pomôcť ľuďom, ktorí pracujú s ľuďmi, aby lepšie porozumeli procesom, vzťahom a obsahom, ktoré sa odohrávajú v ich každodennej odbornej praxi, čím v konečnom dôsledku je zabezpečená najlepšia ochrana záujmov klienta, pacienta, študenta či člena „voľnočasovej“ skupinky.

Ako uvádzajú Hawkins a Shohet (2004) supervízia má tieto **hlavné zamerania**:

- poskytovať pravidelný priestor, v ktorom môže supervidovaný uvažovať a obsahu a procesu svojej práce
- rozvíjať porozumenie a zručnosti pre prácu
- získavať informácie a inú perspektívu týkajúcu sa vlastnej práce
- získavať spätnú väzbu o obsahu a procese
- byť uznávaný a mať oporu ako človek aj ako pracovník

* **Kontakt:** Za kostolom 960, 082 21 Veľký Šariš – Kanaš
tel: 0902 418 148; e-mail: michancopeter@centrum.sk

- zaistiť, aby ako človek a ako pracovník nebol jedinec nútený zbytočne niesť ťažkosti, problémy a projekcie sám
- mať priestor k preskúmaniu a vyjadreniu osobných starostí, vracajúcich sa podnetov, prenosu a protiprenosu, ktoré môže prinášať práca
- lepšie plánovať a využívať osobné i odborné zdroje
- byť sám aktívny, nie len reagovať
- zaistiť kvalitu práce

Podľa Gaburu a Mydlíkovej (2006 - 2007) má supervízia tieto **základné ciele**:

- overovanie si efektívnosti vlastných postupov
- rozširovanie repertoáru alternatívnych riešení
- korigovanie stereotypov, nálepiek
- prevencia poškodenia klienta
- učenie, získavanie skúseností
- minimalizovanie protiprenosu
- prevencia syndrómu vyhorenia
- kvalitnejšie fungovanie organizácie
- zvládanie krízových situácií v organizácii
- profesionalizácia odboru – zvyšovanie statusu profesie smerom k verejnosti

2 Prečo je dobré, aby bol animátor voľnočasových aktivít pod supervíziou?

Aby sme mohli hovoriť o tom, či animátor voľnočasových aktivít potrebuje supervíziu je potrebné si odpovedať na niekoľko základných otázok týkajúcich sa jeho profesie:

- Patrí animátor voľnočasových aktivít medzi pomáhajúce profesie?
- Aká je jej náročnosť, alebo aké sú nároky na osobnosť animátora voľnočasových aktivít?
- Čo ohrozuje klienta, alebo aké sú rizika pri poskytovaní služby?
- Ako fungujú organizácie poskytujúce služby v oblasti organizovania voľnočasových aktivít?

Základným poslaním animátora voľnočasových aktivít je práca s ľuďmi. Pôsobí nielen v oblasti výchovy a vzdelávania, ale svojím pôsobením môže zasahovať aj do oblasti poradenstva, terapie a reedukácie. Je to psychicky náročná služba, ktorej podstatou je priamy kontakt s ľuďmi.

V študijnom bakalárskom programe animácia voľnočasových aktivít sa píše, že absolvent študijného programu je schopný pracovať ako profesionálny voľnočasový a sociálny pedagóg. Štúdium sa zameriava predovšetkým na rozšírenie teoretických vedomostí, získanie odborných kompetencií v oblasti formácie a duchovný rozvoj, ktorý sleduje utváranie ľudskej osoby. Aj keď, ako uvádza Balík (2004) animátor voľnočasových aktivít zatiaľ väčšinou profesionálom nie je, je jasné, že profesia animátora voľnočasových aktivít patrí do kategórie pomáhajúcich profesií, pričom pôsobenie animátora voľnočasových aktivít môžeme zaradiť do tzv. prvej línií.

Ako uvádza Prieto (1996), človek v roli animátora voľnočasových aktivít by mal byť zodpovedný, vnútorne slobodný realista, ktorý pozná seba samého, a tak sa aj prijíma, a zároveň prijíma aj iných takých, akí sú. Je sám sebe pánom, vie čo chce a vie, kam ide. Je osobne šťastný a svoju radosť vyžaruje aj navonok. Animátor voľnočasových aktivít by mal byť predovšetkým človek viery, a evanjelizátor, ktorý pozná svoje náboženstvo a nechá sa viesť Svätým Duchom. Objavuje Boha v každodennom živote a na udalosti sa pozerá vo svetle Evanjelia. Od osoby animátora voľnočasových aktivít ako budovateľa spoločenstiev sa očakáva, že bude milovať Cirkev. Mal by to byť človek, ktorý vie pracovať so skupinou ľudí. Vie ich počúvať, učiť sa od nich a venovať im čas i potrebnú pozornosť. Má skúsenosť – zážitok Cirkvi a túto skúsenosť vie aj sprostredkovať ostatným členom skupiny, do ktorej patrí. Vie nadviazať priateľské aj pracovné vzťahy so svojimi zverencami a získať o každom jednotlivcovi aj skupine ako celku ucelený prehľad. V širšom kontexte je animátor voľnočasových aktivít aj pedagógom, ktorý učí a pomáha hľadať formy a spôsoby trávenia voľného času rôznorodým skupinám klientov. Všetko to, ale aj mnoho iného, kladie preto vysoké nároky na osobnosť animátora a vykonávanie profesie animátora voľnočasových aktivít. Pri svojej práci je ohrozený stresom a neposlednom rade až syndrómom vyhorenia.

Človek, ktorý prichádza k animátorovi voľnočasových aktivít ako k odborníkovi, túži po naplnení svojich vlastných potrieb a očakáva, že mu poskytne dostatok informácií a priestoru pre ich

naplnenie prevažne v jemu blízkej skupinke ľudí. Chce prežívať svoj život v tejto skupinke, poprípade aj individuálne, v čo najvyššej kvalite a plnosti. To je výzvou pre každého animátora voľnočasových aktivít ako odborníka, aby urobil všetko čo je v jeho silách pre uspokojenie týchto požiadaviek. Tu by sa mala ukázať jeho vysoká profesionalita.

Animátor voľnočasových aktivít podobne ako iní odborníci poskytujúci služby ľuďom, nie je a v konečnom dôsledku ani nemôže byť pri poskytovaní svojej služby „sólita“, ale svoje služby vždy poskytuje v kontexte nejakej organizačnej štruktúry. Môže to byť farnosť, škola, centrum voľného času, domov sociálnych služieb, rôzne charitatívne organizácie a centrá, neziskové organizácie a pod. Väčšina z nich má svoje špecifické úlohy a animátor voľnočasových aktivít musí dobre porozumieť ich fungovaniu. Trávenie a odborná organizácia voľného času u nás zatiaľ nepatrí medzi priority organizácií poskytujúcich služby ľuďom a ľudskej činnosti všeobecne, ale má určite veľmi významné miesto v živote každého človeka a mnohých organizácií. V dnešnom upoňáhlanom a na iné priority zameranom svete môže však rozpor medzi odborným pohľadom animátora voľnočasových aktivít a manažmentom organizácie vyvolať organizačné konflikty, na zvládnutie ktorých by mal byť animátor dostatočne pripravený a v prípade potreby, aj s pomocou supervízie, ich vedel prekonať. Aj tam, kde je organizácia prioritne zameraná na organizovanie voľnočasových aktivít (CVČ, mimoškolská činnosť) je nie malý predpoklad vzniku rôznych organizačných konfliktov, preto je na mieste konštatovať, že animátor voľnočasových aktivít potrebuje pre svoju činnosť dostatočnú mieru podpory.

Potreba supervízie v pracovnom procese vyplýva tiež z profesionálnych stereotypov v práci s ľuďmi. Pomáha animátorovi voľnočasových aktivít pri hľadaní alternatívnych riešení vzniknutých problémov, je prevenciou jatropatogenizácie klienta a prostriedkom skvalitňovania práce s klientom resp. skupinou (M. Oláh – M. Schavel, 2006).

3 Základné funkcie supervízie

Supervízia má podľa Kadhusina a Proctorovej (in: Hawkins a Shohet 2004) tri základné funkcie:

1. **vzdelávaciu alebo formačnú** – je zameraná na rozvoj zručností, porozumenia a schopností supervidovaného;
2. **podpornú alebo restoratívnu** – je zameraná na vytvorenie dostatočného časového priestoru pre uvedomenie si, akým spôsobom môžu supervidovného ovplyvňovať zúfalstvo, bolesť a zranenia klienta;
3. **riadiacu alebo normatívnu** – je zameraná na kontrolu kvality práce s klientom.

4 Základné druhy supervízie

Základné druhy supervízie môžeme rozdeliť podľa niekoľkých kritérií a aj keď nie je možné uviesť všetky, uvádzame niektoré z nich podľa Gaburu a Mydlíkovej, ktorý sme absolvovali vo výcviku supervízie (2006 - 2007):

- I. Podľa počtu osôb
 - a) **individuálna**;
 - b) **skupinová** (10-12 osôb) – tu sa často využívajú najmä tzv. Bálintovské skupiny.
- II. Podľa spôsobu prevedenia
 - a) **priama** – supervízor naživo sleduje supervidovaného ako pracuje a následne spoločne analyzujú tento proces, tu je potrebný súhlas klienta resp. klientov;
 - b) **nepriama** – supervidovaný prináša materiál, s ktorým chce pracovať; môže to byť aj audiozáznam resp. videonahrávka.
- III. Podľa toho, na čo je zameraná
 - a) **prípádová** – supervidovaný prináša jeden konkrétny prípad;
 - b) **jednej konzultácie**;
 - c) **profesionálneho dňa** – časový manažment supervidovaného;
 - d) **incidentu** – zameraná na tú časť v procese, ktorá bola kritická;
 - e) **rozvíjania zručností** – zameraná na rozvoj niektorej zručnosti.
- IV. Podľa toho, čomu sa venuje
 - a) **obsahová** – sleduje obsahovú stránku práce s klientom;

- b) **procesuálna** – monitoruje napr. prácu s časom, zahájenie a ukončenie práce s klientom;
 - c) **vzťahová** – sleduje aký je vzťah medzi supervidovaným a klientom.
- V. Podľa zrelosti supervidovaného
- a) **študentská, resp. tútorská** – pre študentov, ktorí sa pripravujú na svoje budúce povolanie;
 - b) **koučing, resp. výcviková** – pre začiatočníkov a tých, ktorí sa chcú stať supervízormi;
 - c) **konzultantská, resp. poradenská** – pre ľudí v praxi.
- VI. Podľa profesijného zamerania
- a) **skupiny** – rovnakých alebo podobných profesií;
 - b) **tímu** – jedného spoločného pracovného tímu, kde môžu byť odborníci z rôznych profesií;
 - c) **organizácie** – celej organizácie.
- VII. Podľa postavenia supervízora vzhľadom na proces
- a) **zasahujúca** – supervízor má možnosť priamo zasiahnuť do procesu práce s klientom;
 - b) **přípravná** – supervidovaný pred zahájením práce predstaví supervízorovi svoju stratégiu práce s klientom;
 - c) **súbežná** – supervízor sleduje proces, ale nezasahuje.

Poskytovanie supervízie je pomerne náročný, ale veľmi dôležitý pracovný interakčný proces poskytujúci mnoho dobrého pre všetky druhy pedagogických, zdravotných, poradenských, duchovných, sociálnych či iných služieb, ktorý vyžaduje od supervízora okrem iného osobnostnú zrelosť, sociálne zručnosti, odbornú pripravenosť, vysoký etický a morálny profil, lojalitu voči profesii - profesionalizáciu, značnú frustračnú toleranciu a iné schopnosti a zručnosti. Supervízor si na základe svojej vlastnej praxe a skúseností vytvára svoj vlastný **supervízny štýl**, ktorý je veľmi silne ovplyvnený pohlavím, vekom ale aj kultúrnym prostredím rovnako ako jeho osobnosťou (Hawkins a Shohet 2004).

4 Kam sa obrátiť?

Podľa našich doterajších skúseností pôsobí na Slovensku len veľmi malé množstvo supervízorov, ktorí však supervíziu vykonávajú ako svoju vedľajšiu profesiu. Sú to prevažne odborníci v psychoterapii (lekári, psychológovia, psychiatri, sociálni pracovníci, špeciálni pedagógovia a ošetrovatelia), ktorí ukončia dlhodobý psychoterapeutický výcvik, pričom každý z terapeutických smerov si formuje svojich vlastných supervízorov, potom v oblasti sociálnej práce a tiež vysokoškolský pedagógovia, zabezpečujúci prevažne supervíziu študentskej praxe. So supervízormi sa tiež môžeme stretnúť aj v komerčnej oblasti hlavne bankovníctva a poisťovníctva, kde je ale trochu iné vnímanie supervízie ako pri pomáhajúcich profesiách.

Pre animátorov voľnočasových aktivít, a nie len pre nich, ale aj pre na začiatku spomenutých pracovníkov cirkevných organizácií, sa ako možná spolupráca v užívaní supervízie ukazuje skupina supervízorov z oblasti sociálnej práce, vysokoškolskej pedagogiky a v súčasnosti aj teológie, ktorí sú združení v Asociácii supervízorov a sociálnych poradcov (ďalej len ASSP). Táto asociácia zabezpečuje výcvik supervízorov a následne na svojej webovej stránke (www.assp.sk) vedie zoznam a kontakt na skupinu registrovaných supervízorov. Na tejto stránke je tiež možné nájsť dostatok informácií o supervízií a možnostiach jej využitia.

Slovo na záver

Týmto krátkym príspevkom sme chceli poukázať na potrebu a možnosti poskytovania a využívania supervízie v profesii animátora voľnočasových aktivít. Ako profesia je supervízia veľmi mladou metódou práce v pomáhajúcich profesiách, ale na základe rozmachu pomáhajúcich profesií a náročnosti ich vykonávania má supervízia veľmi významné aj keď v súčasnosti ešte nie veľmi docenené miesto. Jej nevyhnutnosť a využívanie bude úmerne narastať s profesijným dozrievaním odborníkov pomáhajúcich profesií a stále väčším tlakom na poskytovanie kvalitných služieb.

Literatúra

- HAWKINS, P. – SHOHET, R.: *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2004, 208 s., ISBN 80-7178-715-9.
- GABURA, J. – MYDLÍKOVÁ, E.: *Kurz supervízie*. Akreditovaný výcvik supervízorov v sociálnej práci, Bratislava, 2006 - 2007.
- PRIETO, J.: *Smer – človek: kurz pre animátorov*. Bratislava: Don Bosco, 1996, 323 s., ISBN 80-85405-52-0.
- BALÍK, J.: *Na cestě s mladými*. Praha: Nakladatelství PAULÍNKY, 2004, 474 s., ISBN 80-86025-76-4.
- OLÁH, M. – SCHAVEL, M.: *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. Prešov: PBF, 2006, 192 s., ISBN 80-8068-487-1.
- PRIBULA, M. a kol.: *Informácie o štúdiu v akademickom roku 2006/2007*. Prešov: GTF, 2006, 137 s., ISBN 80-8068-503-7.

4.7 Potreba prevencie sexuálneho zneužívania v organizáciách venujúcich sa voľnočasovým aktivitám detí a mládeže

ThDr. Mgr. Slávka Michančová, PhD.*

Abstrakt: Príspevok približuje čitateľom riziká výskytu CSA v organizáciách venujúcich sa voľnočasovým aktivitám detí a zdôrazňuje potrebu kvalitného systému prevencie CSA v takýchto organizáciách. Následne ponúka paletu preventívnych stratégií, z ktorých môžu voľnočasové organizácie zostaviť vlastné smernice zamerané na prevenciu CSA.

Kľúčové slová: organizácie venujúce sa voľnočasovým aktivitám detí a mládeže, sexuálne zneužívanie detí (CSA), systém prevencie CSA, preventívne opatrenia.

Úvod

Organizácie, ktoré slúžia deťom a mládeži v ich voľnom čase, sa im snažia vytvoriť bezpečné prostredie, aby mohli zdravo rásť, učiť sa a tešiť zo života. Súčasťou bezpečia je ochrana detí a mládeže pred akýmkoľvek ublížením, ktoré by mohli utížiť v čase, kedy sa účastnia voľnočasových aktivít v určitej organizácii. Jedným z rizík v akejkoľvek organizácii, ktorá priamo pracuje s deťmi a mládežou, je sexuálne zneužívanie (ďalej len CSA, z ang. *Child Sexual Abuse*).[†] (Porov. J. Saul – N.C. Audage, 2007, s. 1.)

Toto riziko je dané faktom, že páchatelia CSA získavajú prístup k potenciálnym obetiam najčastejšie cez: (1) zamestnanie, dobrovoľníctvo či koníček, ktoré umožňujú kontakt s deťmi; (2) fyzickú blízkosť, teda pohybovanie sa v miestach, kde obyčajne možno nájsť deti (ihriská a pod.), či navštevovanie podujatí pre deti (súťaže, karnevaly a pod.). Z uvedeného vyplýva, že páchatelia CSA sa môžu objaviť ako zamestnanci, dobrovoľníci alebo návštevníci aj vo voľnočasových organizáciách pre deti a mládež. Ak už do organizácie tohto druhu preniknú, riziko CSA sa zvyšuje spolu so skutočnosťou, že deti a mládež navštevujúce tieto organizácie často okrem efektívneho využitia voľného času hľadajú aj emočnú blízkosť, priateľstvo alebo pomoc v nejakom smere – a to je práve to, čo im páchatelia CSA pohotovo ponúkajú a čím si ich získavajú pod svoj vplyv. (Porov. Child Lures Prevention, 2002; Victim Assistance Coordinator, 2007.)

V organizáciách poskytujúcich starostlivosť o deti a mládež v ich voľnom čase sa zaiste nájdajú dosť detí, ktoré sú núdzne, citovo deprivované, smutné a unavené z konfliktného rodinného zázemia, osamelé, utiahnuté, stiesnené, odstrčené inými deťmi, dôverčivé, s nižším sebavedomým, s túžbou zapáčiť sa iným. Podľa výskumných zistení páchatelia CSA preferujú obeť práve s takýmito charakteristikami, pretože sú ľahšie manipulovateľné. (Porov. S. Michančová, 2007, s. 27-28.; C. Van Dam, 2001, s. 104-106; A.C. Salter, 1995, s. 45-97.)

* **Kontakt:** GTF PU, ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov
tel: 0903 482 802; e-mail: spps@nexta.sk

[†] Pod pojmom **CSA** všeobecne rozumieme **nepatričné vystavenie dieťaťa sexuálnemu kontaktu, činnosti či správaniu**. Konkrétnejšie CSA chápeme ako zneužitie dieťaťa (alebo neplnoletej osoby) k dosiahnutiu sexuálneho vzrušenia na strane dospelého jedinca (páchatela). Odborníci sa však postupne zjednocujú v názore, že sexuálnym zneužitím je aj sexuálny kontakt medzi dvoma (či viacerými) neplnoletými osobami (či už pubertálnymi alebo predpubertálnymi), a to vždy keď jedna stránka nemôže dať alebo nedala k aktivite platný súhlas. Zneužívanie medzi deťmi (CSA dieťa-dieťa) sa vyskytuje a môže byť pre obeť nie menej traumatizujúce než zneužívanie zo strany dospelého páchatela.

Možno vymedziť štyri **faktory, ktoré odlišujú zneužívajúce sexuálne akty od nezneužívajúcich: (1) rozdiel moci** – teda skutočnosť, že jedna strana (páchatel) ovláda druhú (obeť), a to prostredníctvom rôznych zdrojov a nástrojov moci (prirodzená autorita, manipulácia, násilie, atď.); (2) **rozdiel poznania** – páchatel má dokonalejšie porozumenie významu a dôsledkov sexuálneho stretnutia, čo zahŕňa, že páchatel je tiež starší, vývinovo dokonalejší alebo inteligentnejší ako obeť; Rozdiel moci a poznania spôsobuje, že ak aj dieťa spolupracovalo, ak aj dalo k sexuálnej aktivite súhlas, v nijakom prípade to nemohol byť súhlas slobodný a informovaný, a teda ani platný. (3) **rozdiel uspokojenia** – primárnym cieľom páchatela je sexuálne uspokojiť seba samého; (4) **potreba utajovania** – páchatel sa dôkladným utajovaním svojho konania chráni pred odhalením a jeho následkami. (Porov. S. Michančová, 2007, s. 13-14.)

Treba si uvedomiť, že rovnaká dynamika aká vytvára výživné prostredie a môže v konečnom dôsledku chrániť pred CSA, môže zároveň otvoriť dvere voči výskytu CSA. Podporovaním blízkych a starostlivých vzťahov medzi deťmi, mládežou a dospelými, voľnočasové organizácie môžu pomôcť deťom, aby sa cítili podporené a milované a tak redukovať riziko CSA. Avšak tá istá vzťahová blízkosť môže byť príležitosťou pre CSA. Preto je veľmi dôležité, aby voľnočasové organizácie mali kvalitný systém prevencie CSA. (Porov. J. Saul – N.C. Audage, 2007, s. 1-2.) V tomto príspevku uvedieme a bližšie charakterizujeme **šesť kľúčových zložiek, z ktorých by mala pozostávať stratégia prevencie CSA** v akejkoľvek organizácii, zameranej na efektívne využívanie voľného času detí a mládeže.

1 **Skríning a výber jedincov uchádzajúcich sa o pozíciu zamestnanca alebo dobrovoľníka v organizácii**

Cieľom prvej zložky prevencie je znížiť riziko, že uvedené pozície získajú jedinci so sexuálne deviantnou históriou alebo sklonmi. K tomuto účelu možno použiť niekoľko stratégií:

- a. **Informovanie uchádzača o zásadách a smerniciach** vzťahujúcich sa na prevenciu CSA, ktoré platia v organizácii. Týmto informovaním má uchádzač dostať jasné posolstvo o tom, že organizácia berie ochranu detí a mládeže vážne. Potenciálnych sexuálnych predátorov to môže odradiť od snahy preniknúť do organizácie.
- b. **Použitie dotazníka s otázkami**, ktoré sa snažia určiť, či uchádzač má zdravé, primerané vzťahy s dospelými, ako aj jasné hranice a etické normy v oblasti správania sa k deťom a mládeži. Otázky by mali zisťovať najmä: (1) či uchádzač je ochotný podrobiť sa pri práci s deťmi a mládežou supervízi; (2) či preferuje prácu s deťmi a mládežou určitého veku alebo pohlavia; (3) či pozná ľudí, ktorí by tvrdili, že na prácu s deťmi a mládežou nie je vhodný; (4) prečo sa uchádza o danú prácu; (5) ako by sa zachoval v určitých, z hľadiska CSA rizikových situáciách; (6) čo ho robí vhodným kandidátom pre danú prácu; (7) aké iné koníčky a aktivity má rád?
- c. **Osobný pohovor** usilujúci sa rozvinúť diskusiu na rovnaké otázky, aké obsahoval dotazník v písomnej forme.
- d. **Získanie referencií** o uchádzačovi z rôznych zdrojov, predovšetkým od predošlých zamestnávateľov. Referencie je pritom užitočnejšie získavať ústnou formou, ktorá môže byť podrobnejšia, než písomnou formou, pri ktorej sa prejavuje tendencia k stručnému, formálnemu vyjadrovaniu. K získaniu lepšieho obrazu o uchádzačovi je vhodné pýtať sa referujúceho najmä na osobnostné charakteristiky uchádzača, na interakciu uchádzača s deťmi a mládežou, na dôvody, ktoré robia uchádzača vhodným, resp. nevhodným pre prácu s deťmi a mládežou.
- e. **Preverenie bezúhonnosti** prostredníctvom vyžadovania výpisu z registra trestov. Záznamy týkajúce sa priamo CSA alebo iného násilného správania sú dôvodom pre neprijatie uchádzača na pozíciu zamestnanca či dobrovoľníka v organizácii.
- f. **Nahliadnutie do interných záznamov organizácie**, za účelom preverenia, či daný jedinec už v minulosti nehladal uplatnenie v organizácii, a či nebol vylúčený z dôvodov súvisiacich s CSA. (Porov. J. Saul – N.C. Audage, 2007, s. 4-8.)

2 **Smernice týkajúce sa interakcií medzi jedincami**

Cieľom druhej zložky prevencie je zaistiť, aby medziľudské kontakty, odohrávajúce sa v rámci danej voľnočasovej organizácie, boli pre deti a mládež bezpečné. Smernice by mali zahŕňať viacero bodov (pričom ich konkrétna podoba závisí aj od charakteru voľnočasových aktivít v danej organizácii):

- a. **Identifikácia primeraného a neprimeraného, resp. poškodzujúceho správania.** Smernica by mala obsahovať škálu bezdotykových i dotykových foriem CSA (bližšie pozri S. Michančová, 2007, s. 21-22) s upozornením, že správanie tohto druhu je neprimerané. Neprimerané správanie zahŕňa aj uprednostňovanie niektorých detí zo strany pracovníkov, dávanie darčiekov, či vyhľadávanie príležitosti k tomu, aby pracovník zostal s dieťaťom osamote. Smernica by zároveň mala identifikovať správanie, ktoré je primerané a žiadúce (ako napr. pochvala a odmena za dobrú prácu a správanie, potľapkanie po pleci).

- b. **Stanovenie počtu zamestnancov, resp. dobrovoľníkov na počet detí a mladých ľudí**, ktoré závisí: (1) od veku a vývinovej úrovne detí (čím menšie deti, tým väčší dohľad); (2) od rizikosti aktivity (čím viac izolácie od iných aktivita zahŕňa, tým prísnejší dohľad); (3) od lokality, v ktorej aktivita prebieha (čím rozľahlejšia lokalita, tým náročnejší monitoring). Vhodný počet jedincov poverených dohľadom avšak nestačí, treba im zdôrazniť, aby dohľad brali vážne a vykonávali ho dôsledne.
- c. **Obmedzenie interakcií typu jeden dospelý na jedno dieťa**. Je potrebné predchádzať situáciám, v ktorých by dospelý zostal osamote s dieťaťom a to tak, že na danom mieste by mal byť vždy ešte ďalší dospelý. Ak poslanie organizácie zahŕňa aj individuálne interakcie (napr. za účelom sviatostnej spovede, duchovného vedenia, poradenstva a pod.), potom treba dávať extra dôraz na supervíziu práce zamestnanca, resp. dobrovoľníka, ako aj zvýšiť bezpečnosť inštaláciou presklenných dverí do konzultačných miestností.
- d. **Obmedzenie rizika nevhodných interakcií medzi samotnými deťmi, resp. mládežou**. Je dôležité sledovať nielen správanie sa zamestnancov, resp. dobrovoľníkov voči im zvereným deťom a mládeži, ale aj správanie sa zverencov k sebe navzájom.
- e. **Prohibícia a zákaz aktivít, ktoré zvyšujú riziko CSA**. K takýmto aktivitám patria napr. tajné oslavy, nočné výlety a iné nočné aktivity, kúpanie alebo interakcie v kúpeľni, a iné.
- f. **Zákaz kontaktu mimo programu organizácie**. Zákaz sa vzťahuje na zamestnancov, resp. dobrovoľníkov organizácie, ktorí by nemali so zverenými deťmi a mládežou nadväzovať kontakt mimo aktivít a priestorov danej organizácie. Zákaz sa však týka aj nepovolaných osôb, ktoré by sa pokúšali kontaktovať deti a mládež v čase, kedy sú v starostlivosti organizácie. Dodržiavanie tejto smernice vyžaduje zavedenie systému monitorovania príchodov a odchodov všetkých detí a dospelých, ktorí sa pohybujú v priestoroch organizácie.
- g. **Informovanosť rodičov, resp. opatrovateľov a obstaranie ich súhlasu**. Organizácia by mala mať adresu a kontaktné údaje rodičov, resp. opatrovateľov a informovať ich, čo ich deti budú robiť a kam pôjdu. Niektoré aktivity, ako napr. exkurzie, neskoré večerné aktivity a nočné výlety, by sa nemali realizovať bez výslovného súhlasu rodičov, resp. opatrovateľov.
- h. **Vymedzenie zodpovednosti za deti a mládež**. Organizácia by mala mať smernicu, ktorá vymedzuje, kedy začína a kedy končí jej zodpovednosť za zverené deti a mládež. Zodpovednosť za deti a mládež pred začatím voľnočasových aktivít a po ich skončení, spravidla prináleží rodičom, resp. opatrovateľom. O tomto vymedzení by mali byť písomnou formou vyrozumení.
- i. **Zavedenie ďalších spôsobov kontroly interakcií medzi jedincami**. Organizácia môže zvýšiť úroveň bezpečia aj tým, že deti poverí rolou anjela, ktorý stráži svojho priateľa. (Porov. J. Saul – N.C. Audage, 2007, s. 9-12.)

3 Monitorovanie neprimeraného správania

Cieľom tretej zložky prevencie je znižovať riziko výskytu CSA, resp. včas odhaliť a intervenovať v prípade podozrenia na CSA. Monitorovanie vyžaduje zavedenie nasledovných opatrení:

- a. **Upozornenie všetkých zamestnancov a dobrovoľníkov organizácie**, že ich povinnosťou je všimnúť si neprimerané správanie a upovedomiť o ňom kompetentné osoby, aj v prípade, že si nie sú celkom istí, či dané správanie je, alebo nie je primerané.
- b. **Využívanie viacerých foriem supervízie** k získaniu jasného obrazu o správaní sa jedincov. Supervízor musí neprimerané správanie konfrontovať a v prípade podozrenia alebo odhalenia trestného činu, musí ho nahlásiť orgánom činným v trestnom konaní.
- c. **Vyhotovovanie záznamov o supervízii**, aby bolo zrejmé, že v organizácii sa supervízia náležite realizuje. (Porov. J. Saul – N.C. Audage, 2007, s. 13-14.)

4 Zaistenie bezpečného prostredia

Cieľom tejto zložky prevencie je predchádzať situáciám, v ktorých sú deti a mládež vystavení väčšiemu riziku výskytu CSA. K naplneniu tohto cieľa by mali pomôcť nasledujúce opatrenia:

- a. **Dôraz na viditeľnosť**. Priestory, ktoré sú prístupné pohľadom mnohých ľudí, môžu odrádzať sexuálnych predátorov od útoku. Viditeľnosť zvyšuje napr.: (1) voľba alebo úprava terénu tak, aby neposkytoval možnosti úkrytu; (2) inštalácia presklenných dverí; (3) zavedenie zásady nezatvárania dverí; (4) inštalácia jasných svetiel vo všetkých priestoroch.

- b. **Zabezpečenie súkromia pri používaní toalety, sprchy a pri prezliekaní**, aby sa znížilo nielen riziko sexuálne neprimeraného správania zo strany personálu, ale aj zo strany samotných zverencov.
- c. **Kontrola vstupu / odchodu**. Je potrebné zaviesť pravidlá pre príchod zverencov do priestorov organizácie a ich následné opúšťanie priestorov, aby bolo vždy zrejmé, kde sa nachádzajú. Zároveň je nutné jasne vymedziť, akým ľuďom a za akých okolností je dovolené vstúpiť do priestorov organizácie.
- d. **Vypracovanie a komunikácia pravidiel pre aktivity realizované mimo priestorov organizácie** (napr. výlety), aby sa aj v tam dodržiavali hranice súkromia.
- e. **Vypracovanie zásad transportu** zverencov na i z pravidelných aktivít (ako sú napr. záujmové krúžky) a zvláštnych akcií (ako napr. výlety). Zásady transportu by mali jasne vymedzovať: (1) kedy za transport zodpovedá organizácia a kedy rodič, resp. opatrovník dieťaťa; (2) či môže dieťa odvieť autom niekto z personálu – ak áno, tak za akých okolností; (3) kto môže vyzdvihnúť dieťa po skončení aktivity zabezpečovanej voľnočasovou organizáciou?
- f. **Teritorialita**. Ide tu o opatrenia, ktorých cieľom je vyslať správu, že program organizácie je jednotný, súdržný a nepriepustný voči ohrozeniam. Jedným z takýchto opatrení môže byť aj to, že personál nosí jednotnú uniformu, alebo kus oblečenia s viditeľným logom organizácie.
- g. **Inštalácia monitorovacích zariadení** (napr. videokamery) môže taktiež zvýšiť bezpečie. (Porov. J. Saul – N.C. Audage, 2007, s. 15-16.)

5 Reagovanie na neprimerané správanie, porušenie zásad, obvinenia alebo podozrenia z CSA.

Cieľom predposlednej zložky prevencie je prijať opatrenia k tomu, aby reakcia v uvedených situáciách bola promptná a adekvátne. K takýmto opatreniam patrí:

- a. **Rozlišovať, čo oznámiť kompetentným osobám v rámci organizácie a čo orgánom činným v trestnom konaní**. Každému zamestnancovi i dobrovoľníkovi organizácie by mali smernice jasne komunikovať, ako sa má v jednotlivých situáciách zachovať. Hneď na začiatku je dôležité zdôrazniť, že úlohou zamestnancov či dobrovoľníkov nie je hodnotiť alebo viesť vlastné vyšetrovanie, ale promptne a adekvátne reagovať. Pre takúto reakciu treba nájsť správnu mieru ostrážitosti i reagovania; ak sú prehnané, alebo podceňované, môže to mať ďalekosiahle následky.*
- b. **Prešetriť, či k CSA nepomohlo zlyhanie organizácie v dodržiavaní preventívnych zásad**. Takéto šetrenie by malo byť vykonávané školeným odborníkom. Výsledky šetrenia by mali byť písomne spracované, a v prípade odhalených zlyhaní by mala byť vykonaná náležitá náprava.
- c. **Pri zverejnení prípadu CSA chrániť súkromie dotknutých osôb**. Vzhľadom na citlivú povahu CSA by mená obetí, obvinených a oznamovateľov mali zostať utajené pred širokou verejnosťou. Zverejnenie informácií o osobe páchatel'a v prostredí, kde by sa mohli nachádzať ešte ďalšie potenciálne obete, nie je v rozpore s právom na dobré meno a ochranu súkromia (bližšie k tejto problematike pozri S. Michančová, 2005, kap. 2.3.1).
- d. **Určiť hovorcu organizácie**. Je vhodné, ak je v organizácii školený odborník, ktorý dokáže o prípade CSA adekvátne komunikovať s médiami a verejnosťou.
- e. **Ošetriť otázku zamestnania, dobrovoľníctva alebo členstva obvineného v organizácii**. Vzhľadom na to, že obvinenie osoby z CSA ešte neznamená preukázanie viny, okamžité prepustenie z organizácie alebo vyškrtnutie zo zoznamu členov nemusí byť dostatočne opodstatnené. Z tohto dôvodu sa treba postarať o situácie, v ktorých by obeť a obvinený mohli

* Ak niekto napr. rozpráva sexuálne vtipy, postačí upovedomenie supervízora; ale nútenie k sexuálnemu kontaktu musí byť oznámené polícii, prokuratúre, resp. inštitúcii, ktorá sa zaoberá sociálno-právnou ochranou detí a mládeže, a to bez ohľadu na to, či sa o tom oznamovateľ dozvedel priamo, alebo sprostredkované (od svojho kolegu, zverenca, či jeho rodiča). Ak zamestnanec či dobrovoľník poruší zásady vzťahujúce sa na prevenciu CSA (napr. vyhľadáva kontakt so zverencom, mimo programu organizácie), vedenie organizácie by z toho malo vyvodit' explicitné dôsledky, aj keď niet podozrenia, žeby došlo k CSA. Avšak v prípade podozrenia, že došlo k trestnému činu, organizácia musí bezodkladne upovedomiť kompetentný orgán.

v organizácii prichádzať do kontaktu (napr. formou dohody o vyhnutí sa takýmto situáciám, extra dávkou dohľadu a supervízie navyše).

- f. **Poskytnúť podporu obetiam a ich rodinám.** Organizácia môže napomôcť poškodeným zvládnuť traumatickú situáciu viacerými spôsobmi: (1) poskytnutím kontaktov na organizácie, poradcov a terapeutov zaoberajúcich sa problematikou CSA; (2) refundovaním nákladov na poradenstvo či terapiu; (3) ponúknutím prístupu charakterizovaného ako „restoratívna spravodlivosť“ (čo je spôsob ako dospieť k rešpektujúcemu a bezpečnému dialógu potom, čo došlo k ublíženiu).
- g. **Napomôcť procesu zvládnutia situácie v organizácii a komunite.** Pracovníkom organizácie a členom zasiahnutej komunity môžu k spracovaniu situácie pomôcť rôzne opatrenia: (1) primeraný spôsob informovania pracovníkov organizácie a rodičov detí o prípade CSA; (2) uistenie, že sa realizujú kroky k náležitému riešeniu situácie; (3) otvorenie podporných skupín a diskusného fóra, kde možno hovoriť o téme CSA a venovať sa otázkam, ktoré provokuje; (4) inštruovanie rodičov, ako majú s deťmi hovoriť o téme CSA; (5) hľadanie odbornej pomoci pri aplikovaní restoratívnej spravodlivosti. (Porov. J. Saul – N.C. Audage, 2007, s. 17-21.)

6 Výcvik zameraný na prevenciu CSA

Cieľom poslednej zložky prevencie je poskytnúť ľuďom informácie a zručnosti, ktoré im pomôžu rozlišovať CSA od normálneho a zdravého sexuálneho správania, uvedomovať si právo jedinca na primerané zaobchádzanie a tiež povinnosť zaobchádzať s inými primerane, predchádzať CSA alebo adekvátne zakročiť, v prípade, že k CSA už došlo. Odporúča sa, aby výcvik realizoval externý odborník, resp. tím odborníkov. Vhodné je, ak sa obsah výcviku obohatí o aspekty, vyplývajúce z filozofie alebo poslania organizácie, ktorými možno zdôrazniť potrebu prevencie CSA (napr. cirkevné organizácie môžu obsah výcviku obohatiť o prvky viery). Obsah výcviku by mal byť integrovaný do celej organizácie, preto by ho mali absolvovať tri kategórie účastníkov:

- a. **manažment organizácie, supervízor, zamestnanci a dobrovoľníci** (vrátane lídrov z radov mládeže): výcvik pre nich by nemal byť naplánovaný ako jednorázová udalosť, ale mal by byť rozvrhnutý na dlhšie časové obdobie a po nejakej dobe opakovaný (najmä ak sa v organizácii vymení značná časť personálu). Účastníci výcviku by sa mali podrobne oboznámiť: (1) s preventívnou stratégiou organizácie voči CSA (ako bola načrtnutá vyššie); (2) so všeobecnými informáciami o CSA; (3) s tým, aká dôležitá je prevencia CSA; (4) s tým, ako sa zachovať v prípade, že sa im dieťa zverí so skúsenosťou CSA; (5) s tým, ako si počínať v kontakte s deťmi a mládežou a ako adekvátne zvládnuť rizikové situácie, napr. ak sa niekto zo zverencov do nich zaľúbi; (6) s faktami o zdravom vývine detí a mládeže; (7) s tým, ako posilňovať ochranné faktory u detí a mládeže;
- b. **rodičia, resp. opatrovníci detí:** prostredníctvom výcviku by mohli lepšie porozumieť problematike CSA a zodpovednejšie zastávať ich rolu v prevencii CSA;
- c. **deti a mládež:** výcvik by im mal priniesť základné informácie o CSA, povzbudiť ich v dodržiavaní bezpečnostných pravidiel a v hľadaní pomoci v prípade potreby. (Porov. J. Saul – N.C. Audage, 2007, s. 22-28.)

Záver

Množstvo čiastkových opatrení, z ktorých pozostáva systém prevencie CSA v organizácii pracujúcej s deťmi a mládežou, svedčí o tom, že zavádzanie preventívneho systému do praxe nebude jednoduché ani rýchle. Organizácie možno budú musieť vytvoriť časový plán pre postupné zavádzanie jednotlivých komponentov prevencie. Aby však realizácia plánu neostala visieť niekde v nedohľadne, organizácie musia odstrániť viaceré prekážky, ktoré zvyčajne zavádzaniu systému prevencie CSA stoja v ceste. K typickým prekážkam patrí popieranie súvisiace s fenoménom CSA: mnohí veria, že práve v ich organizácii k CSA nikdy nedošlo ani dôjsť nemôže; sú presvedčení, že milý, šikovný a obľúbený kolega nemôže byť v žiadnom prípade páchatelom. Ďalšou prekážkou je obava, že ľudia si o organizácii pomyslia niečo zlé, ak sa začne venovať problematike CSA. Kulturné podmienená zdráhavosť hovoriť vážne o sexualite pôsobí taktiež ako brzda prevencie CSA. Podobne pôsobí aj strach, že zavedenie preventívnych stratégií povedie k odhaleniu prípadov CSA. Tradičnou prekážkou môže byť aj zdanlivý nedostatok peňazí a času; tendencia spoľahnúť sa vý-

lučne na jednu stratégiu (napr. výpis z registra trestov) alebo fakt, že organizácia nevie o odborníkoch, ktorí by mohli pomôcť v zavádzaní stratégie prevencie CSA. (Porov. J. Saul – N.C. Audage, 2007, s. 29-32.)

Každý, kto pracuje s deťmi a mládežou a záleží mu na ich zdravom vývine, musí v sebe nájsť odvahu čeliť krutej realite CSA a uvedomiť si svoju zodpovednosť. Čím skôr sa tak stane, a čím skôr začnú voľnočasové organizácie pre deti a mládež vyvíjať úsilie na zavedenie preventívneho systému, tým väčšie množstvo detí a mladých ľudí môžu ochrániť pred nebezpečenstvom CSA alebo im včas poskytnúť pomoc.

Literatúra

- CHILD LURES PREVENTION. *A Profile of the Child Molester*. [online], [citované 2002-07-16]. Dostupné na internete: <<http://www.childlures.com/research/molester.asp>>
- MICHANČOVÁ, S. *Obete sexuálneho zneužívania detí v pastoračnom poli : Od poznania fenoménu k teologickým odpovediam ako predpokladom zodpovedných pastoračných opatrení*. (Dizertačná práca) Košice : Teologická fakulta Katolíckej Univerzity v Ružomberku, 2007, 250 s.
- MICHANČOVÁ, S. *Páchateľ sexuálneho zneužívania detí medzi nami*. Prešov : Prešovská univerzita, 2005, 160 s., ISBN 80-8068-364-6.
- SALTER, A.C. *Transforming Trauma : A Guide to Understanding and Treating Adult Survivors of Child Sexual Abuse*. Thousand Oaks : Sage Publications, Inc., 1995. 353 s. ISBN 0-8039-5509-X.
- SAUL, J. – AUDAGE, N.C. *Preventing Child Sexual Abuse Within Youth-serving Organizations: Getting Started on Policies and Procedures*. Atlanta (GA): U.S. Department of Health and Human Services, 2007, 49 s.
- VAN DAM, C. *Identifying Child Molesters. preventing Child Sexual Abuse by Recognizing the Patterns of the Offenders*. New York : The Haworth Maltreatment and Trauma Press, 2001. 229 s. ISBN 0-7890-0743-6.
- VICTIM ASSISTANCE COORDINATOR. *Child Sexual Abuse and Prevention*. Orlando, Florida : Diocese of Orlando. [online], [citované 2007-05-30]. Dostupné na internete: <http://orlandodiocese.org/outreach/child_youth/child_abuse.pdf>

ZÁVER

Jedna konferencia nevyrieši všetky problémy, ktoré sa týkajú voľného času. Ale sme vďační všetkým, ktorí sa pričínili o rozvinutie danej problematiky a podelili sa so svojimi skúsenosťami. Obohacujúce boli aj skúsenosti zo zahraničia, lebo vďaka globalizácii svet sa stáva jednou veľkou rodinou, kde problémy iných sa stávajú aj našimi problémami. Veríme, že uvedené príspevky budú inšpirovať mnohých pre zefektívnenie práce vo voľnom čase s deťmi a mládežou.

Voľný čas nie je fenomén, ktorý sa dotýka iba deti a mládeže. Voľný čas je dôležitý aj pre ľudí v produktívnom veku, lebo primeraný odpočinok je potrebný pre telesné i duševné zdravie človeka. Voľný čas sa vzťahuje aj na vekovú kategóriu seniorov, pre ktorých sa tiež môže stať zdrojom pozitívnych podnetov alebo naopak zdrojom problémov. Špecifické problémy v súvislosti s voľným časom sa objavujú u nezamestnaných ľudí, u dlhodobo chorých ľudí, u matiek, ktoré sa intenzívne starajú o malé deti a podobne.

V budúcnosti chceme pokračovať v skúmaní problematiky voľného času. Veríme, že spoločnými silami budeme môcť rozriešiť mnohé otázky z danej problematiky a inšpirovať sa novými nápadmi.

Problematika voľného času detí a mládeže: Zborník z vedecko-odbornej konferencie.

Editori: ThDr. PaedDr. Ferdinand Kubík, Ph.D.
ThDr. Mgr. Slávka Michančová, Ph.D.

Vydala: Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove
Prešov 2007

ISBN: 978-80-8068-643-7
EAN: 9788080686437

ISBN 978-80-8068-643-7

